

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА  
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова  
праця на правах рукопису

**ТАЩЕНКО ГАННА ВОЛОДИМИРІВНА**

УДК 811.111'255'373.23

**ДИСЕРТАЦІЯ**

**ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ  
АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН  
(НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ)**

Спеціальність 10.02.16 – перекладознавство

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація має результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

\_\_\_\_\_ Г.В. Тащенко

Науковий керівник Ребрій Олександр Володимирович, доктор філологічних наук, доцент

Харків – 2018

## АНОТАЦІЯ

**Ташченко Г. В. Лінгвокогнітивні та культурологічні особливості англо-українського перекладу прецедентних імен (на матеріалі художньої літератури).** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 «Перекладознавство». – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна МОН України, Харків, 2018.

Дисертацію присвячено вивченню лінгвокогнітивних та культурологічних особливостей відтворення прецедентних імен в англо-українському художньому перекладі.

Актуальність цієї дисертації зумовлено необхідністю подальшої розбудови когнітивно-дискурсивного підходу до вивчення перекладу. Дослідження має притаманний сучасному перекладознавству комплексний характер, що дозволяє висвітлити особливості перекладу прецедентних імен з урахуванням їхніх когнітивної, лінгвальної, функціонально-комунікативної та культурологічної складових. Запроваджений у роботі міждисциплінарний та поліпарадигмальний погляд сприяє розв'язанню наукової проблеми усвідомлення перекладу як складного явища на перетині мови, культури, комунікації й когніції.

Об'єктом дослідження виступають прецедентні імена в англomовному художньому дискурсі. Предметом аналізу є чинники перекладності прецедентних імен, що сукупно утворюють поняття *прецедентності*, а також когнітивні та культурологічні особливості їхнього відтворення українською мовою.

Метою дослідження є комплексне перекладознавче висвітлення прецедентних імен на основі виокремлення лінгвокогнітивних та культурологічних особливостей їхнього формування та функціонування в художньому дискурсі.

Матеріалом дослідження виступили англомовні художні твори ХХ–ХХІ століть, у складі яких функціонують прецедентні імена, та їхні англомовні переклади. Методом суцільної вибірки у зазначених творах було виокремлено 1211 прецедентних імен та відповідну кількість їхніх українських відповідників, які й утворюють оперативну частину дослідження.

Наукова новизна дисертації визначається тим, що в ній вперше було визначено та описано когнітивні та культурологічні чинники перекладу прецедентних імен. Зокрема, у роботі вперше: вироблено модель комплексного перекладознавчого аналізу прецедентних імен; встановлено комунікативно-функціональну специфіку перекладу прецедентних імен; здійснено релевантну в аспекті перекладу класифікацію прецедентних імен; схарактеризовано способи перекладу прецедентних імен залежно від їхнього категоріального статусу, встановлено складники поняття прецедентності та роль кожного з них у забезпеченні належного рівня когнітивної еквівалентності перекладу.

Теоретична значущість роботи полягає у запровадженні методично виваженого та теоретично обґрунтованого підходу до перекладознавчого аналізу прецедентних імен в англо-українському художньому перекладі. Запропонована у роботі модель має комплексний характер, суміщаючи риси представлених у сучасному перекладознавчому просторі художньої, аналітичної та інтерпретаційної моделей аналізу.

Практична цінність роботи зумовлюється можливістю використання її матеріалу, головних теоретичних постулатів і методологічних принципів у лекційних курсах «Вступ до перекладознавства», «Порівняльна стилістика англійської та української мов», «Порівняльна лексикологія англійської та української мов» та «Теорія перекладу як міжкультурної комунікації»; у перекладацькій діяльності та практичній підготовці майбутніх перекладачів. Досвід дослідження буде корисним для здійснення власних розвідок студентами-магістрами й аспірантами.

У першому розділі дисертації «Теоретичні засади дослідження прецедентних імен в англо-українському художньому перекладі» визначено місце прецедентних імен серед інших типів прецедентних феноменів, обґрунтовано поняття прецедентності як комплексної характеристики, що дає можливість встановити рівень еквівалентності під час їхнього іншомовного відтворення, та окреслено перекладознавчу специфіку прецедентного імені з точки зору його ономастичної природи.

Переклад прецедентних імен позиціонується як процес когнітивного рівня, позначений ціннісними домінантами як вихідної, так і цільової культури. Запроваджений розподіл онімів на універсальні, міжнаціональні, внутрішньо національні та групові дозволяє висвітлити ступінь розбіжностей у сприйнятті оніму представниками культурного простору оригіналу та перекладу. Рішення перекладача ґрунтується на тому, чи або наскільки у цільовій культурі зберігається усталений зв'язок між вжитим автором онімом та концептуальною структурою, яку він актуалізує. Перебіг ментальних процесів у свідомості перекладача зумовлений специфікою смислових компонентів та / або аксіологічного забарвлення, що зазнають змін або цілком втрачаються за умов перенесення до іншого культуромовного середовища. Відтак, відповідник, обраний для прецедентного імені, повинен апелювати до максимально близького ментального образу, завдяки чому такий онім буде здатен реалізувати комунікативний ефект, притаманний оригіналу.

У другому розділі викладено методологічні засади міждисциплінарності та поліпарадигматизму, що лежать в основі проведеного дослідження, розглянуто поняття еквівалентності та адекватності з точки зору їх релевантності для відтворення прецедентних імен, окреслено алгоритм дослідження, що водночас наближений до послідовності дій перекладача під час роботи з прецедентними онімами.

Як процес перекладу прецедентних імен, так і його вивчення вимагають врахування низки складників, що базуються на здобутках

суміжних галузей, таких як когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, психологія, прагматика та історія. Водночас принцип поліпарадигматизму уможливорює комплексне висвітлення поняття еквівалентності, оскільки різнобічність та складність такого об'єкту перекладу, як прецедентне ім'я передбачає залучення не тільки комунікативно-функціональної, а й культурно-когнітивної еквівалентності їх відтворення.

У третьому розділі наведено результати практичного аналізу прецедентних імен залежно від чинників культурологічного характеру та когнітивних процесів, на яких ґрунтується переклад онімів, наділених ознакою прецедентності.

За результатами дослідження доведено, що універсально-прецедентні імена загалом не становлять бар'єрів для сприйняття цільовим реципієнтом і тому найчастіше передаються за допомогою прямого відповідника. Те ж саме характерно і для міжнаціональних прецедентних імен за умови, якщо вони супроводжуються аналогічним образно-асоціативним комплексом у вихідному культурному просторі та у цільовому просторі української культури.

Внутрішньонаціональні та групові прецедентні імена, навпаки, відтворюються у супроводі позатекстового / внутрішньотекстового коментаря або за рахунок заміни на інший онім, який функціонуватиме як більш прототиповий засіб передачі відповідного смислу для українських реципієнтів, або на нейтральну мовну одиницю за відсутності імені, у якому був би зосереджений потрібний комплекс характеристик. Водночас, якщо заміна прецедентного оніму може вважатися когнітивно та комунікативно виправданою трансформацією, то його вилучення є вимушеним кроком, що зумовлюється відсутністю у культурі перекладу прецедентного засобу для вираження потрібного ціннісного компонента та призводить до зниження рівня еквівалентності перекладу. За даними вибірки, експлікація смислу імені шляхом коментування виступає найбільш поширеним способом відтворення внутрішньонаціональних та групових прецедентних імен, оскільки дозволяє

зберегти їхню культурну маркованість і водночас забезпечити повноту інтерпретації повідомлення читачем перекладу.

Якість перекладу прецедентного імені, відтак, визначається тим, чи вдається перекладачеві спрямувати інтерпретацію тексту перекладу таким чином, аби ментальний образ, який постає перед цільовим читачем, максимально відповідав задуму автора. Важливу роль при цьому відіграє ефективність прогнозування перекладачем тих труднощів, з якими може зіткнутися читач.

Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні особливостей перекладу інших типів вербалізованих прецедентних феноменів; розгляді іншомовного відтворення прецедентних імен в інших дискурсивних різновидах; порівняльному аналізу особливостей перекладу прецедентних імен із залученням інших мов та культур.

**Ключові слова:** когнітивна еквівалентність, когнітивні особливості перекладу, культурологічні особливості перекладу, лінгвоментальне утворення, прецедентне ім'я, прецедентність, спосіб перекладу, художній переклад.

## ABSTRACT

**Tashchenko G. V. Linguistic, cognitive, and cultural specifics of precedent names translation from English into Ukrainian (Based on literary works).** – Qualification research paper, manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.16 - Translation Studies. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2018.

The thesis focuses on linguistic, cognitive, and cultural specifics of precedent names rendering in the translation of fiction from English into Ukrainian.

The relevance of the research is based on the need for further development of the cognitive and discursive approach to Translation Studies which allows for comprehensive coverage of the challenges precedent names pose in translation taking into account cognitive, linguistic, communicative, and cultural aspects of their functioning. An interdisciplinary and polyparadigmatic approach the paper introduces contributes to the solution of a scientific problem related to understanding of the fact that translation is a complex phenomenon deriving from language, culture, communication and cognition.

The object of the research comprises precedent names in the English-language literary discourse. The subject of the research is constituted by the precedent name translatability factors which jointly form the concept of *precedence* as well as cognitive and cultural specifics of their rendering in Ukrainian.

The research is aimed at a holistic study of precedent names translation on the basis of the linguistic, cognitive and cultural specifics of their forming and functioning in the literary discourse.

The study is based on the English-language literary works of the 20<sup>th</sup>-21<sup>st</sup> centuries and their translations into Ukrainian. 1211 precedent names and the corresponding number of their Ukrainian equivalents were selected therefrom by a method of continuous sampling to form the data sample of the research.

Cognitive and cultural factors of precedent names translation, which come under consideration for the first time, are singled out and described in the thesis which asserts the original nature of the study. Namely, the paper develops a model for comprehensive translational analysis of precedent names; establishes the communicative and functional specifics of precedent names translation; presents a classification of precedent names relevant in terms of their translation; determines the translation methods of precedent names depending on the category they fall under and establishes the components of precedence as well as the role each of them plays in achieving the proper degree of cognitive equivalence.

In terms of theory, the thesis introduces a theoretically substantiated approach to the analysis of precedent names translation from English into Ukrainian well-balanced from the procedural perspective. The comprehensive model presented in the paper integrates current developments in the literary, analytical and interpretational analysis models employed currently in Translation Studies.

The material of the research, its theoretical postulates and methodological principles can be applied in delivering lecture courses of “Introduction to Translation Studies”, “Comparative Stylistics of the English and Ukrainian Languages”, “Comparative Lexicology of the English and Ukrainian Languages” and “The Theory of Translation as Intercultural Communication”; in translation practice and training of the future translators. The paper is of interest for the students doing their Master's Degrees and postgraduate students in pursuing their own PhD research.

The first chapter of the thesis “Theoretical Grounds for the Analysis of Precedent Names in the Translation of Fiction from English into Ukrainian” establishes the role of precedent names in the system of other precedent phenomena, substantiates the concept of precedence as a complex feature which allows to determine the equivalence degree in translation of the names, this quality pertains to, and outlines the specifics of precedent names in the onomastic field.

Precedent names translation is considered to be a cognitive process governed by dominating axiological ideas of both the source and the target culture. The introduced classification of precedent onyms into the universal, international, national and group ones allows for elucidation of discrepancies in the interpretation of the name by the representatives of the source and target cultural spaces. The translator's decision is based on whether or to which degree the target culture preserves the conventional connection between the name chosen by the author and the conceptual structure it actualizes. The course of mental processes in the translator's mind is based on the components of the meaning and/or axiological load of the name which are subject to changes or are completely lost when



transferred to a different cultural and linguistic environment. Therefore, the selected equivalent is supposed to activate a mental image which is as close to the original as possible, resulting in the communicative effect peculiar to the source text.

The second chapter deals with the methodological foundations of interdisciplinarity and polyparadigmatism underlying the present research, considers the notions of equivalence and adequacy from the point of view of their significance for the translation of precedent names, provides the algorithm of the study which is similar to the procedure the translator follows while rendering precedent names.

Both precedent names translation and its analysis require taking account of a range of factors based on the data of the related disciplines such as cognitive linguistics, cultural studies, psychology, pragmatics, and history. The principle of polyparadigmatism, in its turn, provides for a comprehensive study of equivalence since diversity and complexity of the precedent name calls for taking into account communicative and functional as well as cultural and cognitive equivalence in precedent names translation.

The third chapter is concerned with the results of the practical analysis carried out for the selected precedent names depending on the culture-based factors and the cognitive processes accounting for translation of precedent onyms.

The results of the research show that, generally, universal precedent names do not create any barriers for the target recipient to interpret, for this reason they are mostly rendered with a direct equivalent. The same is true for international precedent names provided a similar complex of images and associations is attached to the name in the source cultural space and the space of Ukrainian culture.

On the contrary, national and group precedent names are mostly provided with intra-textual / extra-textual comments or substituted with a different name which would serve as a prototypical means of conveying the corresponding meaning to Ukrainian readers or with a neutral lexical unit if the target culture has not formed a name which would embody the necessary range of qualities.

Nevertheless, if a precedent name substitution can be considered a reasonable transformation from the cognitive and communicative point of view, its omission is a forced step determined by the lack of a precedent unit in the target culture which would express the appropriate axiological component. Such a transformation leads to a decreased equivalence degree in translation. The data sample analysis shows that explication of a precedent name meaning through comments is the most widespread method of rendering national and group precedent names which permits to preserve their cultural specifics and ensure a comprehensive interpretation of the message by the target reader.

Thus, the quality of precedent names translation depends on whether or not the translator is able to provide for such interpretation of the translated text according to which the mental image actualized in the recipient's mind corresponded to that intended by the author to the maximum possible extent. A crucial role is played by the efficiency with which the translator predicts the difficulties the potential recipient may face.

The prospect of further research lies in the study of the specifics inherent in the translation of other types of verbalized precedent phenomena; consideration of precedent names rendering in other discourses; comparative analysis of translating precedent names in other languages and cultures.

**Key words:** cognitive equivalence, cognitive specifics of translation, cultural specifics of translation, linguistic and mental phenomenon, literary translation, method of translation, precedence, precedent name.

## СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

**Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:**

1. Tashchenko G. V. Cognitive Equivalence As a Criterion of the Precedent Name Translation / G. V. Tashchenko // Science and Education: a New Dimension. Philology. – 2017. – V. 39, №143. – P. 54–56.
2. Тащенко Г. В. Поліпарадигматизм та міждисциплінарність як методологічні принципи перекладознавчого аналізу прецедентних імен / Г. В. Тащенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2017. – Вип. 85. – С. 58–64.
3. Тащенко Г. В. Прецедентність як об'єкт дослідження когнітивно-дискурсивного перекладознавства / Г. В. Тащенко // Нова філологія : збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2017. – № 72. – С. 142–147.
4. Тащенко Г. В. Культурологічні фактори відтворення прецедентних імен у художньому перекладі / Г. В. Тащенко // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : Філологічні науки (мовознавство). – 2016. – Т. 2, № 5. – С. 139–142.
5. Тащенко Г. В. Переклад прецедентних імен: когнітивний аспект / Г. В. Тащенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. – 2016. – Т. 1, № 21. – С. 135–138.
6. Тащенко Г. В. Прецедентні феномени як проблема художнього перекладу / Г. В. Тащенко, О. В. Ребрій // Вісник Харківського національного університету. Сер. : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2015. – № 81. – С. 273–280.

**Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:**

7. Tashchenko G. V. The Phenomenon of Precedence in the Aspect of Translation: Theoretical and Methodological Implications / G. V. Tashchenko //

- Międzynarodowa konferencja naukowo-praktyczna “Współczesna filologia: aktualne kwestie i perspektywy badawcze”, October 20–21, 2017. – P. 171–173.
8. Тащенко Г. В. Поліпарадигмальний підхід до перекладу прецедентних імен / Г. В. Тащенко // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : XVI наук. конф. з міжнар. участю, 3 лютого 2017 р. : тези доп. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2017. – С. 128–129.
  9. Tashchenko G. V. Onomastic Nature of Precedent Names in Translation / G. V. Tashchenko // Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу: IX наук. конф. з міжнар. участю, 20–21 квітня 2017 р. : тези доп. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2017. – С. 109–110.
  10. Тащенко Г. В. Особливості перекладу різних типів прецедентних імен / Г. В. Тащенко // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація. 2016-й – рік англійської мови : XV наук. конф. з міжнар. участю, 5 лютого 2016 р. : тези доп. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2016. – С. 197–199.
  11. Тащенко Г. В. Прецедентні імена як феномен культури: особливості функціонування в оригіналі та перекладі / Г. В. Тащенко // II Таврійські філологічні читання : міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 травня 2016 р. : тези доп. – Херсон : Херсонський державний університет, 2016. – С. 108–109.
  12. Tashchenko G. Strategies of the Verbalized Precedent Phenomena Translation / G. Tashchenko // Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу : VIII наук. конф. з міжнар. участю, 23–24 квітня 2015 р. : тези доп. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015. – Р. 62–63.

*(Особистий внесок здобувача у роботі № 6 полягає у здійсненні практичної частини дослідження)*

## ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ .....	15
ВСТУП .....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ .....	26
1.1 Визначення та характеристика феномену прецедентності .....	26
1.2 Прецедентність та інтертекстуальність як об'єкти перекладознавчого аналізу: спільне та відмінне .....	31
1.3 Когнітивний аспект перекладу ПІ .....	37
1.4 Лінгвістичний аспект перекладу ПІ .....	56
1.4.1 Семантичні характеристики ПІ як чинник перекладу .....	56
1.4.2 ПІ vs «промовисті імена» .....	61
1.4.3 Функціональні особливості перекладу ПІ .....	69
1.5 Культурологічний аспект перекладу ПІ .....	81
Висновки до Розділу 1 .....	94
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДУ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН .....	99
2.1 Поліпарадигматизм та міждисциплінарність як методологічні принципи перекладознавчого аналізу прецедентних імен .....	100
2.2 Еквівалентність та адекватність як критерії оцінки якості перекладу прецедентних імен .....	112
2.3 Методи та етапи дослідження .....	128
Висновки до Розділу 2 .....	138
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН .....	143
3.1 Категоріальний статус прецедентних імен як чинник вибору способу перекладу .....	143

3.2 Когнітивні особливості інтерпретації та відтворення прецедентних імен у перекладі .....	174
Висновки до Розділу 3 .....	205
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ .....	210
СПИСОК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ .....	215
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ТА ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ .....	256
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ .....	257
ДОДАТОК А.....	261

## **ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ**

ПТ – прецедентний текст

ПС – прецедентна ситуація

ПВ – прецедентне висловлення

ПІ – прецедентне ім'я

## ВСТУП

Дисертацію присвячено визначенню лінгво-когнітивних та культурологічних особливостей відтворення прецедентних імен в англо-українському художньому перекладі. Прецедентні імена не дарма називають «віхами культурної пам'яті» [41] народу, адже кожне з них уміщує свою власну «стиснуту до основних ознак змісту історію» [118, с. 61], перенесення якої на інше куль

мовне підґрунтя може виявитися не таким вже й простим завданням.

Після упровадження Ю. М. Карауловим у гуманітарну парадигму поняття прецедентності у 1987 р., прецедентні імена привертати стабільну увагу у зв'язку з: визначенням їх місця і ролі серед інших прецедентних феноменів (Ю. М. Караулов [104], Д. Б. Гудков [66; 67], В. В. Красних [122; 123], Т. В. Воробйова [49; 50], О. А. Нахімова [166; 167], М. М. Воропаєв [54], К. А. Флейшер [256], Л. В. Моїсеєнко [161]), особливостями функціонування у різних дискурсах, зокрема у: рекламному та медіа дискурсі (Ю. Б. Пікулева [179; 180], С. Л. Кушнерук [134], О. С. Боярських [34], Т. В. Крутько [127], Т. В. Макгауен [149]; політичному дискурсі (В. О. Алексєєва [2], Ю. А. Блінова [24], М. І. Косарєв [117]); художньому дискурсі (Н. С. Молчанова [162], Є. Ю. Попова [186], Г. О. Зав'ялова [87], П. С. Артем'єва [13]); публіцистичному та інтернет-дискурсі (М. С. Алексєєва [4], О. О. Наумова [165], Р. Р. Жаєва [83]).

Водночас перекладознавче опрацювання цього складного явища на межі мови, культури й когніції мало виключно фрагментарний характер. Зокрема, переклад прецедентних імен розглядався в аспекті таких споріднених понять, як інтертекстуальність (А. О. Гусєва [73], Н. О. Солуянова [216], О. В. Повєтьєва [182]), алюзивність (М. І. Кіосє [107], Т. П. Андрієнко [8], О. Л. Морозовська [163]) чи промовистість (К. О. Альошина [6], О. В. Ворона [53], Г. А. Бойко [29]) власних назв. Більшість перекладознавчих розвідок, тим чи іншим чином дотичних до



проблематики прецедентних імен, фактично не враховують їхнього лінгвокогнітивного статусу і обмежуються посиланням на стандартний набір способів та трансформацій, характерних для перекладу онімів взагалі.

**Актуальність** цієї дисертації зумовлено необхідністю подальшої розбудови когнітивно-дискурсивного підходу до вивчення перекладу. Дослідження має притаманний сучасному перекладознавству комплексний характер, що дозволяє висвітлити особливості перекладу прецедентних імен з урахуванням їхніх когнітивної, лінгвальної, функціонально-комунікативної та культурологічної складових. Запроваджений у роботі міждисциплінарний та поліпарадигмальний погляд сприяє розв'язанню **наукової проблеми** усвідомлення перекладу як складного явища на перетині мови, культури, комунікації й когніції.

Вважаємо, що саме такий підхід створює необхідні передумови для верифікації **гіпотези** дослідження, згідно з якою переклад прецедентних імен залежить від низки чинників культурологічного та комунікативно-прагматичного характеру, які обумовлюють когнітивні особливості їхньої інтерпретації та подальшого іншомовного відтворення агентом перекладацької дії.

**Зв'язок роботи з науковими темами.** Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, що проводяться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна у межах наукових тем «Проблеми іноземної філології, перекладознавства та методики в когнітивно-дискурсивній парадигмі» (номер державної реєстрації 0109U007962) та «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови та перекладу» (номер державної реєстрації 0114U004320).

**Об'єктом** дослідження виступають прецедентні імена в англomовному художньому дискурсі. **Предметом** аналізу є чинники перекладності прецедентних імен, що сукупно утворюють поняття *прецедентності*, а також когнітивні та культурологічні особливості їхнього відтворення українською мовою.

**Метою** дослідження є комплексне перекладознавче висвітлення прецедентних імен на основі виокремлення лінгвокогнітивних та культурологічних особливостей їхнього формування та функціонування в художньому дискурсі. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки завдань:

- дефінувати та описати прецедентні імена як різновид прецедентних феноменів;
- висвітлити когнітивний аспект перекладу прецедентних імен;
- схарактеризувати лінгвальні (в тому числі, семантичні та функціональні) особливості прецедентних імен, релевантні з огляду на переклад;
- визначити культурологічний статус прецедентних імен як чинник їхнього перекладу;
- представити поліпарадигматизм та міждисциплінарність як методологічні принципи перекладознавчого аналізу прецедентних імен;
- встановити еквівалентність та адекватність як критерії оцінки якості перекладу прецедентних імен;
- виявити залежність між категоріальним статусом прецедентних імен і способом їхнього перекладу;
- описати когнітивні особливості інтерпретації та відтворення прецедентних імен у перекладі.

**Матеріалом** дослідження виступили англомовні художні твори XX–XXI століть, у складі яких функціонують прецедентні імена, та їхні україномовні переклади. Це, зокрема, романи С. Кінга “*The Shining*” («Сяйво»), “*Four Past Midnight*” («Чотири після півночі») та “*11/22/63*” («11/22/36»), Ч. Паланіка “*Fight Club*” («Бійцівський клуб»), “*Damned*” («Прокляті»), “*Tell-All*” («Розкажи все»), “*Make Something Up*” («Створи щось»), Дж. Фаулза “*The Magus*” («Маг»), “*The Collector*” («Колекціонер»), Д. Тартт “*Goldfinch*” («Щиголь»), “*The Secret History*” (Таємна історія), Г. Д. Робертса “*Shantaram*” («Шантарам»), Е. Гілберт “*Eat, Pray, Love*”

(«Їсти, молитися, кохати»), О. Гакслі *“Heaven and Hell”* («Небо і пекло»), Д. Лоуренса *“Lady Chatterley's Lover”* («Коханець леді Чаттерлей»), С. Моема *“The Razor's Edge”* («На жалі бритви»), Дж. Керуака *“On the Road”* («На дорозі»), Т. Пінчона *“The Crying of Lot 49”* («Виголошення лоту 49») та збірки оповідань Г. Ф. Лавкрафта. Загальний обсяг опрацьованих текстів складає 793,55 друк. арк. Методом суцільної вибірки у зазначених творах було виокремлено 1211 прецедентних імен та відповідну кількість їхніх українських відповідників, які й утворюють оперативну частину дослідження. Серед них виокремлено наступні типи онімів: антропоніми (68%), топоніми (9%), назви творів мистецтва (9%), космоніми (3%), назви історичних подій, епох, явищ (4%), назви торговельних марок та брендів (2%), назви архітектурних споруд (2%), ергоніми (1%).

**Теоретико-методологічну базу** дослідження утворюють такі актуальні принципи сучасної філології, як міждисциплінарність, поліпарадигматизм та антропоцентризм [98], що зумовлено комплексною природою прецедентного імені як лінгвоментального явища, що детермінується домінантами вихідного та цільового культурних просторів. Міждисциплінарність, що виступає наскрізною ознакою розвитку транслятології, проявляється у залученні теорій та методологічного інструментарію таких суміжних дисциплін, як лінгвістика, літературознавство, культурологія та когнітологія. Дисертація має поліпарадигмальний характер, адже виконана на перетині системно-структурної (семіологічної), культурологічної та когнітивно-дискурсивної (діяльнісної) парадигм перекладознавства. Врешті-решт, антропоцентризм дослідження яскраво простежується в акцентуванні ролі перекладача як агента когніції та дії, рішення якого визначають рівень еквівалентності (подібності) та адекватності (цінності) відтворення прецедентних імен в англо-українському художньому перекладі.

Джерельну базу дослідження складають роботи провідних перекладознавців з проблем загальної теорії перекладу (Ю. Найда [338; 339], Дж. Кетфорд [292], О. Д. Швейцер [272; 273], А. В. Федоров [248],

В. Н. Комісаров [113; 114], В. І. Карабан [101], В. Коптілов [116], О. І. Чередниченко [267], З. Д. Львовська [147]); когнітивної транслятології (Т. О. Фесенко [253; 254], О. Г. Мінченков [158], Б. Левандовська-Томажчук [331; 332], О. В. Ребрій [197], П. Сікінджер [360]) та культуроорієнтованих теорій перекладу (С. Баснетт, А. Лефевр [286], О. І. Чередниченко [268], Д. Катан [320; 321], М. Байяр [287], Т. Є. Некряч [170], Н. Г. Валєєва [42], М. Л. Іваницька [96]).

Міждисциплінарний характер дослідження визначає використання не тільки низки **методів** загальнонаукового та власне перекладознавчого характеру, а й апарату дослідження суміжних наук. Провідним методом дисертації є *порівняльний аналіз оригіналу й перекладу*, завдяки якому було встановлено та описано способи та прийоми відтворення прецедентних імен в англо-українському художньому перекладі. На додачу, визначення місця прецедентних імен серед інших типів прецедентних феноменів передбачало застосування *дедуктивного методу*. *Методи аналізу та синтезу* уможливили встановлення основних характеристик прецедентного імені та їх об'єднання у комплексний феномен прецедентності. Розподіл прецедентних імен залежно від соціуму, у межах якого відповідний онім функціонуватиме як прецедентний, здійснено за допомогою *методу класифікації*. *Концептуальний аналіз* дозволив встановити смислове навантаження оніму, у той час як *аналіз контексту* сприяв конкретизації смислу прецедентного імені в окремому повідомленні / ситуації / тексті / культурі. Задля визначення прагматичного потенціалу прецедентного імені залучено *функціонально-комунікативний аналіз*. *Когнітивне моделювання* застосовувалося з метою реконструювання ментальних процесів, що проходять у свідомості перекладача під час відтворення прецедентного імені у перекладі. Нарешті, *метод узагальнення* дозволив сформулювати закономірності, що спостерігаються у когнітивних процесах, які активуються під час перекладу прецедентних імен залежно від їх категоріального статусу.

**Наукова новизна** дослідження визначається тим, що в ньому вперше виокремлено та описано когнітивні та культурологічні чинники перекладу прецедентних імен. Зокрема, у роботі вперше:

- вироблено модель комплексного перекладознавчого аналізу прецедентних імен;
- встановлено комунікативно-функціональну специфіку перекладу прецедентних імен;
- здійснено релевантну в аспекті перекладу класифікацію прецедентних імен;
- визначено способи перекладу прецедентних імен залежно від їхнього категоріального статусу;
- встановлено складники поняття прецедентності та роль кожного з них у забезпеченні належного рівня когнітивної еквівалентності перекладу.

Наукова новизна отриманих результатів може бути сформульована у таких **положеннях, що виносяться на захист**:

1. Повнота та / або повноцінність відтворення онімів, що отримують прецедентний статус, забезпечується завдяки таким складовим поняттям прецедентності, як стереотипність, метафоричність, прототиповість та інтертекстуальність. Рівень еквівалентності при перекладі прецедентних імен залежить від збереження вказаних складників, водночас втрата деяких з них здатна стати передумовою для передачі культурної специфічності повідомлення і забезпечення його адекватності.

2. Ключовим критерієм якості перекладу прецедентного імені слугує встановлення еквівалентності на когнітивному рівні, що передбачає максимально можливу відповідність ментального образу, до якого апелює ім'я, вжите в оригіналі, та образу, що активує його відповідник у свідомості цільового читача. Досягнення високого рівня когнітивної еквівалентності вимагає, щоб варіант відтворення прецедентного імені, обраний перекладачем, спирався на концептуальну структуру, яка зберігає смислове навантаження оригінального оніму та, зокрема, його ціннісну складову.

3. Суттєвий вплив на еквівалентність перекладу прецедентного імені чинить ступінь точності, з якою перекладач здатен виокремити ознаку, що лягла в основу прецеденту. Завдання перекладача спрощується, якщо відповідний онім уособлює одну ознаку, яка з легкістю простежується в процесі інтерпретації. Гештальтний характер ментального образу, до якого апелює прецедентне ім'я, навпаки, призводить до складнощів, пов'язаних як з вичленовуванням його смислу, так і з вибором способу іншомовного відтворення імені. Неможливість / нездатність перекладача належним чином диференціювати втілені у ньому характеристики ускладнює іншомовну вербальну експлікацію, у той час як можливості заміни образу обмежені через потребу передати комплекс ознак, що є нероздільними.

4. Способи та трансформації, що супроводжують іншомовне відтворення прецедентних імен, вказують на залежність механізму дій перекладача від культурної специфічності оніму. Зокрема:

4.1. Прецедентні імена універсального характеру не становлять труднощів для перекладача завдяки збігу фрагментів картини світу у представників вихідної та цільової культур; відповідно, використання прямого відповідника цілком достатньо для повноцінного функціонування оніму у друготворі. Аналогічний спосіб перекладу залишається релевантним для міжнаціональних імен, що зберігають свою прецедентність для українського читача.

4.2. Приналежність онімів до категорії внутрішньонаціональних, групових або міжнаціональних, що однак втрачають свій прецедентний характер в українській культурі, призводить до поглиблення розбіжностей у концептуальних структурах, які активуються в процесі інтерпретації. Рішення перекладача визначаються ступенем відмінностей у способах мінімізації аксіологічно релевантних смислів у вихідній та приймаючій культурах та можуть варіюватися від розкриття ментального образу в основі прецедентного імені на основі трансформації додавання до повного вилучення оніму.

5. В англо-українському перекладі прецедентні імена здебільшого відтворюються застосуванням прямого відповідника із додаванням перекладацького коментаря. Завдяки процесам глобалізації, що передбачають постійний обмін досвідом, а також універсаліям, на яких ґрунтується людське мислення, на сучасному етапі достатній обсяг фонових знань дає можливість цільовому реципієнту досягнути практично будь-який вихідний комплекс смислів. У результаті експлікація шляхом коментування образно-асоціативного комплексу, закладеного в імені, забезпечує розкриття смислового навантаження оніму у поточному контексті, не порушуючи культурної специфіки оригіналу.

**Теоретична** значущість роботи полягає у запровадженні методично виваженого та теоретично обґрунтованого підходу до перекладознавчого аналізу прецедентних імен в англо-українському художньому перекладі. Положення цієї дисертації можуть вважатися внеском у загальну теорію перекладу (розробка проблематики перекладацьких труднощів), у когнітивно-дискурсивну теорію перекладу (переклад лінгвоментальних феноменів), у культурологічну теорію перекладу (опрацювання культурно-специфічної лексики), у теорію художнього перекладу (відтворення прецедентних імен як ознаки текстів різних жанрів та спрямувань художнього дискурсу) та у часткову теорію англо-українського перекладу.

Запропонована у роботі модель має комплексний характер, суміщаючи риси представлених у сучасному перекладознавчому просторі художньої, аналітичної та інтерпретаційної моделей аналізу. Саме такий підхід виявився оптимальним задля підтвердження гіпотези дослідження, а отже може бути використаним як зразок для перекладознавчого опрацювання інших різновидів прецедентних феноменів на матеріалі різних комбінацій вихідної та цільової мов.

**Практична цінність** роботи зумовлюється можливістю використання її матеріалу, головних теоретичних постулатів і методологічних принципів у лекційних курсах «Вступ до перекладознавства» (розділи «Еквівалентність –

центральне поняття теорії перекладу», «Культурологічні аспекти перекладу», «Дослідження перекладу як процесу», «Порівняльна стилістика англійської та української мов» (розділи «Лексичні стилістичні засоби англійської та української мов: метонімічна група», ««Лексичні стилістичні засоби англійської та української мов: метафора»»), «Порівняльна лексикологія англійської та української мов» (розділ «Семасіологія. Поняття значення. Підходи до поняття значення») та «Теорія перекладу як міжкультурної комунікації» (розділи «Культурно-антропологічні основи міжкультурної комунікації», «Реальний світ, культура, мова, переклад»); у перекладацькій діяльності та практичній підготовці майбутніх перекладачів. Досвід дослідження буде корисним для здійснення власних розвідок студентами-магістрами і аспірантами.

**Апробація роботи.** Основні теоретичні положення й висновки дисертації обговорювалися на *засіданнях кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна* (2015–2017 рр.); на *міжнародних наукових конференціях*: VIII науковій конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу» (Харків, 2015), XV науковій конференції з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2016), Міжнародній науково-практичній конференції «II Таврійські філологічні читання» (Херсон, 2016), IX науковій конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу» (Харків, 2017), XVI науковій конференції з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2017), Міжнародній науково-професійній конференції “*Urgent Problems of Philology and Linguistics*” (Будапешт, 2017), Міжнародній науково-практичній конференції “*Współczesna filologia: aktualne kwestie i perspektywy badawcze*” (Люблін, 2017).



**Публікації.** Основні теоретичні положення й висновки роботи відображені у 12 публікаціях автора (заг. обс. 4,43 авт. арк.), із них 5 статей опубліковано у фахових виданнях України, 1 – закордоном та 6 тезах конференцій. В 1 статті, опублікованій у співавторстві, автору належить здійснення практичної частини дослідження).

**Структура дисертації.** Робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного, загальних висновків, списку наукових (377 джерел, з яких 97 – іноземними мовами), списку довідкової літератури (7 джерел), списку джерел ілюстративного матеріалу (41 джерело), 7 рисунків. Загальний обсяг роботи – 12,1 авт. арк., обсяг основного тексту – 9,6 авт. арк.

## РОЗДІЛ 1

# ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

### 1.1 Визначення та характеристика феномену прецедентності

Протягом останніх десятиліть прецедентні імена (далі – ПІ) як феномен лінгвокультурологічного та когнітивного рівня привернули до себе увагу багатьох науковців [104; 119; 64; 65; 66; 210; 211; 121; 122; 123; 134; 166; 52; 256; 161; 13], що вивчали їх функціонування у різних типах дискурсів – від художнього до політичного. Однак в аспекті перекладознавства розгляд ПІ загалом зводився до їх представлення як прояву інтертекстуальності та дослідження в рамках стандартних перекладацьких трансформацій без глибинного врахування когнітивної природи цього феномену. Утворені в результаті осмислення дійсності окремою лінгвокультурою, ПІ набувають специфіки, що не дозволяє перекладати їх як суто лінгвістичні одиниці та зумовлює необхідність розробити підхід до перекладу ПІ, що враховував би увесь комплекс ментальних процесів, які є запорукою адекватного перекладу.

Розглядаючи феномен прецедентності в історичній перспективі, необхідно зазначити, що його вивчення розпочинається із введення терміну «прецедентний текст» (ПТ) Ю. М. Карауловим у контексті вивчення мовної особистості. Автор визначив такі характеристики прецедентного тексту, як надособистісний характер, рекурентність у дискурсі індивіда або певного соціуму, а також пізнавальна та емоційна релевантність [104]. Що парадоксально, сам науковець не дає чіткої відповіді на запитання, чому взяв за основу поняття прецеденту, однак логічно припустити, що такий вибір ґрунтується на загальному усвідомленні прецеденту як випадку або події, яка відбулася в минулому і закріпилася достатньо, щоб слугувати прикладом для дій в аналогічній ситуації у майбутньому [378; 379; 380; 382; 383]. Виходячи з наведеного визначення, можемо припустити, що прецедент у

лінгвокогнітивному сенсі виконує функцію зразка, який досяг такого рівня усталеності, що набув права регламентувати дії особистості за схожих обставин на основі передачі стереотипного концептуального змісту.

З часом термін, уведений Ю. М. Карауловим, знайшов широкий відгук у колах науковців, що призвело не лише до еволюції самого поняття ПТ, а й до виникнення низки суміжних термінів, таких як «прецедентне ім'я», «прецедентне висловлення», «прецедентний онім», «прецедентна ситуація» тощо [166; 66; 67; 122; 123; 51; 52; 192]. Відповідно, з'явилася необхідність у більш широкому та всеохоплюючому означенні наведеної низки явищ, які, тим не менш, характеризуються спільними ознаками. Для виконання цієї ролі було обрано більш узагальнюючий термін «прецедентний феномен» (ПФ), визначення якого ґрунтується на дефініції ПТ Ю. М. Карауловим, проте уточнюється за рахунок низки пояснень та доповнень.

Зокрема, В. В. Красних наводить наступні функції ПФ: 1) виконання ролі еталона культури; 2) функціонування у якості згорнутої метафори; 3) символізування певного феномену або ситуації (як сукупність диференційних ознак) [123]. При вживанні того чи іншого ПП щоразу актуалізується ряд диференційних та атрибутивних ознак, тобто рис, що є необхідними для його ідентифікації, та таких, що входять до його складу, але не є облігаторними. Склад таких ознак не є фіксованим у рамках кожної національно-культурної спільноти, соціуму або навіть окремого індивіда.

З точки зору ступеню вербалізації В. В. Красних розмежовує ПФ на вербальні та вербалізовані. До першої підгрупи автор відносить прецедентне висловлення (ПВ) та прецедентне ім'я (ПІ), а до другої – прецедентний текст (ПТ) та прецедентну ситуацію (ПС) [123].

ПТ, як і ПС, відносяться до феноменів, що не належать до власне мовного рівня, інваріант їхнього сприйняття зберігається в когнітивній базі у максимально редукованому, місткому вигляді. В. В. Красних визначає когнітивну базу як «структуровану сукупність обов'язкових знань та національно-детермінованих і мінімізованих уявлень тієї чи іншої

національно-лінгво-культурної спільноти» [123, с. 61]. Отже, немає необхідності повністю розгортати текст або ситуацію вербально, щоб розкрити увесь спектр асоціацій, пов'язаних із ними.

ПВ визначається як «самодостатній продукт мовленнєво-розумової діяльності, одиниця, якій може бути властива предикативність, або яка функціонує у вигляді словосполучення; складний знак, сума значень компонентів якого не дорівнює його змісту» [65, с. 106]. Проте, таке визначення не дає повного уявлення про висловлення, яке має право вважатися прецедентним, оскільки не вказує на його джерело, а самодостатність ПВ зберігається не завжди, адже іноді, щоб інтерпретувати повний обсяг змісту, закладеного у ПВ, необхідно звернутися до ситуації або тексту, від яких воно походить.

Останнім у цій класифікації стоїть прецедентне ім'я (ПІ), яке виступає безпосереднім об'єктом нашого дослідження. Прецедентним вважається ім'я, пов'язане з широко відомим текстом, який, як правило, відноситься до прецедентних, або прецедентною ситуацією, це свого роду складний знак, за вживання якого в комунікації здійснюється апеляція не до власне денотата, а до набору диференційних ознак вказаного прецедентного імені, воно може складатися з одного або декількох елементів, що при цьому позначають одне поняття [там само, с. 83].

Таким чином ми можемо побачити, що на вербальному рівні доступ можна отримати лише до ПІ та ПВ, у той час як ПТ та ПС не виражені безпосередньо у мові, а посилання на них, на думку Ю. Є. Прохорова, можуть з'являтися у формі прецедентного імені, прецедентної цитати, прецедентної алюзії та прецедентної ремінісценції [192]. Незважаючи на різноманіття способів лінгвального вираження ПФ, саме вони надають доступ до «базисних ознак загальнонаціональної мовної картини світу, що є наслідком самої природи прецедентних феноменів як мовних одиниць, зміст яких набагато глибший, ніж вербальне вираження» [99, с. 210].

Існують також мовні засоби, належність яких до класу ПФ є спірною, одним з прикладів чого виступають фразеологізми, приказки та прислів'я. Як стверджує А. Є. Супрун, взаємовідносини фразеологізмів та текстових ремінісценцій, а отже прецедентних імен і висловлень досить складні та неоднозначні, оскільки очевидно, «що деякі прислів'я та приказки також виникли з текстових ремінісценцій, але пізніше тексти, що їм передували, забулися» [224, с. 26]. Фразеологізми розглядаються як один із класів прецедентних феноменів таким авторами, як М. А. Алексєєнко, Ю. Б. Пікулева, Р. Л. Смулаковська, які вивчають функціонування прецедентних феноменів у різних типах дискурсу, здебільшого пов'язаного із масовою культурою [5; 179; 214].

Незважаючи на те, що певні дослідники, зокрема Д. Б. Гудков, І. В. Захаренко, В. В. Красних, Д. В. Багаєва [65] не включають фразеологізми до прецедентних одиниць, на думку М. Ю. Ілюшкіної «відтворюваність фразеологізму, його вживання у готовому вигляді як прояв усталеності у мовленні дозволяють віднести фразеологізми до прецедентних текстів» [94, с. 56]. О. О. Ворожцова погоджується, що достатньо важко визначити, до якого саме тексту відсилає фразеологізм, однак його етимологію все ж можливо простежити, що дає можливість внести фразеологічні одиниці до класу прецедентних феноменів [51]. Надаючи визначення прецедентним висловленням, Т. В. Крутько зазначає, що до них «належать відомі лаконічні, афористичні одиниці (фразеологізми, приказки, прислів'я, цитати з текстів різного характеру та інші мовленнєві формули), які характеризуються антропоцентричною спрямованістю, вираженою у простоті, доступності, пристосованості до швидкого сприйняття адресатом повідомлення» [127, с. 194].

В основі формування значення фразеологізму лежать певні образи та символи, вони втілюють базові культурні концепти, завдяки ним відкривається доступ до самосвідомості народу. Ті смисли, до яких апелює фразеологічна одиниця, постають із поля культури і є фіксованими, тобто

відсилають до усталеного культурно маркованого смислу [110]. Участь у творенні світобачення лінгвокультури, притаманна фразеологізмам, достатньо близька і для ПФ, що дозволяє внести фразеологічні одиниці до їх складу. Зазначене вище дозволяє стверджувати, що існують характеристики, які обумовлюють належність фразеологізмів до класу ПФ, що додає ще один спосіб вербалізації ПФ. Відтак об'єктивація ПФ на мовному рівні набуває різноманітних форм і не зводиться до «однієї лінгвістичної категорії – слова, словосполучення, речення, фразеологізму, кліше, метафори тощо» [38, с. 8].

Розглянувши розвиток поняття «прецедентного» в історичній перспективі та окресливши способи вербалізації ПФ, необхідно зазначити, що з точки зору перекладу безпосередньо в мові перекладач має доступ лише до ПП та ПВ, посилення на ПТ та ПС може носити прихований характер, через що їх важче зафіксувати. Тому потрібно звернути увагу на т. зв. маркери прецедентності, які вказують на те, що перед реципієнтом постає саме прецедентне ім'я, висловлення тощо. Такі маркери визначають наявність іншотекстових елементів, інтерпретація яких потребує культурно специфічних знань різного обсягу. Зокрема, А. А. Проскуріна розподіляє їх на контекстуальні та внутрішньотекстові, що фактично відповідає плану вираження та плану змісту. Контекстуальні маркери «створюють інформативну пустку у мовленні», у той час як внутрішньотекстові представлені «матеріальними» вказівками на наявність іншотекстового включення, такими як графічне оформлення, морфологічні та синтаксичні особливості [191, с. 12]. На етапі сприйняття маркери внутрішньотекстового характеру не становлять труднощів і безпосередньо не впливають на витлумачення повідомлення, у той час як нездатність розкрити прихований смисл вжитої одиниці, а відтак передати її в перекладі, призведе до того, що для цільового читача ця частина тексту залишиться закодованою.

Так само релевантними для відтворення вербалізованих ПФ є способи їх актуалізації. О. П. Семенець [206, с. 24–26] виділяє наступні їх типи:

- формальна актуалізація має місце, якщо значуща сама форма ПФ, а у знанні першоджерела немає потреби;
- когнітивна актуалізація передбачає, що для розуміння ПФ потрібно залучити певний обсяг смислів відповідного тексту або ситуації;
- прагматична актуалізація вимагає ознайомленості з колом ситуацій, де використовується ПФ;
- когнітивно-прагматична актуалізація проходить в умовах необхідності знань всіх компонентів семантичної структури.

ПФ являють собою «сховок культурно значущої інформації та, внаслідок цього, – маркер колективної культурної ідентичності, розкриваючи при цьому зв'язок із ціннісними домінантами цієї спільноти» [207, с. 210]. Відповідно від способу актуалізації ПФ залежить те, наскільки глибокі фонові знання знадобляться перекладачу як читачу оригіналу, щоб дешифрувати смисл та спрогнозувати, яким чином спрацює цей спосіб актуалізації для цільової аудиторії.

## **1.2 Прецедентність та інтертекстуальність як об'єкти перекладознавчого аналізу: спільне та відмінне**

Зважаючи, що використання терміну «прецедентний феномен» та його похідних не є характерним для західної лінгвістики та перекладознавства, доцільно розглянути поняття, що найчастіше згадується у зв'язку з прецедентністю, а саме – інтертекстуальність. Досить часто у наявних дослідженнях ці поняття не знаходять достатньої диференціації, як наслідок відбувається їх взаємозаміна, що не завжди є доцільним і не дозволяє простежити певні відмінності у способі їх перекладу. Зокрема, прецедентність іноді визначають як «наявність у тексті елементів попередніх текстів» [212, с. 7], проте таке розуміння має відношення скоріше до інтертекстуальності, у той час як прецедентність є набагато складнішим явищем, специфіка якого розкривається через вивчення його когнітивної

природи. Безумовно, категорія прецедентності пов'язана з інтертекстуальністю, оскільки в обох випадках ідеться про одиниці, що відсилають до явища, яке належить контексту, що знаходиться поза межами поданого тексту [251, с. 55], однак це не є провідним для характеристики ПП.

Перш за все, потрібно звернути увагу на те, що у межах дослідження інтертекстуальності існують різні концепції, які не збігаються за своїм обсягом. Основи теорії інтертекстуальності було закладено М. М. Бахтіним, який вважав, що кожен текст відбиває у собі усі тексти поданої смислової сфери, вступаючи до своєрідного діалогу, який відбувається на межі двох свідомостей у культурному просторі [19]. Незважаючи на те, що самим терміном «інтертекстуальність» дослідник не оперував, він був першим, хто заговорив про поліфонічність художнього твору, що пізніше знайшло органічне продовження у роботах одного з теоретиків постструктуралізму Ю. Кристивої, яка почала говорити саме про інтертекстуальність як «онтологічну властивість тексту, в результаті якої текст породжується як інтертекст, відтак його можна зрозуміти лише у зв'язку з іншими текстами» (цит. по [87, с. 13]).

Більш радикальне бачення інтертекстуальності пропонує Р. Барт, стверджуючи, що «кожен текст є інтертекстом: інші тексти присутні в ньому на різних рівнях у більш чи менш експліцитному вигляді: тексти попередньої культури та тексти оточуючої культури» [17, с. 512]. Увесь процес створення літературних творів та формування культури в цілому перетворюється на нескінченну гру з текстами, що переходять один в одного, стираються межі між текстами, за рахунок чого жоден літературний твір неможливо інтерпретувати як замкнену систему.

У результаті виникає текст, спосіб прочитання якого залежить скоріше не від того, що заклав автор, а від того, що здатен побачити читач. У цьому полягає одна з принципових відмінностей між інтертекстуальністю та прецедентністю, оскільки ПП вживаються саме через те, що автор прагне бути зрозумілим і розраховує на певний обсяг знань читача, незважаючи на те, що



виражає свою думку у завуальованій формі. У такий спосіб письменник спонукає до розкриття багатства смислів, що стоїть за відповідним ПІ, і без розуміння вжитого посилання виникне комунікативний провал, однак текст з інтертекстуальними включеннями розрахований на багатшаровість, а отже читач, який не знаходиться на інтелектуальному рівні автора, здатен продовжувати читання, не розглядаючи фрагмент поточного тексту як «зміщений та такий, що відсилає до синтагматики вихідного тексту» [246; 247, с. 17], а вважаючи його органічною складовою авторської творчості.

Проблема відтворення інтертекстуальних елементів у перекладі широко вивчається з різноманітних позицій [277; 352; 282; 333; 216; 187; 208], проте задля розмежування ПІ та інтертекстуальних посилань, необхідно зазначити, що останні за своєю природою не передбачають однозначного трактування, а навпаки, дають можливість для нескінченної низки інтерпретацій, а відсутність центру перетворює комунікацію між твором і читачем на безперервний процес. Р. Барт підкреслював, що інтертекстуальність передбачає вільну гру з текстами, іноді без чітко усвідомленої інтенції автора. «Неможливо розпізнати всі смисли тексту, оскільки текст безкінечно відкритий у безкінечність: жоден читач, жоден суб'єкт, жодна наука не можуть зупинити рух тексту, або скоріше ті форми, коди, через які проходить виникнення смислів тексту» [17, с. 428–486], часто такий рух є самодостатнім у тому сенсі, що не має кінцевої цілі, а точніше саме сплетіння цитат, посилань, відгону стає метою їх використання.

Однак, ПІ, які належать до вхідного культурно-текстового простору та відсутні у цільовому, потребують однозначного роз'яснення у перекладі, адже відсутність належних фонових знань не дозволить читачеві інтерпретувати представлене повідомлення жодним чином. Перекладач мусить вивести на поверхню закладені в них смисли, оскільки саме таким був намір автора. Через ПІ він передає специфічний асоціативно-аксіологічний комплекс, який дасть можливість більше дізнатися про персонажів, їх взаємовідносини, ситуацію в цілому. Так, ПІ функціонують як «готові

інтелектуально-емоційні блоки», що використовуються для «прискорення переключення з фактологічного контексту думки до ментального» [104, с. 220]. Якщо читач перекладу не здатен буде вірно усвідомити такі приховані смисли, його інтерпретація ПІ та безпосереднього контексту його вживання виявиться неповною або не здійсниться взагалі. ПІ виконують смислопороджувальну функцію лише завдяки усталеному зв'язку між власне прецедентом та новим контекстом його реалізації, унаслідок чого ментальний образ «легко фіксується у пам'яті людини, набуваючи ознак гештальту та стійких асоціативних зв'язків» [30, с. 54], без формування такого образу функція ПІ у тексті просто втрачається.

Інтертекстуальні посилання розраховані переважно на високоінтелектуального читача, і не кожен середній представник лінгвокультури зможе розпізнати міжтекстове посилання, а отже неможливо говорити про їх вихід на рівень прецедентності. Часто вони вживаються саме для того, щоб множити загадки, кожен з яких різні читачі вирішуватимуть по-різному. У цьому полягає ще одна важлива відмінність між прецедентністю та інтертекстуальністю, оскільки «інтертекстуальні блоки запускають у свідомості реципієнта механізм герменевтичного тлумачення отриманої інформації, навіть якщо ремінісценції звучать як відголоски чогось незрозуміло знайомого» [там само]. Повне усвідомлення інтертекстуального включення не завжди є необхідною умовою коректного трактування поточного повідомлення. Автор грає зі своїм читачем, часом він прагне скоріше заплутати його, або поставити перед ним питання, на яке за визначенням немає однозначної відповіді. У такому випадку власне інтертекстуальне включення не несе якоїсь конкретної функції, а дає можливість читачеві самому її обрати, і тоді постає питання про те, які з них слід експлікувати в перекладі, а які ні. При цьому перекладач має прийняти рішення, де його коментар буде доцільним, а де він зробить текст більш відкритим, ніж цього хотів би автор.

Відтак, схожість між інтертекстуальністю та прецедентністю полягає в тому, що текст розглядається як «постійний процес означування» [123, с. 228], а той обсяг інформації, що інтерпретує читач, безпосередньо залежить від його обізнаності та уяви. Однак, якщо цитування в рамках інтертекстуальності може здійснюватися заради самого цитування, то ПП завжди переслідують певну мету, а отже їх однозначна інтерпретація є невід'ємною рисою якісного перекладу.

Водночас інтертекстуальні запозичення часто не тільки проходять на несвідомому рівні і відтворюються не стільки заради власне попереднього тексту, але функціонують як «цілі схеми мислення, системи прийомів, текстуальні навички, загальноприйняті у попередніх літературних школах» [86, с. 30]. Відносини між текстом та інтертекстом набагато складніші, ніж між «донором» і «реципієнтом», при їх контакті відбувається взаємна трансформація смислів (цит по [87, с. 13]). Іноді елементи інтертекстуальності навіть не знаходять вираження у мові, натомість вони проходять на рівні сюжетних ліній, характерів тощо. У таких ситуаціях перекладач просто не здатен експлікувати усі міжтекстові зв'язки, це завдання стоїть перед читачем, на рівень знань якого розрахований відповідний твір. ПП, у свою чергу, завжди тісно пов'язані із ситуацією вживання, поза контекстом вживання у дискурсі ПП фактично не існують, а залишаються лише потенційно можливим способом вираження стереотипного комплексу смислів.

Вагомою відмінністю прецедентності також є те, що комплекс смислів, закладений у ПП, ґрунтується не безпосередньо на тексті або ситуації, з яких походить, а на їх сприйнятті представниками певної лінгвокультури. У свою чергу, інтертекстуальність – це текстова категорія у тому сенсі, що смисл інтертекстуального включення постає з тексту джерела або навіть визначається індивідуальною інтерпретацією реципієнта. Відповідно, якщо для відтворення інтертекстуальних включень ключовими стають відносини між смислами, які обмежуються взаємодіючими текстами, то у випадку ПП на

перший план виходять особливості їх функціонування у свідомості носіїв певної когнітивної бази.

Для вірної інтерпретації та передачі ПІ в перекладі не достатньо співвіднести оніми на текстовому рівні, перекладачеві необхідно прослідкувати, яким чином відбувався процес мінімізації смислів, що втілює культура оригіналу у тому чи іншому імені, щоб визначити ті базові компоненти, що дозволять знайти аналог ПІ у цільовому культурному просторі. Однак у більшості випадків це можливо лише для імен загальнолюдського характеру, оскільки культурно специфічні ПІ залишаються «непроникними для іншомовного реципієнта» [30, с. 56], оскільки можуть або не характеризуватися відповідним емоційно-оціночним компонентом, або не набути ознак прецедентності у культурі перекладу взагалі. Зв'язок між текстом-реципієнтом та джерелом прецеденту не дає можливості знайти рішення окресленої проблеми, однак звернення до ментального образу, сформованого в результаті взаємодії перекладача з оригіналом розкриває доступ до спектру смислів, зосередженого в ПІ. Кожна мова володіє практично безмежними ресурсами для об'єктивації будь-якої думки, а отже існує і спосіб розкрити у перекладі образно-асоціативний комплекс, що супроводжує будь-яке ім'я. З цією метою перекладач вдається до внутрішньо текстових та позатекстових коментарів, описового перекладу тощо, однак у випадку інтертекстуальних включень перекладач гіпотетично повинен відтворити виключно міжтекстові відносини, тобто фактично перед ним не постає завдання роз'яснення, можливо, навіть навпаки, переклад інтертекстуальних елементів передбачає збереження відкритості до інтерпретації.

Так, переклад ПІ вимагає у першу чергу врахування їх когнітивної природи, збереження для цільового читача ментального образу, передбаченого автором, у той час як інтертекстуальність як об'єкт перекладу виступає як текстова категорія і потребує відповідного підходу з боку перекладача.

### 1.3 Когнітивний аспект перекладу ПП

Розглядаючи особливості перекладу ПП, необхідно визначити ключові риси їхнього функціонування як когнітивного явища, що водночас обумовлюють специфіку їх відбиття у міжкультурній комунікації. До таких ознак входять метафоричність/метонімічність, прототиповість, стереотипність та інтертекстуальність. Кожне з цих явищ достатньо широко висвітлено в аспекті перекладознавства, однак наявні дослідження не надають можливості простежити їх зв'язок із ПП. У нашій роботі комплекс зазначених характеристик представлено з точки зору їх функції у визначенні поняття ПП, а також впливу на їх відтворення у перекладі.

Найпершою характерною ознакою ПП є їхня здатність запускати у свідомості певної групи індивідів низку стереотипних образів та асоціацій, у цьому сенсі ПП наближаються до поняття *стереотипу*. Хоча вважається, що стереотипи уособлюють узагальнений досвід, а ПП виникають на основі «колективного емоційно-образного сприйняття *унікального* феномену» [124, с. 21], принцип їх функціонування як засобу регламентації сприйняття інформації багато в чому збігається.

ПП, як і стереотипи, оперують у когнітивній площині, відповідно, вони свідчать про певну спільність способу мислення групи індивідів, що впливає і на вибір мовних засобів та їх стандартне сприйняття широким колом представників лінгвокультури. Однак на рівні міжкультурної комунікації розбіжності у соціальному та історичному досвіді приводять до «формування різних інтелектуальних, емоційних, соціальних образів і стереотипів, соціокультурних та етнокультурних норм і дискурсивних стратегій спілкування» [108]. Ці фактори повинен враховувати перекладач, оскільки ПП, що викликає стереотипний ментальний образ у межах однієї культурної спільноти, в іншій може спиратися на відмінну концептуальну структуру або не апелювати до жодної. Ментальний образ у такому сенсі корелює з поняттям ментальної репрезентації за М. О. Холодною, що визначає її як

«суб'єктивну форму «бачення» того, що відбувається», «оперативну форму ментального досвіду, що змінюється зі зміною ситуації та інтелектуальних зусиль суб'єкта як спеціалізована та деталізована розумова картина події» [260, с. 152]. Відтак, ментальні образи, що активуються в процесі інтерпретації повідомлення, ґрунтуються на фонових знаннях та досвіді, якими на той час володіє цільовий читач як представник відповідної лінгвокультури.

Моделі сприйняття, що закладені у стереотипах, допомагають зрозуміти, яким чином представники тієї чи іншої спільноти бачать людину та світ, а відповідно і визначити, наскільки зберігається зв'язок між мовною та концептуальною картиною світу окремої нації. За визначенням Є. В. Бондаренко, концептуальна картина світу розглядається як «система концептів у свідомості людей, що, з одного боку, конструює у вигляді структурованого знання глобальний динамічний образ світу та результати внутрішнього рефлексивного досвіду людини, а з іншого, може бути реалізована у вербальних формах» [33, с. 27]. Відтак, мовна картина світу є відбиттям концептуальної, яка існує на рівні свідомості носіїв певної культури, і у цьому наближається до розуміння когнітивної бази за В. В. Красних, як наслідок, труднощі під час перекладу ПІ виникають, у першу чергу, у зв'язку з відмінностями у концептуальних картинах світу націй, що взаємодіють. Цілком імовірно, що власне онім присутній у цільовій мові, однак при цьому не утворив прецеденту, а відтак не відсилає до стереотипної концептуальної структури.

Для кожного повноцінного представника соціальної або національно-культурної спільноти мовний знак на позначення стереотипного образу апелюватиме до чітко детермінованого плану змісту, спільного як для автора повідомлення, так і для реципієнта, які споглядають світ крізь призму тих самих усталених оцінок. Водночас стереотипні уявлення формуються під дією різноманітних обставин, культурних, соціальних тощо, утворюючи відносно стійкі фрагменти національної картини світу. У такий спосіб «наша

культура встановлює когнітивну матрицю» [137, с. 21], яка детермінує наш погляд на оточуючу дійсність, проте саме відповідний культурно-специфічний спосіб бачення світу становить найбільше труднощів на шляху перекладача, оскільки перед ним постає завдання віднайти у мові перекладу спосіб вираження того самого смислу, що водночас зберіг би ознаки стереотипності, однак уже для носіїв приймаючої культури.

Загальну структуру стереотипу описують як поєднання когнітивно-інформаційного, емоційно-чуттєвого та оціночного компонентів, що доцільно віднести і до складу ПІ. Відтворення усіх вказаних чинників у перекладі має першочергове значення, оскільки в іншому випадку перекладач ризикує вжити варіант перекладу, що не апелюватиме до концептуальної структури, яка супроводжуватиметься аналогічними аксіологічно-експресивними ознаками. Читач цільового тексту, відтак, отримає суперечливий образ, який залишиться «чужим» з точки зору його фонових знань та, що важливіше, притаманного йому комплексу оцінок.

Таким чином, можна зробити висновок, що специфіка перекладу ПІ з урахуванням його стереотипного сприйняття визначається усталеністю імені, що забезпечує єдність культури, пропонує моделі обробки інформації у руслі існуючих уявлень про домінантні цінності та, як наслідок, обумовлює певний спосіб сприйняття світу представниками відповідної лінгвокультурної спільноти. У свою чергу, перекладач повинен віднайти спосіб компенсації відмінностей в інтерпретації ПІ вихідною та цільовою лінгвокультурами, водночас враховуючи, що ПІ як «максимально типізовані одиниці мови виводять на типізовані структури свідомості та акцентують їх одноманітність та стандартизований зміст» [195, с. 165], а отже при перекладі вимагають відповідника, що набув би аналогічного рівня стереотипності.

Наступною характеристикою ПІ є здатність виступати *прототипом* тобто представником категорії, що накопичив максимальну кількість її ознак [347; 348; 327] та водночас набув «актуальності у лінгвокультурній свідомості» [77, с. 435]. Теорія прототипів [376; 347; 348; 327] ґрунтується на

тому, що інформація, яка надходить до свідомості людини, порівнюється з уже існуючими когнітивними структурами, взірцями, якими і є прототипи. У такий спосіб нові знання підводяться під ту чи іншу категорію, при цьому процес категоризації відбувається «за подібністю до прототипу – найкращого, найхарактернішого типового прикладу, ознаки якого і стають ознаками категорії» [149, с. 70]. Саме завдяки наявності прототипового члена категорії можлива ідентифікація об'єкта, аналогічно працюють і ПП, вказуючи, що повинно бути притаманним джерелу прецеденту, а що ні [121]. Так, ПП слугують «своєрідною моделлю концептуалізації світу у певному соціумі, прототипом комплексного характеру для осмислення тих чи інших регулярно повторюваних відносин між представниками конкретної культури» [251, с. 42–43].

Додатковою спільною характеристикою для ПП та прототипів є утворення поля, побудованого за ядерно-периферійною організацією. Ядро формується за рахунок ПП, що є найбільш широко відомими та максимально «однаково» сприймаються всіма представниками групи. На периферії розташовані імена, що є менш відомими, мають відмінні інваріанти сприйняття, перебувають на етапі формування або, навпаки, втрати прецедентності [122]. З точки зору перекладу важливо зазначити, що ПП здатні виступати прототипом як однієї, так і декількох ознак, іноді їх навіть неможливо свідомо розчленувати. Якщо провідною виступає одна характеристика, завдання перекладача дещо спрощується, оскільки йому належить лише знайти у приймаючій культурі ПП, що виражало б її максимально яскраво. З іншого боку, якщо смислове навантаження імені виявляється занадто багатоаспектним, адекватним способом його передачі стане відповідник, що акумулюватиме в собі максимум закладених у ПП ознак. З огляду на ядерно-периферійну структуру ПП, перекладачеві також доводиться зважати на розташування у ній вжитого оніму. Якщо з якихось причин автор вживає ПП, яке не є найвідомішим для позначення потрібного смислу у вихідному культурному просторі, у перекладі, вочевидь, необхідно



вчинити так само, обрати ПІ, якому притаманний менш високий рівень прототиповості.

ПІ «входять до прототипової частини концептуальної та мовної картини світу» [251, с. 40–43], тому на процес перекладу ПІ впливає також ряд когнітивно-особистісних факторів, таких як «збіг/розбіжності в індивідуально-психологічних властивостях автора і читача, а також когнітивних системах – картинах світу, таблицях знань, особистісних тезаурусах» [130, с. 62]. Кожна культура самостійно обирає критерії вибору тих якостей, що впливають на визначення прототипу. Відмінності у сприйнятті дійсності, звичаях, традиціях, соціальних нормах тощо зумовлюють неоднаковий процес виділення базової, домінантної ознаки, а отже і власне прототипу; з цієї причини у різних культурах прототипами однієї і тієї самої ознаки можуть виступати різні особи, об'єкти чи явища. У результаті некоректне відтворення ПІ оригіналу в перекладі може призвести до непорозумінь, пов'язаних із тим, що у приймаючій культурі вжите ім'я не функціонуватиме у якості прототипу потрібного комплексу характеристик.

Наступним кроком у розумінні ПІ є усвідомлення його *метафоричної* природи. В основі формування ПІ лежить когнітивна операція порівняння, що полягає у зіставленні/протиставленні явищ дійсності у процесі її пізнання та членування. Не кожна власна назва виступатиме як прецедентна, оскільки важливим компонентом прецедентності є розуміння нового об'єкту пізнання на основі знайомого, усталеного образу, що безпосередньо з ним не пов'язаний. У цьому ПІ наближаються до когнітивної метафори, яка пояснює концептуальну структуру одного типу за допомогою концептуальної структури іншого типу [323; 324; 325, с. 203; 326, с. 5].

Водночас ПІ можливо розглядати і з точки зору *метонімічного* переносу. Метонімію визначають як семантичний процес, за яким форма мовної одиниці або оформлення категорії переноситься з одного референта на інший на підставі їхньої суміжності [227, с. 9]. Якщо за розгляду ПІ на основі процесів метафоризації порівняння відбувається завдяки схожості

об'єктів та залучає когнітивні структури з двох різних областей досвіду, то метонімічний підхід ґрунтується на зіставленні сутностей, що належать до однієї області. Проте з точки зору перекладу специфіка переносу не вважається вирішальною, оскільки принциповим є осмислення нової ситуації на основі вже відомої, до якої і звертається перекладач під час інтерпретації ПІ та прогнозування того, чи збереже ім'я свій образний характер у цільовому культурному просторі.

Ознака метафоричності/метонімічності ПІ дозволяє розглядати його як «спосіб реалізації універсального ментального механізму компресування смислу, здатний породжувати смислову ємність, поєднувати раніше номіноване, створюючи при цьому якісно нове смислове утворення» [63, с. 125]. Так, у процесі конструювання значення ПІ у новому контексті відбувається проведення паралелі між різними концептуальними структурами, що у рамках певної культурної спільноти набули усталеного зв'язку. Від ступеню близькості відповідних концептуальних структур та способу їх реалізації в мові і залежить те, наскільки глибокими повинні бути трансформації, застосовані перекладачем, «чим більш схожим чином культури мови оригіналу та перекладу концептуалізують досвід, тим простішим буде завдання перекладача» [281]. Однак, за умови виникнення розбіжностей у способах «квантування» дійсності сформовані зв'язки порушуються.

У культурі перекладу та сама ситуація, можливо, виражатиметься через інше ПІ. Якщо ж культурна асиметрія виявиться більш значною, концептуальна структура, яка репрезентує поточну ситуацію, не відсилатиме до жодного стереотипного образу у свідомості представника відмінного культурного простору, тоді перекладачеві доведеться зробити вибір на користь способу передачі ПІ, що дасть можливість належним чином доповнити фонові знання читача. У будь-якому випадку зусилля перекладача при відтворенні ПІ «спрямовані на формування базових інтегративних структур, що активізують корелюючі пізнавальні простори індивідів з різною

етнічною свідомістю» [195, с. 173]. Максимально повне досягнення цієї мети у кінцевому підсумку і стане критерієм повноти (еквівалентності) і якості (адекватності) перекладу ПІ.

Таким чином, переклад потребує глибокого розуміння ментальних процесів метафоризації/метонімізації, що лежать в основі формування оніму, до яких долучається «соціальний досвід, обумовлений світоглядними універсальностями культури, тобто категоріями, що акумулюють історично накопичені знання, у системі яких людина оцінює та сприймає світ, зводить в одне ціле всі явища дійсності зі сфери свого досвіду» [220, с. 345].

Ще одним критерієм прецедентності виступає *інтертекстуальність*, яка, однак, розглядається не на рівні взаємодії двох окремих текстів, а скоріше у тому розумінні, що відповідає концепції діалогізму М. М. Бахтіна, який потрактовує літературний твір як «перетин текстових площин, діалог різних типів письма» [126, с. 428], що належать власне письменнику, реципієнту та культурному контексту, який йому передував. У результаті текст розсуває свої межі «через співвіднесення з іншими текстовими/смысловими системами та їх діалогічні зв'язки» [269, с. 106]. Процес постійного обміну смислами між культурою та її продуктами, одним з аспектів якого виступає літературний доробок, обумовлює транслявання смислів, що імпліцитно закладені у ПІ. Увесь текстовий простір сплітається, утворюючи безмежні можливості для множення смислів. Отже, інтертекстуальність як одна з характеристик ПІ у широкому розумінні розглядається як «онтологічна властивість культури, в основі якої перебуває поняття діалогізму (діалогу адресанта з адресатом за допомогою тексту), діалогізму як діалектичної взаємодії текстів і переосмислення діалогічних відносин у новому контексті» [201, с. 23].

Вдаючись до ПІ для увиразнення своєї оповіді, автор залучається до спілкування, для якого характерна певна дволикість через те, що, з одного боку, він використовує елемент, який походить з іншого тексту, і в той же час творить текст, який потенційно сам здатен стати джерелом прецеденту у

майбутньому, розбудовуючи систему ПФ. Звичайно, що чим більше осіб знайомі з тим чи іншим ПІ, тим більше можливостей до продукування нових смислів та контекстів воно матиме. Для того, щоб максимально адекватно відтворити ПІ, перекладачеві необхідно «досягти такого рівня знань та естетичної сприйнятливості, який дозволив би сприймати весь обсяг представленого у тексті смислового та емоційного наповнення» [93, с. 181] та, як наслідок, передати ПІ у всьому комплексі міжтекстових зв'язків. В іншому випадку «лакунізація інтертекстуальних відносин приводить до втрати значущої імпліцитної інформації вихідного тексту, що надає тексту особливу смислову ємність» [37].

Кожному ПІ тією чи іншою мірою притаманна кожна з поданих ознак. Будь-який онім, що характеризується прецедентністю, закріплюється у культурі як засіб активації стереотипного образно-асоціативного комплексу. У результаті представники певної лінгвокультурної спільноти інтерпретують ПІ більш менш аналогічним чином. З іншого боку відповідний онім першим викликається у свідомості автора, оскільки становить прототиповий засіб вираження потрібного смислу. Так, земля обітована для націй, що сповідують християнство або юдаїзм, перетворилась на символ місця, куди людина бажає дістатися найбільше у світі, місця, що обіцяє щастя та достаток. Інтертекстуальність ПІ визначається його біблійним походженням, водночас його метафоричність ґрунтується на порівнянні американського міста з найбажанішим і, можливо, недосяжним пунктом призначення, до якого прагне герой.

*And the new truckdriver was as crazy as the other and yelled just as much, and all I had to do was lean back and roll on. Now I could see Denver looming ahead of me like the **Promised Land**, way out there beneath the stars, across the prairie of Iowa and the plains of Nebraska, and I could see the greater vision of San Francisco beyond, like jewels in the night* (Kerouac, On the Road).

*Новий дальнобійник виявився таким же божевільним, як і попередній, він кричав так само багато, і я мав лише відкинутися назад та їхати. Тепер*

я бачив Денвер, сяючий у далечі, як *Земля Обітована*, і там далеко під зорями, через прерії Айови і степи Небраски, я бачив величне море Сан-Франциско, ніби діаманти серед ночі (Керуак, На дорозі, переклад Б. Павличко).

Зважаючи на універсальність ПІ, його переклад не становить труднощів, а безпосередній відповідник оніму дозволяє зберегти всі компоненти прецедентності, властиві оригіналу.

Відтак, переклад ПІ детерміновано такими його ознаками, як метафоричність/метонімічність, прототиповість, стереотипність та інтертекстуальність, що показано на Рис. 1.1.

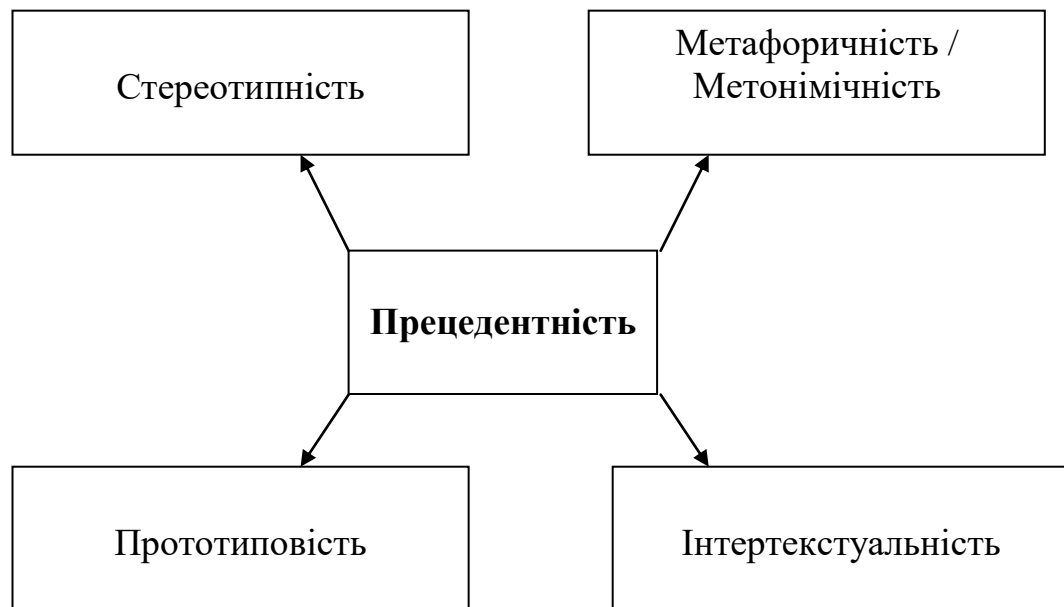


Рис. 1.1. Основні компоненти поняття прецедентності

Зазначений комплекс властивостей виступає важливою дискурсивною домінантою, яка вимагає обов'язкового відтворення у перекладі. Кожне вживання ПІ у дискурсі, поза яким вони практично не існують, визначається превалюванням однієї із зазначених характеристик, яка й виступатиме основою їх функціональної спрямованості. Окрім того, сукупність встановлених ознак дозволяє глибше зрозуміти сутність ПІ і, більше того, говорити про комплексне поняття *прецедентності*, що стає головним критерієм виділення того чи іншого імені як прецедентного. Так, ПІ

репрезентують окремий клас онімів, що закріплюються у якості сталих зразків для вираження культурно або соціально специфічних смислів, утворюючись на основі когнітивної операції метафоризації/метонімізації та актуалізуючись у дискурсі за рахунок стереотипних асоціацій, що їх супроводжують. З точки зору перекладу повнота відтворення вказаних вище характеристик визначає рівень еквівалентності при передачі того чи іншого ПІ. Найвища відповідність при перекладі ПІ спостерігається за умови збереження усіх складників прецедентності. Так, у поданому прикладі, щоб підкреслити старовину архітектурної споруди, автор звертається до Стоунхенджу, будівля якого розпочалася близько 3000 р. до н. е.

*Piecing together the tales which Norrrys collected for me, and supplementing them with the accounts of several savants who had studied the ruins, I deduced that Exham Priory stood on the site of a prehistoric temple; a Druidical or ante-Druidical thing which must have been contemporary with **Stonehenge*** (Lovecraft, The Rats in the Walls).

*Аналізуючи перекази, які для мене зібрав Норріс, і зіставляючи їх із записами науковців, які вивчали ці руїни, я дійшов висновку, що Ексгемський пріорат стояв на місці доісторичного храму – друїдичної або й додруїдичної споруди, яка була чи не сучасницею **Стоунхенджа*** (Лавкрафт, Повне зібрання прозових творів, Т. 1, переклад О. Українця та К. Дудки, с. 314).

Представлене ПІ викликає аналогічні асоціації у будь-якої сучасної особи, а отже міжнаціональний або навіть універсальний характер імені дає перекладачеві можливість застосувати прямий відповідник оніму. Незалежно від віку, положення у суспільстві чи освіти, український читач буде в змозі декодувати смисл ПІ, оскільки Стоунхендж захопив уяву не тільки вчених, що століттями намагаються розкрити його таємниці, але й просто тих, хто цікавиться загадками історії. Окрім того, автор сам визначає характеристику, що утворила прецедент, тож ментальний образ, що він передбачав, залишиться релевантним для цільового читача.

Дещо нижчий рівень еквівалентності спостерігається, якщо онім, використаний в оригіналі, не отримав прецедентного статусу у цільовій культурі, однак перекладач пропонує коментар, що дозволяє розширити фонові знання потенційного читача та водночас зберегти культурну маркованість ПІ.

Ім'я Едгара Гувера набуло прецедентності у межах американської культури, суперечливий образ першого голови ФБР широко представлений у сучасному кінематографі та навіть комп'ютерних іграх. Водночас не кожен представник української нації, зустрічаючи Едгара Гувера в одній з кіноісторій і тим більше ігор, асоціює його з реальною постаттю відомого американця. Відтак спектр асоціацій, які викличе онім у цільовій аудиторії, може значним чином варіюватися залежно від контексту, у якому реципієнт його вперше зустрів. З цієї причини перекладач вводить коментар: «Джон Едгар Гувер (1895-1972) – американський державний діяч, що тривалий час очолював федеральну службу охорони правопорядку». У такий спосіб перекладач отримує можливість зберегти оригінальне ПІ і одночасно попередити лакунізацію повідомлення.

*'I can't tell you how unfortunate it was that Bunny happened to be there,' said Henry, shaking his head. 'But for heaven's sake, we couldn't just stand around and wait for him to leave. There was blood everywhere, the neighbors would soon be up, for all I knew the police would be pounding at the door any second.*

*'Well, it was too bad we alarmed him, but then, it wasn't like we thought we were doing this in front of **J. Edgar Hoover**, either,' said Francis (Tartt, The Secret History).*

*- Я не можу передати, наскільки нам не пощастило, що у квартирі опинився Банні. – мотнув головою Генрі. – Але ж, на Бога, не можна було нам просто так стояти й чекати, доки він піде. Навколо кров, незабаром попрокидаються сусіди, не встигну я й оком зморгнути, як до нас ломитиметься у двері поліція...*

- *Погано, звісно, що ми його розбудили, але, з іншого боку, не перед Едгаром Гувером ми ж цим займаємося, гадалося нам,* - проказав Френсіс (Тартт, Таємна історія, переклад Б. Стасюка, с. 186).

Відповідно перекладач поступається стереотипністю та прототиповістю імені, оскільки в цільовій культурі воно не досягло рівня прецедентності, однак зберігає образність повідомлення та джерело прецеденту, притаманне вихідній культурі. Проте навіть за втрати деяких компонентів прецедентності у перекладі повноцінно передано смисл оригінального повідомлення та збережено його культурну специфіку.

Розглядаючи ПІ як дискурсивний феномен, важливо враховувати роль становлення когнітивно-дискурсивної парадигми у розвитку перекладознавчої науки в цілому. Її розвиток призвів до формування більш ускладненого розуміння процесу міжкультурної комунікації та приділення підвищеної уваги явищам, що раніше не підлягали самостійному вивченню. Лінгвокогнітивний підхід до комунікації ознаменував собою перехід до розгляду спілкування як когнітивного процесу, під час якого інформація, що надходить, активує певні фрагменти набутого людиною досвіду та знань, відтак «змістом комунікації є встановлення спільних орієнтирів у життєвому просторі на підґрунті вироблення спільних смислів» [381, с. 35]. В аспекті перекладу взаємодія відбувається на рівні свідомостей, сформованих за різних культурних умов, тому роль перекладача полягає в тому, щоб компенсувати відсутність тотожності між картинами світу комунікантів як представників різних лінгвокультур. Успішність досягнення цієї мети залежить від ступеню відповідності між ментальним образом, що передбачався автором повідомлення, та тим, що формується у свідомості перекладача у результаті взаємодії з текстом. При цьому перекладачеві потрібно бути «надзвичайно добре обізнаним із власною культурою, аби вміти прокладати містки між нею і чужою культурою» [170, с. 25], що сприяє якнайповнішому розкриттю його творчих здібностей, в основі яких лежить людська когніція, що виступає як сила, що не тільки формується сама,



відбиваючи об'єктивні характеристики світу, але й володіє потужним потенціалом до творення дійсності.

Зазначений підхід поєднує комунікативний та когнітивний аспекти мовного спілкування, а також визначає його культурну детермінованість, яка особливо яскраво проявляється у перекладі як діяльності із забезпечення комунікації на міжнаціональному рівні. З цієї причини починають активно досліджуватися культурно-когнітивні аспекти перекладацької діяльності, що нерозривно пов'язані з національно-культурною специфікою. Форми існування культури у свідомості людини становлять важливий фактор перекладу, оскільки перекладач повинен максимально точно відтворити спосіб інтерпретації дійсності у концептуальній системі автора як носія іншої картини світу [253].

Зважаючи, що мов, які повністю ідентично сегментують дійсність, фактично не існує, знання перекладачем «алгоритмів» вихідної культури є одним із головних факторів якісного перекладу, оскільки дозволяє простежити механізм переробки інформації та осмислення явищ навколишньої дійсності автором, чия свідомість детермінована іншим культурним оточенням. Досить незвичну, однак точну метафору з цього приводу наводить С. Г. Тер-Мінасова, порівнюючи світогляд різних народів із напрямками живопису: стіг сіна, зображений реалістом, імпресіоністом, кубістом, абстракціоністом, виглядатиме зовсім по-різному, незважаючи на те, що це той самий стіг [238, с. 86]. Лише проходження смислів П, позначених культурно специфічним світоглядом автора, через свідомість перекладача дозволяє кінцевому реципієнту належно сприйняти текст без інформаційних або образно-асоціативних лакун, які найчастіше викликані тим, що автор «рідко піддає осмисленню, рефлексії та експлікації» [185, с. 63] у творі компонентів, що стали органічною складовою вихідного культурного простору.

Таким чином, особливість перекладу як вторинної діяльності полягає в тому, що він здійснюється на основі переробки ментального змісту автора

[254, с. 114], тобто «сприйняття тексту перекладачем повинно бути адекватним не стільки дійсному «конкретному» стану речей у реальному світі, скільки адекватним тій інтерпретації об'єктивної реальності, що надана автором у вихідному тексті» [278, с. 69], а ПІ у будь-якому випадку залишається способом вираження індивідуальної оцінки, хоча й характеризується певними елементами усталеності.

У кінцевому підсумку, перекладу підлягають не факти оточуючої дійсності, а те, якими бачить їх мовець, оскільки від його світогляду та інтенції, що він вкладає у своє повідомлення, залежить вибір мовної об'єктивації, і зокрема, стилістичного оформлення. Перед перекладачем, перш за все, стоїть завдання втілення ідеї письменника, усвідомлення та максимально точного відтворення дійсності такою, якою бачить її він, відтак формування концептуальної структури, що слугуватиме основою для перекладу, значною мірою визначатиметься прагненням передати образ реальності, створений уявою автора. Оскільки доступ до нього перекладач має лише через текст твору, то саме мовне оформлення стає тим інтерфейсом, що дозволяє активувати відповідні концептуальні структури. Тим не менш, образ тексту для кожного перекладача відрізнятиметься залежно від «індивідуального досвіду пізнання, що складається з різностороннього чуттєво-емоційного, тілесно-сенсорного, ментально-образного досвіду» [74, с. 109]. Не завжди картина, що постане у його свідомості, цілковито збігатиметься з тим, що прагнув сказати автор, особливо у тому, що стосується імпліцитних смислів, притаманних ПІ, однак його компетентність як експерта не тільки у мові, але й у культурі повинна підказати вірне рішення незалежно від суто суб'єктивних чинників.

«Узгодженість рівнів концептуальних систем представників тих чи інших лінгвокультурних світів, зокрема автора вихідного тексту та його перекладача» [252, с. 42] дає можливість досягти оптимальної вербалізації смислів, заданих через ПІ автором, який виступає носієм культурно маркованої картини світу. Незважаючи на відмінності, що існують між

вихідною та цільовою культурами, обсяг яких може буде досить значним, наявність універсалій, які спостерігаються в оточуючій дійсності, а тому і в мисленнєвих процесах, дозволяє максимально точно передати думку автора навіть за необхідності внесення серйозних змін до способу її об'єктивації в мові. Лінгвістична структура у такому випадку стає ключем до когнітивних процесів, що лягають в основу перекладу, а не самодостатньою умовою його здійснення. З когнітивної точки зору переклад здійснюється «шляхом розгортання і втілення у мові перекладу думки, концептуальної структури, сформованої в результаті взаємодії перекладача з вихідним текстом» [158, с. 138], і перетворюється на «міжмовний та міжкультурний динамічний процес транспонування смислів, що проходить у континуумі перекладацького простору» [135, с. 82–83]. При цьому з однієї культури в іншу переносяться образи, втілені в мовних одиницях, занурених у широкий культурно-соціальний контекст.

Варто зазначити, що когнітивний підхід до перекладу виявляється продуктивним не лише у визначенні його сутності, але й в описі етапів перекладу, серед яких у найбільш загальному вигляді виділяють розуміння тексту оригіналу та його передачу цільовою мовою, що цілком легітимно і для ПП. Однак у рамках когнітивної моделі кожен із таких етапів набуває додаткових характеристик та пов'язується, перш за все, з ментальними процесами, що відбуваються у свідомості перекладача.

Детальніший розгляд процесу розуміння вказує на те, що він також не є однорівневим, зокрема, у його структурі виділяють:

- семантизуюче розуміння – розуміння лексичних засобів;
- когнітивне розуміння – інтерпретацію контексту та нарощування смислу;
- смислове розуміння – отримання цілісного образу тексту у ментальності перекладача [26, с. 77].

Схожу класифікацію пропонує В. В. Красних, однак дослідниця виділяє основні рівні розуміння тексту, користуючись типами значення, демонструючи, як поєднання прямого або поверхневого значення та

глибинних його елементів дозволяє зрозуміти текст у цілому шляхом виходу на рівень смислу [123].

Якщо вичленовування смислів, пов'язаних із поверхневою структурою ПІ, може відбуватися майже автоматично у процесі сприйняття, то глибинні смисли апелюють до екстралінгвістичних знань, досвіду та професійної інтуїції перекладача, запускаючи багатоаспектні інтерпретаційні механізми, що «реалізуються в контексті пізнавальної та емоційно-оціночної діяльності людини та суміщають зрозумілий у мовному відношенні текст зі знаннями про світ» [145, с. 93].

Оскільки «кожна культура має в основі власну систему соціальних стереотипів, образів та когнітивних схем, а за кожним вербальним знаком стоїть фрагмент образу світу відповідної культури» [278, с. 70], ментальний образ, отриманий перекладачем у результаті інтерпретації, у будь-якому разі буде дещо відмінним від того, що закрив автор. Процес розуміння для кожної особистості індивідуальний завдяки специфічним когнітивним процесам, на яких ґрунтується сприйняття та інтерпретація інформації, відповідно, переклад завжди несе на собі відбиток особистості перекладача. Сприймаючи ПІ у тексті оригіналу, свідомість перекладача порівнює її з концептуальними структурами, що вже існують у її складі, за рахунок чого й досягається розуміння.

На цьому ж етапі вирішується проблема відсутності такого еквівалента внаслідок мовної, культурної або прагматичної асиметрії. Допоки перекладач стикається з експліцитними смислами, що не зазнають впливу специфіки вихідного культурного простору, процес інтерпретації на рівні концептуальних структур та пошуку відповідників на рівні мовного оформлення буде відносно простим. Однак, як тільки доводиться працювати з культурно-маркованими смислами, що акумулюють у собі ПІ, для яких у мові перекладу не існує еквівалентного вираження, або якщо представлений смисл не є релевантним для приймаючої культури, на шляху перекладача постають труднощі, адже ПІ, з одного боку, є вірцевим втіленням культури, а з іншого – осередком імпліцитних смислів, оскільки, «вплітаючись у тканину нового контексту, вони нібито втрачають свій основний смисл, але

натомість набувають нового» [167, с. 140], не завжди властивого культурі перекладу.

Мінімального обсягу експлікативних дій з боку перекладача вимагають *ПІ загальнолюдського характеру*, які супроводжуються аналогічним образно-асоціативним шлейфом та спираються на еквівалентну концептуальну структуру (КС) у представників як вихідної (ВК), так і цільової (ЦК) культур, як це показано на Рисунку 1.2:

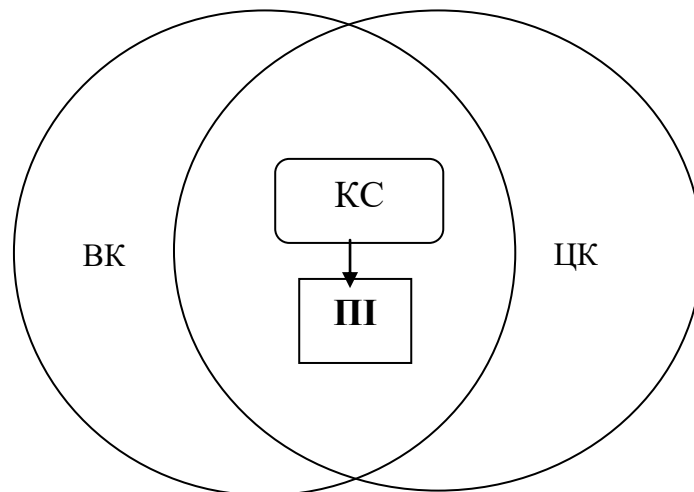


Рис. 1.2. ПІ об'єктивує аналогічну КС у ЦК та ВК

Водночас існує низка ситуацій, за яких повного збігу не відбувається. Перша з них спостерігається, якщо ПІ, до якого звернувся автор, існує у приймаючій культурі, проте утворилося в результаті відмінного алгоритму мінімізації, що призводить до розбіжностей в ознаках, які лягли в основу інваріанту сприйняття відповідного імені в культурі перекладу та виділилися як домінантні у ментальності її носіїв. Якщо перекладач збереже ПІ без жодних коментарів зі свого боку, читач цільового тексту або не зрозуміє смислу посилання взагалі, оскільки застосована одиниця, хоч і залишиться прецедентною, однак відсилатиме до відмінного комплексу характеристик, або інтерпретує повідомлення некоректно, у результаті чого образ, що постане перед ним, радикально відрізнятиметься від того, що передбачався автором. Така ситуація представлена на Рисунку 1.3.:

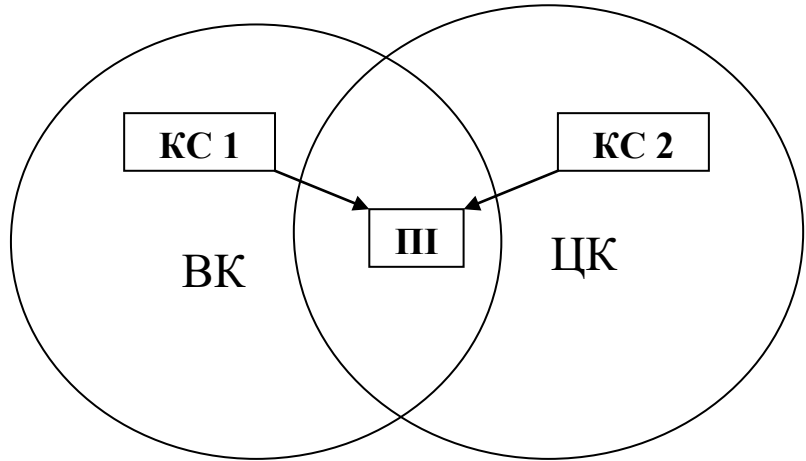


Рис. 1.3. ПІ об'єктивує різні КС у ЦК та ВК

Розбіжності у способах концептуалізації та категоризації оточуючої дійсності та, зокрема, алгоритмах, що керують процесом утворення ПІ, здатні породжувати й іншу ситуацію. ПІ часто заступає собою певну ознаку або їх низку, таким чином слугуючи еталонним носієм тих чи інших якостей, при цьому у багатьох культурах існують імена, що усталилися для позначення скнар, диктаторів, нероб, правдолюбців тощо. Водночас зовсім не обов'язково, що їх уособлюватимуть ті самі особистості, оскільки кожній лінгвокультурі притаманний унікальний спосіб обробки інформації, механізми виділення превалюючих цінностей та нарешті частотність згадування відповідного імені у дискурсі. У результаті образ, закладений автором, не сприйматиметься у культурі перекладу як чужий, проте для його вираження перекладачеві доведеться вдатися до іншого імені, що створило аналогічний прецедент у цільовому культурному просторі, як це показано на Рисунку 1.4:

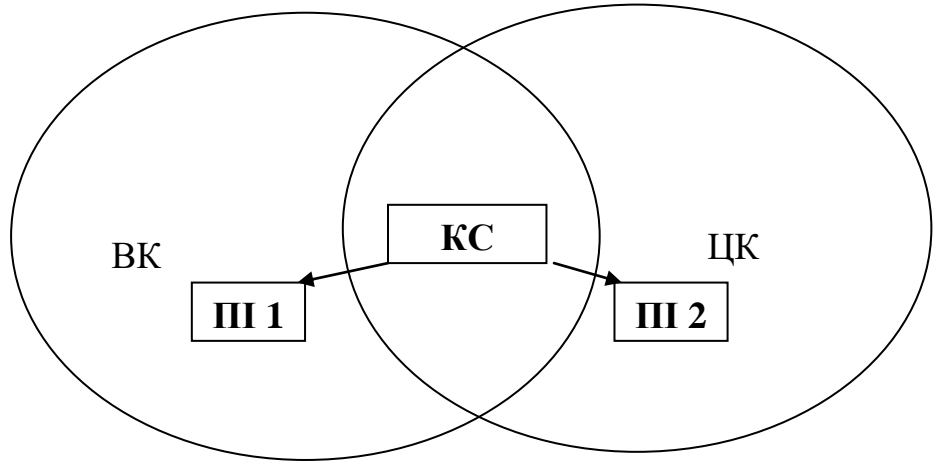


Рис. 1.4 Різні ПІ об'єктивують одну КС у ВК та ЦК

Однак, існують і більш серйозні відмінності між культурами оригіналу та перекладу, у такому разі відповідне ім'я не набуває того спектру конотацій, що притаманні йому у картині світу носіїв вихідної мови. Відповідно, у свідомості читача перекладу таке ім'я не викличе ментальний образ, аналогічний оригінальній одиниці, що призведе до виникнення «зони непорозуміння» [253], оскільки елемент картини світу, представлений автором не буде релевантним для представника іншої лінгвокультурної спільноти. Для нього смисл повідомлення залишиться закодованим, навіть якщо вжите ім'я буде знайомим, однак у якості нейтрального оніму, що не набув ознак прецедентності, чого у більшості випадків виявиться недостатньо для повноцінної інтерпретації тексту. У такому разі, усвідомлюючи, що читач перекладу, вочевидь, не володіє достатніми фоновими знаннями, накладання яких на поточний контекст, дозволило б інтерпретувати смисл ПІ, перекладач змушений застосовувати трансформації, що допомогли б компенсувати відсутність необхідного образно-асоціативного компонента, закріпленого за відповідним іменем. Досягненню цієї мети можуть слугувати різноманітні коментарі або контекстуальні заміни, що дозволяє розширити ерудицію читача та спрямувати процес інтерпретації у тому руслі, що характерне для цільової аудиторії автора. Схематично ця ситуація представлена на Рисунку 1.5:

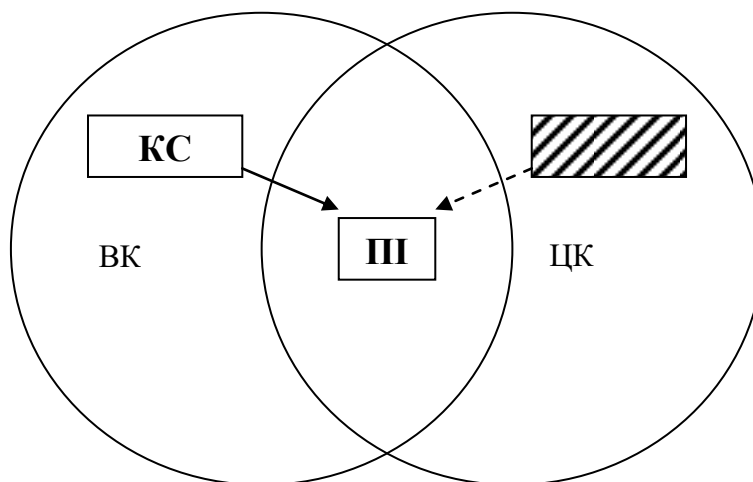


Рис. 1.5. ПІ не об'єктивує у ЦК КС, об'єктивовану ним у ВК

Викладене вище дозволяє констатувати, що успішність перекладу ПП визначається максимальним збігом залучених до комунікації фрагментів картини світу автора та кінцевого реципієнта за рахунок схожості культур, що взаємодіють, або ж експлікативних дій перекладача. Основним фактором, який стоятиме на заваді, є відмінності у членуванні дійсності різними лінгвокультурними спільнотами; відповідно, завдання перекладача полягатиме у компенсації розходжень між сформованими картинами світу. Його головна мета – збагатити фонові знання читача до рівня, який, по-перше, не дозволив би втратити сенс ПП через відсутність концептуальних структур, на фоні яких його можна осмислити, а по-друге, сформувані ментальний образ, що був би характерним для реципієнта оригіналу, навіть якщо приймаюча культура підказує інший варіант інтерпретації.

#### **1.4 Лінгвістичний аспект перекладу ПП**

##### **1.4.1 Семантичні характеристики ПП як чинник перекладу.**

Наступним етапом дослідження є звернення до лінгвістичного аспекту перекладу ПП, які характеризуються усіма ознаками, спільними для класу ПФ, однак мають додаткові особливості, пов'язані з їх переосмисленням як власної назви, що знаходить вираження у перекладі. В. І. Супрун визначає власні назви як «унікальну підсистему з особливими системоутворюючими механізмами, а також закономірностями розвитку та функціонування» [225, с. 3]. Їхня особливість полягає у спрямованості на виділення «одиничних об'єктів (істот і неістот), що виражають унікальні об'єкти у мові, мовленні та культурі народу» [257, с. 21]. Основною відмінністю власних назв або онімів від назв загальних є їхня спрямованість на виділення предмету або явища, співвіднесення з одиничним референтом.

Саме завдяки «винятковій позиції по відношенню до мовної системи через мінімальну інтеграцію в неї» [311, с. 12], оніми викликали чимало дискусій щодо того, чи мають вони взагалі значення, або ж слугують



виключно для виконання номінативної функції. Із зазначеною дилемою пов'язане й обговорення способів перекладу власних назв. Існує думка, що вони виконують лише функцію ідентифікації, тобто є «порожніми», «асемантичними» [370; 313]. Тож якщо власні імена передають енциклопедичну інформацію, і в них немає ані семантики, ані конотації, то найбільш оптимальний спосіб їх перекладу – відтворення графічної оболонки слова з мови першотвору на мову друготвору [337, с. 70].

Інша точка зору полягає у наявності певного рівня інформативності оніма у дискурсі, однак це не пов'язано з його значенням як таким, а з тим досвідом, який реципієнт має у зв'язку з відповідним онімом. За власною назвою, відповідно, не закріплено лексичного значення: «Коли ми говоримо про людину, що це – Браун або Сміт, або про місто, що це – Йорк, цим ми не повідомляємо слухачеві нічого про ці предмети. Надаючи можливість “дізнатися” про ці одиничні об’єкти, ми можемо нагадати йому, що в цьому місті знаходиться кафедральний собор; це буде лише висновком з того, що слухач раніше знав про Йорк – у самому імені немає нічого подібного» [157, с. 31]. Незважаючи на те, що цю думку було висловлено на початку минулого століття, вона досить співзвучна з позицією сучасних когнітивістів, які стверджують, що значення лексичних одиниць слід шукати не власне у мові, а на рівні глибинних процесів пізнання та обробки інформації, а розуміння тісно пов'язане з тезаурусом реципієнта, тобто сукупністю знань, накопичених особою [11, с. 350–353]. У такий спосіб встановлюється зв'язок мовної оболонки з фоновими знаннями, не лише тими, що фіксовано закріплені за нею, а й із тими, які залучаються контекстуально. Завдяки ментальному образу, що утворюється у результаті, відбувається співвіднесення власної назви з попереднім досвідом реципієнта, розкривається багатство аксіологічно-естетичних ознак, що супроводжують ім'я у межах певного культурного простору. У такий спосіб оніми отримують здатність брати участь у творенні смислового навантаження повідомлення, а

як наслідок, його комунікативно-функціональної спрямованості, збереження якої покладається на перекладача.

Саме можливості до набуття смислу у дискурсі, а також потенціал метафоричного / метонімічного вживання сприяють переходу звичайного оніму на рівень прецедентності. Водночас ПІ притаманні особливості, що обумовлюють їх проміжне становище відносно власних і загальних назв. Прецедентні оніми або прецедентні імена визначають як «широковідомі власні назви, що можуть використовуватися як особливі культурні знаки, свого роду символи певних якостей» [166, с. 40], що, з одного боку, не перекреслює ономастичної природи ПІ, а з іншого боку, передбачає перенесення такого оніму на позначення нової особи, явища тощо на основі спільних ознак, що наближає ПІ до загальної назви або апелятиву. Балансуючи на межі, ПІ все ж не завершують переходу, після якого у минулому власна назва вноситься до словника, графічно характеризується написанням з маленької літери та повністю змінює свій статус. Вони займають «серединне становище між абсолютними («чистими») онімами та апелятивами» [177, с. 56]. ПІ як елементи свідомості та у більш загальному значенні фрагменти картини світу формують навколо себе «сегмент національно-культурного простору, до якого входять кванти знань, об'єктивовані різними мовними одиницями» [189, с. 241].

Хоча ПІ не формують окремого класу імен, вони посідають своєрідне місце в ономастичному просторі, тому їх переклад корінним чином відрізняється від перекладу звичайних власних назв. «Структуруючи та об'єктивуючи національну специфіку, ПІ чинять безпосередній вплив на процеси породження і сприйняття текстів» [259, с. 162], що перетворює їх на значущий фактор смислотворення. З цієї причини перенесення ПІ до цільового тексту за допомогою прямого відповідника без жодних додаткових дій може призвести до здійснення процесу комунікації не так, як це передбачалося автором. У перекладі ПІ вимагають застосування способів відтворення, які б дозволили читачеві, що не володіє достатнім рівнем

фонових знань, отримати повідомлення, яке стало б для нього максимально прозорим з огляду на його власний культурний фон. Зважаючи на багатоаспектність ПІ як культурно-когнітивного явища, його переклад залежить від таких факторів як:

- природа імені, зокрема конотації, що його супроводжують, можуть стати найвагомішою причиною зміни ПІ у перекладі;
- текстові фактори, адже імена, що вживаються у художньому творі, завжди заглиблені у певний культурний контекст, що у деяких випадках змушує перекладача до внесення модифікацій;
- компетенція перекладача як сукупність його знань, досвіду, ідей, норм та цінностей [371, с. 124].

Проблема визначення та перекладу ПІ як онімів також наближається до явища вторинної номінації. Кожен акт номінації пов'язаний із практичним засвоєнням, пізнанням та відбиттям навколишнього світу у свідомості людини. Що стосується вторинної номінації, вона являє собою «використання вже наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції» [178, с. 161]. В основі створення як вторинних номінацій, так і ПІ лежить асоціативний характер мислення людини [79], що дозволяє порівнювати об'єкти оточуючої дійсності, зосередивши увагу на окремій ознаці, що їх об'єднує. Водночас вторинна номінація «сприяє не тільки “реконструкції” того, що відбувається у момент творення, а й викликає свого роду “згадку про майбутнє”: усі нові акти іменування, оскільки засади номінативної діяльності логічні та універсальні тією ж мірою, що й форми мислення, що відображають і членують світ» [237, с. 138]. Водночас особливість ПІ полягає у тому, що асоціативний комплекс, який супроводжує ім'я, носить не суб'єктивний, а надособистісний характер.

З точки зору перекладу, запорукою адекватного відтворення ПІ є визначення ознак, що лягли в його основу, складність цього завдання може варіюватися залежно від того, наскільки очевидним є критерій, за яким було обрано подане ПІ. Якщо в одному випадку перекладач здатен відразу

побачити, яку рису характеру, зовнішності, поведінки тощо передає відповідне ім'я, в іншій ситуації розкриття смислу ПІ стає менш простим через уособлення ним декількох ознак, які іноді практично неможливо розділити, і так само важко вказати, яка з них є домінантною, у такому випадку образ, що його втілює ПІ, набуває гештальтного характеру. Таким чином, першорядне завдання перекладача полягає у тому, аби встановити, який смисл автор заклав в оригінальному ПІ, та наскільки схожим або, навпаки, кардинально відмінним виявиться його сприйняття членами культури перекладу.

Особливість ПІ полягає також у тому, що вони можуть функціонувати як самостійно, тобто виступати взірцевим уособленням певних якостей, так і бути символом іншого ПФ, у такому випадку значення ПІ розкривається лише у зв'язку з першоджерелом, проте в обох випадках ПІ передає ті чи інші якості, «апелюючи не до поняття, а до образу» [258, с. 77].

Відмінності у можливостях розшифрування змісту ПІ призводять до обговорення питання «глибини прецедентності». Високий ступінь прецедентності приписується іменам, що можуть ставати синонімами лексичних одиниць, тобто є самодостатніми. Другий щабель належить ПІ, які в когнітивному просторі мовної особистості існують лише за умови ознайомленості з відповідним прецедентним текстом або ситуацією. Розглядаються також ПІ, ідентифікація яких не відбувається навіть за наявності атрибутивних ознак [129, с. 427]. Серед факторів, що впливають на таку градацію автори визначають:

- приналежність ПІ до різних когнітивних просторів (індивідуального, колективного, національного);
- часову дистанцію між моментом створення тексту та його сприйняття, що значним чином впливає на ступінь збігу пресупозицій автора та читача;
- характеристики реципієнта (вік, рівень освіти, національна приналежність тощо) [там само, с. 428].

Зазначені вище чинники також вказують, наскільки велика відстань

відділяє автора оригіналу та читача перекладу з часової, культурної, освітньої точки зору тощо. Визначивши обсяг такого розриву, перекладач здатен встановити межі оптимального рівня компенсації або відсутності такої необхідності.

Оскільки текст є складним «лінгвістичним, культурологічним, комунікативним, когнітивним» [128] явищем, ПІ діють комплексно, впливаючи не тільки на його мовностилістичне оформлення, а й на утворення смислової багатомірності [172], слугуючи ланкою між декількома реальностями: історичною дійсністю, простором культури, індивідуальними особливостями автора [261, с. 8]. Кожне ПІ позначене світобаченням багатьох поколінь цілої нації, функціонуючи як невичерпне джерело нових смислів, що потребує комплексного підходу при перекладі. ПІ «інтелектуалізують виклад, формують нові смисли, певним чином включаючи його у загальноісторичний та культурний контекст» [213, с. 123]. У них втілено суб'єктивну, емоційну оцінку автором персонажів, подій, явищ, яка породжується самою культурою, що формує психологію та світогляд своїх представників. Нерозривний зв'язок між досвідом певної лінгвокультури та неповторним задумом автора як її носія і повинен повною мірою передати перекладач, водночас забезпечуючи достатній рівень прозорості для сприйняття цільовою аудиторією.

Таким чином, ми простежили специфіку ономастичної природи ПІ як чинника перекладацької діяльності, що дає можливість дослідити вихід онімів, утворених уявою одного автора, за межі його твору та перетворення на одиниці, наділені властивістю прецедентності. Саме ті характеристики, що формують прецедент, є визначальними для перекладача, оскільки їх він має передати у цільовому тексті для досягнення еквівалентного комунікативного ефекту та відповідної естетичної цілі.

**1.4.2 ПІ vs «промовисті імена».** Розглядаючи ПІ як один з компонентів ономастикону, необхідно порівняти їх з таким розповсюдженим явищем,

притаманним художньому дискурсу, як «промовисті» імена. Як і ПІ, вони відрізняються від звичайних власних назв через смислове наповнення, саме тому їх також позначають як «значущі», «навантажені», «мотивовані» або «характеристичні» [23; 46; 57; 301]. О. Калашніков називає «промовисті» імена характонімами (*charactonyms*), однією з ознак яких є «загальна основа, що є частиною імені чи цілим ім'ям, яке своєю формою нагадує “звичайне” слово» [318]. Ці імена залишаються прозорими з точки зору їх значення та вживаються з метою характеристики персонажів. Незважаючи на певну подібність, що існує між ПІ та «промовистими іменами» з точки зору смислів, які вони несуть, необхідно звернути увагу на відмінності у їх природі та способах відтворення у перекладі.

Такі імена визначають як умотивовані, оскільки існує можливість простежити як причину їх вибору, так і домінуючу ознаку, якою керувався автор під час вибору відповідної мовної репрезентації. Застосування промовистого імені виконує функцію своєрідного тропа для «характеристики персонажа або соціального середовища» [45, с. 162], адже воно «містить у собі підказки щодо долі персонажа або вказує, яким чином може розгортатися сюжет» [301, с. 46], виступає «як текстоутворюючий, жанроутворюючий, стилістично маркований засіб» [16, с. 55].

Автор обирає такі імена для своїх персонажів не випадково, він робить це усвідомлено з метою не лише увиразнити образ персонажа, а й іноді навіть зробити введення окремих його рис непотрібним [303]. Саме ім'я «промовляє» за героя, висловлюючи найголовніше, що автор прагнув закласти у відповідний образ. У художньому тексті «промовисті» імена «можуть функціонувати для передачі семантичних, соціально-семіотичних та звуко-символічних значень безпосередньо від письменника до читача відносно, наприклад, персонажа, місця або предмета, про які йдеться у наративі» [301, с. 46].

Промовисте ім'я сприяє розкриттю особистості героя, вичленовуванню його провідної риси, що відрізняє його від ПІ. Останнє безпосередньо не

виконує номінативної функції, часто його образність спрямована на визначення ситуативної ознаки. Промовисті імена у художніх текстах «спрямовані на ідентифікацію та номінацію конкретного об'єкта..., передачу додаткової інформації, вираження почуттів та особистого ставлення автора, оцінювання об'єкта» [279, с. 231]. ПІ «втрачають своє основне призначення ідентифікації референта, стають носіями семантики, номінантами визначеного кола якостей з набором певних конотацій» [164, с. 11], «відображаючи ціннісні орієнтири поведінки» [103, с. 87].

Окрім того, ПІ у мові виражені онімами, які здатні передати відповідний смисл лише за наявності у реципієнта необхідного інваріанту сприйняття, оскільки виступають «кодами певної суми фонових знань, специфічними видами згорнутих національно-культурних текстів, що зберігають у своїй семантичній пам'яті культурно-історичні сюжети, вписані у сучасну суспільну свідомість» [218]. У свою чергу, «промовистість» може фіксуватися у фонетичній, морфологічній формі або походити від нейтральної загальної назви у зв'язку з конкретним персонажем. Вербалізоване ПІ виступає лише активатором того контексту, знання якого забезпечує коректну інтерпретацію, за ПІ можуть стояти цілі тексти або ситуації, без розуміння яких воно стає лише порожньою оболонкою, а для промовистих імен дуже часто головну роль відіграє саме їх форма. Додатково однією з відмінних рис промовистих імен є те, що вони «не існують у мові в «готовому» вигляді, а створюються автором з метою досягнення певних художніх цілей» [6, с. 34]. ПІ, у свою чергу, виступають носіями смислів, що вже існують у культурному просторі, спосіб їх вираження у мові є також досить стандартизованим. «Сприймаючись як зразок тих властивостей, які має ціла група об'єктів» [64, с. 126], ПІ викликать стереотипні асоціації у низці різноманітних ситуацій на відміну від «промовистих» імен, що утворюються автором для конкретного персонажа і не відсилають до попереднього знання. Здатність ПІ приписувати ті чи інші ознаки ґрунтується

на встановленні зв'язку з первинним носієм та можливості перенесення ознак його зовнішності, характеру тощо на широкий спектр наступних ситуацій.

В аспекті перекладу панує думка про те, що основною функцією оніму є номінативна, тому вони просто переносяться до цільового тексту за допомогою різних типів транскодування. Проте, на думку І. Є. Алексєєвої, «у перекладача виникають проблеми при перекладі щоразу, коли він стикається з необхідністю відтворення в тексті перекладу “семантично наповнених” імен, тобто власних імен, що несуть прозору внутрішню форму, історичну чи культурологічну алюзивність та яскраву образність» [3, с. 15]. Під це визначення підпадають як ПІ, так і промовисті імена, що вживаються не тільки, і не стільки з метою номінації; їх призначення полягає в тому, щоб в єдиному слові втілити цілий образ, у лаконічній формі розповісти про персонажа більше, аніж здатні це зробити розлогі описи. Водночас здатність ПІ виконувати зазначену функцію ґрунтується на апелюванні до інтертекстуальної компетенції читача, взаємодії поточного контексту з концептуальними структурами, що містяться у його свідомості та підказують зразок для порівняння, який дозволяє осмислити інформацію, що надходить. «Промовисті імена», у свою чергу, утворюються внаслідок гри з мовними елементами для побудування потрібного образу. Так, ПІ можуть вважатися «соціально промовистими іменами будь-яких ономастичних родів, сприйняття яких схоже у межах мовного колективу» [48, с. 83], водночас вони застосовуються «для передачі емоційного стану, вираження та закріплення етичних та інших норм поведінки» [264].

Відповідно, основним аспектом передачі ПІ стає розкриття смислу та образно-емоційної оцінки, що за ним стоїть, оскільки ПІ – це «той “магічний кристал”, через який ми дивимося на оточуючий світ і оцінюємо його» [120, с. 143]. Їх відтворення як «одиниць, що належать свідомості, детермінуються культурою та втілюються у мові» [211, с. 9], відрізняє ПІ від промовистих імен, оскільки останні, хоч і несуть у собі смисл, не притаманний звичайному оніму, проте часто базуються на фонетичних, морфологічних, словотвірних



прийомах, передача яких стає запорукою адекватного перекладу, як з точки зору змісту, так і з точки зору стилістичної маркованості. Основним завданням у цьому випадку є «зберегти у зовнішній звуковій формі певну національну своєрідність, як прояв національно-мовної належності героїв» [223, с. 366].

У багатьох промовистих іменах «легко простежується їхнє походження від загальних іменників» [133, с. 50]. Якщо таке ім'я утворене на основі характеристичної загальної назви, знання її значення буде достатньо, щоб зрозуміти конотації, пов'язані з навантаженням іменем, у той час як інтерпретація смислу ПІ виходить на рівень вибору способу вербалізації, що викликав би у свідомості читача перекладу концептуальну структуру, аналогічну тій, що постає перед реципієнтом оригіналу.

Переклад ПІ вимагає від перекладача уміння з високим ступенем імовірності спрогнозувати, чи володітиме читач перекладу достатнім рівнем культурної освіченості для розкриття прихованих асоціативних смислів прецедентного характеру. Окрім того, якщо для ПІ у мові перекладу зазвичай існує узуальний еквівалент, яким завжди може скористатися перекладач, то для «промовистого імені» відповідник створюється на основі обігравання форми вихідної одиниці. Розповсюдженим способом відтворення «промовистих» імен є транскодування, що однак не дозволяє їм «заговорити» до читача перекладу через те, що збереження формальної сторони оніму призводить до втрати смислу, що приховав у ньому автор, як наслідок виникає «значна кількість іншомовних імен і пов'язана з цим надмірність незвичних фонологічних поєднань та випадків незвичного правопису, що створюють ризик виникнення лінгвальних бар'єрів» [301, с. 48].

Більш продуктивною з точки зору збереження повноти характеристичності, що відповідне ім'я забезпечує для персонажа, видається стратегія доместикації, звернення до якої передбачає визначення закодованої ознаки та її реалізація у мові перекладу. У будь-якому випадку успішність передачі «промовистого імені» залежить здебільшого від глибинного знання мови та

креативних здібностей перекладача, тоді як ПІ, хоча й знаходять безпосереднє вираження в онімах, насправді навіть не існують власне у мові, оскільки, чи функціонуватиме те чи інше ім'я як прецедентне, визначається загальним контекстом його вживання, відповідно ПІ репрезентують явище, яке, хоч і об'єктивується мовними засобами, проте реалізується у дискурсі. Відтак, коли при роботі з оригіналом перекладач стикається з онімом, який вживається не у своєму первинному значенні та відсилає не до денотату, а до певного спектру ознак, відомої ситуації або тексту, без знання яких відповідне ім'я перетворюється на форму, що не несе жодного смислу, перед ним постає завдання відтворити ПІ у спосіб, що дозволив би читачеві вірно інтерпретувати повідомлення, закодоване автором. Головним критерієм якості перекладу стає попередження лакунізації тексту та оптимальна трансляція культурно специфічних смислів.

У наведеному нижче прикладі наведено «промовисте» ім'я, якому притаманна подвійна мотивація. З одного боку, онім *“Snape”* співзвучний лексемі *“snake”*, що у багатьох культурах уособлює хитрість та підступність та водночас є символом факультету, на якому навчалися переважно лихі чаклуни і сам професор. З іншого боку, ім'я *“Snape”* на графічному рівні нагадує англomовне дієслово *“snap”*, одне з лексичних значень якого Оксфордський словник визначає наступним чином: *“say something quickly and irritably”* [384], що в українській мові еквівалентно лексичним одиницям «гиркнути», «гримнути». У такий спосіб промовистість оніму може ґрунтуватися на манері спілкування персонажа, що звук розмовляти жорстко та непривітно.

*"Who's that teacher talking to Professor Quirrell?" he asked Percy.*

*"Oh, you know Quirrell already, do you? No wonder he's looking so nervous, that's **Professor Snape**. He teaches Potions, but he doesn't want to - everyone knows he's after Quirrell's job. Knows an awful lot about the Dark Arts, **Snape**." (Rowling, Harry Potter and the Sorcerer's Stone, p. 101).*

– *Хто той учитель, що розмовляє з професором Квірелом?* – запитав він Персі.

– *О, ти вже знаєш Квірела? Не диво, що він такий нервовий, адже з ним професор **Снейп**. Він викладає "Зілля і настійки", але неохоче – всі знають, що він мріє посісти місце Квірела. Цей **Снейп** неймовірно багато знає про темні мистецтва (Роулінг, Гаррі Поттер і філософський камінь).*

У перекладі онім передається шляхом транскрибування, у результаті чого його «промовистий» характер повністю втрачається. Водночас «навантаженим» є й ім'я процесора "*Severus*", що в перекладі з латини означає «суворий», «грізний», «жорстокий». Проте, коли читач вперше знайомиться із персонажем, йому не відомо його ім'я, більше того навіть мотивація прізвища "*Snape*" розкривається упродовж усієї серії творів, а отже розкриває постійну ознаку персонажа. Окрім того смисл «промовистого» імені вичленовується на основі нейтральних мовних одиниць, від яких воно походить, тому його інтерпретація не передбачає залучення широких екстралінгвістичних знань.

Специфіка ПІ полягає у тому, що їх інтерпретація не ґрунтується на мовній формі оніма, його вербальна репрезентація лише слугує активатором певного фрагменту фонових знань читача, за відсутності яких самого тільки знання мови забракне, щоб розкрити смисл ПІ.

У поданому нижче прикладі автор звертається до назви відомої архітектурної споруди, розташованої у Римі. З одного боку, ПІ має універсальний характер, оскільки позначає всесвітньо відомий «Храм усіх богів» в Італії, звідки повернувся персонаж Д. Тартт. Водночас прецедентність оніму вибудовується навколо однієї з характеристик споруди, а саме отвору у центрі куполу, крізь який до храму потрапляє світло. Саме на основі цієї ознаки автор порівнює величний Пантеон та вбоге помешкання одного з друзів.

*'Where did you come from?'*

*I said.*

*'I left Italy early.' He was brushing the hair back from my forehead, trying to get a look at my cut. I saw blood on his fingertips.*

*'Some little place I've got here, huh?' I said, and laughed.*

*He glanced up at the hole in the ceiling. 'Yes,' he said brusquely. 'Like the **Pantheon**.' Then he bent to look at my head again (Tartt, The Secret History).*

- Звідки ти взявся? – спитав я.

- Поїхав з Італії раніше. – Він прибрав волосся мені з лоба, намагаючись роздивитися рану. На його пальцях була помітна кров.

- Маленька в мене тут комірчина, правда? – розсміявся я.

Він поглянув угору, на діру в стелі.

- Так, – різко відказав Генрі. – На **Пантеон** геть не схоже. – А потім знову нахилився поглянути на мою голову (Тартт, Таємна історія, переклад Б. Стасюка, с. 130).

Зважаючи на загальнолюдський характер імені, перекладач переносить його до цільового тексту без змін. Незважаючи на те, що аудиторія перекладу потенційно не володіє достатніми знаннями про архітектурні особливості Пантеону, перекладач не вносить жодних експлікацій, розраховуючи, що усвідомлення краси та величі храму читачеві буде достатньо, щоб відчувати різницю між ним та збіднілим помешканням персонажа. Що привертає увагу, перекладач застосовує антонімічний переклад, розкриваючи іронію порівняння з римським Пантеоном. Водночас образ, що вимальовується у свідомості читача, активується завдяки наявності у нього певного обсягу знань, що виходять за межі суто лінгвістичних, адже у загальному значенні лексема «пантеон» позначає «групу богів, що належать до однієї релігії чи міфології», що жодним чином не сприяє інтерпретації поточного повідомлення.

Із зазначеного вище витікає, що специфічна семантична навантаженість ПІ дещо наближує їх до т. зв. промовистих імен, проте якщо для таких імен промовистою є, у першу чергу, їхня форма, що може будуватися за принципом фонетичної подібності, граматичної аналогії або ґрунтуватися на

загальній назві, то смисл ПІ декодується лише через володіння певним рівнем культурної компетенції, причому саме ім'я стає «символом певного усталеного знання» і водночас «сигналом до його відтворення» [222, с. 83].

**1.4.3 Функціональні особливості перекладу ПІ.** Основною функцією ПІ у художньому тексті є не називати предмети та персонажів, вони покликані схарактеризовувати, висловлювати ставлення, підвищувати експресивність тексту за рахунок концептуальних структур, до яких вони апелюють. Про текстуальну вагомість власних назв слушно говорить С. М. Співак: «У результаті культурно-історичного розвитку людства власні назви розвинули значні семантичні та асоціативні зв'язки, що згодом перетворилися на згорнуті сюжети» [218]. Таке прирошення смислу оніму дає йому можливість у лаконічній формі передавати досвід контактування культури з певними явищами дійсності, а також розгорнути широкий спектр аксіологічних акцентів, що є важливими для автора як носія набутих культурою цінностей.

Незважаючи на те, що ознаками ПІ є їх зв'язок з культурно-історичним фоном та класичними літературними творами, а також відомість, якщо не всім, то принаймні більшості членів лінгвокультурної спільноти [66; 211], далеко не кожне вживання загальновідомого імені передбачає його прецедентність. Таке ім'я може зустрічатися у своєму денотативному (інтенсіональному) значенні, тоді воно виступає в ролі звичайної власної назви, що вказує на денотат [67]. Однак в іншому контексті, де власна назва застосовується на основі метафоричного або метонімічного переносу, що передбачає звернення не до денотату, а до певних стереотипних ознак, пов'язаних з ним, можна говорити про вживання саме прецедентного імені.

Однак ПІ можуть функціонувати не лише незалежно, як символ риси характеру, зовнішності, поведінки тощо, але й бути «зв'язаними» [256, с. 87], апелюючи до прецедентного тексту або прецедентної ситуації, без знання яких інтерпретація ПІ стає практично неможливою. У першому випадку ПІ,

уособлюючи певну низку характеристик, стає самодостатнім, а у другому звертається до інваріанту сприйняття однієї або декількох ситуацій або текстів, причому те саме ПІ в одному контексті здатне виступати самостійно, а в іншому для розкриття його значення знадобиться знання джерела прецеденту. З точки зору перекладу важливо зазначити, що незалежні ПІ потенційно більш сприйнятливі до заміन за відсутності потрібного асоціативного комплексу у приймаючій культурі. Перекладач має можливість замінювати їх як на імена, що є еталонним уособленням потрібної ознаки у цільовому культурному просторі, так і на власне характеристику, на якій ґрунтується прецедент за відсутності імені, що стало її взірцем. У свою чергу «зв'язані» ПІ вимагають залучення більш широкого культурного контексту для інтерпретації, а в результаті дають менше можливостей до варіативності у способах перекладу через низьку імовірність того, що у цільовій культурі наявне ім'я, пов'язане з аналогічною ситуацією або текстом.

Відтак, інваріант сприйняття, до якого звертається ПІ, визначається його функціонуванням скоріше як одиниці дискурсу, а не мовної одиниці [66], оскільки як для будь-якої власної назви, для ПІ властиві «різкі перепади в інформаційному обсязі й емоційно-оцінній скерованості при позначенні того ж референта» [132, с. 119]. Проте у будь-якій ситуації вживання ПІ «відзначаються великою інформативністю та суб'єктивністю» [280, с. 6]. Переклад ПІ визначається необхідністю виявити його включеність до образної системи тексту-реципієнта та коло культурних конотацій, що його супроводжують, оскільки кардинально відмінний асоціативно-оціночний комплекс, що відповідає ПІ у різних культурах, може призводити до комунікативних збоїв.

Відтак, ПІ має особливий статус у складі ономастикону, володіючи ознаками багатьох категорій, і при цьому повністю не вписуючись в жодну з них. Відповідно ПІ становлять окремий клас, який займає позицію на стику між власними та загальними назвами, є частиною «культурного коду» [68] та

способом стереотипізації загальнолюдського або національно специфічного знання.

На відміну від звичайних онімів, що не несуть особливого семантичного навантаження, не враховуючи можливих особистих асоціацій реципієнта, ПІ активують комплекс когнітивних операцій, що дозволяє співвіднести поточний контекст з існуючими у свідомості читача взірцями. Вербальна форма ПІ «запускає у дію складну сукупність процесів функціонування індивідуального знання, що здійснюється за постійної взаємодії висхідних та спадних процесів ототожнення з продуктами попереднього досвіду, синтезу та прогнозування» [88, с. 90–91]. О. О. Залевська порівнює процес ідентифікації будь-якої мовної одиниці до «двоспрямованого розкручування гіпотетичної спіралі», нижня частина якої символізує попередній досвід, а верхня – перспективу розгортання поточного повідомлення [там само].

Із зазначеного вище випливає, що розглядаючи відтворення ПІ в перекладі, ми повинні наголосити на необхідності усвідомлення перекладачем процесу, мета якого полягає в акцентуванні не стільки мовного оформлення, а прогнозуванні того, яким чином згадана «спіраль» розгортатиметься для читача перекладу та, чи буде вона аналогічною процесу інтерпретації тексту читачем оригіналу.

Враховуючи, що ПІ характеризуються високою концентрацією імпліцитних смислів, які неможливо вичленувати, не виходячи за рівень вербального вираження, що загалом не є характерним для ономастики, вибір способу їх адекватного перекладу нерозривно пов'язаний з функціональною спрямованістю ПІ у відповідному контексті.

Приховані смисли, які «вербально не виражені, але сприймаються адресатом як такі, що встановлюються або інтерпретуються на основі мовної компетенції, знань про світ та показників, що містяться в тексті» [154, с. 3], розсувають межі тексту, а також «перевіряють» читача, його здатність максимально повно вичленувати закладену автором інформацію. Пошук

таких смислів відбувається шляхом інтелектуальних зусиль, здібностей «читати поміж рядків», розуміння тонких нюансів культури джерела, однак саме вони дають можливість зрозуміти текст найповніше, встановити зв'язок з автором та його баченням речей. З огляду на специфіку художнього дискурсу, насиченого смислами, що не знаходять безпосередньої вербалізації, перекладач повинен володіти достатнім рівнем не тільки мовної, але й культурної, міжтекстової компетенції, загального інтелектуального розвитку та в багатьох випадках інтуїції фахівця.

Оскільки мова здатна акумулювати в собі великий обсяг культурної інформації у згорнутому вигляді, вона створює широкі можливості для мінімізації мовленнєвих зусиль за максимального збереження багатства змісту, яскравим прикладом чого стають ПП. Спосіб об'єктивації імені в мові у цьому випадку відходить на другий план, а першорядним питанням стає те, для чого автор вживає ту чи іншу одиницю, відповідно виникає потреба розглянути комплекс функцій ПП, якими повинен керуватися у своїй роботі перекладач, адже у кінцевому підсумку якість перекладу ПП залежить саме від того, чи виконуватиме запропонований варіант відтворення функцію, аналогічну тій, що характерна для оригінальної одиниці.

Посередницька роль перекладача полягає в тому, щоб зберегти функціональність ПП для цільового культурного простору, при цьому необхідно враховувати і нестабільність складу ознак, які утворюють ПП, що обумовлює різноспрямовані зміни: одні ПП втрачають актуальність, а отже, свій статус, їх фонд збагачується новими членами, сформованими завдяки змінам ціннісної спрямованості культури, у деяких випадках за збереження мовної форми ПП відбуваються модифікація спектру стійких асоціацій, пов'язаних з ними. Зазначеними нюансами не може нехтувати перекладач, оскільки при роботі з текстом йому знадобиться визначити, до якої епохи належить ПП, наскільки актуальним воно є на етапі перекладу та чи не змінилася його аксіологічна спрямованість, що допоможе обрати доцільний спосіб перекладу. Оскільки саме вербальне втілення є тригером, здатним



викликати потрібний емоційний стан, передати естетичну складову, розкрити культурну своєрідність та апелювати до відповідної концептуальної структури у свідомості цільового читача, його вибір є надзвичайно важливим для збереження функціональності перекладу.

Всотуючи зміни, що відбуваються в культурі з плином часу, ПІ, чий процес утворення та еволюції невіддільний від розвитку культури в цілому, виконує одну зі своїх первинних функцій, а саме акумулятивну. У них накопичується, зберігається та транслюється культурний досвід, що в місткому, лаконічному вигляді фіксується в мові. Саме мова стає своєрідним провідником, який дає доступ до культурної пам'яті народу, того, що вона вважає цінним, оскільки виконує подвійну роль, яка полягає у слугуванні засобом комунікації, і водночас репрезентації світу, що є її предметом [289, с. 131]. З цієї причини те, що для представників однієї лінгвокультури сповнене глибинного сенсу, для носіїв іншої може виявитися «порожнім звуком» [139, с. 65]. Окрім того, набувши статусу «аксіологічного знаку, що функціонує у семіотичному полі культури» [104, с. 216], ПІ здатне імпліцитно нести в собі оцінку відповідного явища, на що треба звернути увагу перекладачеві, адже навіть ПІ, що наявні в обох культурних просторах, можуть супроводжуватися різними ціннісними компонентами.

Водночас, у синхронічному зрізі ПІ дозволяють визначити приналежність комунікантів до однієї національної, соціальної тощо спільноти завдяки встановленню «спільної ментально-вербальної бази» [67; 166; 199]. У такий спосіб реалізується парольна функція ПІ, яка передбачає як ідентифікацію лінгвокультурної спільноти, так і самоідентифікацію індивіда, оскільки ПІ «виконують у спілкуванні функцію «культурного коду» для підтвердження приналежності партнерів комунікації до одного мовленнєвого колективу» [105, с. 44; 76, с. 73; 251, с. 40]. Утворюючи своєрідну систему цінностей та антицінностей, ПІ у такий спосіб об'єднує «своїх» та протиставляє їх «чужим» [12]. При цьому цілком логічно, що читач тексту перекладу, який не є членом відповідної спільноти, не завжди

зможє вірно інтерпретувати смисл ПІ без певної експлікації з боку перекладача, тому що в цільовій культурі згадана особа, що створила прецедент, може бути не настільки відомою, тому й закріплення за нею характерного образно-асоціативного комплексу не відбудеться.

Тісний зв'язок ПІ з культурним середовищем проявляється також у функції моделювання національної картини світу, що виконується завдяки перенесенню еталонних якостей певної особи на випадки аналогічної поведінки або виявленню схожих рис характеру в майбутньому. У результаті цього процесу формується ПІ, що надалі набуває здатності «перейформатовувати картину світу» та обумовлювати сприйняття інформації представниками лінгвокультурної спільноти у вигляді типізованих моделей [166, с. 143]. Унікальність світобачення кожної культури найбільш виразно розкривається у міжкультурній комунікації, яка проходить між носіями різних мовних та концептуальних картин світу, сформованих за різних культурних умов, що в будь-якому разі обумовить розбіжності, ступінь яких може варіюватися. Симетрія/асиметрія на мовному, культурному та врешті когнітивному рівні функціонування ПІ створює своєрідні зони непорозуміння, що повинен компенсувати перекладач.

Важливим чинником прийняття перекладу цільовою культурою, повноцінного усвідомлення усіх його аспектів читачами та заглиблення в особливу художню реальність, яка несе в собі відбиток особистості автора є відтворення його «прагматичного виміру» (цит. по [284, с. 13]). ПІ, на думку А. О. Євтюгіної, «виконують спеціалізовану прагматичну функцію, що регулює відносини поданого письмового тексту до тексту відсутнього, культурну пам'ять про який зберігає прецедент, що потрапив у нове текстове середовище» (цит. по [91, с. 30]). Художній твір є вираженням авторського «я», відображенням речей не такими, якими вони є, а такими якими він їх бачить, оскільки «переконання епізодичні, погляди оціночні, а ставлення – ніщо інше, як сукупність поглядів) [там само]. Усі зазначені компоненти формують неповторний ідіостиль автора, його спосіб викладу думок,

вживання стилістичних прийомів, загальної організації твору тощо, вони так само беруть участь у формуванні прагматичного потенціалу тексту, відбиваючи естетичні уподобання письменника, що, зокрема, знаходить вираження у виборі ПІ як «лінгвокультурного засобу впливу» [265]. При цьому «вербалізоване знання є лише верхівкою айсбергу, основу якого складають менш достовірні форми знання: переконання, ставлення, віра» [241, с. 12–13], втілені в імені, що набуло статусу взірця.

Прагматичний потенціал, який потребує відтворення у перекладі, схарактеризовують як здатність певним чином впливати на одержувача повідомлення [109; 134]. У випадку ПІ такий вплив підсилюється авторитетністю досвіду багатьох поколінь. Індивід постійно включений у процес комунікації, безперервний обмін інформацією, а оскільки «будь-яка зміна інформаційного запасу є фактором, що регулює поведінку людини» [136, с. 74–75], це дозволяє стверджувати, що «мовленнєва діяльність людей спрямована на те, щоб змусити «іншого» діяти в інтересах мовця» [95, с. 26]. Прагматичний ефект виражається у діях, які є досить неоднорідними з точки зору експліцитності, вони можуть проявлятися відкрито або мати завуальований характер, якщо йдеться про емоційну чи розумову сферу, однак прагматичний аспект притаманний будь-якому акту комунікації, як безпосередньої, так і опосередкованої перекладачем. Щоб вірно передати прагматичний потенціал, закладений у ПІ, перекладач повинен, у першу чергу, визначити функцію вихідної одиниці, а потім знайти у мові перекладу засоби, що дозволили б адекватно передати цю функцію. Зрозумівши, якого саме впливу на свого читача прагнув досягти автор, перекладач зможе визначити спосіб об'єктивації ПІ, що матиме еквівалентний ефект за збереження відповідної образності вираження.

Соціальні, національні, психологічні відмінності, несхожість естетичного, інтелектуального досвіду індивідів, що належать до різних лінгвокультурних спільнот, часто викликають значні розбіжності у тому, як те чи інше ПІ ними сприйматиметься, наскільки збігатиметься спосіб

реагування на отриману інформацію, чи виконуватиме для них переклад ту саму функцію, що й оригінал для представників вихідної культури. Будь-яке повідомлення здатне чинити різний вплив навіть у межах одного соціуму, за міжкультурної комунікації ефект розходження прагматичного потенціалу лише посилюється, тому перекладач «прагне знайти не просто смислові еквіваленти, тобто одиниці, що позначають ті самі явища дійсності, а функціональні відповідники» [272, с. 242], ті мовні засоби, що будуть спрямовані на виконання аналогічної функції навіть за необхідності зміни прагматичного потенціалу оригінального тексту.

Спосіб вербалізації концептуальної структури, до якої апелює ПІ, що у випадку міжкультурної взаємодії обирається перекладачем, має особливе значення, оскільки саме завдяки мовному оформленню тексту читач пізнає автора, його ставлення до написаного, до своїх персонажів, до самого себе. «Розуміння читачем ідейно-тематичного змісту оригіналу, проникнення у світ авторських інтенцій, дбайливе ставлення до образної системи оригіналу та ідіолекту автора» [215, с. 24] – усі ці аспекти складають основу для оцінки якості здійсненого перекладу.

Бажання створити яскраві образи, передати на розсуд читача певний комплекс ідей, оцінок, критеріїв естетики та моралі заохочує автора звертатися до всього спектру інструментів мови, які, однак, не завжди спрямовані на спрощення розуміння твору, іноді вони утворюють загадки, що належить розгадати читачеві. Багатство імпліцитної інформації, яку приховують ПІ, не завжди просто декодувати, однак широкий спектр асоціацій, як стереотипних, так і суто індивідуальних, який при цьому розкривається, дозволяє візуалізувати те, що прагнув передати автор, які функції він визначив для своєї роботи в цілому. Сформувавши в своїй уяві певний образ очікуваного читача, письменник, пропонуючи йому свій твір, «розраховує на потрібний йому комунікативний ефект, тобто на певну реакцію одержувача тексту» [136, с. 26], що в зазначеному контексті відповідає прагматиці художнього твору, під якою Г. Г. Почепцов розуміє

«сукупність інтенцій автора, виражених за допомогою різних мовних засобів у мовленні автора та персонажів з метою впливу на читача та розрахованих на поглиблену інтерпретацію читачем таких засобів» [188, с. 8].

Прагматика в такому ракурсі не вичерпується сукупністю значень лексичних одиниць, вона включає відмінності в їх трактуванні «залежно від мовного та позамовного (екстралінгвістичного) досвіду учасників комунікації» [18, с. 107], що лише посилюються при взаємодії носіїв різних культур. Враховуючи, що художній текст, як правило, розрахований, на представників культурної спільноти, до якої належить сам автор, його втілення у перекладі для іншої цільової аудиторії ставить перед перекладачем завдання передати його таким чином, щоб у свідомості читача активувався аналогічний або принаймні максимально схожий комплекс аксіологічно забарвлених смислів.

Для усвідомлення того, що насправді прагнув донести автор, реципієнту доводиться співвідносити описану ситуацію з тією, що породила прецедентну одиницю, інакше смисл оригіналу, а отже і вплив, який вона покликана чинити, буде втрачено. ПІ вводиться до авторського тексту як складний багат шаровий знак, що забезпечує культурний діалогізм крізь призму текстів, створених відповідною культурою. Однак, якщо такі міжтекстові відносини не усталилися в рамках іншої лінгвокультурної спільноти, переклад твору утруднюється через необхідність зберегти інтертекстуальні зв'язки, які читач перекладу гіпотетично повинен простежити так само, як і читач оригіналу.

Прагматичний потенціал тексту, що реалізується завдяки «актуалізації тонких нюансів смислу, що мовець накладає на граматичні значення мовних одиниць» [156, с. 28], набуває особливого значення для художнього дискурсу, зокрема через те, що домінуючою для нього стає не інформативна, а естетична функція [215; 114; 205], яка за своєю суттю є прагматичною, передбачаючи вплив на почуття читача. Безперечно, вираження інтенції автора як усвідомленого наміру вплинути на читача передбачає і поширення

поінформованості, однак пробудження почуттів, досягнення високої художності твору, яскравої образності є первинними для розкриття прагматичної спрямованості ПП.

Кожен автор вкладає у свій твір власне світобачення, систему уявлень про «прекрасне й потворне», «добре й лихе», обираючи структурну та мовну форму, яка дозволяє максимально втілити задум митця у всій його повноті. Саме цій меті підкоряються ПП, що беруть безпосередню участь у вираженні авторського ставлення до описуваних явищ, подій та персонажів. Вони відіграють значну роль у творенні образів героїв, як через відкрите порівняння зі зразковими уособленнями певних якостей, так і через особливості їх мовлення, що реалізується шляхом вживання алюзій, цитат тощо, оскільки широке вживання ПП, у будь-якому разі, свідчить про приналежність до певного класу, який окреслюється не стільки на соціальному рівні, скільки на рівні інтелектуальному.

Ще один аспект прагматики ПП пов'язаний з їх здатністю до маніпулювання емоціями та поглядами реципієнта на рівні встановлення естетичних та моральних критеріїв. На думку Д. Б. Гудкова, часто метою вживання ПП стає досягнення сугестивного ефекту [67], оскільки вони «становлять ефективний засіб реалізації сугестії як імпліцитного маніпулятивного впливу» [204, с. 344]. Оскільки ПП репрезентують усталену модель сприйняття, вони з одного боку дозволяють «більш компактно передати нову інформацію, а з іншого – запропонувати її в готовому вигляді із включенням імпліцитної оцінки» [40], у такий спосіб автор лаконічно і стисло висловлює свою точку зору на той чи інший об'єкт або особу, що підлягає відтворенню перекладачем. Художній твір так само спрямований на досягнення потужного впливу на емоційну сферу реципієнта, що у випадку ПП досягається завдяки його «авторитетності», у чому втілюється також персуазивна функція прецедентних одиниць [67; 210; 239].

ПП виступають продуктивним засобом творення мовної гри, що допомагає реалізувати поетичну функцію мови. Мовна гра визначається як

«свідоме маніпулювання мовою, побудоване якщо не на аномальності, то, принаймні на незвичності використання мовних засобів» [202, с. 37], що стає втіленням мовної здатності людини «як системи потенційних уявлень для експериментування з різними її рівнями з метою виявлення несподіваних можливостей» [203, с. 216]. Мовну гру, таким чином, можна вважати засобом, що бере участь у виконанні естетичного завдання художнього тексту. Ґрунтуючись на мовних стереотипах, мовна гра «спрямована на використання лінгвістичних прийомів, що підкреслюють парадокс між стандартною формою та/або значенням знаку та новою асоціативною обробкою того чи іншого виду мовного знання» [61, с. 26].

Мовна гра, що ґрунтується на ПІ, також утілює маніпуляцію прихованими смислами, вони створюють парадокс, загадку на основі прецеденту. Найчастіше мовна гра твориться завдяки трансформованим ПІ, за рахунок чого відбувається зіткнення вже знайомого і нового в контексті, відмінному від оригінального. Актуалізація змісту ПІ як компоненту мовної гри також визначає «нові ракурси сприйняття прецедентної символіки, створюючи і підтримуючи смислову багатомірність художнього твору» [62, с. 37], функціонуючи також і як стилістичний прийом, відображення творчого мислення письменника.

Мовна гра є однією з найскладніших проблем перекладу, оскільки лексичні та граматичні системи мови оригіналу та перекладу можуть відрізнятися настільки сильно, що об'єктивно не дозволять застосувати безпосередні відповідники вихідних одиниць. Мовна гра, ускладнена вживанням ПІ, становить особливо складне завдання для перекладача, адже він мусить відтворити не тільки оригінальність мовного оформлення, але й підібрати відповідник ПІ, що, з одного боку, викликав би достатньо стереотипні асоціації у читача перекладу, а з іншого дозволив би зіграти на його фонетичних, семантичних характеристиках тощо залежно від оригінального висловлення.

Певні особливості співвідносяться також із адресною спрямованістю ПІ. Незважаючи на те, що здебільшого саме читач повинен розгадати смисл ПІ та гру слів, що він дозволяє утворити, важливо зазначити, що іноді у діалогічному мовленні персонажів ПІ орієнтоване не тільки на адресата художнього твору, але й на іншого героя, що повинен вхопити прихований смисл та відповідним чином прореагувати. В іншому випадку створюється комічна ситуація через комунікативний провал, оскільки герой, якому адресовано закодовану репліку, не знайомий з ужитим ПІ, а отже не зможе зрозуміти змісту висловлювання, а тим більше гри слів, отже його реакція буде неадекватною ситуації, що має на меті розсмішити читача. Такий випадок є досить цікавим з точки зору перекладу, тому що, навіть якщо персонажу не вдається вірно інтерпретувати зміст зверненого до нього висловлення, перекладач повинен передати текст оригіналу таким чином, щоб читач був здатен коректно сприйняти ПІ і гру з його значенням у новій ситуації, що також сприяє отриманню естетичного задоволення від стилю тексту та його мови.

Таким чином, ми можемо побачити, що у художньому тексті ПІ реалізує широкий спектр функцій, що пов'язані, перш за все, із прагненням автора вплинути на емоційну сферу читача, підвищити естетичну цінність твору, додати яскравої забарвленості своєму мовленню, при цьому апелюючи до читача як до рівного собі за рівнем знань, культурної та інтертекстуальної компетентності. Проте відповідний прагматичний вплив ПІ здатне здійснити лише за умови його повноцінної інтерпретації читачем цільової культури, який далеко не завжди володітиме необхідним когнітивним багажем навіть з тієї причини, що процес його соціалізації проходив в іншому культурному континуумі. Відповідно свідомість перекладача стає тим буфером, що дозволяє відтворити функціональну спрямованість ПІ для представника відмінної лінгвокультури, що вимагає більш детального вивчення ПІ як лінгвоментальних та лінгвокомунікативних феноменів на тлі культури, у рамках якої вони функціонують.



### 1.5 Культурологічний аспект перекладу П

Виявлення механізмів впливу носіїв мови на формування світогляду певної культурної спільноти, а також зворотного процесу відбиття мовних явищ у процесах пізнання та членування дійсності індивідами, що до неї належать, набуває великого значення для перекладача як особи, що повинна простежити зазначені процеси для збереження культурно маркованих смислів П у перекладі. К. Леві-Стросс вказував, що мова може розглядатися у трьох функціях, а саме: 1) як продукт культури («мова, якою користується суспільство, відбиває загальну культуру народу»); 2) як частина культури («мова – це один з елементів культури»); 3) як умова культури («саме завдяки мові індивід ідентифікує себе як член певної культурної групи») [138, с. 65]. Кожна із зазначених функцій взаємодіє з іншими, створюючи комплекс, який охоплює як власне лінгвістичні, так і культурні та когнітивні аспекти вивчення П, що, як і культура в цілому, нерозривно пов'язані з певним суспільством, яке забезпечує їх реальне функціонування у дискурсі. Однак, на рівні перекладу культурна специфіка, відображена у мові, становить бар'єр для сприйняття, що повинен подолати перекладач шляхом аналізу чужої культурної системи [138].

Сьогодні культурний компонент перекладацької діяльності є очевидним та становить невід'ємну частину процесу перекладу, однак ще у другій половині ХХ ст. думка про «переклад культур» мала досить інноваційний характер, що призвело до зміни у спрямованості перекладознавчої науки, яка відтепер зосередила свою увагу на ролі культури як одного з провідних чинників прийняття рішень перекладачем. С. Баснетт та А. Лефевр були одними з перших, хто заговорив про т. зв. «культурний поворот» (*“cultural turn”*) у перекладознавстві [286] та необхідність поглянути на один культурний простір з точки зору іншого [321]. Значний внесок у розвиток культурного напрямку у перекладознавстві було зроблено завдяки етнографії та антропології, що запропонували герменевтичний підхід

до культури як складної мережі значень, доступних для зчитування [304]. Подібно до перекладача, етнограф мусить зробити «чуже знайомим та водночас зберегти його чужість» [396, с. 52], забезпечуючи обмін досвідом, що не тільки знайомить з уже відомим, але й дозволяє формувати нові смисли.

Віднині текст перестає вивчатися як суто мовне явище у відриві від загального контексту його написання та перекладу. Першочергова увага відтепер приділяється культурному оточенню, що дає можливість вийти за рамки лінгвістичного перекодування та поглянути на переклад як спосіб «розробки стратегій, за допомогою яких тексти з однієї культури можуть проникати в текстуальну й концептуальну мережу іншої культури і функціонувати в цій іншій культурі» [286, с. 5]

Сама культура розглядається як «процес перекладу, що постійно змінюється, помножується та підлягає диверсифікації» [283, с. 37], вона творить ментальність своїх представників і в той же час зазнає впливу їхньої діяльності, самозбагачуючись та шукаючи власний шлях через невпинні зміни погляду на світ та його оцінки. Таким чином формується саме поняття культури як «спільної моделі світу, ієрархії узгоджених та взаємопов'язаних вірувань, цінностей та стратегій, що скеровують діяльність та взаємодію її представників залежно від когнітивного контексту» [320, с. 26]. При цьому культурний контекст ніколи не залишається статичним, тому і критерії оцінки перекладу змінюються залежно від епохи, під час якої він здійснюється, кола читачів тощо [221], залежно від цього змінюватимуться і вимоги до перекладача.

Міжкультурна комунікація, що проходить у форматі «діалогу культур», призводить до взаємодії двох картин світу, як мовних, так і концептуальних. Концептуальна картина світу уособлює «суб'єктивний образ об'єктивної реальності (модель світу) як результат духовної діяльності людини, члена певного соціуму, що в неї виникає (у свідомості) у ході контактів зі світом» [42, с. 30], а мова як семіотична система дозволяє означити цю сукупність

знань та уявлень про світ [там само]. Відповідно, спосіб сприйняття оточуючої дійсності та його вербалізація кожною з культур не може не впливати на стратегію перекладача при роботі з ПІ. Працюючи на своєрідному культурному перехресті, перекладач, безумовно, враховує спосіб мовної об'єктивації ПІ, однак скоріше намагається адаптувати концептуальну картину світу вихідної культури для сприйняття представником відмінного культурного простору. Незважаючи на універсальність процесів мислення людини незалежно від її національної або соціальної приналежності, мова певним чином модифікує те, як індивід сприймає світ, що призводить до невідповідностей, які повинен компенсувати перекладач. Тому відтворення ПІ вимагає від нього не тільки мовної, але й «соціо-лінгвістичної компетентності, яка допоможе зрозуміти текст у контексті його написання, визначити його функції та спрогнозувати, хто стане його реципієнтом» [343, с. 243–244].

«Переклад завжди – тією чи іншою мірою – вікно в інший світ, у світ іншого народу, іноді – в іншу епоху, вікно, у яке ми дивимось то на Захід, то на Схід...» [248, с. 252], однак ми дивимось у це вікно з точки зору власного культурного досвіду, тому неможливо заперечувати, що процес перекладу ПІ зазнає впливу з боку як вихідної, так і цільової культури, роль обох з них заслуговує на рівну увагу. За передачі ПІ, так чи інакше, спостерігається зіткнення культур, у процесі чого розкриваються відмінності у способі мислення їх представників. Нація бачить світ через призму своєї мови, будуючи власну картину світу, яка «включає «ціннісно-орієнтоване знання про світ, що виникає у людини як підсумок усієї її духовної діяльності» [102, с. 224], що відбувається у межах певного культурного контексту. Культурна своєрідність, що знаходить вираження у ПІ, розкриває еволюцію культури, дозволяє зрозуміти, що вона цінує більше за все та фіксує відмінності від інших національних культур завдяки тому, що «текст запам'ятовує динаміку думки і способи її передачі за допомогою засобів мови» [155, с. 18].

Відтак самі мисленнєві процеси лінгвокультурної спільноти визначаються простором смислів, розвинутих нею під час становлення та засвоєних людиною у процесі соціалізації. Закономірності, що спостерігаються у комунікативних моделях на рівні культури, привертають увагу багатьох вчених. О. М. Леонтьєв наполягає на виділенні «системи інваріантних образів світу, точніше – абстрактних моделей, які описують загальні риси у баченні світу різними людьми» [140]. Усі знання, які отримує індивід у результаті контакту з оточуючою дійсністю в усіх її аспектах, накладаються на його попередній досвід, певним чином відбиваються у свідомості. Незважаючи на відмінності, обумовлені особистим досвідом комунікації, колом спілкування, рівнем освіченості тощо, спільність національно специфічних фонових знань, а відтак і комплексу ПІ, визначає приналежність індивіда до певної лінгвокультури. Як наслідок, при зіткненні з відмінною лінгвокультурою це може призводити до комунікативного провалу [70].

Накопичення культурою низки ПІ, що передаються від покоління до покоління, транслуючи певні ціннісні орієнтири, можливо розглядати як результат своєрідної культурної пам'яті, що носить колективний характер [308] та функціонує як механізм зберігання та передачі повідомлень (текстів), а також їх використання для творення нових [146]. Культурна пам'ять акумулює інформацію, до якої не входять факти або науково точні дані. Це скоріше погляд на речі, сформований через осмислення реальності протягом років або навіть століть, усталений настільки, що активується у ментальності представників відповідної культури майже несвідомо, незважаючи на відсутність особистого досвіду такої ситуації. Будь-який художній твір є «формою вираження глибинного смислового поля культури» [131], завжди залишаючись «відображенням колективної картини світу етнокультурної спільноти» [170, с. 16], а ПІ перетворюються на своєрідну сполучну ланку, яка з'єднує поточний контекст з надбаннями попередників. Їх переклад завжди «відбувається у певному контексті, завжди існує історія, з якої

походить текст, та історія, до якої він переноситься» [285, с. 11]. Водночас кожен твір влітається у культурний простір, що його створив, потенційно стаючи джерелом нових ПІ.

Ставши органічною складовою картини світу окремої нації, ПІ впливають на отримання та інтерпретацію нових знань, які надходять у культуру, що кожного разу проходять через своєрідний фільтр накопиченого досвіду. Вихід на надособистісний рівень дає ПІ можливість задавати власне аксіологічне поле, стати «мірилом», що визначає, як у поданій культурі сприймається певне явище. ПІ виступають невід'ємною частиною процесу обміну знаннями, оскільки вони активують «гетерогенні, гетероструктурні та гетерохронні відомості про світ, значущі для вказаної культури» [251, с. 32], що піднімає питання про коло індивідів, для яких те чи інше ім'я працюватиме як прецедентне. Застосувавши розподіл ПІ на категорії залежно від широти його застосування, ми зможемо більш детально розглянути, яким чином розповсюдженість того чи іншого імені із властивими йому конотаціями відбивається на виборі способу перекладу.

Найвищий щабель такої класифікації посідають *універсально-прецедентні імена*, гіпотетично відомі будь-якій сучасній особі, оскільки вони набули релевантності для представників всіх прошарків суспільства будь-якої нації. Подану категорію не можна абсолютизувати: враховуючи, що доступ до ПІ здійснюється через текст, імовірно, універсальними можуть вважатися ті імена, які відомі не кожному *homo sapiens* сьогодення, а індивіду, що входить до потенційної цільової аудиторії відповідного художнього твору.

Однак складнощі для перекладача виникають, коли він стикається з необхідністю передати імена, які функціонуватимуть як прецедентні лише в рамках окремих націй/соціальних груп. Непорозуміння при взаємодії різних лінгвокультур виникають через розбіжності у ментальності носіїв двох різних концептуальних картин світу, що призводить до відсутності вербального закріплення відповідного смислу або цілковитої його

відсутності. Відомо, що розуміння тексту здійснюється за рахунок накладання фрагментів картин світу автора та читача як представників відповідних культурних просторів, проте якщо представлений смисл вихідного тексту не може бути інтерпретованим з точки зору цільової культури, його частина залишається закодованою. Щоб цього уникнути, перекладач повинен доповнити фонові знання реципієнта цільового тексту до рівня, достатнього для коректної інтерпретації ПІ.

Зокрема така необхідність виникає при роботі з *міжнаціональними ПІ*, що вийшли за межі окремої нації, однак не набули ознак прецедентності на світовому рівні. Наступну категорію ПІ, що викликають труднощі при перекладі, становлять *внутрішньонаціональні ПІ*, стереотипність сприйняття яких охоплює лише одну націю.

Ще складніше завдання постає перед перекладачем під час роботи з *груповими іменами*, що «відомі будь-якому середньому представнику того чи іншого соціуму» [123, с. 174], маючи на увазі те, що з ними обізнані представники певних соціальних груп: вікових, гендерних, конфесійних, професійних тощо. У цьому випадку коло осіб, які володітимуть потрібним комплексом стереотипних конотацій, виявляється навіть вужчим, ніж у випадку внутрішньонаціональних імен.

Окрім наведених вище категорій ПІ, Д. Б. Гудков виділяє *автопрецеденти* тобто «відображення у свідомості індивіда феноменів оточуючої дійсності, що несуть особливе пізнавальне значення для цієї особистості та пов'язані з індивідуальними уявленнями, що входять до неповторних асоціативних рядів» [67, с. 103]. Однак цю групу феноменів тільки умовно можна вважати прецедентними, оскільки прецедентність апріорі передбачає охоплення певного колективу, а не лише окремого його представника.

Так, Г. Г. Слишкін виключає індивідуальний рівень прецедентності, оскільки хоча «на основі тексту може виникнути його індивідуальний

концепт, та прецедентним текст стає лише в процесі комунікації, включаючись до системи цінностей певної групи» [210, с. 28].

Ще один варіант розподілу ПП виходить зі сфери культури, що слугувала його джерелом. Такі класифікації представлені в дослідженнях досить широко і характеризуються різним ступенем деталізації (художня література, політика, театр, субкультури, реклама, ЗМІ, кіно тощо) [52; 72; 214; 224; 134]. Однак, Є. О. Нахімова пропонує звести розрізнені аспекти культури у чотири масштабні галузі [166, с. 89–90]:

- соціальна сфера, до якої входять політика, економіка, освіта, розваги, медицина, війна, кримінал, спорт;
- сфера мистецтв, зокрема література, театр, кіно, образотворчі види мистецтва, музика, архітектура, міфологія та фольклор;
- наукова сфера, до якої відносяться природничі та гуманітарні науки;
- сфера релігії, яка охоплює ПП, що входять релігійних текстів.

Проте з якої б сфери людської діяльності не походило ПП, процес його творення проходить через національно детермінований алгоритм мінімізації, що передбачає розподілення всього комплексу ознак певного явища на суттєві та несуттєві, у результаті чого суттєві входять до інваріанту сприйняття ПП, а несуттєвими нехтують [122]. При вживанні того чи іншого ПП щоразу актуалізується ряд диференційних та атрибутивних ознак, тобто рис, що є необхідними для ідентифікації ПП, та таких, що присутні у їхньому складі, але не є обов'язковими [122, с. 80–82]. Склад таких ознак не є фіксованим у рамках кожної національно-культурної спільноти, соціуму або навіть окремого індивіда, як наслідок ознаки, що є визначальними для ПП в одній культурі, в іншій здатні відходити на другий план та не чинити впливу на формування прецедентності. Д. Б. Гудков підкреслює, що у «представника іншої культури може існувати (і існує) інший алгоритм мінімізації того самого феномену, інші принципи виділення його ознак та розподілення їх на суттєві/несуттєві» [64, с. 120], що, у свою чергу, може призвести до непорозумінь при перекладі. Відтак, «діяльність перекладача полягає у

перефразуванні, перетлумаченні лакунарних місць оригіналу, у застосуванні прийомів, що дозволяють за допомогою різноманітних знаків надолужити, доповнити або анулювати лакунарні фрагменти у перекладному комунікаті» [274, с. 7]. Пі, таким чином, можуть вважатися однією з причин лакунізації тексту, що при відтворенні для іншої цільової аудиторії потребує значних творчих зусиль від перекладача з метою компенсації культурних відмінностей.

Ж. П. Віне та Ж. Дарбельне, що вперше запропонували термін «лакуна», визначали його як «явище, що має місце кожного разу, коли слово однієї мови не має відповідника в іншій» [373, с. 10]. Проте, наступне вивчення феномену лакунарності виявляє, що розгляду лакун суто у мовній площині недостатньо, їх причини виходять далеко за межі мовного рівня, що дозволяє включити до їх складу будь-які «невідповідності, що виникають при зіставленні понятійних, мовних та емотивних категорій двох локальних культур» [85, с. 194], «сигнали специфіки однієї лінгвокультурної спільності у порівнянні з іншою» [217]. Надані визначення вказують, що ідентифікація лакун відбувається у міжкультурній комунікації, у рамках діалогу культур, що вимагає «активізації та/або створення механізмів, способів та засобів породження та репрезентації нових для лінгвокультурної спільноти когнітивних моделей» [190, с. 31]. Пі уподібнюються до лакун у тому, що в окремому соціумі вони не виявляються, але при зіткненні з представниками іншого культурного колективу можуть викликати непорозуміння через свою незвичність, чужість. Розуміння тексту здійснюється за рахунок спільності концептуальних структур автора та читача, проте якщо «концептуальна схема, представлена в тексті, не відома реципієнту, то розуміння не може здійснитися, текст лакунізується» [58, с. 111–112].

Такі складнощі за взаємодії різних лінгвокультурних спільнот виникають через розбіжності у ментальності носіїв двох різних картин світу, що призводить до відсутності вербального закріплення відповідного смислу, таким чином лакуни розглядаються як «відсутність необхідної когнітивної



моделі/схеми структури» [190, с. 7]. Лакуни визначають як «базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що утруднюють розуміння деяких фрагментів текстів іншокультурними реципієнтами» [22, с. 95–96], оскільки виникають вони через відмінності досвіду тієї чи іншої лінгвокультури. У такій ситуації зростає роль не тільки мовного, але навіть більшою мірою культурного посередництва, яке перекладач забезпечує, враховуючи мовні особливості.

Наскільки успішно перекладачеві вдасться заповнити лакуну за відсутності аналогічного ПП з аналогічним комплексом конотацій в цільовій культурі залежить, перш за все, не від його мовної компетенції, а від максимально повного перехрещення релевантних фрагментів картин світу автора та читача, що характеризується як пресупозиція, яка стає необхідною умовою для ефективної взаємодії та повноцінної інтерпретації повідомлення. Виділяють три типи пресупозицій:

- мікропресупозиція – це наявний фонд знань комунікантів про ситуацію, у якій здійснюється акт комунікації [122, с. 24];
- соціумна пресупозиція – «фрагмент колективного когнітивного простору, який актуалізується у комунікації» [там само];
- макропресупозиція – фрагмент когнітивної бази, який є релевантним для поточного акту комунікації [там само].

Необхідно зазначити, що мікропресупозиція виникає спонтанно, безпосередньо в процесі комунікації, а отже не має прямого відношення до інтерпретації ПП і наявна апріорі, у той час як формування соціумної або макропресупозиції можливе лише, якщо обидва комуніканти володіють фоновими знаннями, що у рамках різних концепцій визначають як спільні (*“common ground”* або *“mutual (shared) knowledge”*) [319; 362; 295], що має першорядне значення для розуміння смислу ПП.

Таким чином, перекладач повинен оволодіти потужним когнітивним багажем, необхідним для повноцінного розуміння культурно специфічної інформації, що міститься в оригінальному художньому творі, одним з типів

якої виступають П. У перекладознавстві знання, необхідні для вичленовування смислів, що безпосередньо не виражені у мовних одиницях, та присутні у тексті імпліцитно, визначаються як фонові. Різними вченими для них було запропоновано низку визначень, що акцентують різні аспекти цього поняття: від внесення до їх складу усього комплексу знань, якими комуніканти володіють на момент спілкування [242] до наголошення на домінантній позиції знань лінгвокраїнознавчого характеру [44].

І. В. Гюббенет визначає фонові знання як «соціально-культурний фон, який характеризує мовлення, що сприймається» [14, с. 47–48]. Б. Хазлет поруч із культурними знаннями виділяє повсякденні, знання про правила поведінки у певних комунікативних ситуаціях та власне мовну компетенцію [310]. Окрім того, до фонових знань може включатися не лише суто фактична інформація, а й стереотипи, забобони тощо.

У більш розгорнутому вигляді фонові знання описуються як «сукупність знань культурного, матеріально-історичного, географічного та прагматичного характеру, якими, як вважається, володіють носії мови» [176, с. 32]. Важливим доповненням цього визначення стає те, що перекладач повинен за обсягом знань досягати рівня носія мови оригіналу, який сформував їх у процесі соціалізації, що передбачає засвоєння знань, як власного суспільства та культури, так і здобутків інших народів. Тільки у такий спосіб перекладач зможе стати не лише читачем тексту, а й «читачем культури» [377], що має власну знакову систему, яку її представники використовують для спілкування [368]. Мова у цьому випадку перетворюється на «засіб апелювання до фонових знань» [300, с. 160], що перекладач залучає для забезпечення повноцінної комунікації між автором та читачем.

Необхідно зазначити, що акцентуючи культурно-історичну складову фонових знань, деякі перекладознавці [115; 141; 44] висловлюють думку, що вони містяться у самій семантиці слова, тобто стають компонентом його значення, безпосередньо відображаючи в мові національну культуру.

Описуючи дійсність очима певного народу, мовна одиниця не лише несе в собі культурно маркований зміст, вона створює певний фон, що за нею закріплюється. Залежність семантики мови від культурного середовища, відтак, свідчить, що лексика є не просто частиною знакової системи, вона виражає дещо більше [115].

Внутрішня форма слова може проявлятися на різних рівнях: бути практично очевидною або втраченою у глибині віків еволюції лексичного складу мови, проте ПІ зберігають смисли, що повністю усвідомити вдасться лише з позицій культури, яка їх створила.

У процесі перекладу повноцінне розуміння тексту є лише першим кроком у побудові цільовою мовою твору, який міг би собою заступити оригінал завдяки мовним засобам, які є «функціонально тотожними засобам оригіналу» [150, с. 187]. Досвід перекладача, його мовна компетенція та, безперечно, фонові знання, мають підказати, які ПІ будуть зрозумілими читачу, які потребують додаткової експлікації, а до яких необхідно застосувати заміну або навіть вилучення, рішення на користь яких перекладач приймає з ідеологічних, політичних, естетичних причин тощо. Для цього перекладач, повинен розуміти особливості переконань, ставлення, аксіологічних орієнтирів та норм, що у комплексі і становлять культуру [329], причому це стосується як культури приймаючої, так і культури вихідної, оскільки тільки так перекладач зможе зрозуміти, що є прийнятним в обох культурних просторах, а що може стати недоступним для сприйняття цільового читача або навіть викликати обурення.

Специфіка ПІ полягає в тому, що автор розраховує на ознайомленість потенційного читача зі значенням прецедентної одиниці через приналежність до певної лінгвокультурної спільноти. Однак при перекладі текст переноситься до іншого культурного середовища, а часто й до іншої епохи, а отже й образ потенційного читача зазнає змін, що визначає перекладацьку стратегію тобто «загальний план дій перекладача, обумовлений комплексом його принципової спрямованості на досягнення цілей, які свідомо або

несвідомо ставить перед собою перекладач» [47, с. 8]. Відповідно, перед ним постає вибір між двома можливими стратегіями, які за словами Ф. Шлейєрмахера полягають у наступному: «Або перекладач залишає, наскільки це можливо, у спокої автора і переносить до нього читача. Або він залишає у спокої, наскільки це можливо, читача і переносить до нього автора [354]. Зазначена опозиція обумовила виділення таких перекладацьких стратегій як доместикація (одомашнення) та форенізація (очуження). Ці стратегії описував також Й. В. Гете, хоч самих термінів на той час не існувало: «Існує дві перекладацькі максими: одна вимагає, щоб автора чужої країни доставляли до нас, і ми могли дивитися на нього як на свого, інша ж звертається до нас з вимогою, щоб ми прямували на чужину й при звичаювалися до його мовленнєвої манери й особливостей» [305]. Відтак, перша стратегія полягає у «своєрідній фіксації відмінностей культури оригіналу від цільової культури, результатом якої є повне збереження культурної дистанції між оригіналом та перекладом» [76, с. 222]. Друга спрямована на досягнення легкості та природності викладу, метою чого є створення тексту перекладу, що не читався б як такий, тексту, що сприймався б як оригінал, однак у цьому криється небезпека застосування невдалих замін культурно-специфічних феноменів, невідповідності загальному контексту твору, недоречності конотацій, що виникають суто у цільовій культурі тощо. З іншого боку, наприклад, розглядаючи дитячу літературу, доместикація може стати єдиною можливим рішенням, оскільки рівень знань дитини щодо культури та тим більше щодо конотацій, які супроводжують відповідні явища, є недостатнім, а найкращі ціннісні зразки та уроки, набуті через досвід поколінь, простіше асимілювати на близьких та знайомих прикладах. Доместикацію як найбільш прийнятну стратегію для будь-якого типу літератури розглядає Л. Венуті, називаючи форенізацію спротивом через те, що вона кидає виклик як мові, так і культурі перекладу [372].

Однак існує й інша думка, так, німецькі вчені, у сферу інтересів яких входив і переклад [354], підтримували використання форенізації, а вже у

XX ст. В. Беньямін проголосив, що форенізація – це «засіб віднайти “чисту мову” шляхом відсіювання всього зайвого та проникнення до суті інтенцій автора першотвору» (цит. по [183, с. 99]). Тільки усвідомлення тексту як «чужого» дозволить побачити його як продукт культури, іншої, але не менш цікавої, як творчість особистості, представника іншої нації, що дає можливість поглянути на світ дещо по-новому та знайти у ньому нові смисли, адже у цьому полягає покликання будь-якого художнього твору. Тільки у цьому випадку буде передано намір тексту: «те, що текст говорить чи на що натякає, спираючись на мову, якою він висловлений, і на культурний контекст, у якому з’явився» [299, с. 16]. При цьому усвідомлення чужості є необхідною передумовою збагачення та глибшого розуміння власної культури, своєрідним орієнтиром для встановлення своєї ідентичності.

Беручи до уваги, що однією з функцій перекладів у цільовій культурі є її збагачення та встановлення міжнаціональних зв’язків, відтворення особливостей іншокультурних елементів тексту, навіть якщо вони не будуть достатньо прозорими для читача без певного коментаря з боку перекладача, є необхідною складовою досягнення зазначеної цілі, оскільки «текст оригіналу зазнає мінімальних змін, отожд читач навіть у перекладі бачить перед собою оригінал і сам мусить сягнути його смислів» [7], у той час як доместикація призводить до того, що «всі “чужі” цінності та символи гинуть й оригінальний текст стає невидимим для читача» [там само], а для дійсно вдалого перекладу, бікультуралізм є навіть більш важливим, ніж білінгвізм, адже слова мають значення тільки по відношенню до культури, у якій вони функціонують» [340, с. 82]. Тому навіть певні жертви звичної милозвучності можуть вважатися прийнятними і поступитися перед значущістю відтворення оригіналу за мінімального адаптування.

Відповідно, кожна зі стратегій перекладу III має свої переваги та недоліки, кожна з них може бути обрана як оптимальна залежно від мети перекладу та цільової аудиторії на певному відрізку тексту, однак у той же

час виникає потреба у пошуку «золотої середини», яка дозволила б уникнути крайнощів. Відтак, перекладач має прагнути відтворити оригінал так, щоб він, з одного боку, «не втратив обличчя» та зберіг слід культурної специфіки, а з іншого, став достатньо близьким для цільового читача та не містив елементів, які заважали б його сприйняттю в культурі перекладу.

### **Висновки до Розділу 1**

Виступаючи одним із типів прецедентних феноменів, ПІ характеризуються емоційно-ціннісним значенням у межах певної лінгвокультурної спільноти та рекурентним вживанням у її дискурсі. При цьому ПІ здатні функціонувати як самостійно, перетворившись на уособлення певної ознаки, так і виступати вербальним маркером прецедентного тексту або ситуації, що безпосередньо визначає обсяг фонових знань, необхідних для їх адекватного відтворення у перекладі.

ПІ становлять складний феномен лінгвоментального рівня, що вимагає врахування при перекладі специфіки їх формування. Утворюючись на основі метафоричного/метонімічного переносу, ПІ закріплюються у певному культурному просторі на позначення стереотипного комплексу аксіологічно маркованих смислів, які з легкістю активуються у свідомості реципієнта через високий рівень прототиповості ПІ як засобу апелювання до усталеної концептуальної структури. Вживання імен, що отримали статус прецедентних, неминуче залучає читача до широкого інтертекстуального поля, діалогу з усіма текстами, що колись створила або ще створить відповідна культура.

Тож, ПІ вбирають у себе ознаки стереотипу, метафори/метонімії, прототипу та інтертексту. Зазначені складники сукупно творять поняття прецедентності, що, з одного боку, стає критерієм визначення того чи іншого оніму як прецедентного, а з іншого боку, дозволяє встановити рівень еквівалентності при перекладі ПІ з огляду на повноту збереження вказаних характеристик.

Важливо зазначити, що інтертекстуальність у широкому значенні як постійне транслювання та множення смислів не тільки у межах однієї культури, а й на ширшому міжнаціональному рівні є однією з характерних ознак ПІ. Проте інтертекстуальність у вузькому розумінні, що визначається як присутність у повідомленні іншотекстових елементів, часто вважається поняттям, суміжним із прецедентністю. Однак, якщо інтертекстуальні елементи відсилають саме до тексту і зазвичай не передбачають однієї можливої інтерпретації іншотекстового включення, ПІ апелюють до культурно специфічного інваріанту сприйняття, який утворюється на основі оцінки тих чи інших феноменів окремою лінгвокультурною спільнотою та закріплюється у свідомості у якості своєрідного аксіологічного критерію. Ґрунтуючись на тексті або ситуації, з яких вони походять, ПІ здатні набувати додаткових або навіть протилежних конотацій у процесі подальшого осмислення описуваного явища, події, особи тощо.

Переклад ПІ становить когнітивний процес, у межах якого мовні одиниці отримують смислове наповнення лише завдяки структурам знання, які містяться у свідомості комунікантів. Виражаючись у мові, ПІ залишаються одиницями дискурсу, оскільки лише контекст вживання імені дозволяє зрозуміти, чи відсилає воно до свого первинного денотата або до культурно маркованого інваріанту сприйняття імені представниками певної нації. Унаслідок тільки аналіз безпосереднього оточення ПІ допомагає перекладачеві встановити, яку роль відіграє ПІ у творі та у культурному просторі в цілому.

Водночас необхідно зазначити, що модель дійсності, запропонована автором, постає перед читачем крізь призму концептуальної системи перекладача, який інтерпретує повідомлення з позиції власних фонових знань як експерта у вихідній та цільовій мовах та, навіть більшою мірою, культурах. За умови відсутності у свідомості потенційного читача концептуальних структур, зіставлення з якими дало б можливість декодувати смисл ПІ, перекладач обирає варіант перекладу, який викликав би ментальний образ, максимально наближений до притаманного оригінальному

ПІ. Варіативність ступеню розбіжностей у картинах світу носіїв вихідної та приймаючої культури, а як наслідок присутності/відсутності ПІ у складі фонових знань цільової аудиторії призводить до необхідності визначити чинники когнітивного характеру, які обумовлюють дії перекладача.

Культурна детермінованість ПІ, з одного боку, позначається на його інтерпретації перекладачем, оскільки вибір автора витікає як з його власного світогляду, так і базових ознак культури, яку він репрезентує, а з іншого боку, зумовлює спосіб відтворення імені залежно від того, чи збереже воно свою прецедентність для цільового культурного простору. З цією метою перекладач, можливо навіть несвідомо, звертається до розподілу ПІ на універсальні, міжнаціональні, внутрішньонаціональні та групові відповідно до соціуму, у межах якого той чи інший онім спрацьовує як прецедентний. Визначивши приналежність ПІ до відповідної категорії, перекладач отримує змогу встановити, чи достатньо близькими виявляться картини світу цільової аудиторії та спільноти, де ім'я, вжите у повідомленні, закріпилося у якості прецедентного. В подальшому вибір способу перекладу або перекладацької трансформації залежатиме від того, наскільки сильно відрізнятиметься сприйняття ПІ читачем вихідного та цільового тексту, на думку перекладача.

Визначення місця ПІ в ономастичному полі дає можливість висвітлити відмінності їх передачі у перекладі у порівнянні із загальними та власними назвами у їх денотативному значенні. Незважаючи на те, що ПІ не утворюють окремого класу онімів, вони функціонують не тільки на лінгвістичному, але й на когнітивному рівні, уособлюючи фрагменти картини світу певної нації, що вказує на специфіку ПІ по відношенню до інших власних назв та наближає до назв загальних.

Водночас на відміну від іншого типу семантично наповнених, а саме «промовистих» імен, смисл ПІ ґрунтується на культурно специфічному ментальному образі, у той час як «промовистість» розкривається на основі фонетичної, морфологічної форми слова або значення загальної назви, від якої походить ім'я. ПІ також характеризуються повторюваністю вживання з метою передачі певного комплексу смислів та мережею інтертекстуальних



зв'язків, що ведуть від джерела прецеденту до усіх подальших контекстів вживання. Промовисті імена творить уява окремого автора, тоді як ПІ формує культура в цілому.

Вживання ПІ певною мірою нагадує процес вторинної номінації, яка полягає у використанні вже існуючого оніму у новому контексті. Схожим чином і автор, що приймає рішення увиразнити своє повідомлення, обирає відоме у полі власної культури ім'я, яке виявиться найбільш репрезентативним з точки зору асоціативно-сміслового комплексу, що він має на меті передати. Складність перекладу ПІ здебільшого визначається обсягом культурної компетентності перекладача і тим, наскільки легко йому зрозуміти, які саме ознаки лягли в основу прецеденту.

Функціональний аспект ПІ розкриває мету вживання таких онімів як у певному тексті, так і в культурному просторі, що надав відповідному імені статусу прецедентного. Безумовно, ПІ покликані виражати глибинні особливості вихідної культури, у чому знаходить вираження їх моделююча функція та функція акумулювання досвіду. У межах культури джерела ПІ не тільки формуються під впливом вже усталених цінностей, але й утворюють нові, що дає можливості до подальшого транслювання смислів. Відтак від перекладача вимагається розкрити роль ПІ як засобу вираження світогляду незалежно від того, наскільки схожим або відмінним він здасться читачеві перекладу.

З іншого боку, будь-яке ПІ тісно пов'язане зі світосприйняттям автора повідомлення, який звертається до нього, щоб передати власні ціннісно-естетичні орієнтири, апелюючи до читача, що володіє спільним з ним «культурним кодом». При цьому якщо для максимально повного відтворення естетичної функції перекладачеві доступний широкий спектр засобів, функціонування ПІ як «пароллю» для знавців зберігається лише якщо відповідне ім'я притаманне як вихідному, так і цільовому культурному простору. В іншому випадку перекладач не може покладатися на рівень знань читача, у результаті чого йому доводиться компенсувати нестачу необхідної

інформації, інакше ПІ не апелюватиме до жодного ментального образу і призведе до лакунізації тексту.

Окрім того, перекладач художнього твору повинен прагнути до збереження загального рівня його образності, з цієї причини заміни і тим більше вилучення ПІ знижують рівень еквівалентності перекладу, оскільки позбавляють його експресивності оригіналу.

Особливі труднощі постають перед перекладачем, якщо він стикається із використанням ПІ задля побудування мовної гри, яка вже становить складну перекладацьку проблему. Проте вибір відповідника для ПІ у такому випадку ускладнюється необхідністю знайти варіант перекладу, що не тільки відповідав би оригіналу за смисловим навантаженням, але й відкривав можливості до утворення мовної гри цільовою мовою.

Збереження усього комплексу функцій ПІ, вжитого автором, підпорядковується відтворенню його прагматичного потенціалу як здатності чинити певний вплив здебільшого на емотивну сферу читача завдяки його аксіологічному та естетичному компонентам, а також грі зі смислами, яку уможливорює культурна специфіка ПІ та його місце у системі текстових зв'язків у межах вихідної культури.

Основні положення розділу представлено у публікаціях [229; 232; 236; 363; 365; 366].

## РОЗДІЛ 2

### МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДУ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН

Методологічну основу нашої дисертації утворюють актуальні для сучасного перекладознавства принципи поліпарадигмальності та міждисциплінарності до вивчення задекларованого об'єкта дослідження. Поліпарадигмальність полягає у поєднанні положень функціонально-лінгвістичного, інтерпретаційно-культурологічного та когнітивного підходів / напрямків / парадигм аналізу, тоді як міждисциплінарність зумовлює використання методологічного інструментарію не тільки науки про переклад, а й низки суміжних (переважно гуманітарних) дисциплін, таких як літературознавство, мовознавство, культурологія, когнітологія тощо. Таким чином, забезпечується «компліментарність різномасштабних прийомів, підходів, принципів, парадигм, конгруентність та невзаємовиключеність основних течій та тенденцій; специфікація окремих категорій і концептів, конвергенція термінів та методик із суміжних гуманітарних дисциплін та несуміжних галузей наукового знання» [255], які є, на наш погляд, запорукою поступального руху вперед сучасної транслятології.

Розробка методологічних засад вивчення ПІ з позицій перекладознавства у практичному сенсі передбачає, зокрема, необхідність встановити окремі дії, спрямовані на досягнення поставленої мети, тобто методи дослідження, які охоплюють інструментарій як власне перекладознавства, так і суміжних дисциплін, що забезпечує всебічне висвітлення специфіки ПІ за умов їхнього перенесення до іншого культурного простору для сприйняття читачами, чия національна картина світу відрізняється від тієї, на яку розраховував автор оригіналу. Втім, ми відчуваємо потребу вийти за межі суто практичного аналізу і саме тому говоримо не про методичні, а про методологічні засади дослідження, тобто

фундаментальні принципи осмислення ПІ, які в подальшому визначають окремі методи виконання поставлених завдань.

Виходячи з цього, першим питанням, що буде розглянуто у цьому Розділі нашої роботи, є роз'яснення того, чому поліпарадигматизм та міждисциплінарність є необхідними методологічними складовими вивчення іншомовного відтворення ПІ.

## **2.1 Поліпарадигматизм та міждисциплінарність як методологічні принципи перекладознавчого аналізу прецедентних імен**

Прецедентні імена становлять групу лінгвокогнітивних феноменів, що фіксують культурно-історичний досвід народу, його світогляд та домінуючі цінності. Вони творять систему взірців, що регулюють поведінку у соціумі, формують комунікативну компетентність, визначають ставлення до тих чи інших явищ дійсності, встановлюють, що є прийнятним, а що ні. Відтак проблематика відтворення ПІ у перекладі вимагає врахування цілої низки факторів, що, у свою чергу, зумовлює залучення широкого спектру наукових галузей. У цьому ПІ відбивають міждисциплінарний характер перекладознавства в цілому, що сформувався як «живий синтез підходів, що взаємопроникають та взаємозапліднюють» [263, с. 36].

На сучасному етапі розвитку перекладознавство інтегрує здобутки багатьох галузей, таких як літературознавство, когнітивна лінгвістика, культурологія, етнографія, психологія, історія тощо, користуючись їх методами дослідження та термінологічним апаратом. «Зміна стилю мислення, еволюція формулювання проблем та їх рішень, новий погляд на співвідношення об'єкта та предмета всередині дисципліни сприяють виділенню нових ракурсів перекладу, осмисленню перекладацьких стратегій та утворенню пояснювальної бази для обраних варіантів перекладу» [196, с. 52], що дало вченим можливість по-новому поглянути на вже знайомі

явища та надати їм комплексне пояснення. Зокрема, розширилося коло аспектів ономастики, доступних для вивчення перекладознавцями.

«ПІ – це важлива складова національної культури та мовної картини світу, яскравий показник специфіки народної самосвідомості, рефлексії нації на власну історію та культуру» [168, с. 48]; з ними пов'язана «не тільки передача історичної інформації у часовому просторі, але й самоідентифікація індивіда, соціальної групи або суспільства в цілому» [27, с. 137]. Вживаючи ПІ, автор прагне до збагачення мови свого твору, забезпечення високого рівня образності, однак водночас він влаштовує своєму читачеві своєрідну перевірку, розраховуючи на аудиторію «своїх», тобто передбачається, що здатністю декодувати повідомлення володіє не тільки і не стільки абстрактний читач, скільки «прорахований споживач мовного коду автора, що володіє спільним із ним ситуативним або соціально-буттєвим контекстом» [184, с. 97]. Проте на рівні міжмовної комунікації взаємодія апріорі здійснюється між представниками різних культурних просторів, які накладаються лише частково або здебільшого не співпадають, що стає джерелом непорозумінь, а іноді навіть конфлікту між закладеним смислом та смислом, що вичленував читач як носій відмінної картини світу. Відповідно належне відтворення ПІ вимагає від перекладача якнайглибшого вивчення історії та культури соціуму, до якого належить автор. ПІ не є безпосереднім віддзеркаленням дійсності, воно несе в собі цінності, моральні норми та орієнтири етносу та покликане чинити вплив на реципієнта.

Здебільшого ПІ вживаються для вираження експресивної оцінки, яка обумовлена колективним досвідом певної лінгвокультурної спільноти, у чому полягає і функція художнього тексту загалом. Культурний обмін є однією з найважливіших цілей перекладацької діяльності, а ПІ у такий спосіб набувають здатності транслювати зосереджений в них досвід та аксіологічні критерії поза межами культурного простору, що їх сформував.

Н. Л. Галєєва стверджує, що «поза текстовою діяльністю... неможливі мовні контакти, неможливий обмін ціннісними орієнтирами і нормами як у

межах одномовної спільноти, так і в досягненні національно-культурної специфіки інших мовних колективів» [55, с. 17]. Переклад ПІ сприяє не тільки пізнанню інших культур, але й глибшому розумінню власної, оскільки «саме зіставлення рідної мови і “своєї” культури з іншою мовою та з “чужою” культурою допомагає звернути увагу на їхню несхожість із “власною” культурою, пропонуючи нове осмислення навколишнього світу, – усувається ілюзія єдино можливого бачення світу, збагачується та розширюється власне світобачення і світовідчуття» [71, с. 10]. Відтак, від крос-культурного підходу до розгляду ПІ ми переходимо до когнітивного. Когнітивний аспект перекладознавства пов’язаний із ментальними процесами та, зокрема, впливом емоцій, поглядів та особистостей усіх учасників комунікації на її здійснення.

«Кожен народ у своїх (традиційних) власних назвах зазвичай шукає осмислення людської натури, перетворюючи те чи інше ім’я на символ» [92, с. 161], однак смисли та цінності, що стоять за такими символами, завжди залишаються культурно специфічними, вони показують, яким світ постає перед відповідним етносом, відповідно, лише його члени можуть повністю усвідомити, що мав на меті виразити автор, чи втілює він у вжитому імені позитивні або негативні характеристики, яким є його власне ставлення до описуваного. Вибір того чи іншого мовного засобу є суто індивідуальним та обумовленим особистими вподобаннями письменника, проте його свідомість сформована за певних культурних, історичних, політичних, соціальних умов тощо. Кожне ПІ відбиває не тільки унікальне світобачення автора, але й колективне несвідоме певної нації, що підкреслює значення міжкультурного фактору при їх відтворенні у перекладі.

Переклад художнього тексту передбачає створення картини світу, що була б максимально наближеною до картини світу оригіналу та розкрила б національні особливості вихідної культури без шкоди для розуміння в результаті культурної асиметрії. «Особливості кожної культури виражаються у відмінності мовних картин світу, неповторності культурних концептів,

розбіжностях на рівні когнітивних структур, на основі яких вибудовуються висловлення у різних мовах, наявності у текстах етнокультурних маркерів» [171, с. 28], що об'єктивовані у фразеології, пареміях, реаліях, зокрема і ПІ. Імена, що набули статусу прецедентних, завжди залишаються відображенням етноспецифічної моделі світу, однак остання є скоріше результатом інтерпретації оточуючої дійсності. У свідомості автора та перекладача у процесі соціологізації утворилися відмінні картини світу, позначені національною специфікою, однак саме від ступеню їх перехрещення залежить якість перекладу. Відтак процес відтворення ПІ повністю задовольняє визначенню перекладу як «вербальної проекції етноментального досвіду однієї лінгвокультурної спільноти через інтеграцію ментальних просторів перекладача як представника іншої» [278, с. 71].

Якість перекладу визначається не тільки «знанням алгоритмів “чужої” культури, але й зіткненням картин бачення чи ментальних площин автора вихідного тексту та його перекладачів, тобто їх індивідуально-особистісних особливостей сприйняття об'єктивної і суб'єктивної дійсності» [253, с. 146]. Таким чином, ПІ становлять унікальний синтез культурних та когнітивних ознак, урахування яких є необхідною передумовою їх належного перекладу.

Водночас утворення ПІ, їх розвиток, зміна ключових компонентів значення та можлива втрата прецедентного статусу нерозривно пов'язані з історичним контекстом. Імена, наділені характеристикою прецедентності, акумулюють у собі історичну пам'ять народу як «комплекс уявлень, суджень, міфів, стереотипів, образів, архетипів, що творять національно історичну картину світу, що включає уявлення про хід історії, найбільш яскраві події, про героїв та лиходіїв, про блискучі перемоги та трагічні невдачі» [169, с. 71]. ПІ підлягають змінам, як і сама історія, що являє собою фактор ризику для перекладача. «Через великий часовий розрив, зміну історичних епох від сучасного читача вимагається значно більше зусиль та знань при читанні художніх творів» [162, с. 87]. Компетентність перекладача у цьому випадку повинна бути на щабель вище, оскільки у нього не може бути пробілів у

сприйнятті, його завдання полягає в тому, щоб досягти цілісної інтерпретації тексту, навіть якщо вона не повністю збігається із задумом автора.

Загалом володіння певним комплексом ПІ є своєрідним маркером приналежності не тільки до окремої культури, а й до окремої епохи. У результаті труднощі, що ПІ утворюють в історичному ракурсі, пов'язані, перш за все, зі змінами у їх складі. Так, ім'я, що протягом одного історичного періоду функціонувало як прецедентне, може втратити цю характеристику на етапі здійснення перекладу, відповідно, фонові знання перекладача з високим ступенем імовірності не дозволять йому вірно інтерпретувати ПІ, що вимагає додаткового пошуку інформації, яка дозволила б зрозуміти, що вжитий онім означав для тих, хто жив у ті часи. В іншій ситуації перекладач може зіткнутися з такою проблемою, як зміна ознаки, на якій ґрунтується ПІ, або його ціннісного компонента, з цієї причини ПІ здатне перетворитися на «ту саму точку невизначеності, яка утруднює адекватне сприйняття і розуміння тексту художнього твору» [там само, с. 88]. Н. С. Болотнова стверджує, що «окрім рівня компетенції адресатів, надійність читацьких вражень як об'єктивна основа інтерпретації художнього твору визначається також інваріантністю (фактором більшості) та синхронністю» [32, с. 56].

Здебільшого ПІ вживаються для вираження експресивної аксіологічно маркованої оцінки, яка обумовлена колективним досвідом лінгвокультурної спільноти на певному етапі її розвитку, а отже зміщення ціннісних орієнтирів та реалій навколишнього світу може призводити до виникнення відмінностей ментального образу, який лежить в основі ПІ, і, як наслідок, непорозумінь або втрати їх образності та метафоричності при перекладі. З цієї причини втрачається і здатність ПІ здійснювати необхідний вплив на реципієнта цільового тексту, тобто зазнає викривлень прагматичний потенціал імені. Відповідно, процес перекладу ПІ нерозривно пов'язаний з його прагматичною спрямованістю.

У цьому контексті серед визначень ПІ відзначаємо те, що потрактовує їх як «знаки, апеляція до яких призводить до актуалізації знань та уявлень,



пов'язаних з минулим культурним досвідом мовної спільноти, що мають значення в інтелектуальному та емоційному плані для її представників» [134, с. 202]. Виходячи з нього, однією з первинних функцій ПП є активувати фрагменти колективного досвіду, які здатні чинити максимальний емоційно-експресивний вплив на реципієнта. У такий спосіб ПП, з одного боку, можуть модифікувати картину світу читача, а з іншого боку, звертатися до його емотивної сфери через встановлення системи цінностей та антицінностей. Сама сутність ПП вказує на специфічний прагматичний потенціал, що вимагає від перекладача глибинного розуміння мети, яку переслідував автор при написанні художнього твору, того, що власне онім покликаний привнести до його комунікації із читачем.

Функціональний підхід до перекладу передбачає, що діяльність перекладача спрямована, у першу чергу, на забезпечення ефективної комунікації між автором оригіналу та читачем, які б культурні бар'єри їх не розділяли. При цьому ключову роль відіграє реципієнт, а текст розглядається як динамічне явище, відтак «функцію йому можна приписати лише у межах окремого акту сприйняття, який доповнює комунікативну ситуацію» [341, с. 16]. Саме умови здійснення перекладу ПП визначають рішення перекладача та в деяких випадках зумовлюють потребу прагматичної адаптації, «зміни вихідного тексту з метою створення тексту, що відповідав би вимогам нового мовного середовища» [322, с. 63].

Як об'єкт перекладу, ПП є ідеальним уособленням схеми, запропонованої О. Д. Швейцером, до якої входить три взаємопов'язаних елементи, а саме: комунікативна інтенція, функціональні параметри тексту та комунікативний ефект [273, с. 92]. Іншими словами, прагнучи досягти певної цілі комунікації, автор обирає відповідне мовне оформлення, що завжди залишається «ситуативно обумовленим, комунікативно виправданим і прагматично важливим» [78, с. 52]. На етапі передперекладацького аналізу оригіналу перекладач повинен визначити основну функцію тексту з точки зору його прагматики, надалі він на основі «функціональних домінант

вихідного тексту розкриває комунікативну інтенцію, на якій він ґрунтується, і намагається отримати комунікативний ефект, що відповідав би цій інтенції» [273, с. 147].

Найбільшого значення під час інтерпретації оригіналу набуває здатність зафіксувати ПІ та пов'язати його з текстом або ситуацією, що утворила прецедент. Саме цей стійкий асоціативний зв'язок є визначальним для прагматично вірного відтворення ПІ, що забезпечить активацію необхідного ментального образу, який супроводжуватиметься відповідними конотаціями, а відтак і комунікативний ефект, еквівалентний оригіналу. ПІ набули культурних смислів, що транслиують через покоління морально-ціннісні орієнтири, перетворившись на систему знаків, що втілюють у собі найбільші духовні здобутки і формують «своєрідний візерунок із «наскрізних образів», що перетинають простір і час» [270, с. 143].

Зважаючи, що ПІ відображають «шар «невидимого» у тексті та експлікуються на рівні культурно або соціально обумовлених цінностей, звичного способу мислення, поведінки, домінантних суджень та оцінок» [240, с. 62], їх переклад передбачає прогнозування того, чи здійснюватиме ПІ аналогічну функцію у цільовому тексті, орієнтованому на читача, що є представником іншого культурного простору. Таким чином, функціональний підхід до перекладу ПІ дозволяє окреслити ще один аспект відтворення ПІ, що витікає з їх природи, а саме – прагматичний.

Так само органічно пов'язане вивчення ПІ з психологією соціуму, що їх створив. Оскільки ПІ входять до складу одиниць, позначених етнічною специфікою, вони маркуються «насамперед психотипом її носія, який (психотип), у свою чергу, формується в процесі історичного, геополітичного й культурного розвитку етносу» [84, с. 245]. У свою чергу, «міжкультурне спілкування відбувається ефективніше, якщо психічні асоціації та мовні конотації є аналогічними чи близькими» [275, с. 167], імовірність чого при контакті різних культурних просторів різко знижується. Знання ПІ є «необхідною умовою соціалізації індивіда, його культурної адаптації,

входження до активного духовного життя етносу» [271, с. 129], тому на рівні спілкування у межах відповідного соціуму їх вживання не викликає труднощів і проходить з психологічної точки природно. Саме тому психолінгвісти вважають, що міжкультурна комунікація, зокрема і переклад, здаються патологічними через порушення автоматизації процесу спілкування, де стають видимими складові, що в нормі залишаються непомітними [228, с. 11].

Пі викликають труднощі при перекладі не тільки «внаслідок відмінностей у змісті образів свідомості, а й через нетотожність у системності етнічної свідомості комунікантів» [245, с. 53]. Таким чином, вибір Пі є органічним поєднанням індивідуально-психологічних характеристик мовця та колективного несвідомого нації. Перекладач, відповідно, постає перед непростим завданням збереження етнічної специфіки Пі, його зв'язку з джерелом прецеденту та функціональності у новоствореному контексті художнього твору. Для цього йому необхідні широкі фонові знання, щоб одночасно зі сприйняттям оригіналу пізнати носія Пі, оскільки «фонові знання про це ім'я співвідносяться з диференційними ознаками вторинного референта» [270, с. 147], що допомагає перекладачеві сформуванню у свідомості цілісний образ поточної ситуації та передати її, уникнувши бар'єрів для інтерпретації, з якими може стикатися читач через культурно-національні відмінності.

Таким чином, ми побачили, що дослідження факторів, які впливають на відтворення Пі у перекладі, вимагає інтегративного підходу. Сутність Пі потребує всеохоплюючого врахування таких аспектів, як: ментальна природа, культурно-історичне значення, психологічна обумовленість та прагматичний потенціал. Кожен із зазначених чинників відіграватиме свою роль у перекладі, однак лише їх комплексне збереження дозволить досягти адекватної передачі Пі у всьому різноманітті його характеристик, кожна з яких має рівне значення. Відтворення Пі передбачає широку позамовну компетентність перекладача, враховуючи широкий спектр галузей, з яких

можуть походити ПІ – література, міфологія, історія, географія, політика, музика, архітектура тощо. Тільки всебічна обізнаність у різних сферах життя дозволить перекладачеві комплексно підійти до перекладу ПІ та належним чином передати закладений у ньому смисл, зберігаючи соціокультурну значущість оніму, його зв'язок із джерелом прецеденту та функцію у тексті. Відтак увесь спектр підходів до вивчення перекладу ПІ може бути представлений наступним чином.

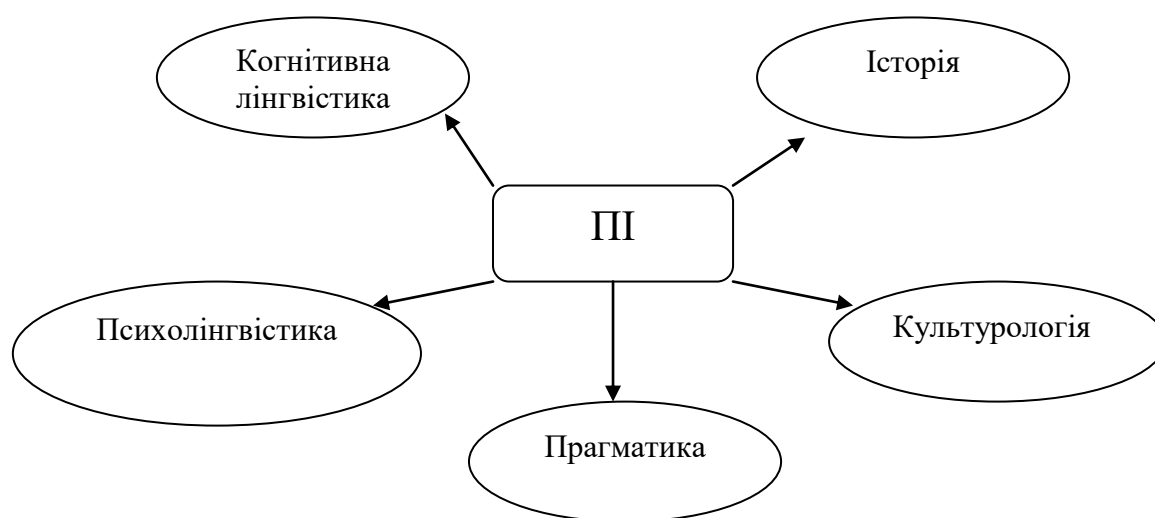


Рис 2.1. Підходи до дослідження перекладу ПІ

З наведеного вище випливає, що дослідження ПІ багато в чому відбиває загальні тенденції перекладознавства в цілому як міждисциплінарної науки, що застосовує методологію, пояснювальну базу та поняттєвий апарат багатьох галузей, щоб збільшити можливості для висвітлення перекладацької діяльності у всьому багатстві її елементів.

Розширення обріїв перекладознавчої науки також позначено зміною парадигм як сукупності наукових поглядів, що панують серед науковців на певному етапі розвитку галузі. Перекладознавство пройшло свій шлях від лінгвістичної до когнітивно-дискурсивної спрямованості, при цьому прихід кожної нової парадигми не означав відмови від надбань її попередниць, скоріше навпаки – здобуті знання та досвід досліджень накладалися одне на

одного, утворюючи органічний синтез точок зору та підходів до дослідження здавалося б добре вивчених феноменів.

Становлення когнітивно-дискурсивного перекладознавства сприяло підвищенню уваги до когнітивних процесів, що діють у свідомості перекладача, так результат перекладу (текст) як об'єкт дослідження поступається своїм місцем процесу його здійснення. Мовне оформлення оригіналу не відіграє первинної ролі, оскільки лексичні одиниці лише слугують «тригерами», що «запускають» у свідомості перекладача когнітивні операції із залученням широкого енциклопедичного знання (цит. по [28, с. 60]), без чого текст не зможе реалізувати свого смислового потенціалу.

При цьому перекладач, що виступає у ролі «транслятора концептосфери (когнітосфери) тексту оригіналу, повинен у перебігу міжкультурної комунікації співвідносити категоріальний апарат культури-донора з категоріальним апаратом культури реципієнта крізь призму власної когнітивної системи, із чого витікає, що, володіючи когнітивними механізмами категоризації, притаманними його власній культурі, він повинен оволодіти чужим культурно специфічним концептуальним апаратом» [244, с. 162].

Відповідно, перекладач бачить перед собою не власне текст, а перш за все, явище культури, нерозривно пов'язане з усіма здобутками як сучасності, так і минулого. Саме глибинні механізми функціонування вихідного культурного простору та їх відбиття у свідомості автора як його носія обумовлюють дії перекладача, оскільки оригінальний текст, з одного боку, позначений особливостями концептуалізації дійсності відповідною культурою, а з іншого боку, особистим ставленням письменника до описуваного, найвагомішими для нього цінностями тощо. Співвіднесення культури, ментальності та мови також підкреслює релевантність розгляду не тексту як автономного явища, а скоріше дискурсу, тобто «мовлення у контексті соціальної та мисленнєвої діяльності, інтегральний феномен, мисленнєво-комунікативну діяльність, яка протікає в широкому

соціокультурному контексті, є сукупністю процесу та результату, характеризується континуальністю та діалогічністю» [76, с. 26–28].

У такому ракурсі ПІ є надзвичайно перспективним об'єктом розгляду у межах новітньої когнітивно-дискурсивної парадигми [355; 294; 336; 143; 31; 9], оскільки вони фактично не існують у мові, а актуалізуються у конкретних ситуаціях спілкування, у дискурсі, у той час як їх переклад вимагає виявлення концептуальних структур, на яких ґрунтуються ПІ, на основі наявних фонових знань та контексту вживання оніму. Оскільки «дискурс, на відміну від тексту, є не лінгвальною, а соціолінгвальною, інтерактивною одиницею» [20, с. 147–148], поза смислом, що вкладає автор у ПІ для вирішення власних комунікативних завдань, та тим, що вичленовує читач завдяки «наявності обмеженої кількості диференційних ознак та чітко визначених атрибутів, які дозволяють зрозуміти феномен правильно та однозначно» [25, с. 59], прецедентність імені залишається лише потенційною.

З точки зору вивчення художнього дискурсу доцільним видається його визначення як «вербалізації певної ментальності, способу інтерпретації навколишньої дійсності, у результаті чого не тільки специфічним чином відображається оточуючий світ, але й конструюється особлива реальність, створюється свій (притаманний певному соціуму) спосіб бачення світу, упорядкування дійсності, що реалізується у найрізноманітніших практиках» [159, с. 22–23].

ПІ є «засобом кодування та трансформування інформації, вони задають моделі оброблення, оцінювання інформації та її порівняння з уже наявною» [34, с. 47–48]. Відтак їх функціонування відбувається лише за взаємодії свідомостей автора та читача на основі співвідношення ПІ «з певною одиничною ситуацією, особистістю або текстом, що є культурно, історично і соціально значущими та містяться в ментальній пам'яті народу як складники етичних, естетичних, орієнтаційних або інших цінностей» [25, с. 59]. Увесь асоціативно-конотативний комплекс, що визначає ПІ, існує не у мові, не у тексті, а виключно у свідомості носія певної когнітивної бази, тому так

важливо розглядати переклад ПІ як мовленнєву діяльність, як процес транспонування смислів, що дозволяє забезпечити ефективну комунікацію у рамках встановленого контексту. Комплекс ключових ознак, що сформували прецедент і наявні у свідомості носіїв певної картини світу, під час інтерпретації здатен «розгортати особливим чином організований ментальний простір» [260, с. 96].

Повноцінне перетворення відомого імені на прецедентне відбувається за рахунок перенесення його ключових ознак до нової ситуації саме тоді, коли «текст потрапляє в потік свідомості людини, що його сприймає», а отже «стає дискурсом, відображаючи процес мовлення» [144, с. 11–12] у єдності мови та мислення. Розуміння ПІ ґрунтується, у першу чергу, на контекстуальній інтерпретації та спрацьовує виключно у конкретній ситуації спілкування, де наявний автор, що кодує своє повідомлення за допомогою ПІ, та реципієнт, особливості картини світу якого дозволяють вірно його зрозуміти. При цьому «художній переклад стає полем зіткнення, виявлення, взаємопроникнення і взаєморозуміння різних світів, культур, мовно-культурних особистостей» [43].

ПІ слугують для об'єктивації культурно-специфічних знань шляхом посилення на вже відомий взірець. Фіксуючись у свідомості, вони уособлюють певний комплекс ознак, який автор вважає оптимальним, щоб виразити потрібний смисл за нових умов. Через це переклад ПІ значною мірою детермінований комунікативною ситуацією, що підлягає опису в тексті оригіналу, оскільки від цього залежить, які саме ознаки актуалізуються за допомогою відповідного імені. В цьому ми бачимо зв'язок між комунікативно та діяльнісно орієнтованими підходами до вивчення ПІ.

Загалом проведений огляд дозволяє зробити впевнений висновок про те, що необхідність урахування максимальної кількості релевантних чинників іншомовного відтворення ПІ змушує дослідника до залучення методологічного та термінологічного апарату різних транслятологічних парадигм, що панували в перекладознавстві на певному етапі його розвитку.

До того ж, як ми змогли упевнитися, очевидним є зв'язок між лінгвістичним, функціонально-комунікативним, культурологічним та когнітивно-дискурсивним (діяльнісним) відгалуженнями перекладознавства. Таким чином, кожен новий етап розвитку науки про переклад закономірно використовує надбання попереднього, що, згідно з основними постулатами діалектики, є запорукою системності та спадковості наукового пошуку.

Водночас дослідження ПІ у перекладознавчому аспекті потребує залучення надбань цілої низки сучасних наук, а як наслідок і методів, які вони використовують, задля всебічної оцінки специфіки передачі ПІ у перекладі. При цьому виявлення принципів, якими керувався перекладач, та когнітивних процесів, що брали участь у створенні перекладу, було б неможливим без встановлення кінцевої мети перекладацької діяльності, а саме досягнення певного рівня якості цільового тексту. Оскільки критерієм якості перекладу виступає рівень його еквівалентності / адекватності, вважаємо за доречне розглянути ці поняття у наступному підрозділі.

## **2.2 Еквівалентність та адекватність як критерії оцінки якості перекладу прецедентних імен**

Наявність у тексті ПІ як культурно специфічного мовно-когнітивного компоненту створює труднощі для його відтворення у перекладі. Кожна культура втілює у ПІ те, що вважає найбільш важливим для себе і транслює відповідні цінності у просторі та часі. Завдяки мінімізації найбільш суттєвих характеристик, що відрізняють оніми у їх денотативному значенні від прецедентних імен, останні легко викликаються у пам'яті, супроводжуючись стійкими асоціативними зв'язками. Вони виражають «ціннісні орієнтації лінгвокультурної спільноти, влітаються до її мовного фонду» [75], відображаючи найбільш істотні особливості відповідної картини світу. Однак у кожному культурному просторі процес формування ПІ є унікальним, а отже і його сприйняття представниками іншої лінгвокультури здебільшого



відрізнятиметься. Для перекладача це означає пошук рівноваги між точністю перекладу та його комунікативною рівноцінністю. Відповідно, багатогранність ПІ обумовлює необхідність визначити співвідношення еквівалентності та адекватності їх відтворення у перекладі, що забезпечить максимально повне сприйняття характерного асоціативно-конотативного комплексу. З цією метою необхідно детальніше розглянути зазначені поняття та їх значення для передачі ПІ у перекладі.

Дискусія щодо визначення еквівалентності та / або адекватності перекладу точиться з того самого часу, як з'явилася необхідність встановлення критеріїв якості перекладу. На сучасному етапі поняття еквівалентності широко висвітлюється багатьма науковцями [344; 315; 356; 290; 59; 209; 100]. У межах перекладознавства як самостійної наукової дисципліни концепція еквівалентності ґрунтується на теорії закономірних відповідників Я. Й. Рецкера, тому на початковому етапі вона позначає здебільшого лінгвістичну еквівалентність. Саме тому В. Н. Комісаров визначає еквівалентність як «максимально можливу лінгвістичну близькість тексту перекладу до тексту оригіналу» [113, с. 152–153], що дає можливість відокремити переклад від інших типів міжмовного посередництва. Водночас перекладознавець зазначає, що еквівалентність не залишається статичною, вона встановлюється на різних рівнях і визначається нормами функціонування контактуючих мов. При цьому не існує абсолютної еквівалентності, оскільки уникнути певних втрат при перекладі неможливо. Оптимальною еквівалентність може вважатися лише у межах конкретного акту перекладу. Проте, як показує перекладацька практика, досягнення максимальної еквівалентності не є необхідною передумовою для успішної міжмовної комунікації або навіть шкодить їй через надання переваги плану вираження у порівнянні з планом змісту. Через це виникає такий термін, як адекватність перекладу, що на думку В. Н. Комісарова, є більшою мірою оціночною категорією, яка дає можливість визначити «хороший» переклад, що передбачає орієнтованість на рівноцінність реакцій реципієнтів оригіналу

та перекладу [114, с. 54–55]. Тобто, адекватність перекладу полягає у «відтворенні функціональної домінанти вихідного повідомлення відповідно до комунікативної інтенції відправника, що спрямована на забезпечення певного комунікативного ефекту з боку реципієнта перекладу» [205, с. 203]. Її досягнення часто ґрунтується на компромісі, однак саме ті втрати, на які доводиться йти перекладачеві, і дають можливість отримати комунікативно та функціонально адекватний переклад.

Таке трактування поняття адекватності наближає її до теорій еквівалентності, що виникли на Заході після відходу від суто лінгвістичного бачення перекладу. Незважаючи на те, що західні перекладознавці не послуговувалися самим терміном адекватності, їх погляд на еквівалентність набув аналогічного функціонального забарвлення. Перш за все це стосується концепції динамічної еквівалентності Ю. Найди, який зміщує акцент із вихідного тексту на цільову аудиторію та конкретні умови здійснення перекладу, що, у свою чергу, дає можливість пояснити наявність багатьох перекладів того самого твору. Власне переклад він розглядає як динамічне поняття, що призводить до певної варіативності залежно від конкретних умов здійснення. Якщо переклад орієнтований на досягнення динамічної еквівалентності, він виходить із принципу еквівалентного ефекту та передбачає «повністю природний спосіб вираження, а одержувачу надається модус поведінки, релевантний контексту його власної культури» [339, с. 119]. Тобто, еквівалентними повинні бути не тексти, а реакції реципієнтів вихідного та цільового текстів, і навіть у цьому випадку еквівалентність не може бути повною [338].

Стверджується, що «динамічна рівність текстів стає їх нерівністю, оскільки сама динаміка не дозволяє встановити чіткі критерії для порівняння» [56, с. 17]. Тільки конкретні умови здійснення перекладу здатні підказати, яку функцію виконуватиме текст у приймаючій культурі, яку мету він переслідуватиме, а в результаті, і як досягти цієї мети.

Функціонального або комунікативного забарвлення набуває поняття еквівалентності і у концепціях інших відомих перекладознавців, зокрема Дж. Кетфорда, який говорить, що показником еквівалентності при перекладі є можливість взаємної заміни вихідного та цільового текстів у певній ситуації [292]. Як функціонально відносне поняття еквівалентність розглядає представник впливової ізраїльської школи Г. Турі, для якого еквівалентність – це набір відносин, який дозволяє розмежувати способи перекладу, що підходять або не підходять для відповідної культури [369]. Саме тому, на його думку, якість перекладу залежить від того, яке місце він займає у приймаючій культурі. Особливої вагомості з урахуванням специфіки нашого дослідження набуває той факт, що у своєму визначенні Г. Турі намагається поєднати мовно-мовленнєвий аспект еквівалентності перекладу з культурним, який починає домінувати у західному перекладознавстві з часу проголошення «культурного повороту» А. Лефевром та С. Басснетт [285].

Враховуючи те, що кожен переклад є завжди лише одним із можливих варіантів, С. Росс порівнює еквівалентність перекладу з відношеннями між живописцем і портретом, який він малює. «Зображення людини залежить від вибору, що перекладач робить на основі численних факторів, тому воно безмежно множинне» [349, с. 17]. Період створення оригіналу та перекладу, потенційний читач, ступінь розбіжностей вихідної та цільової культур – усі ці чинники вказують на те, наскільки адекватним можна вважати той чи інший переклад.

Комплексно досліджуючи критерії якості перекладу, В. Коллер стверджує, що «властивість вихідного тексту (змістового, стилістичного, функціонального, естетичного та іншого характеру) повинна зберігатися при перекладі, при цьому необхідно враховувати мовні та стилістичні, текстуальні та прагматичні умови з боку одержувача» [193, с. 219]. Представлений огляд дозволяє простежити, як поняття еквівалентності, що було створено для визначення перекладу як такого, перетворилося на спосіб оцінки його якості. Систематизуючи різні концепції, сформульовані

науковцями на різних етапах розвитку перекладознавства, автор пропонує розрізняти наступні типи еквівалентності [193]:

- денотативна еквівалентність;
- текстуально-нормативна еквівалентність;
- конотативна еквівалентність;
- прагматична еквівалентність;
- формально-естетична еквівалентність.

Кожен із зазначених аспектів еквівалентності має різне значення для ПП. Зокрема, збереження денотативної еквівалентності відходить на другий план, оскільки у випадку ПП важливими є ті концептуальні структури, що активуються у свідомості реципієнта через вживання імені, яке супроводжується стереотипним комплексом асоціацій. «Під час інтерпретації смислу вихідного тексту перекладач повинен витиснути з його форми все комунікативне навантаження, а потім знайти у приймаючій культурі найбільш адекватний спосіб досягнення комунікативної еквівалентності, не звертаючи уваги на збіг/розбіжності форми як такої» [147, с. 87]. Якщо у цільовій культурі відповідні асоціативні зв'язки ведуть до іншого імені або взагалі не сумісні з жодним, доцільними можуть видатися заміни або засоби компенсації, такі як перекладацький коментар, що українська дослідниця М. Л. Іваницька включає до кола паратекстів, які супроводжують текст перекладу, сприяючи його інтерпретації [96, с. 66]. Відповідно, перенесення самого ПП до тексту перекладу не гарантує його адекватності. Денотативна еквівалентність, відтак «може дещо порушуватися за рахунок уведення додаткової інформації, що експлікує приховані смисли, або за рахунок застосування наближеного перекладу, що знімає з одиниці, що передається, іноземний культурний колорит» [3, с. 23–24].

Текстуально-нормативна еквівалентність за В. Коллером відноситься до «текстових та мовних норм (норм вживання), що розповсюджуються на певні тексти або до специфічних жанрових ознак тексту» [193, с. 219]. Відповідно, вона реалізується скоріше на рівні всього твору, а не окремих

його елементів, зокрема і ПІ, оскільки способи відтворення останніх залежать більшою мірою від їх концептуального наповнення, аніж вимог типу тексту або пануючих на певний момент мовних, комунікативних чи навіть перекладацьких норм.

Набагато більш релевантною для перекладу ПІ виявляється конотативна еквівалентність, адже будь-яке ПІ відсилає не тільки і не стільки до денотата, скільки до його образу у свідомості читача, що залежить від того, які саме властивості було виділено культурним простором як провідні для проведення аналогії між явищами дійсності у конкретній ситуації. Декодування інформації, яку передає ім'я, визначається контекстом, а також обсягом фонових знань адресата [80, с. 184–189], що й встановлює, наскільки повно вичленовуються закладені у ПІ конотації.

Зосереджуючи у собі систему цінностей, настанов та значущої інтелектуальної інформації, ПІ є потужним засобом впливу на реципієнта. Функціонуючи як «відбиття у свідомості індивіда певних феноменів оточуючого світу, що володіють пізнавальним, емоційним, аксіологічним значенням» [192, с. 148], яке поділяє як автор повідомлення, так і його реципієнт, ПІ вводяться до тексту задля реалізації певного прагматичного потенціалу. Відповідно, особливого значення для відтворення ПІ набуває дотримання прагматичної еквівалентності. Прагматичний аспект перекладу визначається здебільшого як орієнтація на реципієнта цільового тексту, відповідність його реакції під час прочитання перекладу реакції читача оригіналу. Однак спочатку сам перекладач повинен зазнати того впливу, що ПІ покликане чинити на реципієнта. У випадку ПІ «перекладач, залишаючись інтерпретатором прагматики семантичної частини повідомлення, що перекладається, стає ще й активним інтерпретатором його національно-культурної, функціонально-стилістичної специфіки, комунікативної спрямованості» [262, с. 323–324], що допомагає передати прагматичний потенціал ПІ у зв'язку з його культурно-когнітивними особливостями. Процес передачі ПІ, його перенесення з однієї культури до іншої

«відбувається на основі накопичення і використання перекладачем попереднього культурологічного досвіду цивілізації, відображеного у його свідомості» [160, с. 45].

Не менш важливим аспектом адекватного донесення ПІ до читача перекладу є відтворення його емоційно-естетичного навантаження, що присутнє у ПІ завдяки його ціннісному компоненту. У цьому знаходить вираження формально-естетична еквівалентність, тобто збереження естетичних особливостей та ознак індивідуального стилю автора. Однією з основних рис художнього тексту та ПІ як одного з його елементів є естетичний вплив, що перетворюється на органічне продовження прагматичного, оскільки якісний переклад залежить не тільки від раціонального, а й від емоційно-оцінного сприйняття твору» [45, с. 15], що знаходить вираження у «виборі лексики, балансі, мелодиці, русі, тоні, поетичності, атмосфері місця та епохи, рівні читання» [316, с. 25].

При роботі з ПІ перекладачеві потрібно враховувати не тільки комунікативне навантаження оніму, але і його інтертекстуальний аспект. «Естетична і смислова цінність художнього твору, його одиничність, неповторність та відкритість для інтерпретацій як факту культури суперечить його комунікативній спрямованості – бути зрозумілим для читача» [1]; як наслідок, перекладач стикається зі значними труднощами спочатку під час інтерпретації, а потім і перекодування оригіналу цільовою мовою.

Такі елементи вихідного тексту, як ПІ потребують уміння перекладача «впізнавати алюзії, луну, натяки тощо на текст-джерело, а відтак високої філологічної та читацької культури» (цит. по [199]), яка дозволила б йому, з одного боку, усвідомити, до якого саме джерела відсилає ПІ, а з іншого боку, обрати спосіб відтворення, який дозволив би читачеві перекладу так само простежити зазначений зв'язок. Якщо ж він залишається невпізнаним, то ПІ втрачають своє основне призначення – передачу колориту, гри, експресії, породження нового смислу, створення «прегнативного відчуття, що набухає, вбираючи в себе ознаки сусідніх сфер інформаційного світу» [219, с. 102].

Тож, можемо припустити, що вибір стратегії перекладу ПІ визначається закономірностями у встановленні культурних паралелей залежно від типу прототексту [30, с. 56], оскільки саме вони «маніфестують ту вихідну ситуацію художньої сфери, за якої твори для повноти свого виявлення вимагають інших творів, до найбільш широких горизонтів текстового поля мистецтва» [111, с. 53].

З вищенаведеного ми можемо засвідчити, що, враховуючи поліпарадигмальний характер ПІ як об'єкту дослідження, охоплення самого тільки структурно-семантичного та комунікативного рівня еквівалентності недостатньо для всебічного розгляду способів перекладу ПІ, адже ПІ вимагають врахування додаткових чинників культурно-когнітивного характеру. Сьогодні культурний чинник вважається одним із ключових для досягнення максимальної адекватності цільового тексту по відношенню до вихідного, оскільки «у процесі перекладу текст переадресовується іншомовному одержувачу, який має інший обсяг фонових знань» [35, с. 106]. Відтак однією з найважливіших умов збереження конотацій, пов'язаних з ПІ, та їх прагматичного потенціалу стає забезпечення культурної еквівалентності (*“cultural equivalence”*).

Якщо ми приймаємо точку зору провідного російського фахівця М. К. Гарбовського, що «еквівалент – це дещо рівноцінне, рівнозначне, рівносильне, таке, що заміщує собою щось інше у певному відношенні» [57, с. 265], з точки зору культурної еквівалентності це, безумовно, стосуватиметься відтворення культурної специфіки, тобто феномену, що отримав назву «перекладу культур». Перекладацька діяльність ніколи не відбувається у вакуумі, вона завжди проходить у певному культурному континуумі [286]. Враховуючи, що будь-який переклад є продуктом культури, «його не можна пояснити встановленням самої лише лінгвістичної відповідності між двома мовами, як і не можна оцінювати з позицій загальних стандартів якості та точності» [285, с. 3]. Отже, культурна еквівалентність є одним із базових чинників якісної передачі ПІ, оскільки

автор повідомлення та реципієнт належать до різних культурних просторів, їх можуть розділяти час та простір, що посилює можливість потенційних відмінностей у їх картинах світу та навіть способах вираження того самого смислу.

Культурно обумовлені особливості ПП залежать від низки різноманітних факторів: «від географічного положення, клімату, історії, традицій, релігії, міжособистісної поведінки або взаємодії соціальних спільнот до будь-яких культурних подій, що мали вплив на відповідну культурну єдність» [287, с. 177]. Відтак, інтерпретація та передача смислу ПП повинні ґрунтуватися на специфічних уявленнях, що слугували основою його утворення у мові та культурі оригіналу, на тому, «які елементи дійсності, які їх властивості та відношення мають пріоритетне значення у мовленнєвій свідомості тих, хто говорить цією мовою» [174, с. 402]. Забезпечуючи належне відтворення ПП, перекладач «повинен враховувати та збалансовувати різноманітні фактори у процесі перекладу, щоб досягти певної комунікативної мети та щоб переклад вважався функціонально адекватним у цільовій культурі [302, с. 890], у чому й знаходить вираження культурна еквівалентність. Відповідно, мета перекладу полягає у створенні цільовою мовою тексту «рівної цінності» [346, с. 82] як у смисловому, так і в аксіологічному аспекті, оскільки ПП можуть супроводжуватися «різними оцінками як відображенням фонового світу цінностей різних лінгво-соціо-культурних спільнот залежно від пресупозицій спілкування» [39, с. 163].

«Актуалізуючи релевантну для автора фонову інформацію та водночас апелюючи до “культурної пам’яті” читача» [15, с. 107], ПП створюють своєрідний місток між текстом-попередником і поточним контекстом, за рахунок чого розкриваються ті ознаки та ціннісні орієнтири, що створили прецедент. Аналогічний ефект повинен створити й перекладач. ПП зберігає «культурну пам’ять» про джерело, авторство та попередні контексти вживання [180] у межах культури, до якої воно належить, тому його входження у цільовий культурний простір відбувається «внаслідок



накладання своєї картини світу на чужу через засвоєння чужої дійсності засобами своєї понятійної системи» [250]. У такий спосіб культурологічний аспект відтворення ПІ органічно поєднується з не менш суттєвим когнітивним.

З розвитком когнітивного напрямку у перекладознавстві процес перекладу починає розглядатися з нової точки зору, набуваючи ознак складної ментальної діяльності, тлумачиться як «безперервний процес осмислення думки, що сприймається та передається, та формування й формулювання на її основі нового висловлення» [89, с. 129], що підкреслює значення зв'язку між особливостями відбиття оточуючої дійсності у свідомості та способами їх мовної об'єктивації, оптимальної для сприйняття залежно від цільового реципієнта. Професійний перекладач має прагнути до «адекватного відображення авторського смислу, а потім актуалізувати структурно-сміслові зв'язки тексту та ментальні смисли, що з ними співвідносяться» [181, с. 152]. Усвідомлення того, яким чином ментальність представника культури оригіналу категоризує світ, стає ключем до належного відтворення концептуального наповнення вихідного тексту в перекладі. «Образ або смисл, що передбачається відправником, повинен відповідати смислу, що вичленовується зі знака в одержувача» [112, с. 25]. Таким є головний критерій успішності перекладацького посередництва.

Відповідно, адекватне відтворення ПІ як носіїв культурно специфічних конотацій передбачає не «власне перехід від одного виду інформації до іншого» (тобто перекодування), а опосередкований різноманітними діями перехід від інформації до значення та смислу, а від них – знову до інформації, але вже в іншому вигляді» [90, с. 18]. Значення відповідності ментального образу, що міститься у свідомості автора під час формування повідомлення, образу, який постає перед читачем перекладу, зрештою видається домінантним не тільки для відтворення ПІ, але і для роботи з будь-яким текстом загалом.

У цьому аспекті доцільним видається звернення до поняття *когнітивної еквівалентності*, що було вперше розглянуто у перебігу вивчення способів перекладу метафор [334; 281; 374; 293], але з часом набуло більш загального характеру. Оскільки когнітивна еквівалентність є, по-перше, надзвичайно важливим поняттям в аспекті вивчення перекладу ПІ, а, по-друге, не набула значного поширення у вітчизняному транслятологічному просторі, вважаємо за доцільне зупинитися на ній детальніше.

Беручи до уваги, що ПІ притаманні окремі ознаки метафори, продуктивним видається екстраполювання вказаного типу еквівалентності на оніми прецедентного характеру. Перебіг когнітивних процесів тісно пов'язаний з культурними чинниками, тож робота з ПІ передбачає врахування «прихованих аспектів свідомості та культури» [324, с. 214]. Водночас цілком обґрунтованим було б припустити, що когнітивна еквівалентність є релевантною для визначення якості будь-якого перекладу, адже у кінцевому підсумку рівнозначність ментальних образів, які формуються у результаті взаємодії читача вихідного та цільового тексту з відповідним повідомленням, стає єдиною запорукою ефективності міжмовної комунікації.

Значення мовних одиниць співвідносяться з «концептуальними уявленнями про фрагменти реальності» [331], проте «людина не взаємодіє безпосередньо зі світом, така взаємодія опосередкована мережею ментальних моделей у людській свідомості» [359, с. 128], відтак у дискурсі відбито специфіку відображення реальності у свідомості представника певної нації. Під час інтерпретації та у подальшому, відтворення тексту іншою мовою, перекладач «актуалізує смисли, закодовані у мовному оформленні вихідного тексту у формі ментальної моделі» [360, с. 223]. В процесі роботи перекладач повинен максимально абстрагуватися від лінгвістичного рівня тексту, розглядаючи слова лише як засіб «отримання доступу до складних структурованих блоків стереотипного знання» [332].

Надалі «під впливом автора та власного сприйняття оригіналу він створює цільовий текст у новому контексті згідно із власною моделлю концептуалізації» [331], прагнучи завдяки цьому обрати спосіб вербалізації, який дав би читачеві можливість повноцінної інтерпретації цільового тексту з позицій його бачення світу. Таким чином, когнітивна еквівалентність визначається як «тимчасовий» результат порівняльного когнітивного процесу, що ґрунтується на двох текстах та їх сприйнятті, що підлягають моделюванню у свідомості перекладача під час здійснення перекладу» [360, с. 9].

Беручи до уваги потребу виокремити блоки інформації, на рівні яких встановлюється когнітивна еквівалентність, важливо розглянути, з якими саме елементами тексту працює перекладач на кожному етапі своєї діяльності. Зокрема, на етапі інтерпретації у його свідомості відбувається актуалізація знакової сторони оригінального тексту, однак серед вчених немає єдності щодо того, який саме відрізок може вважатися таким знаком, що наштовхує на пошук нових відповідей на питання, що є одиницею перекладу.

С. М. Сироваткін вважає одиницею перекладацької інтерпретації висловлення, адже воно виступає «єдиним типом “повного знака”» [226, с. 25]. Однак, можливі й ситуації, коли одиницею перекладу стає окреме слово, якщо воно зосереджує на собі увагу перекладача, оскільки «характеризується наявністю самостійного інформаційного навантаження, тобто виділяється з-поміж інших слів і розпізнається перекладачем не як одиниця словника, а саме як одиниця тексту» [97, с. 129].

Таким чином, фактично у певний момент предметом перекладу може ставати будь-яка мовна одиниця вихідного тексту, що самостійно утворює концептуальну структуру, тобто активує ментальний образ у свідомості перекладача, що дає право розглядати у якості одиниці перекладу не тільки слово, фразеологізм, паремію тощо, а навіть фонему та морфему, якщо вони несуть відповідне смислове навантаження (як про те, наприклад,

стверджують прихильники фоносемантики, або якщо навколо них будується той або інший стилістичний прийом фонетичного рівня).

Враховуючи вищезазначене, етап власне перекладу розпочинається з моменту утворення у свідомості перекладача ментальної структури на основі одиниці оригіналу, що відображає конкретний фрагмент дійсності і виступає у ролі одиниці перекладу. Таким чином, вона по суті об'єктивується «не в тексті оригіналу або перекладу, а у мозку перекладача» [36, с. 14], а отже починає розглядатися як «квант думки» [158, с. 151] або – у більш традиційному термінологічному втіленні – концепт. Інакше кажучи, перекладу підлягають не самі вербальні одиниці, а ті ментальні сутності (образи), що стоять за ними. Відповідність на рівні одиниці перекладу, незалежно від того, як вона реалізується в мові, і стає основою для встановлення когнітивної еквівалентності за певних умов здійснення перекладацької діяльності.

Таким чином, переклад ПІ доцільно представити як «когнітивний семіозис, контекстуально прив'язаний когнітивний процес наповнення форми мовного знака змістом у процесі інтерпретації лінгвального виразу з урахуванням лінгвального та перцептивного контексту і з опорою на енциклопедичні знання, пов'язані з ними емоційні переживання, а також оцінки цих знань, сформовані в культурі тексту-оригіналу й культурі тексту-перекладу» [28, с. 63]. На відміну від нейтральної лексики, розуміння якої ґрунтується на безпосередньому мовному оточенні, ПІ як носії імпліцитних смислів потребують залучення ширшого контексту [21, с. 23] для здійснення міжмовного й міжкультурного трансферу. Цілком закономірно, велике значення надається аксіологічному компоненту ПІ, що здебільшого становить найбільше перешкод для встановлення когнітивної еквівалентності, оскільки ПІ, притаманне одному культурному простору, може характеризуватися відмінним ціннісним навантаженням або не передбачати жодного в іншому.

Як одиниці перекладу ПП виконують роль елемента вихідного тексту, який викликає проблеми при передачі, унаслідок чого концентрує на собі увагу перекладача, стаючи своєрідним фокусом перекладацького процесу. ПП здатні самостійно «об'єктивувати певний когнітивний контекст, що розкриває його генетичний зв'язок з мовним та/або комунікативним прецедентом (прототипом)» [60, с. 29]. Спираючись на цілісну концептуальну структуру, ПП відбиває бачення ситуації очима представників певної культури, тому під час перекладу його необхідно відтворити засобами, доступними для розуміння представника іншого культурного простору. З цією метою перекладач вдається до пошуку у цільовій мові вербального вираження, що апелювало б до аналогічного ментального образу, тобто намагається забезпечити якнайвищу когнітивну еквівалентність. Відповідно, передача смислу ПП буде успішною лише за умови комплексного усвідомлення усього спектру образно-асоціативних характеристик, пов'язаних з іменем, для цього «ступінь збігу концептуальних систем відправника інформації та перекладача повинен бути якнайвищим» [173, с. 25].

Бачення одного й того самого тексту ніколи не буде ідентичним навіть за умов спілкування у межах однієї культури, проте «мова оригіналу не створює для своїх носіїв якусь іншу, неповторну картину світу, що відрізняється від об'єктивно існуючої, а лише специфічне забарвлення цього світу, що обумовлено національним значенням предметів, явищ, процесів, вибірковим відношенням до них, що породжується специфікою діяльності, способу життя та національної культури цього народу» [238, с. 46]. Як наслідок, мінімізовані смисли, що несе з собою ПП, є універсальними, тільки спосіб їх вираження часто є специфічним для окремої лінгвокультурної спільноти. У такому випадку дуже часто «перекладацька метакомунікація реалізується шляхом створення коментарів, приміток, передмови та післямови, інакше кажучи, своєрідної рамки твору, яка пояснює особливості переходу тексту з однієї картини світу до іншої» [106, с. 70; 250, с. 62]. Таким

чином, ми можемо побачити, що адекватне відтворення ПІ вимагає від перекладача врахування цілої низки факторів, але однією з ключових умов належної передачі ПІ є «співвіднесення особистісних картин світу, що презентовано у співвіднесенні концептуальних систем представників різних лінгвокультурних світів» [252, с. 39–40]. Так, ПІ перетворюються на досконале уособлення того шляху, що пройшла перекладознавча наука, намагаючись розробити максимально продуктивні критерії до перекладу, у результаті чого здійснився перехід від структурно-семантичного до когнітивного розуміння еквівалентності, що відображено на наступній схемі.

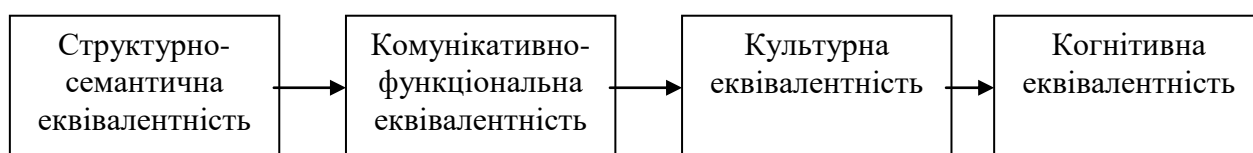


Рис. 2.2. Історична перспектива розвитку поняття еквівалентності

Незважаючи на те, що стовідсоткової еквівалентності досягти неможливо, «оскільки не існує двох індивідів, які повністю б поділяли ті самі лінгвістичні та культурні фони» [147, с. 27], оптимальна якість перекладу та встановлення найвищого можливого рівня еквівалентності при відтворенні ПІ у конкретній ситуації вимагає від перекладача врахування потенційної цільової аудиторії, читача, на якого розраховані ті чи інші перекладацькі прийоми. Тільки так він зможе зрозуміти, наскільки близькі ментальні образи викличе те чи інше ПІ у читачів оригіналу та перекладу. Для цього перекладач повинен по чергово розглядати твір з точки зору автора оригіналу та реципієнта цільового тексту, інтерпретуючи задум першого та прогнозуючи спосіб сприйняття останнього. Так функціонує «специфічна діалогічність концептуальної спрямованості, коли кожен образ оригіналу осмислюється у двох іпостасях – у контексті автохтонної культури і в контексті приймаючої культури (включаючи темпоральний аспект, тобто

контекст епохи оригіналу та перекладу)» [148, с. 51]. Унаслідок, перекладач здійснює вибір найдоцільнішого способу перекладу, свідомо або несвідомо уявляючи свого читача, його обсяг фонових знань, соціальну приналежність, вік тощо. У його свідомості постає образ т. зв. «зразкового читача» (*“lettore modello”*). Це поняття ввів у філологічну парадигму У. Еко, визначаючи його як «комплекс сприятливих умов, що повинні бути виконані, щоб текст повністю актуалізував свій потенційний зміст» (цит. по [151, с. 44]). Будь-який процес інтерпретації передбачає взаємодію прочитаного тексту зі свідомістю читача, його культурною, історичною, соціальною компетентністю тощо. Обсяг такої компетентності і повинен встановити або принаймні з достатнім ступенем імовірності передбачити перекладач. Актуалізація смислів, які акумулює в собі ПІ, відбувається лише за умови співвіднесення з концептуальними структурами у свідомості читача. Без цього ПІ залишиться лише порожньою оболонкою.

Незважаючи на те, що перекладач художнього твору має орієнтуватися на якнайширшу аудиторію, на кожному етапі своєї роботи він стикатиметься з низкою питань, зокрема: «Чи набуло те чи інше ім'я ознак прецедентності у приймаючому культурному просторі?», «Чи супроводжується воно тим самим асоціативним шлейфом?», «Чи існує необхідність експлікації конотацій, пов'язаних із ПІ?». Відповідь на ці та інші запитання, що постають перед перекладачем, неможливо дати без моделювання потенційного читача цільового тексту з притаманними йому віком, статтю, рівнем освіти, професією, суспільним положенням тощо.

Кожний читач віднаходить стільки рівнів смислу тексту, скільки дозволяє його особистий досвід та знання, тому обґрунтованим здається стверджувати, що складання моделі зразкового читача є необхідним компонентом перекладацької компетентності, без якого переклад фактично втрачає своє призначення. Тільки чітко уявляючи, для кого він перекладає, агент перекладацької дії може «правильно зрозуміти факти вихідної культури, девербалізувати їх та подати у новій словесній оболонці,

пристосувавши до норм вторинної культури [266, с. 487]. Спрямованість на читача стає запорукою оптимального балансу між тими смислами ПІ, що притаманні обом культурам, які беруть участь у комунікації, та тими, що не є релевантними для приймаючого культурного простору, або іншим чином фіксуються на мовному рівні.

Отже, дослідження перекладу ПІ з точки зору його адекватності потребує поєднання процесів, результатів, функцій та агентів дії, що вимагає застосування комплексного інтердисциплінарного підходу [357].

Розглянемо далі алгоритм проведеного дослідження.

### 2.3 Методи та етапи дослідження

Дослідивши загальні методологічні принципи перекладознавства в аспекті їх застосування до ПІ як об'єкту безпосереднього аналізу, необхідно визначити етапи нашого дослідження та методи, що застосовувалися на кожному з них, тобто перейти від методології до методики.

Перш за все, гіпотетико-дедуктивний метод [10] дозволив сформулювати гіпотезу дослідження про те, що переклад ПІ залежить від низки чинників культурологічного та прагматичного характеру, які обумовлюють когнітивні особливості сприйняття та відтворення імен, що досягли статусу прецедентних. Наступні етапи дослідження спрямовані на перевірку сформульованої гіпотези.

Перший етап дослідження, що може розглядатися як доперекладознавчий, передбачав окреслення засад теорії прецедентності із залученням дедуктивного методу (від лат. *“deductio”* – виведення) як «переходу в процесі пізнання від загальних знань про певний клас предметів та явищ до знання часткового та одиничного» [243], що допомогло визначити місце ПІ серед інших типів ПФ.

Компаративний / контрастивний методи застосовувалися нами на цьому етапі задля розмежування ПІ та суміжних з ними понять, завдяки чому



було виявлено спільні та відмінні риси ПІ та інтертекстуальних включень і промовистих імен, як і особливостей їх перекладу. Зіставлення вищезазначених явищ приводить до висновку, що, хоч ці поняття і є дотичними, ПІ характеризуються специфічними ознаками, що обумовлюють їх унікальний статус як об'єкту перекладу.

Метод аналізу, тобто розкладання предмету на складові задля встановлення його ознак та особливостей [там само], дав можливість виявити у ПІ ознаки прототипу, метафори / метонімії, стереотипу, інтертекстуальності, що шляхом зворотного процесу синтезу об'єднуються у комплексне поняття імені, наділеного статусом прецедентного, водночас кожен компонент потребує максимального відображення в одиниці, що використовується як відповідник для ПІ оригіналу.

Другим етапом дослідження став добір матеріалу для вивчення методом суцільної вибірки на основі творів сучасної англomовної літератури та їх перекладів українською мовою, оскільки здебільшого саме твори другої половини ХХ та ХХІ ст. найбільш насичені елементами прецедентності, а феномени культури попередніх періодів скоріше слугують джерелом прецедентів. Твори сучасної літератури та літератури минулого століття сповнені різнорівневих посилань на вагомні явища, події, осіб, що закріпилися як у світовому, так і в національному культурному просторі, частково завдяки глобалізаційним процесам, які дозволяють транслювати знання та цінності, набуті однією нацією, до будь-якої іншої, а частково завдяки становленню постмодернізму як напряму в літературі, у межах якого увесь світ розглядається як текст, де жодне «слово» не може не взаємодіяти з усім «сказаним» до чи після нього. Автор неминує долучається до цього діалогу, проявом чого стає не тільки застосування ПІ, а й запозичення сюжетів або приховані, алюзивні посилання тощо. Відтак, літературні твори зазначеного періоду дозволяють розглянути широкий спектр ПІ, що належать до різноманітних сфер життя та періодів часу, які охоплюють мало не всю історію людства, та наочно простежити відмінності в інтерпретації ПІ з

огляду на специфіку вихідної та цільової культури, що обумовлює вибір матеріалу для дослідження.

Наступний, власне перекладознавчий етап дослідження передбачав розгляд обраного матеріалу з позицій інтерпретаційно-культурологічного та когнітивно-дискурсивного підходу з елементами комунікативно-функціонального аналізу. Під час вивчення ПІ ми прагнули поєднати зазначені підходи задля відстеження мотивації перекладацьких рішень, ґрунтуючись на обраному способі відтворення ПІ. Відповідно, процедура дослідження та методи його проведення були спрямовані на моделювання діяльності перекладача під час роботи з ПІ, в чому вибачаємо прояв діяльнісного підходу у науці про переклад.

У свідомості перекладача етапи аналізу різноманітних аспектів ПІ та їх значення для перекладу, вочевидь, накладаються один на одного і здебільшого проходять неусвідомлено (у тому сенсі, що не є самостійними об'єктами перекладацької рефлексії), однак їх наукова екстеріоризація стає ключем до виявлення когнітивних схем, що лежать в основі інтерпретації та відтворення ПІ, а також фіксування факторів, які їх обумовлюють. Реконструювання діяльності перекладача, таким чином, забезпечує можливість зрозуміти, якими принципами він керувався, наскільки повно враховував увесь комплекс чинників, які потенційно впливають на відтворення ПІ, та чи відповідав обраний варіант перекладу ПІ інтенції автора, тобто чи виконував він свою прагматичну функцію.

В цілому, переклад вважається як актом комунікації, так і процесом ментального рівня [314], позначеним особливостями відносин між двома культурами, тому для дослідження специфіки перекладу ПІ обґрунтованим виявляється застосування методів, притаманних когнітивному напрямку філологічних досліджень.

Когнітивно-дискурсивний підхід ґрунтується на «аналізі авторської інтерпретації об'єктивної реальності та особливостей відображення авторських концептів у мовних знаках з метою відтворення когнітивного й експресивно-

емотивного потенціалу першотвору у цільовому тексті» [125]. Зокрема концептуальний аналіз є «потужним інструментом, який допомагає ретельно досліджувати глибинні текстові структури, відтворювати їх засобами іншої мови і вводити в обіг іншої культури» [170, с. 7].

Дослідження ПІ також вимагало застосування елементів когнітивного моделювання, що «сприяє комплексному осмисленню структури тексту, когнітивних утворень та мовних структур, що їх репрезентують, концептосфери тексту оригіналу при перекладі» [175, с. 7]. При цьому потреба у створенні когнітивної моделі виникає не тільки на етапі інтерпретації ПІ, але й під час визначення місця того чи іншого імені у вихідному культурному просторі, що є «комплексним процесом, який включає процедури сприйняття знання, його ментальної репрезентації та вбудовування у концептуальну систему індивіда» [249, с. 201] та у ширшому значенні – нації.

Кожне ПІ спирається на концептуальну структуру, яка містить культурно специфічний інваріант сприйняття імені, що обумовлює його образно-аксіологічне навантаження, яке у когнітивному аспекті наближає ПІ до імен культурних концептів за В. І. Карасиком [103], який виділяє їх поняттєвий, образний та ціннісний компоненти. Для перекладача ПІ його поняттєва сторона (яка асоціюється з поняттям еквівалентності) не є первинною, проте збереження образу, до якого апелює ПІ, як і притаманне йому ціннісне значення (які асоціюються з поняттям адекватності), є невід’ємними умовами успішного перекладу.

Водночас, беручи до уваги те, що ПІ не присутні безпосередньо у мові, а формуються у дискурсі, релевантним для вицленовування смислу, що вони уособлюють, стає контекстуальний аналіз. Оскільки лише «через текстуальність та дискурс передається інформація, а точніше спрямоване повідомлення» [335, с. 100], значення будь-якої мовної одиниці розкривається лише за умов її реального використання за певних обставин, де співрозмовники формують специфічні інтенції та переслідують власні цілі

[361, с. 23–24]. Контекст дозволяє більш точно оцінити прагматичний потенціал, розшифрування якого входить до найважливіших завдань, що стоять перед перекладачем на етапі інтерпретації [288]. Оскільки переклад виходить за межі розгляду двох мов, а стосується взаємовідносин між текстами та ситуаціями, контекст відіграє важливу роль у розумінні дискурсу [358], саме він підказує перекладачеві, що прагнув сказати автор через застосування ПІ у тій чи іншій комунікативній ситуації.

Суто лінгвальний контекст не завжди дає достатньо інформації, необхідної для вичленовування смислу ПІ, а частіше взагалі не сприяє інтерпретації оніму без належних фонових знань. У результаті лише завдяки екстралінгвальному контексту, тобто інформації, що не надходить безпосередньо від мовних знаків [152; 153], у свідомості реципієнта формується концептуальна структура, на основі якої розкривається смисл, уособлений у ПІ. Водночас для вірної інтерпретації ПІ та його оптимального відтворення важливу роль відіграє ситуативний компонент як один з елементів екстралінгвального контексту, що дозволяє здійснити «адекватну оцінку позамовних причин та соціолінгвістичних факторів», що визначають спосіб інтерпретації ПІ [69]. Ситуативність з цієї точки зору стосується не тільки влучності застосування ПІ як експресивного та лаконічного засобу передати цілу низку смислів, але й культурного контексту. Ситуація – це «просто окремий випадок культури», оскільки «культура – це потенціал, що стоїть за усіма різними типами ситуацій, що відбуваються» [309], що з одного боку обумовлює вживання того чи іншого ПІ автором, а з іншого боку, підказує перекладачеві, який спосіб іншомовного відтворення виявиться найбільш відповідним для приймаючої культури.

Більше того, і саме поняття контексту у випадку ПІ дещо розширюється, передбачаючи, що розгляд ПІ в горизонтальній площині, що стосується взаємодії читача (у нашому випадку перекладача) з текстом, повинен доповнюватися врахуванням вертикальної площини, тобто відносин між поточним текстом та усім текстовим простором [330, с. 121; 342, с. 26] не

тільки вихідної культури, а й світу в цілому, що призводить до потреби поєднати контекстуальний аналіз з інтертекстуальним. Якщо інтертекстуальність сприймати як «властивість тексту, через яку породження та сприйняття одного тексту залежить від знання інших текстів» [200, с. 152], то вона уособлює собою фонові знання, необхідні перекладачеві для повноцінного розкриття смислу ПІ.

Під час формування свого повідомлення автор «ніколи не виражає всього, що прагне сказати, він говорить лише те, що вважає невідомим, а реципієнту належить самому доповнити повідомлення за рахунок ситуаційного контексту» [375, с. 152], який він поділяє з автором. Однак у випадку перекладу культурно специфічних одиниць, якими виступають ПІ, слід враховувати, по-перше, що вони від початку покликані передавати відповідний смисл імпліцитно, а, по-друге, апелюють до реципієнта, що однозначно не входив до цільової аудиторії автора, адже оригінальне повідомлення передбачене для «іншого часу, місця, культури та для невідомого читача» [297]. Тому цільовий читач як представник культури перекладу здатен інтерпретувати ПІ лише крізь призму сприйняття перекладача, який з-поміж іншого повинен володіти достатньою читацькою компетенцією, «щоб оперувати на рівні інтертекстів» [345, с. 10]. Як наслідок, для перекладача «процес читання перетворюється на рух між текстами» [317, с. 89], пошук смислу ПІ у полі вихідної культури, де існують «власні культурні та мовні моделі, а її тексти характеризуються специфічними взаємозв'язками» [194, с. 80–81]. З цієї причини для досягнення еквівалентності при перекладі ПІ бажано, щоб перекладач володів достатньою культурною компетенцією, щоб виступити у ролі «зразкового читача» за термінологією У. Еко, тобто читача «передбаченого» (*foreseen*) автором, а отже «здатного поводитися з текстом в процесі його інтерпретації так само, як з ним повадився автор в процесі його генерації» [298, с. 7].

Визначення ознаки або сукупності ознак, на яких ґрунтується ПІ у поточному контексті, та ціннісних орієнтирів, які воно уособлює у текстовому та навіть ширше – культурному просторі, стає важливим фактором якнайточнішого відтворення усього багатства смислів, закладених у ПІ автором. Досягнення цієї мети вимагає від перекладача забезпечити максимальний перетин фрагментів картин світу автора оригіналу та читача перекладу, що обумовлюють інтерпретацію прецедентної одиниці. Комунікативний акт за посередництва перекладача характеризується власними особливостями через те, що автор повідомлення апріорі не звертається до читача цільового тексту, а отже не враховує обсягу фонових знань останнього, їх врівноваження залежить від перекладача. «Актуалізація “зон” перетину можлива лише за тієї умови, якщо перекладач знайомий з когнітивною базою того лінгвокультурного співтовариства, мовою якого створений текст оригіналу, а також з набором основних компонентів когнітивної сфери автора тексту оригіналу» [81], закладених у нього спільнотою, у якій він народився, жив і продовжує жити [367].

При цьому вживання ПІ завжди передбачає висвітлення одних якостей джерела прецеденту та водночас приховування інших, що залишаються неактивованими [82, с. 36], у чому знаходить вираження явище підкреслення / приховування (*highlighting / hiding*) [327, с. 10–13]. Останнє набуває значної ваги на перетині культур, тому що ПІ, яке у вихідній культурі апелює до одного комплексу ознак, при перенесенні до цільового середовища може отримати нехарактерні для нього конотації або навіть призвести до лакунізації тексту через відсутність у читача перекладу необхідних фонових знань. Відповідно, культурологічний підхід, який орієнтується на макросистему перекладу в контексті цільової культури, історії, літератури, враховуючи при цьому особливості індивідуального стилю перекладача [276, с. 185], обумовлює потребу виявлення культурологічного статусу ПІ, завдяки чому перекладач здатен буде

якнайточніше спрогнозувати, чи відоме вжите ПІ для представників цільової культури або ж фонових знань потенційного читача не буде достатньо для формування ментального образу, який відповідатиме контексту повідомлення та інтенції автора.

Загалом увесь спектр дій перекладача підпорядковується досягненню автентичного комунікативного ефекту, подібного до того, що справляє на читача оригінал, що передбачає відтворення прагматичного потенціалу тексту, адже основною характеристикою художнього тексту є зосередженість на повідомленні задумі автора, а не на змісті як такому [328, с. 7; 291, с. 139; 312, с. 78–79; 353, с. 123]. Відповідно, функція ПІ у загальному контексті та той вплив, який воно покликане справити на реципієнта, підпадають під пильну увагу перекладача, що виступає «як активний інтерпретатор смислового змісту тексту вихідної мови, оскільки він створює текст перекладу за допомогою прагматичної реконструкції тексту мовою оригіналу, в процесі якої істотне значення набуває здатність перекладача виділити й адекватно інтерпретувати прагматичну складову тексту» [142].

Враховуючи, що діяльність перекладача полягає у «сприйнятті та переробленні чужого “ментального змісту”, оскільки в перекладному тексті він не висловлює власні ідеї, але лише вербалізує ідеї, сформульовані автором оригіналу» [81], він повинен усвідомлювати, що, «відкриваючи для читача одні можливості прочитання тексту, він закриває інші» [350, с. 62–63]. Водночас визнання подібного елементу суб'єктивності допоможе перекладачеві прийняти рішення, яке буде оптимальним для цільового читача [307, с. 11] з точки зору культури перекладу. «Інформація, яку тексти «передають» між культурами, «оживає» у відносинах читача та тексту, викликаючи певну когнітивну репрезентацію» [297], без якої читач просто не зможе інтерпретувати цільовий текст, оскільки спирається на «свій індивідуальний досвід та власні культурні моделі» [198, с. 171].

Відтак, переклад ПІ «вимагає від перекладача не тільки декодувати та перекодувати повідомлення, але ... одночасно діяти як первинний реципієнт повідомлення та первинний його відправник» [306]. Це означає, що під час роботи з ПІ перекладач повинен окреслити для себе ментальний образ, на який спирається онім у вихідній культурі, та визначити, яку функцію він відіграє у повідомленні, а як наслідок, і комунікативний ефект, що ПІ справлятиме на читача оригіналу. Наступний крок полягає у виборі способу передачі ПІ у перекладі, який залежить від того, наскільки широким є коло застосування ПІ, та чи залишиться воно повністю релевантним для цільового читача.

В іншому випадку перекладач переходить до встановлення оптимальних засобів експлікації смислів, непритаманних цільовому культурному простору, причому йому доводиться «керувати прагматичним потенціалом тексту оригіналу та адаптувати його до цільового контексту відповідно до нових обставин сприйняття та використання тексту, цільової аудиторії та інших суттєвих ситуативних факторів» [288, с. 109]. Зазначену процедуру доцільно представити у вигляді алгоритму, представленого на Рис. 2.2.

У рамках нашого дослідження цей алгоритм виконував подвійну функцію: з одного боку він дав можливість максимально автентично відтворити дії перекладача та розкрити фактори культурологічного та функціонально-прагматичного характеру, які впливали на перекладацькі рішення. З іншого боку, ми послуговувалися ним під час здійснення порівняльно-перекладацького аналізу задля визначення адекватності перекладу ПІ, що полягає у відповідності інтерпретації реципієнта авторській інтенції [351, с. 27], а відтак і комплексу факторів, що забезпечують такий переклад.



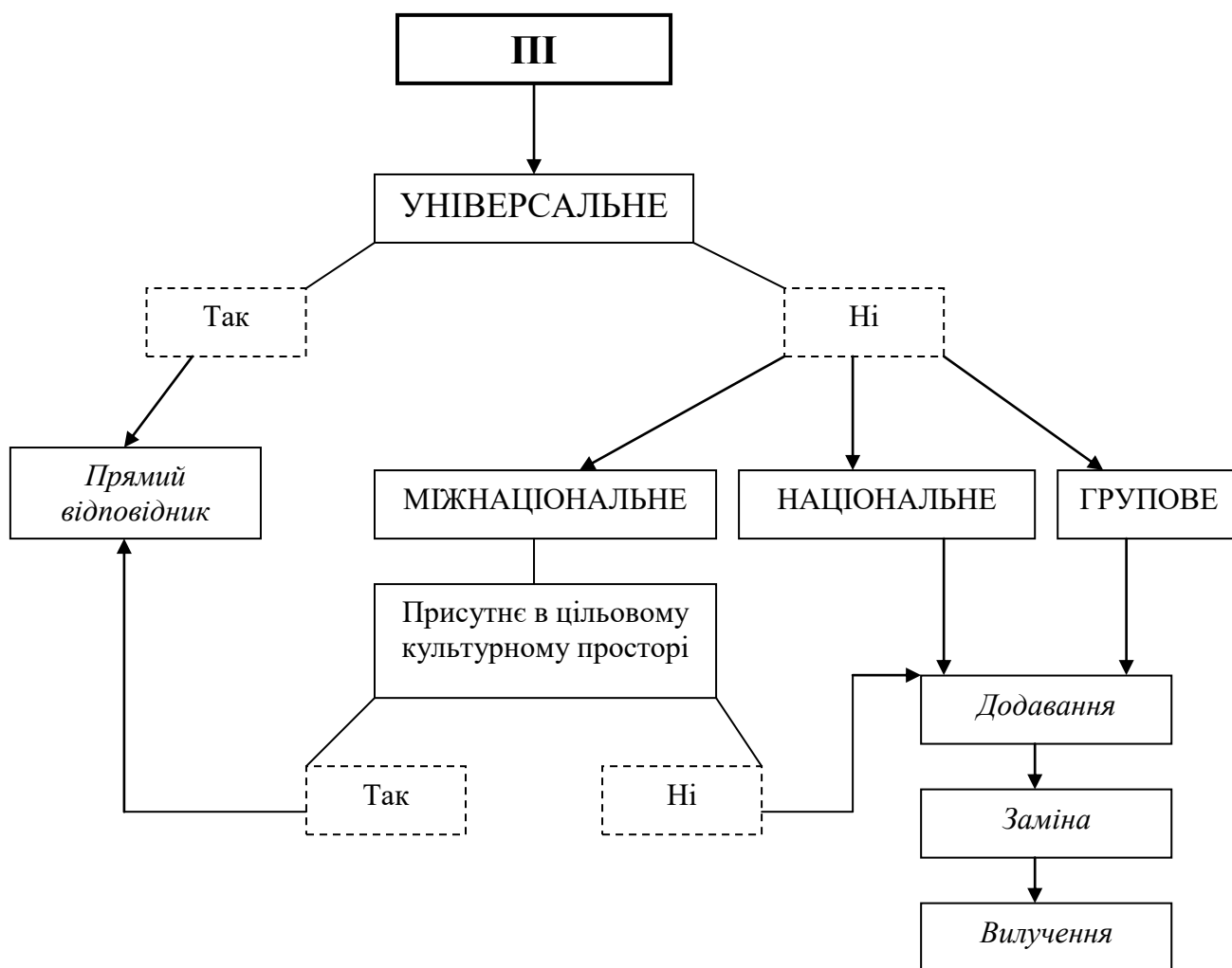


Рис. 2.2. Вплив культурологічного статусу ПІ на спосіб перекладу

Наведений алгоритм дозволяє наочно представити стратегії та способи відтворення ПІ, що застосовуються перекладачем залежно від того, наскільки воно виявиться притаманним для цільового культурного простору. Практично повний збіг можливий лише у випадку універсально-прецедентних імен. Подібна схожість процесу інтерпретації спостерігається також при відтворенні міжнаціональних ПІ, що притаманні культурному простору як оригіналу, так і перекладу.

Якщо ж ПІ, до якого звертається автор, належить до внутрішньонаціональних, групових або міжнаціональних, які, однак, не закріпилися у статусі прецедентних у приймаючій культурі, перекладачеві доводиться вдаватися до способів перекладу, які дозволили б розкрити смисл

ПІ для цільової аудиторії. Серед можливих шляхів вирішення поставленого завдання є трансформації додавання, заміни або вилучення ПІ.

Додавання, що може здійснюватися як власне у тексті перекладу, так і поза ним, у перекладацькому коментарі, забезпечує найвищий рівень культурно-когнітивної еквівалентності, оскільки дозволяє збагатити фонові знання реципієнта до потрібного рівня без шкоди для культурної маркованості ПІ. Заміна передбачає нижчий рівень культурно-когнітивної еквівалентності, оскільки позбавляє ПІ елементу його національної специфічності. Найбільш оптимальним варіантом заміни є застосування ПІ, що походить з того самого культурного простору, що й оригінальне, проте для цільового читача спрацьовуватиме як більш прототиповий засіб передачі відповідного смислу. Зважаючи на те, що така заміна не завжди є можливою, іноді перекладач вимушений вживати ПІ, що відсилає до потрібного смислу у приймаючій культурі, або навіть замінювати ПІ на нейтральну мовну одиницю, що призводить до нівелювання відчуття «іншості» при перекладі. Вилучення може вважатися найменш бажаним перекладацьким прийомом, оскільки призводить до повної втрати смислового блоку оригіналу і відповідно, до драматичного зниження рівня еквівалентності усього повідомлення.

На завершальному етапі дослідження було проаналізовано та узагальнено отримані результати у співвідношенні з висунутою гіпотезою та підсумовано їх значення у вивченні специфіки перекладу ПІ.

## **Висновки до розділу 2**

Дослідження ПІ ґрунтується на принципах поліпарадигмальності та міждисциплінарності, що зумовлено комплексною природою ПІ як лінгво-ментального явища, яке визначається домінантами культурного простору оригіналу та перекладу.

Багатоаспектність ПІ як об'єкту перекладу вимагає від перекладача широкої мовної та позамовної (фонові знання) компетентності, яка дозволила б повноцінно актуалізувати ментальний образ, відповідний до контексту вживання ПІ, та обрати у цільовій мові варіант передачі, який би апелював до максимально схожої концептуальної структури. Відтак, відтворення ПІ у перекладі передбачає врахування культурологічного, когнітивного, історичного, психологічного чинників.

Одним із первинних чинників, що зумовлюють переклад ПІ, є культурологічний, оскільки онім набуває прецедентного статусу завдяки тим конотаціям, якими його наділяє лінгвокультурна спільнота, з якої він походить. Будь-яке ПІ позначене ціннісними орієнтирами культурного простору, оскільки метою його творення та подальшого вживання у дискурсі є розкриття того, яким відповідна нація бачить світ, що вважає в ньому найціннішим, а що, навпаки, засуджує, що зберігає як актуальне, а що з плином часом відкидає як зайве. Так, через колективне несвідоме народу його представники формують власний світогляд, відображаючи його у дискурсі та транслуючи цей досвід до наступних поколінь.

У свідомості носіїв певної культури вибудовується система усталених концептуальних структур, що характеризуються стереотипним зв'язком з відповідним ПІ. Як наслідок, перед перекладачем постає завдання знайти спосіб перекладу, що апелював би до схожого ментального образу, зберігаючи як смисл оніму, так і його образну складову. Водночас вживання ПІ завжди позначено індивідуально-психологічними характеристиками автора, який з одного боку виступає як носій певної культури, а з іншого боку, обирає варіант втілення потрібного смислу, що відповідає його особистим вподобанням та образу, який він прагне передати у всьому багатстві уособлених ознак. Часто вірна інтерпретація ПІ також передбачає визначення джерела прецеденту, що змушує перекладача звернутися до історії його створення та, можливо, простежити зміни, які відбулися у смисловому або аксіологічному навантаженні ПІ.

Зазначений спектр характеристик дає можливість принаймні гіпотетично простежити мотивацію дій перекладача, відповідно, загальні методологічні принципи дослідження ПІ чинять безпосередній вплив на встановлення критеріїв якості перекладу ПІ тобто його еквівалентності. Інтердисциплінарний підхід до вивчення ПІ передбачає, що забезпечення лінгвістичної еквівалентності не є достатнім для повноцінної інтерпретації імені читачем цільового тексту, відтак належне відтворення ПІ потребує встановлення комунікативно-функціональної та культурно-когнітивної еквівалентності.

Збереження функції ПІ, його прагматичного потенціалу, вимагає здатності ПІ викликати у цільового реципієнта реакцію, максимально наближену до тієї, що супроводжує оригінал. Проте культурна маркованість ПІ призводить до відмінностей у сприйнятті дійсності представниками різних культуромовних спільнот, що, у свою чергу, перешкоджає встановленню функціонально-комунікативної еквівалентності під час перекладу. У результаті комунікативний ефект, передбачений автором, передається у цільовому тексті лише завдяки тим способам перекладу оніму / перекладацьким трансформаціям, що дають можливість компенсувати існуючі розбіжності.

Вибір еквіваленту, що викликав би у свідомості реципієнта образ, який прагнув передати автор, незважаючи на відмінності у картинах світу, носіями яких вони виступають, забезпечує встановлення культурно-когнітивної еквівалентності. Її досягнення здійснюється шляхом створення у свідомості перекладача образу, який відображає ментальну модель фрагменту дійсності, запропоновану автором. У подальшому, на етапі перекодування, дії перекладача спрямовані на пошук способу вербалізації, який відсилав би до концептуальної структури, яку активує оригінальне ПІ у вихідного читача у відповідному контексті.

Аналіз контексту вживання ПІ є невід'ємною складовою його вірної інтерпретації, оскільки на відміну від звичайних власних назв, ПІ є

одинацями дискурсу, а у мові присутні лише у своєму денотативному значенні. Загальне оточення ПІ дозволяє перекладачеві усвідомити, який саме образ автор має на меті розкрити. ПІ, для якого характерний міцний зв'язок з текстом або ситуацією, на основі яких його було утворено, апелює до ширшої царини досвіду, у порівнянні з ПІ, що набуло самостійності та зафіксувалося у культурному просторі на позначення однієї або декількох ознак, які легко вичленовуються реципієнтами навіть без співвіднесення з джерелом прецеденту. Відповідно, образно-асоціативний шлейф, що супроводжує те чи інше ПІ, значною мірою визначається ситуацією його вживання, залежно від чого варіюватиметься і обсяг фонових знань, необхідних для інтерпретації оніму іншомовним читачем.

Маючи справу з ПІ, перекладач повинен знайти відповідь на запитання, чи залишиться смислове навантаження оригінальної одиниці достатньо прозорим для реципієнта перекладу за умови застосування прямого відповідника. Наступні рішення перекладача ґрунтуються на тому, чи збереже вжитий онім свій статус прецедентного у цільовому культурному просторі.

За умови якщо механізми функціонування вихідної та цільової культур достатньо близькі, асоціативно-конотативний комплекс, який оточує ПІ у культурному просторі оригіналу, залишиться релевантним і для читача перекладу. Однак, якщо у свідомості реципієнта відсутня концептуальна структура, співвіднесення з якою розкрило б метафоричний зв'язок, що пов'язує джерело прецеденту з поточним контекстом, спосіб відтворення ПІ буде спрямований на уникнення лакунізації повідомлення, чому можуть слугувати такі перекладацькі трансформації, як додавання, заміна або вилучення. Вибір серед зазначених прийомів задля збереження змісту повідомлення залежить від того, наскільки близькими або, навпаки, несумісними, виявляться системи смислів та, що важливіше, цінностей, притаманних культурному простору оригіналу та перекладу. Відповідно до обраного способу перекладу визначається ступінь досягнутої еквівалентності

з точки зору збереження смислового компоненту ПІ, його культурної специфіки, а в результаті і комунікативного ефекту, що онім покликаний чинити у друготворі.

Проведене дослідження складалося з доперекладознавчого етапу, етапу накопичення матеріалу та власне перекладознавчого аналізу. Перший етап дослідження передбачав залучення загальнонаукових методів, таких як індуктивний/дедуктивний методи, метод аналізу/синтезу та компаративний/контрактивний методи. Другий етап полягав у доборі матеріалу методом суцільної вибірки. Власне перекладознавча складова дослідження потребувала застосування контекстуального / інтертекстуального, а також концептуального аналізу, когнітивного моделювання, а також визначення функціонально-комунікативного навантаження ПІ.

Основні положення поданого розділу подано у публікаціях автора [234; 235; 364].

### РОЗДІЛ 3

#### ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

#### РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН

##### 3.1 Категоріальний статус прецедентних імен як чинник вибору способу перекладу

Розподіл ПІ залежно від соціуму, для якого той чи інший онім функціонуватиме як прецедентний, дає можливість детально розглянути, яким чином культурні особливості ПІ знаходять відбиття у способах їх відтворення у перекладі. Склад кожної із розглянутих нижче категорій з одного боку є варіативним, оскільки тісно пов'язаний з індивідуальними характеристиками реципієнта, такими як вік, стать, рід занять, релігія, сфера інтересів тощо. Проте з іншого боку під час роботи з будь-яким твором перекладач свідомо чи підсвідомо визначає цільову аудиторію тексту перекладу, яка здебільшого навіть ширша за коло читачів, на яких розраховував автор оригіналу. У результаті він вимушений орієнтуватися на середньостатистичного представника цільової культури.

Відповідно категорія *універсально-прецедентних імен* не може розглядатися в абсолютизованому вигляді. Враховуючи, що доступ до ПІ здійснюється через текстовий простір у найширшому сенсі цього поняття, імовірно, універсальними можуть вважатися ті імена, які відомі не кожному *homo sapiens* сьогодення, а індивіду, що входить до потенційної цільової аудиторії відповідного художнього твору. Проте, масштаб глобалізаційних процесів дозволяє припустити, що існує певний комплекс імен, які отримали статус прецедентних на всесвітньому рівні.

Одним із можливих прикладів можуть слугувати імена літературних персонажів, що увійшли до фонду вічних супутників людства, таким, зокрема, виступає ім'я персонажа найвідомішого з творів В. Шекспіра – Гамлета. Творчий доробок безсмертного Барда став надбанням усього світу,

його п'єси перекладено мало не всіма існуючими мовами; навіть сьогодні з'являється все більше і більше їх інтерпретацій на сценах різних країн, а персонажі В. Шекспіра мандрують до інших сфер мистецтва. Однак Гамлет залишається одним із героїв, що викликають найбільш потужні асоціації з роботами драматурга. Трагічний образ юнака, чий розвинений інтелект та водночас нестача рішучості, змушує його постійно вагатися, замислюватися над вічними проблемами життя, яким немає рішення, міцно увійшов до когнітивної бази багатьох народів, викликаючи стійкі асоціації, що залишаються незмінними незалежно від національної приналежності.

*As convenient as this shared key was, under the rock only a few steps away, with my bare hands frozen to the door handles I had no means to reach it.*

*My mom would tell you, "This is one of those **Hamlet moments**." Meaning: You need to make a significant effort to determine whether you're to be or not to be (Palahniuk, The Damned).*

*Але, яким би зручним не був цей ключ, що лежав під каменем у кількох кроках від мене, я не могла дотягнутися до нього через те, що руки мої примерзли до дверей.*

*Моя матінка сказала б: «Це одна із так званих „Гамлетових“ митей». Тобто, треба докласти неабияких зусиль, щоб вирішити: бути чи не бути (Паланік, Прокляті, переклад А. Івахненко).*

Враховуючи всесвітнє значення ПІ, цілком обґрунтованим видається рішення перекладача застосувати для його перекладу прямий відповідник, проте він бере ім'я у лапки, аби підкреслити його образний характер. Водночас ПІ супроводжується прецедентним висловленням, що має усталений зв'язок із вжитим онімом і дає можливість більш чітко усвідомити, який емоційний стан опанував героя.

Так само універсальний характер носять певні імена історичних осіб, зокрема, не тільки Німеччина та СРСР зазнали руйнівного впливу тоталітарних режимів Гітлера та Сталіна. Світова війна, що стала лише одним із результатів їхнього перебування при владі, тією чи іншою мірою



охопила всі країни світу, зруйнувавши економіку, порушивши культурні та соціальні процеси, забравши мільйони життів. Трагічних наслідків тих подій зазнав практично кожен представник вказаної епохи. Тому у поданій нижче ситуації авторка вживає імена Гітлера та Сталіна на позначення джерела людських нещасть всесвітнього масштабу, однак розглядає їх із психологічної точки зору, як наслідок особистих негараздів:

*As I focus on Diligent Joy, I also keep remembering a simple idea my friend Darcey told me once – that all the sorrow and trouble of this world is caused by unhappy people. Not only in the big global **Hitler-'n'-Stalin** picture, but also on the smallest personal level (Gilbert, Eat, Pray, Love).*

*Працюючи над досягненням радості, згадую свою подругу Дарсі, яка сказала мені: «Причина всіх проблем і неприємностей у цьому світі – нещасливі люди». Не тільки у разі глобальних катастроф за участі таких персонажів як **Гітлер-Сталін**, але й на персональному рівні (Гілбер, Їсти, молитися, кохати, переклад Я. Винницької, с. 322).*

У перекладі ПП переносяться за допомогою безпосередніх відповідників, водночас перекладач вдається до певної конкретизації найближчого контексту онімів, розгортаючи вираз “*in the big global Hitler-'n'-Stalin picture*” до «у разі глобальних катастроф за участі таких персонажів як Гітлер-Сталін». У такий спосіб уточнюється, яку саме роль відіграли ці люди в історії, та що прагнула передати авторка шляхом їх поєднання. Таке роз’яснення може виявитися надлишковим з огляду на загальний сенс повідомлення, проте видається доцільним для того, щоб гарантувати однозначність інтерпретації.

Архітектурні споруди також отримують прецедентне значення, деякі з них стають настільки відомими, що асоціативний комплекс, який вони уособлюють, залишається незмінним, незалежно від культурного простору, який представляє реципієнт. Тадж-Махал, зокрема, – це не тільки один із найяскравіших зразків мусульманського мистецтва, він став символом історії

вічного кохання, втіленої у камені, яка разом з архітектурною величчю мавзолею вабить до нього відвідувачів з усього світу:

*I like them – I liked them both on sight. I'm a people person, if you know what I mean. If the people in it were interesting, I'd prefer a tin shed to the **Taj Mahal** – not that I've seen the **Taj Mahal** yet* (Roberts, Shantaram).

Вони обоє сподобалися мені з першого погляду. Для мене головне – люди. Я віддав би перевагу бляшаній повітці з цікавими людьми перед будь-яким **Тадж-Махалом** – хоч я і не бачив його ще (Робертс, Шантарам, переклад В. Александрова, с. 57).

У поданій ситуації шляхом вживання ПІ герой хоч і з деякою іронією підкреслює, що жодна, навіть найпрекрасніша споруда, яка приховує стільки таємниць, не замінить спілкування з приємними для нього людьми. Вибір на користь саме такого оніму зумовлений загальним контекстом твору, оскільки його дія здебільшого відбувається в Індії, а універсальний характер ПІ дає перекладачеві можливість передати його без жодних додаткових роз'яснень. Образ, що постане у свідомості українського читача, не відрізнятиметься від того, що розкриється перед представником будь-якої іншої культури, тому немає жодної потреби у компенсаційних прийомах, адже когнітивний багаж цільової аудиторії буде достатнім для декодування повідомлення.

Низка ПІ, що стосуються основних релігій світу, відноситься до базових знань кожної особи незалежно від віросповідання. Зокрема, невід'ємною частиною світового культурного простору став образ Голгофи, напівісторичного, напівлегендарного пагорбу, де, як вважається, розіп'яли Христа. Через ті події картина Голгофи стала символом чогось зловісного, лихого для будь-якої нації, в українській мові подане ПІ навіть увійшло до складу фразеологічних одиниць, тому представники українського народу вживають такий вислів як «іти, мов на Голгофу», коли перед людиною постають тяжкі випробування:

*Looking at the sky over Park Avenue, blue-black and threatening, a roiling sky straight from a painting of **Calvary**, I imagined her looking out at the same*

*dark sky from her airplane window; and – as Andy and I walked to the bus stop, the downcast eyes and the sober mood on the street seemed to reflect and magnify my sadness at her departure* (Tartt, *The Goldfinch*, p. 105).

Дивлячись на небо над Парковою авеню, темно-синє й погрозливе, прямисінько з пейзажів **Голгофи**, я уявляв, як вона дивиться на це саме небо з вікна свого літака, – і, коли ми з Енді йшли до автобусної зупинки, опущені очі та похмурі обличчя перехожих, здавалося, віддзеркалювали й побільшували мій смуток через неминучу розлуку з нею (Тартт, Щиголь, переклад В. Шовкуна, с. 165).

Проте наведена нижче ситуація передбачає дещо ширші конотації, ніж ті, до яких апелює фразеологічна одиниця. Вкриті хмарами небеса, сум і пригнічення, – саме такий настрій прагне передати автор через вживання поданого ПІ. Тож, для повноцінного розуміння образно-асоціативного комплексу, уособленого в імені, реципієнту необхідно володіти певними знаннями щодо джерела його походження. Тільки у такому випадку застосуване ПІ розкриється перед ним повністю та відсилатиме до складного та багатогранного образу, який передбачався автором оригіналу. У той же час загальний контекст повідомлення забезпечить необхідний елемент візуалізації, а як наслідок, і збереження його смислу, що дасть можливість глибше усвідомити увесь спектр смислів, закладених у ПІ.

Універсально-прецедентного характеру набувають окремі географічні назви, а отже для реципієнта, що належить до культурного простору, відмінного від вихідного, такі ПІ залишатимуться зрозумілими, адже входять до комплексу знань, притаманного будь-якому представнику сучасної цивілізації. Зокрема, кожен індивід, який принаймні на базовому рівні знайомий з географією світу, незалежно від його культурної фону, здатен буде розшифрувати наступне порівняння.

*You don't mean that? What a strange creature he is! He was up here a few weeks ago for something to do with his book that he had to look up at the public library, but he never said a word about going to America. I'm glad; that means we*

*shall see him. – I doubt it. His America will be as remote from your America as the Gobi desert* (Maugham, *The Razor's Edge*).

*Справді? Що за дивний він чоловік! Десь місяць тому був тут — щось там йому треба було перевірити в Публічній бібліотеці для своєї книжки, але ні словом не прохотівся, що їде до Америки. Я рада; значить, будемо бачитись. – Сумніваюсь. Його Америка буде не ближча до вашої, ніж пустеля Гобі* (Моем, На жалі бритви, переклад А. Толкачова).

У представленому прикладі відстань між пустелею Гобі у Центральній Азії та Сполученими Штатами Америки стає символом не тільки географічної віддаленості, а й навіть більшою мірою відсторонення між людьми. Так розкриваються відлюдькуватість та закритість персонажа, з яким не буде можливості спілкуватися ближче, навіть якщо він житиме зовсім поруч. Вживання прецедентного топоніму додає повідомленню експресивності, не ускладнюючи при цьому сприйняття, і не становить труднощів при перекладі. Фонових знань цільового читача, безумовно, буде достатньо, щоб декодувати представлене повідомлення, незважаючи на те, що у різних країнах найімовірніше існують більш усталені ПІ на позначення віддаленості, як на фізичному, так і на емоційному рівні.

Сьогодні на рівень універсальних ПІ також виходять оніми, пов'язані з індустрією моди та стилю. Так, щоб описати район, де працює один з персонажів роману, Д. Тартт звертається до назв відомих брендів, таких як Картьє та Гуччі. Франція та Італія протягом тривалого часу зберігають свою роль як законодавці високої моди, асоціюючись з екстравагантністю, витонченістю та якістю. Порівняння, проведене автором, дозволяє підкреслити розкіш, що панує у цій частині міста, оскільки обидва вказані ПІ однозначно апелюють до образу, який передбачає заможність, а відтак і відвідувачів зі статками, що свідчить про престижність роботи у подібному місці. А введення до тексту ПІ додає повідомленню образності та виразності, передаючи цілий комплекс аксіологічно забарвлених смислів у лаконічній та місткій формі.

У сучасному світі, що стає все більш взаємопов'язаним та взаємозалежним, модні віяння розповсюджуються з неймовірною швидкістю, тому концептуальна система представників практично будь-якої нації міститиме той самий інваріант сприйняття вжитих ПІ. У результаті смисл, до якого вони відсилають читача, буде більш-менш ідентичним як для мешканців Італії та Франції, так і для представників України чи Китаю.

*Anton – "nibbling on a roll: making a face, spitting a rye seed between his teeth – "Anton works in a bar where many rich people go, off P. C. Hooftstraat, fancy Amsterdam — **Gucci Street, Cartier street** (Tartt, The Goldfinch, p. 469).*

*Антон, – Борис надкусив булочку, скривив фізіономію і став видовбувати зернину, яка застрягла в зубах, – Антон працює в барі, куди ходить чимало багатіїв, поблизу від вулиці П. К. Гофтстрат, в елітному районі Амстердама, між усілякими «Гуччі» й «Карт'є» (Тартт, Щиголь, переклад В. Шовкуна, с. 778).*

Таким чином, ми можемо побачити, що сьогодні ПІ універсального характеру охоплюють різноманітні сфери життя та беруть початок як від явищ, що присутні у культурах світу протягом століть, так і від цінностей, що породжуються сучасністю. Однак це не заважає їм набувати загальносвітового значення, а відтак у перекладі такі ПІ не потребують значних зусиль від перекладача, вони відтворюються за допомогою прямих відповідників, а фонових знань читача буде достатньо для формування ментального образу відповідно до контексту. Тому, можливо, універсальні ПІ становлять найменше труднощів при передачі у перекладі, на відміну від інших категорій ПІ.

Більш складну проблему представляють *ПІ міжнаціонального рівня*, які функціонують на рівні лише декількох націй, найчастіше наближених за географічними, культурними, релігійними ознаками тощо. Отже, якщо цільова культура входить до кола тих, де відповідне ім'я набуло прецедентності, для перекладача не виникає потреби вносити уточнення для компенсації недостатніх фонових знань цільової аудиторії. Водночас, якщо у

приймаючому культурному просторі ПІ не отримало подібного ціннісного значення, завдання перекладача полягає в експлікації його релевантності залежно від загального контексту висловлення. Джерела міжнаціональних ПІ можуть бути найрізноманітнішими. Зокрема, специфічним для країн, де сповідують тибетський буддизм, є представлене нижче ПІ.

*We couldn't take our eyes from across the street. We were longing to rush right up there and get lost in those mysterious Spanish streets. It was only Nuevo Laredo but it looked like **Holy Lhasa** to us* (Kerouac, On the Road).

*Ми не могли відвести очей від іншого боку вулиці. Нам хотілося побігти туди й загубитись у тих таємничих іспанських вуличках. Це було лише Нуево Ларедо, але для нас це виглядало, як **Священна Ласа*** (Керуак, На дорозі, переклад Б. Павличко).

Досить незвичним є варіант його відтворення українською, оскільки загальноприйнятим відповідником є Лхаса, священне місто для мешканців Тибету, де знаходяться важливі паломницькі шляхи та, за традицією, резиденція Далай-лами. Цей куточок вабить до себе, обіцяючи розкрити вікові таємниці буддизму. Таким саме містичним та принадливим здається Нуево Ларедо для персонажів твору Дж. Керуака, і хоч знаходиться воно зовсім не в Тибеті, а в Мексиці, відчуття, що воно викликає у своїх гостей дуже схожі через їхні власні асоціації та переживання. Таку паралель проводить автор оригіналу, і така картина постає перед очима тих, кому знайоме релігійне та культурне значення Лхаси. Однак, зважаючи на те, що для української нації буддизм не є домінуючою релігією, а Тибет географічно значно віддалений, вжите ПІ не актуалізуватиме когнітивні структури, потрібні для реалізації комунікативного ефекту, притаманного йому у вихідній культурі. Однак перекладач не вдається до жодних компенсаційних прийомів, можливо, обґрунтовуючи це наявністю у тексті слова «священний», що частково збалансовує потенційну нестачу фонових знань читача щодо власне ПІ, проте не дозволяє оніму проявити всю потужність своїх експресивно-оцінних можливостей.

Іншим джерелом ПІ, що об'єднує різні народи, є міфи та легенди, зокрема, серед героїчних оповідей європейських країн одними з найбільш популярних є легенди артурівського циклу. Безліч їхніх персонажів, починаючи з самого короля Артура і чаклуна Мерліна та завершуючи королівськими лицарями, увійшли як до масової культури в цілому, так і до художніх творів окремих авторів, перетворившись на уособлення честі та звитяги. До одного з персонажів цієї британської легенди звертається відомий майстер літератури жахів С. Кінг:

*It would have been easy to check out Harry's story in the computer – friendly world of 2011, but I never had. And even if it was completely true, there might be crucial details he'd gotten wrong or not mentioned at all. Things that could trip me up. What if, instead of riding to the rescue like **Sir Galahad**, I only managed to get killed along with them?* (King, 11/22/63)

У комп'ютерно орієнтованому світі 2011 року легко було б перевірити історію Гаррі, але я цього не зробив. І навіть якщо вона цілком правдива, там могли бути важливі подробиці, які він неправильно передав або зовсім про них не згадав. Такі, що могли підкласти мені свиню. А що, як я прискачу туди їх рятувати, немов якийсь **сер Галахад**, а натомість загину разом з усіма? (Кінг, 11/22/63, переклад О. Красюка)

Перекладач роману переносить ПІ без змін. Водночас, з огляду на те, що Галахад не є лицарем, з яким в першу чергу виникають асоціації у зв'язку з артурівським циклом, він додає коментар: «Один із лицарів Круглого столу короля Артура». Незважаючи на те, що Галахада часто співвідносять з легендою про Священний Грааль, підкреслюючи його невинність та чистоту серця, і в такому образі він укорінився у свідомості представників багатьох культур, автор вживає його ім'я на позначення хороброго героя, що приходить на допомогу тим, хто цього потребує. У такому випадку подібне роз'яснення стає доцільним і цілком достатнім для повноцінної інтерпретації ПІ, навіть за відсутності у свідомості читача сталого зв'язку між наведеним онімом та легендами про великого короля кельтів.

Належність української нації до кола європейських народів робить для неї близькою давньогрецьку культурну традицію, а отже персонажів грецької міфології. У той же час для української аудиторії ПІ, пов'язані із вказаним джерелом, можуть характеризуватися різним рівнем прецедентності, так у наступному прикладі представлено ПІ, що є доволі специфічним і, можливо, чужим для цільової культури.

*Vast, **Polyphemus-like**, and loathsome, it darted like a stupendous monster of nightmares to the monolith, about which it flung its gigantic scaly arms, the while it bowed its hideous head and gave vent to certain measured sounds. I think I went mad then* (Lovecraft, Dagon).

Гігантське, **поліфемоподібне** і гидомирне, воно, як потвора з нічних жахів, кинулося до моноліту, довкола якого зімкнуло свої велетенські лускаті руки, заразом схиливши свою страхітливую голову донизу і бурмочучи якісь ритмічні мотиви. Мабуть, саме тоді я збожеволів (Лавкрафт, Повне зібрання прозових творів, Т. 1, переклад О. Українця та К. Дудки, с. 28).

Ім'я жорстокого та потворного циклопа Поліфема, яке вживає автор, перекладач передає прямим відповідником, не вдаючись до експлікації, однак постає питання, чи зможе потенційний читач вичленувати увесь комплекс імплікованих смислів, а якщо так, чи не здасться йому тавтологією передача лексеми “vast” як «гігантський», адже саме ПІ позначає велетня. Тому, імовірно, доцільним було б додати коментар, який забезпечив би принаймні загальні знання, достатні, щоб змалювати у свідомості образ Поліфема, інакше існує небезпека того, що ПІ втратить свій асоціативно-ціннісний компонент, що однак не перекреслить загального смислу повідомлення. При цьому цілком імовірно, що перекладач, як і автор, розраховує на обізнану аудиторію, оскільки світ Г. Лавкрафта переповнений міфічними створіннями різних культур, і цільовий читач повинен мати достатньо фонових знань, щоб впевнено орієнтуватися серед них.

Велику кількість ПІ породжено історичними подіями, що зв'язують між собою декілька країн. Так, ім'я Мартіна Лютера Кінга перетворилося на



символ боротьби за демократію та рівні права для негритянського народу, що мала доленосне значення для США, а в майбутньому і для інших країн, де представники чорношкірої раси стикалися з дискримінацією. Водночас важко стверджувати, чи збереже представлений онім свою прецедентність для країн, де ця проблема не була настільки актуальною. Водночас, українська нація входить до тих, чий обсяг фонових знань підкаже потрібний інваріант сприйняття ПІ:

*What I do know is there was a queue of bettors waiting to collect, and I joined it. That group was a **Martin Luther King dream** come true: fifty percent black, fifty percent white, a hundred percent happy* (King, 11/22/63).

*А що відаю, так це те, що перед дверима вже стояла черга з тих, хто прийшов по свої виграші, і я приєднався до них. Ця група людей була втіленою **мрією Мартіна Лютера Кінга**: п'ятдесят відсотків чорних, п'ятдесят відсотків білих, сто відсотків щасливих* (Кінг, 11/22/63, переклад О. Красюка).

Як наслідок, у перекладі ПІ відтворюється через прямий відповідник, оскільки постать Мартіна Лютера Кінга, володаря Нобелівської премії за мир завдяки його діяльності з подолання расової нерівності, залишається добре відомою для українського читача, відтак ПІ зберігає своє аксіологічне забарвлення, окрім того у самому тексті оригіналу досить повно розкривається, у чому полягала мрія цієї людини. Відтак цільова аудиторія здатна буде усвідомити, яким був задум автора за вживання ПІ, адже воно стоїть на перехресті культурних просторів оригіналу та перекладу.

Наступним потужним джерелом ПІ міжнаціонального рівня є кінематограф, завдяки якому прецедентності набувають як вигадані власні назви, так і реальні імена акторів, режисерів тощо. Важливо зазначити, що ознаки, які становлять основу прецеденту, можуть походити також і від певної ролі, яку зіграв актор, від чого залежатиме стратегія перекладача, яку він обирає для експлікації смислового навантаження ПІ.

Цікавим прикладом закріплення оніму у якості прецедентного є ім'я американської акторки Вероніки Лейк, яка зажила слави не тільки як зірка Голівуду, а й як уособлення витонченого стилю. Зокрема, завдяки їй у моду увійшло довге волосся та зачіски зі скошеним проділом. Однак привертає увагу те, що прецедентним стало не її справжнє ім'я Констанс Френсіс Марі Оскельман, а псевдонім, під яким акторка розпочала свою творчу діяльність, адже саме за ним її знають у багатьох країнах світу:

*She changed the parting in her hair from the center to the right, cultivating a **Veronica Lake** style that would cover the worst of the scarring when the bandages eventually came off* (King, 11/22/63).

Сейді змінила зачіску: замість центрального проділу вона почала зачісувати волосся на взірець **Вероніки Лейк**, з правого на лівий бік голови, таким чином, коли врешті зняли пов'язки, її найгірші шрами бодай якось були прикриті (Кінг, 11/22/63, переклад О. Красюка).

Скандалозна постать Вероніки Лейк, красуні, зірки Голівуду, ікони стилю, залишається релевантною і сьогодні, незважаючи на те, що пік її нетривалої, однак блискучої кар'єри припадає на 40-і роки ХХ ст. Водночас не кожен пересічний читач, що належить до української культури, зможе уявити собі, як виглядала ця популярна акторка, хоч, можливо, в цьому і немає безпосередньої потреби, оскільки загальний зміст повідомлення достатньою мірою експлікує, яку характеристику обрав автор для застосованого порівняння. Тим не менш, перекладач приймає рішення додати коментар, вказуючи на те, що «*Veronica Lake* [1922–1973] – дуже популярна в 1940-х в ролях «фатальної красуні» кіноактриса, яка після невдалих шлюбів, банкрутства і травми ноги почала пити й померла від алкоголізму». Таке роз'яснення додає до ментального образу, що вимальовується у свідомості реципієнта, лише один суттєвий аспект, а саме вказує, що Вероніка Лейк зачісувала волосся таким чином зовсім не тому, що їй потрібно було щось приховувати у своїй зовнішності. Решта інформації, що подається, не відповідає загальній ідеї повідомлення. Імовірно, перекладачеві доцільніше

було б зосередитися на ролі акторки у формуванні стилю як своєї, так і прийдешніх епох.

Наступне III позначає американського актора в одній із його ролей. Персонаж Перрі Мейсона, що виник з романів Е. Гарднера, перейшов до сфери кіномистецтва, де фільми про нього знімали не тільки в Америці, але і в Туреччині, СРСР тощо. Р. Берр працював з образом Перрі Мейсона протягом надзвичайно тривалого часу, а саме у 1957–1966 рр., і пізніше у 1985–1993 рр., коли йому було вже за 70 років. Недивно, що саме ця роль закріпилася у якості найбільш сталої асоціації з творчою діяльністю Р. Берра, який близько 20 років грав відомого адвоката. Тим не менш, перекладач додає коментар, що, на наш погляд, є повністю інконгруентним до контексту розмови персонажів.

*"A cash nexus," brooded Oedipa, "you and **Perry Mason**, two of a kind, it's all you know about, you shysters."*

*"But our beauty lies," explained Metzger, "in this extended capacity for convolution. A lawyer in a courtroom, in front of any jury, becomes an actor, right? **Raymond Burr** is an actor, impersonating a lawyer, who in front of a jury becomes an actor (Pynchon, The Crying of Lot 49).*

– Фінансові справи, – задумливо промовила Едіпа, – Це все, що ви з **Перрі Мейсоном** знаєте, обоє рябоє, юристи-авантюристи.

– Але ж наша привабливість якраз і полягає у нашій спритності, – пояснив Метцгер. – Адвокат у залі суду перед будь-якими присяжними стає актором, так? **Реймонд Берр** – актор, що видає себе за адвоката, який перед присяжними стає актором (Пінчон, Виголошення лоту 49, переклад М. Нестеєлєєва, с. 29).

З одного боку, перекладач розуміє, що середньостатистичний українець не матиме достатньо фонових знань, щоб сформувати ментальний образ, передбачений автором, та доходить висновку про необхідність компенсувати їх нестачу, а з іншого боку, він обирає такий спосіб роз'яснення, який скоріше заплутає читача, оскільки наводиться наступний коментар:

«Реймонд Берр [1917–1993] – американсько-канадський актор, 1956 року зіграв роль журналіста Стіва Мартіна у фільмі «Годзилла, король монстрів!» [1956], першій «американізованій» версії японської історії. Є свідчення, що Пінчон мав намір написати твір про Годзиллу та його ворогів-монстрів [метелика Мотру, наприклад, згадує в романі «Внутрішня вада», 2009]». Незрозуміло, чому перекладач робить акцент саме на ролі у фільмі «Годзилла», адже вона немає нічого спільного з поточним контекстом. Причому, якщо у деяких ситуаціях дійсно важко простежити, до якої характеристики апелює автор, тут він сам вказує на роль, що стала основою зіставлення, а саме – роль адвоката Перрі Мейсона. У поданому прикладі, вочевидь, увага фокусується на тривалості зйомок Р. Берра у зазначеній ролі, що було б доцільно включити до перекладацького коментаря.

Велика кількість ПІ походить із літературних творів, що отримали широку популярність та перекладені багатьма мовами світу. Одним із таких творів є серія книг у жанрі фентезі К. С. Льюїса «Хроніки Нарнії»:

*I was walking along the sidewalk on the Fifth Avenue side, looking in, and the paths were tree-shadowed, haloed with streetlamps, mysterious and inviting like the woods from **The Lion, the Witch, and the Wardrobe** (Tartt, The Goldfinch, p. 233).*

*Я йшов по хіднику з боку П'ятої авеню, роздивляючись на всі боки, і стежки були затінені деревами, освітлені вуличними ліхтарями, таємні й заманливі, наче ліси, описані в казці «**Лев, Біла відьма та шафа**» (Тартт, Щиголь, переклад В. Шовкуна, с. 385).*

У поданому прикладі автор звертається до назви першої з книг циклу, у якій персонажі вперше потрапляють до казкової країни Нарнії. Сховавшись до шафи, діти опиняються у незвичайному лісі, де мешкають дивні істоти, звідки й починаються їхні пригоди. Простежуючи запропоноване письменником порівняння, читач не тільки починає вимальовувати у свідомості певну картину, але й переймає настрій, що панував у серці героя.

В українському культурному просторі «Хроніки Нарнії» отримали не менш широке визнання, ніж в англomовному; як книги, так і фільми, зняті за їх мотивами, достатньо близькі кожному українцю незалежно від віку, тому навіть для пересічного українського читача асоціативний шлейф, що супроводжує ПІ, розкриється максимально повно, а зв'язок з кінокартиною додасть елемент візуалізації. Відповідно, фрагменти картин світу автора оригіналу та читача перекладу, релевантні для інтерпретації повідомлення, активуватимуться навіть без додаткових пояснень від перекладача, спільності культурних цінностей буде достатньо, щоб забезпечити цілісність розуміння. Проте, перекладач все ж вдається до прийому внутрішньотекстового додавання, уточнюючи, що вжиту назву носить казка, а отже навіть людина, що тільки чула про твір «Лев, Біла відьма та шафа», однак не знайома з деталями його сюжету, зможе уявити фантастичний пейзаж, що зачарував героя.

У деяких випадках джерелом ПІ виступає ділова сфера. Вживаючи назву американської енергетичної компанії, автор апелює до ідеї банкрутства, оскільки з нею була пов'язана одна з найгучніших справ про ліквідацію підприємства. Враховуючи, наскільки масштабну діяльність провадив «Енрон» у багатьох країнах, та зі скількома компаніями був пов'язаний, його банкрутство призвело до вагомих наслідків не тільки з точки зору економіки, але й в аспекті законодавства та корпоративної етики, що й надало ПІ міжнаціонального характеру. Його значення, зокрема, обумовлено шахрайськими операціями з бухгалтерією, що змусило багато країн переглянути своє законодавство задля забезпечення максимальної прозорості фінансової звітності та ефективності аудиту:

*I'm talking about Bean's, and when it comes to Maine retail, L.L. Bean is the biggest ape in the jungle. Come July first, the diner's gone like **Enron*** (King, 11.22.63).

*Я кажу про «Бін», а якщо взяти роздрібну торгівлю, то «Л. Л. Бін» – найбільша мавпа в джунглях Мейну. Прийдеш першого липня, а харчевня пропала, як той «Енрон» (Кінг, 11/22/63, переклад О. Красюка).*

Та незважаючи на глибоку вкоріненість поданого ПІ у когнітивній базі представників багатьох культур, не кожен середньостатистичний український читач, що не залучений до сфери економіки та фінансів, матиме достатньо фонових знань, які б дали можливість сформувавши концептуальну структуру, необхідну для інтерпретації повідомлення. З цієї причини перекладач вказує, що «*“Enron Corporation”* – це газОВО-нафтова і електроенергетична компанія з Х'юстона, Техас, котра вважалася чи не найефективнішою в своїй галузі; 2001 року була викрита у махінаціях з фінансовими звітами і збанкрутувала». Навіть якщо таке роз'яснення і не дасть цільовому реципієнту можливості усвідомити весь асоціативний комплекс, пов'язаний з ПІ, що розкривається перед тими, хто знайомий з деталями т. зв. «справи Енрон», однак дозволить передати його смислове навантаження.

Так, ми можемо засвідчити, що ПІ міжнаціонального рівня становлять значно більше труднощів під час перекладу. Насамперед, це пов'язано зі встановленням рівня прецедентності імені, а відтак того, наскільки знайомим воно виявиться для представників української культури. Якість перекладу міжнаціональних ПІ також значним чином залежить від успішності вичленовування тієї ознаки, що лягла в основу інваріанту сприйняття у культурі оригіналу, в іншому випадку перекладач буде не в змозі ефективно компенсувати нестачу фонових знань у цільового читача.

Наступний рівень ПІ представлений *внутрішньонаціональними онімами*, що містяться у колективному когнітивному просторі представників однієї нації. Вони набули прецедентного характеру виключно в межах тієї самої країни, тож для носіїв іншої когнітивної бази функціонування таких імен призводитиме до появи лакун. Відповідно, вони потребують більшої уваги з точки зору перекладу та частіше підлягають експлікації задля розкриття смислу ПІ та аксіологічного навантаження, що його супроводжує.

До внутрішньонаціонального рівня III можна віднести зокрема наступні оніми, які досягли рівня прецедентності для культурного простору США, оскільки нерозривно пов'язані з історією цієї країни.

*Every kid on my block — every boy, anyway — wanted just two things: a Daisy air rifle and a Davy Crockett coonskin cap* (King, 11.22.63).

*Кожна дитина в моєму кварталі — принаймні кожний хлопець — мріяла тільки про дві речі: духовушку «Дейзі» та єнотову шапку, як у Дейві Крокетта* (Кінг, 11/22/63, переклад О. Красюка).

Дейві Крокетт був офіцером та політиком США, який пізніше перетворився на персонажа американського фольклору; його зазвичай зображують як майстерного стрільця у характерному головному уборі та з рушницею в руках. Саме такий образ ліг в основу порівняння, втіленого С. Кінгом. Інтуїтивно перекладач відчуває, що для українського читача цей персонаж буде невідомим, тому у позатекстовому коментарі він вказує, що «*David Crockett* [1786–1836] – мандрівник, мисливець, конгресмен, загинув під час оборони форту Аламо під час війни за незалежність Техасу». Проте доречнішим було б наголосити саме на тому, як змальовують Дейві Крокетта у масовій культурі США, яким він постає перед очима пересічних американців, щоб, незважаючи на нестачу фонові інформації, цільова аудиторія перекладу могла уявити собі по-перше, як виглядав цей знаменитий герой, а по-друге, чому саме хлопці так прагнули бути схожими на нього. Успішний мисливець, вправний з мушкетом, мандрівник та державний діяч, він викликав захоплення як серед сучасників, так і серед нащадків.

Так само прецедентною можна вважати назву рушниці «Дейзі», оскільки саме з нею асоціюється образ Дейві Крокетта у свідомості носія американської культури. *Daisy Outdoor Products* – це один із найстаріших виробників зброї, компанія навіть випустила лінію рушниць “*Davy Crockett*”. Важливо наголосити на тому, що перекладач жодним чином не коментує вказане III і не привертає увагу свого читача до зв'язку між цими двома

онімами, що органічно доповнюють один одного для створення повнокровного та яскравого образу.

У поданій нижче ситуації представлено ПІ, що стосується історії В'єтнаму та відповідно за своєю розповсюдженістю обмежується картиною світу представників цієї нації. Наведене ПІ спирається на вбивство президента В'єтнаму, якого зрадив власний генерал.

*“I know,” I said. “And I’ll tell it with a straight face. If you force me to. Has the idea of getting rid of me come up yet, Hosty?”*

*“Spare me the comic-book stuff. We don’t kill people.”*

*“Tell it to the **Diem brothers** over in Vietnam.”* (King, 11.22.63).

— Звісно, — погодився я. — І я її промовлю з незворушним обличчям. Якщо ви мене змусите. Ідея мене позбавитися вже народилася, Гості?

— Позбавте ви мене сюжетів з коміксів. Ми не вбиваємо людей.

— Розкажіть це **братам Дз’єм** у В’єтнамі (Кінг, 11/22/63, переклад О. Красюка).

Справедливо вважаючи, що середньостатистичний український читач не володітиме настільки глибокими знаннями з історії В’єтнаму, щоб вірно інтерпретувати повідомлення автора, перекладач додає, що «перший президент Республіки В’єтнам [Південний] Нго Дінь Дз’єм і його молодший брат Нгу були вбиті 2 листопада 1963 р. під час військового заколоту, організованого своїм же генералом Зіонг Ван Мінем». Так, цільовий реципієнт зможе декодувати асоціативний зв’язок між поточним діалогом та мотивами вбивства президента, водночас прослідкувавши додаткові смисли, які співвідносяться зі змовою. Однак варіант передачі самого імені дещо відрізняється від загальноприйнятого, адже традиційно прізвище відтворюється як «З’єм», а додавання літери «д» може викликати небажані конотації з точки зору в’єтнамської мови.

Певні архітектурні споруди також досягають рівня прецедентності лише у свідомості представників одного народу, у той час як у межах інших не активують потрібного образу. Незважаючи на те, що т. зв. «Дорога



гігантів» [англ. *Giants' Causeway*] внесена до всесвітнього спадку ЮНЕСКО, навряд чи її значення залишиться релевантним для українського культурного простору:

*On the seventh day a blur of smoke arose on the horizon ahead, and then the tall black towers of Dylath-Leen, which is built mostly of basalt. Dylath-Leen with its thin angular towers looks in the distance like a bit of the **Giants' Causeway**, and its streets are dark and uninviting* (Lovecraft, *The Dream-Quest of Unknown Kadath*).

Сьомого дня на видноколі попереду здійнялася паволока диму, з-за якої прозирали високі чорні вежі збудованого з базальту Дайлет-Ліна. Дайлет Лін з його кутастими вежами здалеку трохи скидався на *Дорогу гігантів*, вулиці ж його були темні та непривітні (Лавкрафт, *Повне зібрання прозових творів*, Т. 2, переклад О. Українця та К. Дудки, с. 94).

З цієї причини перекладач застосовує загальноприйнятий варіант відтворення топоніму в українській мові та водночас додає коментар, що дозволяє більш-менш повноцінно уявити собі, який пейзаж постав перед очима мандрівників. Він зазначає, що «Дорога гігантів – геологічна формація вулканічного походження на узбережжі Північної Ірландії – шести-, восьмикутні базальтові стовпи, які за своїм розташуванням скидаються на залишки античної дороги. За легендою, дорогу збудував ірландський міфічний богатир Фінн Мак Кумал».

Представлене роз'яснення є всеохоплюючим, оскільки не тільки додає елемент візуалізації, а й визначає країну походження ПІ та його закорінення у свідомості мешканців Ірландії з часів міфотворення. Завдяки цьому навіть читач, що раніше не стикався з поданим онімом, отримає вичерпну інформацію, необхідну для розкриття образного компоненту створеної автором метафори.

На національному рівні залишаються деякі ПІ, що стосуються різних аспектів внутрішньої життєдіяльності у країні, зокрема, юридичної сфери. У наступній ситуації герої обговорюють вихід пілотного випуску телепередачі

за участі одного з них, однак успіх його викликає значні сумніви, тому Ді Пресо вказує, що тільки досягнувши чогось визначного у своїй кар'єрі юриста, Метцгер зможе створити достатню рекламу для знятої передачі. Якщо його успіх буде меншим, ніж той, що отримав К. С. Дерроу, навряд чи нею зацікавляться:

*"So," said Di Presso, "who's Tony Jaguar. Very big in Cosa Nostra, is who."*

*"You're an actor," said Metzger. "How are you with them?"*

*"I'm a lawyer again," Di Presso said. That pilot will never be bought, Metz, not unless you go out and do something really **Darrowlike**, spectacular. Arouse public interest, maybe with a sensational defense." (Pynchon, The Crying of Lot 49).*

– Отже, – сказав Ді Пресо, – з приводу Тоні Ягуара. Це серйозний туп у Коза Нострі.

– Ти ж актор, – сказав Метцгер. – Що тебе з ними пов'язує?

Я знову адвокат, – відповів Ді Пресо. – Цей пілот ніколи б не купили, Метце, хіба що ти розстараєшся і утнеш щось таке потужне, **як Дерроу**. Може викличеш суспільний інтерес якимось сенсаційним захистом (Пінчон, Виголошення лоту 49, переклад М. Нестелєєва, с. 54).

За додатковою інформацією, що ми знаходимо в коментарі перекладача, «Клеренс Сьюард Дерроу [1857–1938] – один із найвідоміших американських адвокатів 30-х років. Виграв відомий “мавпячий процес”, на якому захищав право викладати у школах теорію Дарвіна. Найбільше прославився завдяки «процесу Леба та Леопольда», на якому врятував від смертної кари двох визнаних убивць, так яскраво і переконливо описавши присяжним останні години мук смертників, що обидва підсудні впали в істерику».

Подібна експлікація смислу ПІ дійсно відповідає ситуації, на яку, вочевидь, спирався Т. Пінчон при написанні твору, вона забезпечує усвідомлення значущості діяльності адвоката, чиє ім'я стало прецедентним для американської аудиторії. Водночас перекладач, імовірно, не доводить

коментар до кінця, оскільки не зайвим було б додати, що в результаті істерики відповідачів, їх було визнано неосудними і таким чином врятовано від смертної кари.

Спорт сьогодні стає все більш актуальною темою художнього дискурсу, що знаходить логічне продовження у творенні ПІ на позначення спортивних подій, реалій, персоналій тощо. Досить незвичним є загальний контекст запропонованого метафоричного переносу, оскільки для його розуміння необхідно враховувати, що походить він з роману у жанрі жаху та готичної літератури. Тим більш незвичним та експресивним видається порівняння ментального удару, на який здатен хлопчик-телепат, герой роману С. Кінга, з бейсбольним ударом Нолана Раяна:

*“Give me a blast. Think at me. I want to know if you got as much as I think you do.”*

*“What do you want me to think?”*

*“Anything. Just think it hard.”*

*He considered it for a moment, then gathered his concentration and flung it out at Hallorann. He had never done anything precisely like this before, and at the last instant some instinctive part of him rose up and blunted some of the thought's raw force – he didn't want to hurt Mr. Hallorann. Still the thought arrowed out of him with a force he never would have believed. It went like a **Nolan Ryan** fastball with a little extra on it (King, The Shining).*

– Нумо, бабахни в мене. Подумай у мій бік. Хочу зрозуміти: чи можеш ти стільки, скільки я думаю, чи ні.

– А що подумати?

– Однаково. Лише подумай сильно.

*Хвилину він міркував, потім, зібравшись із думками, зосередився й різко жбурнув їх убік Геллорана. Раніше нічого подібного Денні не доводилося робити, і в останню мить якась частина його істоти інстинктивно повстала, притупивши грубу силу думки, — він не хотів зашкодити містерові Геллорану. Та все одно та думка вистрелила з нього з такою*

силою, якої він ніколи не міг очікувати. Вона шваркнула, немов подача **Нолана Раяна**, і навіть понад те (Кінг, Сяйво, переклад О. Красюка).

Враховуючи, що подане ПІ не просто обмежується американським культурним простором, а й має досить вузьку сферою вжитку, у перекладацькому коментарі пояснюється, що «Нолан Райян [1947 р. н.] – відомий бейсболіст, який зіграв у Вищій лізі 27 сезонів [1966–1993 рр.]. Швидкість його передач сягала понад 100 миль на годину [160 км/г]».

У такий спосіб перекладач охоплює як загальну інформацію, необхідну для розуміння повідомлення, так і конкретну характеристику, що дає цільовому читачеві можливість вичленувати ознаку в основі прецеденту, – тобто швидкість його передачі. Завдяки діям перекладача реципієнт зможе сформувати цілісну ментальну картину без бар'єрів сприйняття.

Події, що набувають резонансу у суспільстві, також часто виходять на рівень прецедентних, саме такого розголосу в Америці набули справи А. де Сальво, т. зв. «бостонського душителя»:

*That was when they were just startin out here and that fat fuck Ullman, he woulda hired the **Boston Strangler** if he'd've worked for minimum wage* (King, The Shining).

*Це було, коли вони лишень тільки приїхали сюди, а цей жирний мудак Уллман, та він найняв би й самого **Бостонського душителя**, якби той погодився працювати за мінімальну зарплатню* (Кінг, Сяйво, переклад О. Красюка).

У наведеному прикладі як прецедентне вживається саме прізвисько, що отримав убивця, а не його справжнє ім'я, яке, імовірно, не викличе такого широкого кола асоціацій серед пересічних читачів. Роз'яснення для нього і подає перекладач, уточнюючи, що йдеться про «газетне прізвисько серійного вбивці, який протягом 1962–1964 зґвалтував і задушив шовковою панchoхою кількох жінок у Бостоні».

Справа А. де Сальво набула широкого розголосу і поза Бостоном не тільки через жахливі вбивства, які він скоїв, а й через велику кількість

таємниць та навіть сумнівів, що оточують ті злочини. Однак у поданій ситуації відповідні конотації залишаються поза інваріантом сприйняття ПІ і вкладаються у загальноприйнятну версію подій, адже навіть сам автор не посилається на прізвище А. де Сальво, звертаючись до образу вбивці, хто б за ним не ховався. Тому обґрунтованим видаються дії перекладача, які дають можливість обійти усі історичні питання, пов'язані з цією особистістю, і надати при цьому достатньо інформації, аби забезпечити повноцінність сприйняття ПІ, чого і прагнув письменник.

Відтак, ПІ внутрішньонаціонального рівня у більшості випадків потребують експлікативних дій від перекладача, оскільки автор оригіналу апріорі не належить до української лінгвокультури. Як можемо побачити, перекладачі здебільшого успішно ідентифікують ПІ, що належать до внутрішньонаціональних, а найбільш розповсюдженим способом компенсації через відсутність необхідної концептуальної структури у свідомості читачів перекладу виявляється перекладацький коментар, адже ПІ несуть в собі набагато більше однієї характеристики, що фактично виключає прийом заміни.

*Групові ПІ* спрацьовують у рамках певного соціального, вікового, професійного або іншого колективу, тому вони актуалізуються у свідомості тільки його представників та залишаються зашифрованими для будь-кого, хто не є членом відповідної групи.

У запропонованому нижче прикладі сама авторка просить вибачення у читачів через те, що символом найгіршого з посадовців вона обрала мера одного містечка у штаті Коннектикут, у результаті образність утвореного порівняння залишиться доступною лише для його мешканців:

*This intellect-free, soccer-club-owning businessman, with his oily film of corruption and sleaze, who regularly embarrasses his fellow citizens by making lewd gestures in the European parliament, who has mastered the art of speaking l'aria fritta ["fried air"], who expertly manipulates the media [not difficult when you own it], and who generally behaves not at all like a proper world leader but*

*rather like a **Waterbury mayor** [that's an inside joke for Connecticut residents only – sorry], has now engaged the Italians in a war they see as none of their business whatsoever* (Gilbert, Eat, Pray, Love).

Він часто дозволяє собі брутальні витівки у Європейському парламенті, майстерно опанував мистецтво говорити *l'aria fritta* [смажити повітря], вміло маніпулює засобами масової інформації [що нескладно, якщо ти ними володієш] і взагалі поводить себе не як світовий лідер, а радше як **мер Вотербері** [цей жарт можуть зрозуміти тільки мешканці Коннектикуту – даруйте], а тепер втягнув італійців у війну, що, як вони вважають, їх жодним чином не стосується (Гілберт, Їсти, молитися, кохати, переклад Я. Винницької, с. 137).

Отже, застосоване ім'я не є відомим навіть для усіх жителів Сполучених Штатів, а функціонує лише на рівні окремого колективу, відповідно, для представників інших держав або просто інших штатів таке посилення залишиться закодованим. Унаслідок цього перекладач обирає достатньо вдалий спосіб пояснити читачеві цільового тексту, на що саме натякає письменниця та яким вона прагне представити свого героя. Тож, перекладацький коментар повідомляє нам про те, що «два мери Вотербері, Джозеф Сантоп'єстро та Філіп Джордано, відбули тюремне ув'язнення за фінансові злочини під час свого перебування на постах мерів міста».

У такий спосіб читач дізнається, чому у Коннектикуті посада мера Вотербері асоціюється з грошовими махінаціями, безчесністю, безвідповідальністю і в цілому поведінкою, що не варта людини, на яку покладені обов'язки із забезпечення добробуту цілого міста.

Картиною світу мешканців Бостону обмежується інваріантність сприйняття наступних ПІ, причому у представленому прикладі протиставляються два райони міста:

*“You know,” he said, “there are things that won’t do for **Newbury Street** – things that are out of place here, and that can’t be conceived here, anyhow. It’s my business to catch the overtones of the soul, and you won’t find those in a parvenu*

*set of artificial streets on made land. **Back Bay** isn't Boston – it isn't anything yet, because it's had no time to pick up memories and attract local spirits* (Lovecraft, Pickman's Model).

Знаєш, сказав він, – є речі, які не пасують до **Ньюбері-стріт**, – речі, які тут недоречні, які, зрештою, не можна тут досягнути. Моя справа – вловлювати обертони душі, яких не знайти на вульгарних нагромадженнях штучних вулиць фальшивого краю. **Бек Бей** – це не Бостон, наразі це взагалі ніщо, бо це місце ще не встигло накопичити спогадів і завести місцевих духів (Лавкрафт, Повне зібрання прозових творів, Т. 2, переклад О. Українця та К. Дудки, с. 45).

Для українського читача подана ситуація, найімовірніше, залишиться зашифрованою, адже, якщо щодо Ньюбері-стріт загальний контекст подає принаймні деякі відомості, натякаючи на високий статус згаданої вулиці, то посилення на Бек Бей, по-перше, не забезпечує чіткої ментальної картини, а, по-друге, навіть може викликати суперечливі асоціації. Сьогодні Бек Бей – це район, сповнений витонченої архітектури, елітних готелів та магазинів, тож вказівка на те, що у цьому місці немає нічого, що могло б привабити освічену людину, яка тонко відчуває світ, здатна спантеличити читача. Відповідно, перекладачу у першу чергу спадає на думку, що такі вузько специфічні ПІ залишаться чужими для українського культурного простору, тому він приймає рішення застосувати прийом додавання коментаря. Важливо те, що перекладач намагається максимально глибоко усвідомити, а вподальшому передати смисл, закладений автором, тому він розглядає ПІ також і в історичному зрізі, зазначаючи, що «Ньюбері-стріт – один із найфешенебельніших районів Бостона», але також додаючи, що «у час, коли розгортається дія оповідання, Бек Бей був осердям середнього класу».

Вживання групових ПІ у художній літературі є досить цікавим феноменом. З одного боку, вони не знаходять широкого розповсюдження, що витікає з самої їх природи – групові ПІ розраховані на вузьке коло знавців, з іншого, існують ПІ, що однозначно не входять до національної картини світу

та не активуватимуть жодного ментального образу у середньостатистичного її представника. Водночас вони апелюють до інваріанту сприйняття у представників різних народів, однак лише тих, хто спеціалізується у певній галузі або просто знається на ній із зацікавленості, що дає підстави говорити про ПІ, які одночасно входять до категорії групових та міжнаціональних.

Так, особистість Кацусіки Хокусая є надзвичайно званою завдяки тому, що він зробив великий внесок у розвиток японського живопису і гравюри. Для мистецтвознавців та поціновувачів східного живопису ця постать викликає потужні асоціації з різноманітними творами митця, його місцем в історії японського мистецтва, проте для представників відмінної культури або навіть японців, чия сфера інтересів далека від образотворчого мистецтва, подане ПІ залишиться порожнім з точки зору смислу і, як наслідок, образно-аксіологічного компоненту. Принаймні існує висока імовірність того, що фонові знання читача не дадуть йому можливості уявити собі стиль робіт К. Хокусая.

*The mountains on the mainland took snow, and magnificent white shoulders out of **Hokusai** stood west and north across the angry water* (Fowles, The Magus).

*Гори материка покрилися снігом, і над розлютованими водами стояли з півночі та заходу осяйні білі схили в дусі **Хокусая*** (Фаулз, Маг, переклад О. Короля, с. 50).

Перекладач приймає рішення роз'яснити, що «Кацусіка Хокусай [1760–1849] – великий японський художник, майстер ксилографії», що частково компенсує відсутність у свідомості потенційного читача концептуальних структур, які дозволили б осмислити ситуацію.

Проте повнота такого коментаря викликає сумніви через те, що не кожен пересічний представник української культури обізнаний з технікою ксилографії. Особливість ксилографії полягає в тому, що пейзажі на таких картинах наче оживають, кожна деталь сповнюється сенсу та отримує власне призначення, зображення наче стає трьохмірним, активно взаємодіючи із спостерігачем. До того ж, порівняння, скоріше за все, встановлюється з



однією з найбільш широко відомих робіт художника – «Манга», де зображено засніжені схили гори Фудзі, які він втілює у своїй роботі під час найбільш плідного періоду творчої діяльності.

Досить обмеженим, на нашу думку, є коло осіб, для яких як прецедентне спрацює наступне ім'я:

*There was wallpaper – very unusual in humid Bombay – with the repetitive Compton pattern of William Morris in olive green and flesh pinks* (Roberts, Shantaram).

*Стіни були обклеєні шпалерами – нечастий випадок у Бомбеї з його вологим кліматом; на них виднів квітковий орнамент у душі Вільяма Моріса в оливково-зелених і тілесно-рожевих тонах* (Робертс, Шантарам, переклад В. Александрова, с. 238).

Особистість Вільяма Моріса є надзвичайно різноплановою, він був поетом, прозаїком, художником, дизайнером, переконаним послідовником соціалізму, що виражалося також і у його творчості. Очевидно, що у поданому прикладі посилення здійснюється саме на образотворчу діяльність В. Моріса, адже незважаючи на те, що він жив у XIX столітті, найбільш відчутний вплив він здійснив саме на історію орнаментів, що застосовуються дизайнерами дотепер. Для своїх малюнків він знаходив натхнення у таких несхожих тематиках, як середньовіччя та природа, що надавало їм неповторності. Увагу привертає те, що орнаменти В. Моріса на сучасному етапі найбільш яскраво присутні у дизайні шпалер, хоча багато з тих, хто їх використовує, навіть не підозрює, кому належать зображені малюнки. Лише невелике коло знавців орнаментів та декораторів знайоме з роботами першого британського дизайнера інтер'єрів, чия творчість не втратила актуальності для багатьох країн світу, та здатні декодувати представлене повідомлення без бар'єрів у сприйнятті.

У перекладі ПІ передається без змін із вказівкою на те, що «Вільям Моріс [1834–1896] – англійський художник, письменник, громадський діяч, близький до прерафаелітів».

Такий коментар видається інконгруентним поточному контексту, оскільки подані в ньому відомості нічим не сприяють розкриттю смислу ПІ, а посилення на прерафаелітів може тільки заплутати читача, який не надто знається на мистецтві, та навіть в іншому випадку приналежність до цього напрямку позначає лише розрив із класичною традицією, що не має безпосереднього стосунку до роботи В. Моріса над орнаментами.

Перекладач справедливо вважає, що таке ПІ характеризується вузькою сферою вживання, проте його коментар міг би бути набагато більш доцільним, оскільки інформація, яку читач може вичленувати безпосередньо з повідомлення, не є достатньо конкретною, щоб візуалізувати певний малюнок.

Водночас перекладач вилучає ще одне ПІ, а саме *Compton pattern*, розробка якого належить саме В. Морісу, замінюючи його нейтральною мовною одиницею «квітковий орнамент», що разом з подальшим описом гами кольорів дає принаймні загальне уявлення про специфіку зображення.

У сфері кіномистецтва широковідомий шведський режисер І. Бергман, чії картини неодноразово були номіновані та ставали лауреатами престижних кінопремій, таких як «Оскар», «Пальмова гілка», «Сезар» тощо. Відтак ім'я режисера вийшло на рівень прецедентного не тільки власне у Швеції, однак велика кількість глядачів при перегляді тієї чи іншої картини не замислюється не тільки над тим, хто її режисер, але в багатьох випадках і над акторським складом. Відповідно, лише для осіб, причетних до галузі кінематографу, та тих, хто не тільки любить дивитися кінофільми, а й знається на них, подане ПІ розкриє увесь уособлений у ньому образно-асоціативний комплекс:

*Seeing Venice, I'm grateful that I chose to live in Rome instead. I don't think I would have gotten off the antidepressants quite so quick here. Venice is beautiful, but like a **Bergman** movie is beautiful; you can admire it, but you don't really want to live in it* (Gilbert, Eat, Pray, Love).

*Побувавши у Венеції, я страшенно вдячна долі, що таки обрала Рим. Не думаю, що тут мені б вдалося швидко зіскочити з антидепресантів. Венеція прекрасна так, як прекрасні фільми **Бергмана**. Можна ними насолоджуватись, але не потрібно в них жити* (Гілберт, Їсти, молитися, кохати, переклад Я. Винницької, с. 128).

Пошук глибинного смислу людського життя, справжньої цінності людських відносин, релігійна тематика – усі ці аспекти досконало представлені у картинах І. Бергмана. Проте не зовсім очевидно, чому автор звертається саме до фільмів цього режисера як до прецеденту у представлених ситуації, оскільки порівняння, яке проводиться між атмосферою його робіт та Венецією, носить узагальнений характер і не вказує на чітко окреслену характеристику, яка б підштовхнула письменницю до саме такого вибору. Тут скоріше йдеться про зіставлення реальності та кіно в цілому: якісні фільми приємно переглядати, однак це не звільняє від потреби повертатися до дійсності. Можливо, з цієї причини перекладач не вважає за потрібне вдаватися до прийомів, спрямованих на експлікацію значення прецедентного антропоніму. Проте, враховуючи, що для пересічного українського читача подане ПІ з високою імовірністю видасться взагалі незнайомим, обґрунтованим було б додати коментар принаймні енциклопедичного характеру, який засвідчив би значення творчого доробку І. Бергмана.

Представлені приклади не суперечать загальній логіці ПІ як феномену, розрахованого на широку аудиторію, це тільки підкреслює висловлену вище ідею про те, що автор під час написання твору передбачає певний рівень знань читача. Інтелектуалізація твору загалом вказує, що цільові реципієнти володіють достатнім когнітивним багажем, а ті, хто не має потрібної читацької компетентності, просто не візьмуться за нього. Проте, для перекладача ситуація дещо змінюється: він повинен розраховувати на максимально широку аудиторію, тому йому доводиться вносити уточнення, які дали б змогу навіть пересічному читачеві уникнути пробілів у сприйнятті.

Досить незвичну категорію групових ПІ становлять також оніми, що розраховані на шанувальників творчості певного автора, за рахунок взаємодії з якими вони формують спільну базу знань, що дає можливість розшифровувати смисл ПІ, які відсилають до іншого твору того самого письменника.

У наступному прикладі, зокрема, Чак Паланік у своїй роботі “*Make Something Up*” [«Створи щось»] вживає ПІ на позначення назви більш раннього роману письменника “*Fight Club*” [«Бійцівський клуб»], але застосовує його у трансформованому вигляді – “*Flunk Klub*”. Автор також додає прецедентне висловлення, що належить до того самого твору:

*It was Rabbit who dubbed them the “**Flunk Klub.**” “The first rule of Flunk Klub,” Aardvark said, “is you don’t talk about **Flunk Klub.**”* (Palahniuk, *Make Something Up: Stories You Can’t Unread*).

*Саме Заєць назвав їх трійцю «**Фіаско клуб**». Перше правило «Фіаско клубу», – сказав Трубкалук, – нікому не розповідати про «**Фіаско клуб**»* (Паланік, *Створи щось*, переклад О. Красюка, І. Ільїна, В. Ракулєнка, А. Рогози, с. 205).

У перекладі прецедентна одиниця передається шляхом калькування, що нейтралізує значення лексеми *flunk*, яка в англійській мові належить до розмовного шару лексики. Перекладач застосовує в українській мові відповідник «фіаско», лексему більш високого стилю італійського походження. При цьому у перекладі подається роз’яснення, розраховане на читача, не знайомого з іншими творами Ч. Паланіка, де уточнюється, що у тексті подано «алюзії автора на власний роман «Бійцівський клуб»: «Перше правило бійцівського клубу – нікому не розповідати про бійцівський клуб». У такий спосіб перекладач експлікує як джерело ПІ, так і зв’язок між прецедентним іменем і висловленням з точки зору їх релевантності для поточного контексту.

Ментальний образ, що лежить в основі наступного ПІ, розкривається завдяки зв’язку двох творів Г. Лавкрафта. «Жахливий стариган» – така назва

одного з творів автора, що пізніше мандрує до іншого його оповідання. Джерело прецеденту свідчить, що цей чоловік настільки старий, що ніхто не пам'ятає його молодим, навіть імені його майже ніхто не знає. Саме ця ознака підкріплює думку автора про те, що якби у будинку, про який ідеться, хтось жив, старий би точно про це знав. Контексту повідомлення достатньо, щоб зрозуміти, до якої характеристики апелює автор; згадане оповідання дуже коротке за обсягом і не дає жодної додаткової інформації, релевантної для більш повноцінного сприйняття ПІ, тому перекладач не дає жодних пояснень за сутністю оніму, а у виносці лише говорить «див. однойменне оповідання у томі 1», таким чином відсилаючи читача до першого тому перекладів з Г. Лавкрафта:

*One has lived in the ancient house for hundreds of years, but cannot prove their heresy to any real Kingsporter. Even the **Terrible Old Man** who talks to leaden pendulums in bottles, buys groceries with centuried Spanish gold, and keeps stone idols in the yard of his antediluvian cottage in Water Street can only say these things were the same when his grandfather was a boy, and that must have been inconceivable ages ago, when **Belcher** or **Shirley** or **Pownall** or **Bernard** was Governor of His Majesty's Province of the Massachusetts-Bay* (Lovecraft, The Strange High House in the Mist).

*Хтось уже сотні років мешкає у старовинному будиночку, але жоден корінний мешканець Кінгспорта не сприймає такої єресі. Навіть **Жахливий стариган**, який розмовляє зі свинцевими маятниками у пляшках, купує зелень за іспанське золото столітньої давності і тримає кам'яних ідолів у садочку свого старезного будинку на Вотер-стріт, може сказати хіба те, що коли його дід був хлопчиком, усе було так само, і що, мабуть, так незмінно триває уже століття, відколи ще **Белчер**, або **Ширлі**, або **Паунелл**, або й **Бернард** були Губернаторами Його Величності провінції Массачусетс-Бей* (Лавкрафт, Повне зібрання прозових творів, Т. 2, переклад О. Українця та К. Дудки, с. 59–60).

Водночас автор вживає ще низку групових ПІ, не пов'язаних з його попередніми роботами, це – «імена реальних губернаторів зазначеної провінції кінця XVII ст.», про що нам повідомляє перекладач. Очевидно, що ідея, яка мотивувала їх вживання, аналогічна – акцентувати вірність інформації про будинок через тривалість подібного стану речей, адже жодних інших фонових знань про вказаних губернаторів контекст не вимагає. Проте перекладач вважає за потрібне відмежувати вигаданого персонажа від реальних, хоча вони й передають той самий асоціативно-образний комплекс.

У такий спосіб групові ПІ, які, на перший погляд, здаються найбільш обмеженими за колом осіб, що з ними знайомі, здатні розсувати свої рамки, охоплюючи представників різних культур, однак апелюючи при цьому лише до окремих категорій читачів: інтелектуалів, спеціалістів в окремих сферах життя, читачів, що детально знайомі з творчістю певних письменників тощо.

### **3.2 Когнітивні особливості інтерпретації та відтворення прецедентних імен у перекладі**

Розглянувши фактори культурологічного характеру, що чинять вплив на відтворення ПІ у перекладі, необхідно приділити увагу когнітивним особливостям вичленовування смислу онімів, наділених ознаками прецедентності, та їх оптимальної передачі у тексті перекладу. Зазначені особливості перекладацької діяльності полягають у когнітивних процесах, що відбуваються у свідомості перекладача під час декодування смислу ПІ та його передачі для представників іншої культури.

У випадку, якщо ПІ присутнє як у вихідній, так і в цільовій культурах, перед перекладачем постає питання, чи зберігається аналогічна відповідність між концептуальними структурами, на які спирається зазначене ім'я. Як наслідок, релевантним стає визначення характеру такої концептуальної структури: чи містить вона одну конкретну характеристику об'єкта, чи

набуває ознак гештальту, чи відсилає до ПТ або ПС. Вказані відмінності відіграють важливу роль в аспекті перекладу, оскільки ПІ, що функціонує самотійно як уособлення однієї або декількох ознак, може з легкістю переноситися перекладачем до приймаючої культури, адже для читача перекладу за ПІ буде закріплено ту саму концептуальну структуру. З іншого боку те саме ПІ, яке не набуває рівня самотійності і розкриває своє значення лише у зв'язку з джерелом прецеденту, для цільового реципієнта може не «спрацювати» через відсутність достатніх фонових знань. З метою встановлення актуальності ПІ для цільового культурного простору перекладач повинен із максимальною можливою точністю спрогнозувати, наскільки широкий обсяг фонових знань необхідний читачеві для повноцінної інтерпретації ПІ та чи належить йому вдаватися до додаткових засобів експлікації через потенційну нестачу у свідомості реципієнта окремих елементів смислу, що ПІ покликане актуалізувати у поточному контексті.

Зокрема у наступному прикладі порівняння з Ейфелевою вежею вживається задля підкреслення високого зросту людини, що не зовсім характерно для архітектурних будівель, однак, імовірно, для автора важливу роль відіграла не тільки висота, а й загальна краса та велич вежі. Письменник створює свою метафору, прагнучи максимально яскраво описати кремезного персонажа, що не відштовхує, а навпаки приваблює. Подане ПІ застосовується з метою вираження комплексного смислу, тож незважаючи на простоту вичленовування основної ознаки, на якій ґрунтується ПІ, ментальний образ, що постає перед читачем твору, передбачає набагато більш складний асоціативно-конотативний комплекс, який навіть набуває характеристик гештальту:

*'He was a god, my dear,' she told me. 'He was immensely tall, as tall as the Eiffel Tower, with great broad shoulders and a magnificent chest, a waist that you could almost put your hands round, a belly flat, but flat like the palm of my hand, and muscles like a professional athlete's* (Maugham, *The Razor's Edge*).

*Він був просто юний бог, – розповідала вона мені – Заввишки з Ейфелеву вежу, широченні плечі, могутні груди, а стан такий тонкий, що можна пальцями обхопити, живіт плаский, геть плаский, мов долоня, і м'язи, як у борця чи боксера (Моем, На жалі бритви, переклад А. Толкачова).*

Зважаючи на те, що ця вражаюча споруда відома на весь світ, адже стала своєрідним символом Парижу і Франції в цілому, як її значення, так і візуальний образ настільки впізнавані, що для української аудиторії немає потреби в жодних поясненнях, тож механізм інтерпретації ПІ, притаманний представникам вихідного культурного простору, зберігатиметься у цільовому. Завдяки цьому читач матиме змогу розкрити увесь спектр смислів, передбачених ПІ, навіть якщо спільність ментального образу у свідомості реципієнта оригіналу та тексту перекладу вимагатиме залучення знань, що виходять за межі однієї ознаки.

Гештальтний характер носить і образ Шерлока Холмса, що лежить в основі наступного ПІ, яке є не менш відомим для українського читача, ніж попереднє, та викликає потужні усталені асоціації завдяки високому рівню прецедентності, що сформувався на основі художніх творів, кінофільмів, навіть комп'ютерних ігор, які міцно укорінили цього персонажа у свідомості представників багатьох культур світу. Відповідно, концептуальна структура, до якої апелюватиме ПІ для українського читача не відрізнятиметься від способу сприйняття реципієнта, на якого розраховував автор оригіналу, хоча здається, що він дещо викривив метод проведення розслідування знаним детективом, породженим уявою А. Конан-Дойла, адже Шерлок Холмс розраховував не на помилку підозрюваного, а скоріше на власні уважні спостереження та висновки на основі фактів.

*"Her husband," I said quite simply. They were curious. Something was fishy. They tried some amateur **Sherlocking** by asking the same questions twice, expecting us to make a slip. I said, "Those two fellows are going back to work on the railroad in California, this is the short one's wife, and I'm a friend on a two-week vacation from college." (Kerouac, On the Road).*



— Її чоловік, — відповів я досить просто. їм було цікаво. І підозріло. Вони намагались аматорськи **погратися в Шерлока Холмса**, двічі запитуючи одне й те саме, сподіваючись, що ми проговоримося. Я сказав: — Ці два хлопці вертаються працювати на залізницю в Каліфорнії, це дружина коротшого, а я їхній товариш, на двотижневих канікулах в університеті (Керуак, На дорозі, переклад Б. Павличко).

Водночас у вихідному тексті ПІ вживається у дещо трансформованому вигляді, адже воно позначає не самого персонажа, а тип діяльності, характерний для нього, проте якщо в англійській мові можлива подібна трансформація завдяки наявності такої форми дієслова, як герундій, в українській мові дієприкметник, який у багатьох випадках вживається для його передачі, відповідає далеко не всім випадкам застосування герундію, зокрема це не є доцільним і у ситуації, що розглядається. З цієї причини перекладач передає ПІ у складі словосполучення, звертаючись власне до імені персонажа, щоб змалювати багатогранний образ, який поєднує розум та проникливість детектива, а також його розслідування, що нерозривно пов'язані з творами, завдяки яким сформувався прецедент.

Вартим уваги видається вживання ПІ, що не набуло ознак самостійності і тісно пов'язане з текстом, який слугував його джерелом. Так, для багатьох українців ім'я Макбета асоціюється зі зрадою та вбивством на шляху до влади, однак для декодування представленої ситуації цього виявиться недостатньо, оскільки в поточному контексті ПІ спирається на концептуальну структуру, яка включає знання сюжету трагедії В. Шекспіра. Тільки за їх наявності читач зможе пов'язати представлене повідомлення з епізодом, коли відьми пророкують Макбету, що йому судилося стати королем, з чого починається шлях, який призведе до загибелі багатьох, включно із самим Макбетом:

*'You can feel eeevil coming out of it,' Eleusippus said in a voice of such portentousness that it should have been laughable, like a high-school girl playing a witch in **Macbeth**, but which somehow wasn't* (King, Four Past Midnight).

*Можна відчувати, як від неї віє злоом, промовила Єлевсиппа таким страшним голосом, наче школярка, що грає відьму в «Макбеті». Можна було б засміятись. Проте зовсім не було смішно* (Кінг, Чотири після півночі, переклад Є. Гіріна, с. 853).

Звичайно навіть інформації, наданої автором, буде достатньо для актуалізації образу лихої відьми зі зловісним голосом, проте існує небезпека того, що буде втрачено експресивність та аксіологічне забарвлення, які отримує текст завдяки вживанню ПІ. З одного боку, перекладач вважає, що ПІ залишиться знайомим для цільової аудиторії, з іншого боку, він не враховує, що інваріант сприйняття поданого ПІ як самостійного не обов'язково дозволить сформувати ментальний образ, який відповідатиме контексту нового вживання, у зв'язку з чим було б обґрунтовано прокоментувати, до яких саме ознак апелює ПІ в оригінальному повідомленні.

ПІ, вжите у наступній ситуації, не залишиться чужим для українського читача, хоч і породжене англомовною культурою, однак спосіб його відтворення у перекладі може призвести до деякої неоднозначності ментального образу, що постає під час сприйняття ПІ. Специфіка його передачі у перекладі визначається тим, що шляхом вживання імені відомого письменника автор представленого твору апелює не власне до його постаті, а до діяльності, якою він займався.

*It was so potent, and came with such force from the water-pipe, that almost at once my bloodshot eyes failed in focus and I experienced a mild, hallucinatory effect: the blurring at the edges of other people's faces, and a minuscule time-delay in their movements. **The Lewis Carrolls**, Karla called it. I'm so stoned, she used to say, I'm getting **the Lewis Carrolls*** (Roberts, Shantaram).

*Суміш діяла дуже ефективно, а дим надходив під великим тиском, тож відразу ж очі у мене налилися кров'ю, все почало переді мною розпливатися; мені здавалося, ніби обличчя відсуваються врізнобіч, а рухи їхні сповільнюються. Карла називала такий стан «льюїс-керролівським». «Я*

так накачалася, – казала вона, – у мене наче **Льюїс Керрол** перед очима» (Робертс, Шантарам, переклад В. Александрова, с. 252).

Особистість Л. Керрола знайома для кожного представника українського культурного простору ще з раннього віку завдяки таким його творам, як «Аліса у Дивокраї» та «Аліса у Задзеркаллі». Водночас, не кожен пересічний українець знає, що він також був математиком, філософом і логіком, а тому його літературні роботи – це не просто цікаві вигадки для дитячої уяви, більш досвідчений читач може виявити не тільки безліч зв'язків із різноманітними літературними та культурними феноменами, але й те, що основу їх складає зовсім не магія, а логіка нашої реальності, що у світі Л. Керролла спрацьовує навпаки. Вочевидь, саме до цієї особливості творчого доробку автора і звертається Г. Робертс, описуючи стан людини під дією наркотиків. Сприйняття дійсності, відтак, викривляється, наче звичні закони розуміння оточуючого світу просто перестають діяти.

В англійській мові автор двічі застосовує ПІ у множині з означенням артиклем [*the Lewis Carrolls*] що додатково свідчить про образний характер вживання оніму, а отже й вимагає підвищеної уваги перекладача. Оскільки в українській мові, перш за все, відсутня категорія артиклю, перекладачеві доводиться адаптувати ПІ до норм цільової мови. У першому випадку це йому вдається досить вдало як з точки зору плану вираження, так і збереження смислу, адже у перекладі оригінальна одиниця передається через прикметник «лььюїс-керролівський» на позначення відповідного стану свідомості. Однак надалі перекладач відтворює вираз “*I'm getting the Lewis Carrolls*” як «у мене наче **Льюїс Керрол** перед очима». Таке формулювання може здатися недостатньо прозорим не тільки тому, що реципієнт, імовірно, не зможе уявити собі, як виглядав Л. Керролл, але й більшою мірою тому, що в цьому немає потреби. Цілком очевидно, що людині під впливом наркотичних речовин навряд чи буде ввижатися Л. Керролл. Порівняння здійснюється на основі абсурдних подій, які відбуваються у творах автора і суперечать законам логіки, тому у другому випадку було б доцільніше

здійснити заміну імені автора, наприклад на назву його твору. Так, у наведеному прикладі через ім'я Л. Керролла письменник звертається до особливостей його творчої спадщини, без розуміння чого інтерпретація повідомлення залишиться неповною.

Проілюстрована нижче ситуація викликає значно більше труднощів для перекладача, оскільки одне й те саме ім'я, що набуло ознак прецедентності як у вихідній, так і у цільовій культурі, апелює до різних концептуальних структур. Так, для представника української культури образ «короля-сонця» у першу чергу викликає асоціації з періодом розквіту Франції, її об'єднанням, зростанням військової міцності та ваги на політичній арені, розвитком культури та освіти. Відповідно, вживання вказаного ПІ на позначення фінансової діяльності, тим більше невдалої, для українського культурного простору є вкрай незвичним. Однак для Франції правління Людовика XIV також означало руйнівні податки та спустошення скарбниці, тож його сприйняття може набувати подвійного смислу та визначатися як здобутками країни під час володарювання короля, так і надмірними витратами та фінансовою кризою, до яких вони призвели. Поданий діалог покликаний активувати концептуальну структуру, яка пов'язана саме з другим комплексом ознак:

*'Good afternoon, Nicholas. I must apologize for my absence. There has been a small scare on Wall Street.' Wall street seemed to be on the other side of the universe, not just of the world. I tried to look concerned.*

*'Oh?'*

*I foolishly entered a financing consortium two years ago. Can you imagine Versailles with not one **Roi Soleil**, but five of them?* (Fowles, The Magus)

- Добридень, Ніколасе. Перепрошую за те, що відлучився. Маленький переполох на Волл-Стриті.

Здавалося, Волл-стрит десь на краю не те що світу – всесвіту. Я вдав співчуття.

- Оце так!

- Два роки тому я здуру вступив до фінансового консорціуму. Чи могли б ви уявити **Версаль**, у якому не один **Roi Soleil**, а зразу п'ять? (Фаулз, Маг, переклад О. Короля, с. 182)

У наведеному прикладі вживається два взаємопов'язаних ПІ – *Versailles* та *Roi Soleil*, – що у поєднанні відсилають до прецедентної ситуації правління Людовика XIV. Що цікаво, ПІ *Roi Soleil* перекладач залишає у первинному вигляді, можливо, тому, що переклад здійснюється з англійської мови. Оригінальна одиниця подана французькою, що спонукає перекладача до її збереження, щоб точніше передати специфіку вихідного тексту, однак у примітці все ж уточнюється іншомовне походження ПІ та його значення українською – «король-сонце – франц.». Водночас у перекладі не експлікуються ті конотації, до яких апелює письменник, за рахунок чого для українського читача таке застосування ПІ, скоріше за все, суперечитиме позитивному інваріанту сприйняття, притаманному для представника української нації.

Спосіб інтерпретації наступного ПІ цільовою аудиторією також може характеризуватися значними відмінностями у порівнянні з реципієнтами оригіналу. Для українських читачів особистість О. Вайлда є, безумовно, відомою, однак здебільшого завдяки його творчості, що поетизує красу «як один з видів генію» та мистецтво, якому «наслідує саме життя». Таким письменника знають українці завдяки його казкам, драмам і, звичайно, роману «Портрету Доріана Грея», тож у свідомості українців інваріант сприйняття ПІ пов'язаний з естетикою, яку сповідував письменник, найяскравішими зі створених ним персонажів, однак, імовірно, не з його особистим життям.

*From that time on the obliteration of Curwen's memory became increasingly rigid, extending at last by common consent even to the town records and files of the Gazette. It can be compared in spirit only to the hush that lay on **Oscar Wilde**'s name for a decade after his disgrace, and in extent only to the fate of that sinful **King of Runazar** in **Lord Dunsany**'s tale, whom the Gods decided must not only*

*cease to be, but must cease ever to have been* (Lovecraft, *The Case of Charles Dexter Ward*).

*Відтоді суворо заборонили згадувати про Кервена і навіть знищили про нього записи у міських архівах та старих примірниках часопису Gazette. За духом це нагадувало десятилітнє замовчування імені **Оскара Вайлда** після його ганьби, а за масштабом – долю, що спіткала **Короля Руназару** в книжці **Лорда Дансені**, якого боги вирішили не лише знищити, а й стерти всю земну пам'ять про нього* (Лавкрафт, *Повне зібрання прозових творів*, Т. 2, переклад О. Українця та К. Дудки, с. 246).

Відтак розходження концептуальних структур, які є необхідними для цілісної інтерпретації ПІ, вимагає від перекладача роз'яснення ознак, що лягли в основу прецеденту у вихідній культурі, однак для цільової не набули потрібного рівня релевантності. Це завдання успішно вирішується у перекладі завдяки коментарю, у якому говориться, що «Оскара Вайлда ув'язнили на два роки за гомосексуалізм, після чого він виїхав до Франції. Репутацію письменника було настільки заплямовано, що його п'єси часто ставили без зазначення імені автора». Схожий смисл передає друге вжите автором ПІ, однак воно взагалі не властиве приймаючому культурному простору, відповідно, якщо у першому випадку перекладач лише дещо специфікує мету вживання ПІ без розкриття того, ким була ця людина [адже в цьому немає необхідності], то у другому коментар стає засобом компенсації відсутніх фонових знань. Уточнення того, що «Альтазар, Король Руназару – персонаж казки Лорда Дансені «Король, якого не було» у книжці Лорда Дансені «Час і боги», забезпечує базові знання про персонажа та автора, з твору якого він походить, що у поєднанні із ситуацією, описаною в оригіналі, дає читачеві можливість повністю розкрити смисл ПІ.

Ще більший обсяг розбіжностей виникає під час інтерпретації наступного ПІ. Відмінності у його сприйнятті постають не через «висвічування» різних характеристик того самого образу у вихідній та цільовій культурах, а через здатність ПІ апелювати до двох зовсім різних

концептуальних структур. Так, ПІ Арлекін, що є відповідником до оригінальної одиниці *Harlequin*, для українського читача, скоріше за все, активізуватиме фонові знання про персонажа казки «Пригоди Буратіно» О. М. Толстого. Якщо реципієнт володіє глибшою читацькою компетенцією, він пам'ятатиме, що робота О. М. Толстого над зазначеним твором розпочалася з перекладу «Пригод Піноккіо» Карло Коллоді, де читач знайомиться з Арлекіном, чий образ походить з італійської комедії дель арте. Однак, такий інваріант сприйняття зовсім не сприяє активуванню концептуальної структури, який забезпечив би вірне розуміння представленої ситуації. Наївний та смішний персонаж італійського народного театру не викликає жодних асоціацій з любовними романами, про які йдеться у наступній ситуації:

*Dinner with Nick Hopewell — a dark, mysterious stranger. Maybe with candles and a good bottle of wine. More kisses afterward — real kisses. It all seemed like something which might happen in one of the **Harlequin** romances she sometimes read* (King, Four Past Midnight).

*Вечеря з Ніком Гопвелом — чорнявим, таємничим незнайомцем. Можливо, при свічках і з пляшкою якогось доброго вина. А потім ще поцілунки — справжні цілунки. Усе це здавалося таким, що могло відбуватися в якому з **арлекінівських** любовних романів, які вона інколи читала* (Кінг, Чотири після півночі, переклад О. Красюка, с. 268).

Перекладач, тим не менш, приймає рішення зберегти ПІ. Водночас у позатекстовому коментарі він роз'яснює, що «“Harlequin” – засноване 1949 р. канадське видавництво, яке спеціалізується на випуску любовних романів і жіночої прози». Такий прийом може видатися спірним, проте контекст вживання ПІ не дозволяє перекладачеві вдатися до заміни, оскільки у приймаючій культурі важко знайти ПІ, що супроводжувалося б аналогічним образно-асоціативним комплексом, окрім того, подібна субституція призвела б до змін в оригіналі, яких перекладач не може собі дозволити через потенційне порушення специфіки вихідного тексту.

ПІ, вжите у прикладі, наведеному нижче, загалом не становить значних складнощів для розуміння, оскільки образ підступної чаклунки-спокусниці Кірки, героїні «Одіссеї» Гомера, набув достатньо широкого розповсюдження в українській культурі, принаймні серед аудиторії з високим рівнем читацької компетентності, на яку, безумовно, розрахований роман Дж. Фаулза *“The Magus”*, що сповнений посилань на історичні події та культурні явища, які проходять не тільки на мовному, але й на сюжетному рівні. Водночас спосіб відтворення ПІ у перекладі здатен дещо ускладнити його сприйняття:

*But with the love came a contradictory, almost irritating, feeling of impotence and inferiority, as if Greece were a woman so sensually provocative that I must fall physically and desperately in love with her, and at the same time so calmly aristocratic that I should never be able to approach her.*

*None of the books I had read explained this sinister-fascinating, this **Circe-like** quality of Greece; the quality that makes it unique* (Fowles, *The Magus*).

Однак разом із коханням прийшло й суперечливе, само дратливе чуття безсилля й меншовартості. Ніби Греція була такою еротичною спокусницею, що хоч-не-хоч, а по вуха залюбишся, і водночас такою байдужою аристократкою, що й несила підійти до неї. Жодна з книжок, що я прочитав, не розтлумачила цієї недоброї, чарівливої, **кіркеїної** властивості, завдяки якій Греція єдина й неповторна (Фаулз, *Маг*, переклад О. Короля, с. 44–45).

Для відтворення елементу *Circe-like* перекладач обирає відповідник «кіркеїна», що повністю обґрунтовано з точки оригіналу, адже автор порівнює з Кіркою саме Грецію. З іншого боку, у приймаючій культурі більш уживаним є латинізований варіант імені чарівниці – Цирцея. Відтак, можливо, доцільним було б ввести до перекладу коментар, який пояснив би, що обидва зазначені імені позначають того самого персонажа міфу.

Зацікавленість викликають і ситуації, коли автор умисно використовує ПІ задля гри зі смислами, тоді з розбіжностями сприйняття стикається не



тільки цільовий читач, непорозуміння виникає між самими персонажами, що ілюструє наступний діалог:

*My name is spelled different in Ukrainian but in North America it's easier to use Russian spelling and be Boris, not B-o-r-y-s. In the West everybody knows Boris Yeltsin...*” he ticked his head to one side – **“Boris Becker –”**

**“Boris Badenov –”**

*“Eh?” he said sharply, turning as if I'd insulted him.*

**“Bullwinkle? Boris and Natasha?”**

*“Oh, yes. Prince Boris! War and Peace. I'm named like him. Although the surname of Prince Boris is Drubetskóy, not what you said.”* (Tartt, *The Goldfinch*, p. 153)

*Моє ім'я вимовляється інакше українською мовою, але в Північній Америці легше застосовувати російську вимову й говорити Борис, а не Борис. На Заході всі знають Боріса Єльцина... – Він схилив голову набік. – Боріса Беккера...*

*- Боріса Баденова...*

*- Кого? – різко запитав він, ніби я його образив.*

*- Бульвінкля. Боріса й Наташу.*

*- О, так. Князя Боріса. «Війна і мир». Мене назвали на його честь. Хоч прізвище князя Боріса Друбецькой, а не те, яке ти назвав* (Тартт, Щиголь, переклад В. Шовкуна, с. 248).

Наведений приклад яскраво демонструє комунікативний провал, до якого призвели саме культурно обумовлені відмінності у картинах світу співрозмовників, оскільки ім'я Борис кожен з них інтерпретує з позиції власних фонових знань. У результаті у свідомості комунікантів актуалізуються різні концептуальні структури, що не дає їм можливості зрозуміти одного, а зрештою слова одного ображають його візаві. Враховуючи, що схожий неоднозначний образ може скластися і для цільового читача, перекладач роз'яснює, що «тут Тео і Борис не порозумілися: Тео говорить про американські анімаційні комікси, а Борис –

про роман «Війна і мир». Завдяки експлікативним діям перекладача реципієнт зможе диференціювати посилання на роман Л. М. Толстого «Війна і мир» та на комікси як культурні феномени, властиві суто американській культурі, що допоможе читачеві усвідомити задум автора та уникнути плутанини, як це сталося з персонажем твору.

Таким чином, коли перекладач стикається з ПІ, які у цільовій культурі викликають асоціації, відмінні від тих, що передбачав автор як представник іншого культурного простору, йому необхідно висвітлити ознаки, що стали домінантними під час формування прецедентності відповідного оніму у картині світу носіїв вихідної культури. В іншому випадку наявність інваріанту сприйняття, який не має жодної ваги у поточному контексті, поставить читача у глухий кут навіть більшою мірою, ніж якби вжите ПІ виявилось йому взагалі невідомим через те, що повідомлення автора суперечитиме звичному способу сприйняття ПІ.

Дещо інша ситуація виникає, якщо смисл, виражений в оригіналі через ПІ, близький приймаючій культурі, однак вжитий автором онім не є найбільш прототиповим уособленням закладеного образно-асоціативного комплексу для цільової аудиторії. Одним із можливих способів вирішення цієї проблеми є заміна ПІ. Зокрема, у наступному прикладі перекладач приймає рішення вдатися до субституції ПІ, оскільки, на його думку, ім'я могутнього титана Атласа, який за грецькою міфологією тримав на своїх плечах небеса, не є широко розповсюдженим в українській культурі і не перетворилося на символ фізичної сили, доступний для сприйняття пересічного українського читача:

*She lucked and struggled, but of course she was too small and I may not be **Mr. Atlas** but I am not a weakling either* (Fowles, The Collector).

*Вона брикалася й боролася, але, звичайно, просто була занадто мала, та і я хоч і не **Геркулес**, але й не слабак* (Фаулз, Колекціонер, переклад Г. Яновської, с. 50).

Привертає увагу те, що для заміни перекладач не обирає ім'я, що походить власне з української культури, а звертається до іншого героя античності, Геркулеса, що уславився своєю надлюдською силою та сміливими подвигами. Разом з тим, на відміну від Атласа, посилення на якого розраховане на читача з певним інтелектуальним багажем, Геркулес є відомим в усіх країнах, що у той чи інший спосіб зазнали впливу елліністичної культури, його ім'я з достатньо високою частотністю з'являється у дискурсі української нації навіть на побутовому рівні. Водночас такий перекладацький прийом, імовірно, є більш обґрунтованим з точки зору збереження особливостей вихідного тексту, адже ПІ, застосоване замість оригінального, з одного боку, відкрите для інтерпретації українським читачем, а з іншого, походить з грецько-римської міфології, як і онім, вжитий автором, що робить втручання перекладача менш помітним.

У поданому нижче прикладі застосовується заміна, яка обумовлена не відмінностями у концептуальних структурах, до яких апелює ПІ у вихідній та цільовій культурах. Такий спосіб перекладу ґрунтується на стандарті вживання ПІ у приймаючому культурному просторі. Автор оригіналу звертається до книги *“Arabian Nights”*, щоб описати становище, у якому опинилася героїня – усі її бажання виконують на перше прохання, навіть забаганку стосовно купівлі французьких парфумів, однак подібна щедрість не змінює того, що вона залишається полонянкою подібно до дружини султана, вимушеної розповідати йому казки лише задля того, щоб уникнути страти:

*He came in this morning with fourteen different bottles. He'd ransacked all the chemists' shops. It's mad. Forty pounds' worth. It's like living in the Arabian Nights. Being the favourite in the harem. But the one perfume you really want is freedom* (Fowles, *The Collector*).

*Сьогодні вранці він приніс чотирнадцять [!] різних пляшечок. Облазив усі крамниці. Це шаленство якесь. Сорок фунтів усе разом. Живу, наче в казках «Тисячі й однієї ночі». Улюблена дружина султана. Але єдиний*

*аромат, якого справді хочеться, – це свобода* (Фаулз, Колекціонер, переклад Г. Яновської, с. 238).

Твір арабсько-персидської середньовічної літератури, з яким проводиться порівняння, зберігає свою релевантність для українського читача, однак цільовій мові притаманний дещо інший відповідник для оригінальної одиниці, відтак перекладач відтворює ПІ “*Arabian Nights*” як казки «Тисячі й однієї ночі», додаючи також уточнення щодо специфіки згаданої збірки.

У наступній ситуації так само здійснюється заміна ПІ, однак замість нього вживається не онім, що набув статусу прецедентного для вираження відповідного смислу у цільовій культурі, а нейтральна мовна одиниця. Важливо підкреслити, що в традиційному сенсі лексема «циклоп» не вважається власною назвою ані в англійській, ані в українській мові, однак автор, вочевидь, прагне надати їй такого статусу, вимальовуючи персоніфікований образ лютого гіганта:

*With Cyclopean rage it tore through the soil above that damnable pit, blinding and deafening me, yet not wholly reducing me to a coma* (Lovecraft, The Lurking Fear).

*Із неймовірною люттяю* вона пробилась крізь шари ґрунту над тією проклятою ямою, осліпивши і оглушивши мене, але не увігнавши у стан цілковитого заціпеніння (Лавкрафт, Повне зібрання прозових творів, Т. 1, переклад О. Українця та К. Дудки, с. 304).

Рішення перекладача важко оцінити, оскільки циклопи, жорстокі одноокі велетні з грецьких міфів, добре знайомі українській аудиторії, тож проведеної заміни можна було б уникнути, оскільки збереження ПІ у цільовому тексті не завадило б розумінню оригінального повідомлення, хоч і не виступає найбільш прототиповим засобом вираження необхідного асоціативно-конотативного комплексу. Однак перекладач віддає перевагу вилученню ПІ та вираженню його смислу через прикметник «неймовірний»,

що цілком відповідає контексту, але не передає образно-ціннісної складової, яка характеризує ПІ.

Таким чином, до заміни перекладачі вимушені вдаватися, якщо у приймаючій культурі ім'я, застосоване автором, не досягло статусу прецедентного або не є найбільш стереотипним засобом вираження потрібного смислу. Для перекладача, відповідно, існує два шляхи: один з них полягає у заміні ПІ оригіналу онімом, що перетворився на усталене втілення відповідної ознаки у цільовому культурному просторі, або нейтральною мовною одиницею, яка передає характеристики, що обумовила вибір автора. Такі заміни є можливими та інколи навіть доцільними, якщо специфіка концептуальної структури в основі ПІ дозволяє чітко визначити ознаку, яку воно покликане передати, завдяки чому перекладач успішно знаходить у цільовій мові засіб її вираження. У випадку, якщо образ, уособлений у ПІ, набуває гештального характеру, здійснити заміну стає практично неможливо, оскільки при цьому не уникнути розбіжностей між образами, що викликає оригінальне ПІ та його потенційний субститут.

Нарешті, ПІ, з яким працює перекладач, може не апелювати до жодної концептуальної структури через відсутність у читача фонових знань, співвіднесення з якими обумовило б вірну інтерпретацію оніму. Пов'язану з цим проблему перекладачі вирішують, зокрема, завдяки додаванню, що здійснюється як у самому тексті, так і поза ним.

Так, у представленому нижче прикладі автор, вочевидь, вважає, що для його цільової аудиторії вжите ПІ характеризуватиметься високим ступенем прецедентності, оскільки твір О. Гакслі "*Heaven and Hell*" [«Небо і пекло»] орієнтований на високоосвіченого читача, який здатен буде відстежити множинні зв'язки з різноманітними феноменами науки та культури, присутні у тексті, та зрозуміти глибинні філософські розмірковування письменника. Усвідомлюючи, що середньостатистичний представник української нації не візьметься за прочитання роботи, що вимагає настільки широкої читацької

компетенції, перекладач здійснює переклад, що відповідав би рівню сприйняття інтелектуального українського читача:

*His personages are essentially static. They never do anything; they are simply there in the same way in which a granite Pharaoh is there, or a Bodhisattva from Khmer, or one of **Piero's flat-footed angels** (Huxley, Heaven and Hell).*

*Його персонажі, по суті, статичні. Вони нічого не роблять; вони просто присутні, так само як гранітний фараон, бодхісаттва кхмерів чи один із плоскостопих ангелів **П'єро делла Франчески** (Гакслі, Небо і пекло, переклад О. Буценка).*

Однак у випадку представленого вище ПІ перекладач все ж вдається до певної експлікації у формі додавання у межах самого тексту, у результаті чого наводиться повне ім'я художника епохи Відродження П'єро делла Франчески замість його скороченої версії, представленій в оригіналі. ПІ, що підлягає розгляду, як і такі загальні назви, як «фараон» або «бодхісаттва», покликане передавати не тільки статичність постави, але й стійкість духу. Відповідно, читач зможе змалювати для себе достатньо цілісний ментальний образ за умови, якщо він хоча б у загальних рисах знайомий з особистістю П'єро делла Франчески. У такому випадку додавання, здійснене перекладачем, є обґрунтованим і не потребує подальшого розширення. Водночас, якщо подане ПІ не відсилає до жодної концептуальної структури у свідомості читача, розкриття повного імені художника не сприятиме вірній інтерпретації повідомлення, а має супроводжуватися додатковим роз'ясненням асоціативного комплексу, притаманного ПІ у вихідній культурі.

До спектру засобів компенсації недостатніх фонових знань читача входить також позатекстовий коментар, що застосовується, коли інформація, потрібна для декодування ПІ, не може бути внесена до тексту перекладу через свій обсяг або недоцільність додавання з огляду на подальший контекст повідомлення.

Представлене у поданому прикладі ІІІ не притаманне українському культурному простору, воно відсилає до прецедентної ситуації, релевантної для американської нації. На літаку, де знаходиться герой, починають відбуватися дивні, незрозумілі події, що створюють відчуття небезпеки. З цієї причини автор порівнює емоційний стан персонажа з тими, хто зійшов на корабель “*Mary Celeste*” через місяць після початку його подорожі і не знайшов жодної живої душі на борту. Проте, щоб усвідомити, які відчуття його охопили, необхідно знати містичну історію, яка настільки глибоко укорінилася у свідомості американців, що створила прецедент:

*Never mind that; what did happen? In God's name, what?*

*He didn't know, but he did know that looking at the abandoned drinks trolley put an enormous feeling of terror and superstitious dread into his guts. For just a moment he thought that this was what the first boarders of the **Mary Celeste** must have felt like, coming upon a totally abandoned ship where all the sail was neatly laid on, where the captain's table had been set for dinner, where all ropes were neatly coiled and some sailor's pipe was still smouldering away the last of its tobacco on the foredeck...(King, Four Past Midnight).*

«Не переймайся тим; важливо, що тут трапилося. Що, заради Бога?»

Цього він зрозуміти не міг, але розумів, що, дивлячись на покинутий столик-візок, він відчуває, як його нутрощі наповнює жаливо велетенське відчуття забобонного страху. В ньому промайнула коротка думка, що так мусили почуватися ті, хто першим піднявся на «**Марію Целесту**», опинившись на цілком порожньому кораблі, де всі вітрила було акуратно наключовано, де капітанський стіл було накрито для вечери, де всі линви було акуратно змотано в бухти, а на півбаку в люльці якогось моряка ще жевріли рештки його тютюну... (Кінг, Чотири після півночі, переклад О. Красюка, с. 44)

Втім, для пересічного українського читача вжите ІІІ, імовірно, не актуалізуватиме жодного ментального образу. У результаті перекладач вдається до роз'яснення, щоб вивести знання цільової аудиторії на рівень,

достатній для повноцінної інтерпретації ПІ, додаючи, що «*“Mary Celeste”* – знаменитий корабель-привид: американська бригантина, яка 7 листопада 1872 р. з вантажем спирту вийшла з Нью-Йорка в Геную, а 4 грудня була знайдена в Атлантичному океані за 400 миль від Гібралтару; неушкоджене судно рухалося при ясній погоді під частково поставленими вітрилами, з запасом їжі й води та цілим вантажем, але без рятувальної шлюпки, без екіпажу й пасажирів, котрі невідомо куди поділися». Такий коментар повністю відповідає поточній ситуації вживання ПІ і дозволяє читачеві простежити задум автора.

Наступні ПІ так само апелюють до прецедентної ситуації, однак якщо одне з них, а саме Річард Левове Серце, в українському культурному просторі набуло широкого розповсюдження, ім'я Блонделя характеризується більш обмеженим вживанням, що не дає читачеві сформувати ментальний образ, який автор передбачав, поєднавши ці два оніми в контексті однієї комунікативної ситуації:

*They were still in the last sunlight and must have given a fine view west over the village and the straits to the Argolian mainland. Was it a view Julie knew well? I felt like **Blondel** beneath **Richard Coeur de Lion**'s window, but not even able to pass messages by song* (Fowles, *The Magus*).

*Зачинені віконниці освітлені останніми сонячними променями. Звідти відкривається чудовий вигляд на західну частину села й на протоку, що відділяє Фраксос від Арголіди. Чи часто милувалася Жулі цією панорамою? Я стояв, як **Блондель** під вікном у **Лєвового Серця**, ось тільки не міг заспівати, щоб у темницю дійшла вістка з волі* (Фаулз, *Маг*, переклад О. Короля, с. 317).

Тому перекладач у своєму коментарі вказує, що «Блондель де Нель – французький трубадур XII століття. За переказами, він знайшов місце ув'язнення свого повелителя – Річарда Левового Серця – завдяки пісні, яку знали тільки вони двоє». Таке пояснення здається необхідним, оскільки оповідь про визволення великого короля завдяки вірному співцю не є



настільки знаною, як, наприклад, участь у хрестових походах або легенди про вірних своєму монарху Айвенго та Робіна Гуда. Відповідно, цільовому читачеві не вистачить фонових знань, співвіднесення з якими дозволило б повністю зрозуміти сутність порівняння героя Дж. Фаулза, який думає про свою кохану, стоячи під її вікнами, із середньовічним трубадуром біля підніжжя фортеці, де ув'язнено його господаря. З цієї причини коментар перекладача видається влучним і дозволяє реципієнту повністю простежити логіку вжитої автором метафори.

Проте застосування коментаря потребує від перекладача максимально чіткого усвідомлення того, на якій концептуальній структурі ґрунтується ПІ у тій чи іншій ситуації. Тільки у такому випадку інформація, що покликана розширити фонові знання цільового читача до рівня, необхідного для формування спільного ментального простору з автором, відповідатиме поточному контексту вживання ПІ. Однак поданий нижче приклад свідчить, що перекладачі не завжди точно оцінюють, що саме прагнув передати автор шляхом вживання ПІ, та наскільки глибокою є читацька компетентність цільової аудиторії, що призводить до інконгруентності запропонованих коментарів або принаймні до надання інформації, що не є достатньою для цілісної інтерпретації ПІ:

*The angels here are the Old Testament kind, legions and lieutenants, a heavenly host who works in shifts, days, swing. Graveyard. They bring you your meals on a tray with a paper cup of meds. The **Valley of the Dolls** playset (Palahniuk, Fight Club).*

*Янголи тут мов зі Старого Заповіту: легіони і лейтенанти, військо небесне, що працює по днях, за змінами. Кладовище. Вони приносять їжу на таці з паперовою скляночкою ліків. Іграшковий набір «Долина ляльок». (Паланік, Бійцівський клуб, переклад І. Стронговського, с. 22).*

У поданій ситуації перекладач цілком вірно визначає джерело ПІ, а саме «відомий роман американської письменниці Жаклін Сьюзан, який був екранізований у 1967 році». Проте, з огляду на загальний контекст

повідомлення таке пояснення нічим не полегшує сприйняття ПІ особою, що не знайома із сюжетом роману, у якому йдеться про трьох жінок, які прагнуть побудувати кар'єру в Голівуді, однак, зіштовхнувшись із труднощами, починають зловживати заспокійливими препаратами. Саме їх у романі називають «ляльками», а Долина ляльок – то Голівуд, де їх вживають багато зірок, вважаючи нешкідливими та не визнаючи залежності, під яку вони підпадають. Відтак, тільки розширення коментаря дало б читачеві можливість простежити асоціативний шлейф, який супроводжує ПІ, адже надане пояснення цілком нейтральне і не розкриває негативних конотацій, до яких апелює онім.

Увагу привертають і перекладацькі рішення у наступній ситуації, де автор звертається відразу до декількох ПІ, порівнюючи стан людей із психічними захворюваннями з царством мертвих, як воно описується у різних релігійних вченнях та міфах. З огляду на те, що для української нації панівною релігією є православ'я, культурема *Sheol*, імовірно, залишиться зашифрованою для цільового читача, адже не активізує у його свідомості жодного ментального образу. Тому перекладач надає перевагу цілковитому вилученню ПІ, вживаючи натомість нейтральне «пекло», водночас вдаючись до вилучення прецедентної одиниці, він позбавляє оригінал певного елементу образності та культурної специфіки, оскільки обраний варіант перекладу не відбиває всього обсягу асоціацій, що виникають у зв'язку з давньоюдейським «Шеолом». Тому культурні особливості вихідного тексту передаються не повністю через вилучення прецедентного міфоніму та пов'язане з ним порушення архаїчності. Більш доцільним, на нашу думку, було б вдатися до трансформації додавання, надавши до відповідника короткий коментар: «давньоюдейське пекло Шеол»:

*The shadow-world inhabited by some schizophrenics and neurotics closely resembles the world of the dead, as described in some of the earlier religious traditions. Like the wraiths in *Sheol* and in *Homer's Hades*, these mentally*

*disturbed persons have lost touch with matter, language, and their fellow beings* (Huxley, Heaven and Hell).

*Похмурий світ, у якому перебувають шизофреніки й нервовохворі, дуже нагадує світ мертвих, яким його описують давні релігійні традиції. Наче привиди в пеклі чи в гомерівському царстві тіней, ці пошкоджені в розумі люди втрачають зв'язок із життям, мовою і своїми братами* (Гакслі, Небо і пекло, переклад О. Буценка).

На відміну від Шеолу, наступні ПІ, представлені в оригіналі, притаманні і картині світу української аудиторії, тому об'єктивно не потребують внесення жодних змін з огляду на високий рівень їх прецедентності в українському культурному просторі. Водночас перекладач приймає рішення відтворити одиницю *Hades*, прямим відповідником якої є «Аїд», на основі прийому генералізації як «царство тіней», що, на його думку, дає можливість уникнути своєрідної тавтології та принаймні на деякому рівні диференціювати образи потойбічного світу у різних культурах. Однак цієї мети перекладач досягає не цілком, оскільки концепція пекла присутня мало не у всіх релігіях світу, певною мірою вона накладається і на Аїд. У свою чергу, вираз «гомерівське царство тіней» викликає неоднозначні асоціації через те, що формування первинного уявлення про Аїд постало на ранніх етапах утворення грецької міфології, а Гомер лише вписує його у свою творчість. Відповідно, втручання перекладача в оригінал виявляється занадто помітним, що призводить до усунення властивого цільовому тексту елементу прецедентності, а отже й культурної маркованості.

Таким чином, якщо ім'я, застосоване автором як засіб передачі усталеного комплексу смислів у вихідному культурному просторі, не набуло у приймаючій культурі аналогічного рівня значущості та не відсилає до стереотипного образно-асоціативного комплексу, перекладач стикається з труднощами вибору найбільш оптимального способу його відтворення у перекладі з точки зору збереження смислів, що ПІ уособлює, навіть якщо

досягти цієї мети можливо лише за рахунок нівелювання самої прецедентності.

Водночас спостерігається і таке незвичне явище, як введення ПІ до тексту перекладу за його відсутності в оригіналі. Без сумніву, образ Пізанської вежі, що загрозливо похилилася над землею, досить вдало підходить для відтворення епітету *monstrously* по відношенню до такої небезпечної історичної постаті, як Гітлер. Цілком можливо, що застосований спосіб перекладу підказала обрана автором одиниця *towering*, що означає «здійматися, наче башта». Подібний прийом важко оцінити з точки зору ступеню втручання у вихідний текст, що перекладач може собі дозволити. Проте, незважаючи на нехарактерне перекладацьке рішення, додане ПІ, з одного боку, залишиться прозорим для сприйняття українським читачем, оскільки присутнє у культурному просторі будь-якої європейської країни, а з іншого боку, збереже образність повідомлення і навіть підсилить її:

*Everyone bleeds together to form a solid mass entrapping me; unfocused, their faces look smeared and melted. His head thrown back, **towering monstrously over me**, Hitler directs his tiny mustache at the flaming sky and roars with laughter* (Palahniuk, The Damned).

*Всі контури людей навколо мене розмиваються, формуючи суцільну масу, закриваючи пастку; за відсутності фокуса їхні обличчя здаються мені розмазаними й розпливчатими. Відкинувши голову назад, погрозливо нависаючи наді мною, **наче Пізанська вежа**, Гітлер спрямовує свої крихітні вуса у палаюче небо й заливається реготом* (Паланик, Прокляті, переклад А. Івахненко).

Наступну категорію ПІ, що призводять до труднощів при перекладі, становлять випадки вживання декількох онімів, що мають на меті увиразнення одного й того самого образу.

Найпростішим стає завдання перекладача, якщо усі ПІ, поєднані автором, відкриті для сприйняття цільовою аудиторією. У такому випадку перед читачем постане цілісний багатогранний образ, створений уявою

автора, без жодної експлікації з боку міжмовного посередника. Зокрема, такі особистості, як Вільям Шекспір та Юджин О'Ніл зажили світової слави і перетворилися на символи окремої епохи у розвитку драми своїх країн:

*“Jack Torrance, **the Eugene O'Neill** of his generation, the American **Shakespeare!**” Wendy said, smiling. “Fancy meeting you here, so far up in the mountains.”* (King, *The Shining*)

– Джек Торренс, **Юджин О'Ніл** свого покоління, американський **Шекспір!** – усміхаючись, проголосила Венді. – Яким вас вітром доля занесла у ці віддалені й високі гори? (Кінг, Сяйво, переклад О. Красюка)

Лауреат Нобелівської премії з літератури, лауреат Пулітцерівської премії, американський драматург Юджин О'Ніл та британський бард, діяльність якого стала визначною для літератури і театру прийдешніх поколінь далеко поза межами рідної йому Англії, Вільям Шекспір, уособлюють найвидатніші звершення театрального мистецтва. Водночас у поданому контексті їх імена вживаються задля досягнення зовсім протилежного ефекту – їхня велич наче покликана для того, щоб підкреслити нікчемність персонажа представленого твору. Відтак, використані ПІ надають повідомленню іронічного забарвлення за рахунок різючого контрасту між героєм С. Кінга та драматургами, чиї імена навіки закарбувалися в історії людства. Для українського читача наведене порівняння залишиться так само прозорим, як і для читача оригіналу, тому прямих відповідників ПІ цілком достатньо для цілісної інтерпретації оригіналу.

Наступний приклад цікавий тим, що в ньому вжито три ПІ, які належать до зовсім різних царин і при першому наближенні справляють дещо неоднорідне враження на читача, що не достатньо обізнаний у сфері американського кінематографу.

*Then I heard a voice. Please don't be alarmed-it was not an **Old Testament Hollywood Charlton Heston voice**, nor was it a voice telling me I must build a baseball field in my backyard* (Gilbert, *Eat, Pray, Love*).

*А потім я почула голос. Тільки не панікуйте – не **старозавітний голлівудський чарлтон-гестонівський** голос, і ніхто не наказував мені йти будувати бейсбольне поле на подвір'ї. Це був мій внутрішній голос, що промовляв із середини (Гілберт, Їсти, молитися, кохати, переклад Я. Винницької, с. 22).*

Перекладачка наводить коментар, що є досить вдалим з огляду на ситуацію вживання ПІ: «У фільмі Філа Робінсона “Поле мрії” [1989 р.] головний герой, фермер Рей Кінселла [Кевін Костнер], отримує наказ таємничого голосу облаштувати бейсбольне поле на місці кукурудзяного. Власник “таємничого голосу” – актор Чарлтон Гестон, володар Оскара, який грав переважно мужніх та героїчних персонажів». У такий спосіб вона прояснює зв'язки між іменем Чарлтона Гестона та створенням бейсбольного поля, що є ключовим елементом, який може викликати труднощі під час інтерпретації у представника української культури. Цілком обґрунтованим є припущення перекладачки, що посилення на Старий Заповіт як символ чогось таємничого і урочистого, поклику чого неможливо протистояти, не зведе бар'єрів для сприйняття повідомлення. Водночас читачеві залишається тільки вдаватися до логічних умовиводів, щоб зрозуміти, що Чарлтон Гестон працював у Голівуді, причому інформація щодо ролей, які грав актор виявляється нерелевантною для поточного контексту.

Застосування ПІ, представлених нижче, привертає увагу потенційного реципієнта, оскільки, з одного боку, усі вони апелюють до образу міста, відомого своїми скарбами, а з іншого боку, повнота картини, що виникне у свідомості читача у зв'язку з наведеними ПІ, безпосередньо залежить від того, чи знає він, які дива приховують місця, до яких апелює автор:

*Then it had lighted up window by window above the shimmering tides where lanterns nodded and glided and deep horns bayed weird harmonies, and itself become a starry firmament of dream, redolent of faery music, and one with the marvels of **Carcassonne** and **Samarcand** and **El Dorado** and all glorious and half-fabulous cities (Lovecraft, He).*

*Тоді воно засяяло, вікно за вікном, над плюскітливим припливом, над яким кивали головами ліхтарі і плинули глибокі звуки ріжків, сплетені у дивні гармонії, і саме місто стало зоряним небосхилом сну, сп'яніле від чарівної музики, що пробуджувала в уяві дива **Каркассона**, і **Самарканда**, і **Ель Дорадо**, і всіх славетних і напівлегендарних міст* (Лавкрафт, Повне зібрання прозових творів, Т. 1, переклад О. Українця та К. Дудки, с. 416–417).

Зважаючи на різний рівень поширеності вжитих ПІ в українському культурному просторі, перекладач вирішує розкрити смисл кожного з них окремо, надаючи роз'яснення навіть всесвітньо відомому Ель Дорадо. При цьому уточнення того, що «Ель Дорадо – легендарне золоте місто у межиріччі Амазонки і Оріноко, насправді – озеро, в якому проводилися церемонії посвячення вождя», є навіть надлишковим, адже задум автора, вочевидь, жодним чином не співвідноситься з образом однойменного озера, місцезнаходження міста також не несе першочергового значення для поточного контексту. Коментар до Каркассону видається більш доречним, адже в ньому перекладач визначає характеристику, що лягла в основу прецеденту, не надаючи зайвої інформації, що може лише заплутати читача. Тож, завдяки експлікативним діям перекладача реципієнт дізнається, що «Каркассон – місто і центр департаменту у Франції, відоме своєю величезною та збереженою в ідеальному стані фортецею». Більш неоднозначний спосіб роз'яснення обрано у випадку Самарканда, який перекладач описує як «друге за величиною місто Узбекистану, колишній центр Шовкового шляху. Столиця імперії Тамерлана». Ключовим для інтерпретації представленого повідомлення, вочевидь, є місцезнаходження Самарканду на Великому Шовковому Шляху, що в минулому з'єднував Китай і Європу, завдяки чому сформувався унікальний архітектурний стиль міста, а воно саме було внесене до переліку Всесвітнього спадку ЮНЕСКО під назвою «Самарканд – перехрестя культур». Проте розкриття смислу одного ПІ через інше, що ми спостерігаємо через зв'язок Самарканда з іменем великого полководця Тамерлана, для цільового читача може зіграти

подвійну роль. Щоб подібний прийом спрацював так, як цього сподівається перекладач, ПІ, що застосовується у коментарі, повинне характеризуватися вищим ступенем прецедентності, ніж онім, представлений в оригіналі. Проте Самарканд, імовірно, активуватиме потрібну концептуальну структуру у більшій кількості українських читачів, ніж Тамерлан, принаймні через те, що стародавнє місто існує до сьогодні і продовжує вражати своїх відвідувачів, а знання про великого завойовника передбачають певну обізнаність в історії, яка не обов'язково притаманна пересічному українському читачу. Звідси випливає, що коментар, запропонований перекладачем, є досить неоднорідним з точки зору актуальності для поточного вживання ПІ, тому доцільніше було б надавати виключно інформацію, яка відповідатиме на питання, чому письменник зробив вибір саме на користь такого поєднання ПІ з метою створення комплексного образу дивовижного, навіть фантастичного міста.

Поданий нижче уривок насичений ПІ на позначення зірок американського кінематографу та робіт за їх участі. Водночас автор звертається до їх образів, аби підкреслити, що всю свою майстерність вони перейняли від головної героїні роману Ч. Паланіка Кетрін Кентон, яскравіше розкриваючи її власний таланти. Манера поведінки, сміх, вимова – це лише деякі з акторських умінь, що вони запозичили, однак читачам, що не обізнані у сфері американського кіно середини ХХ ст. буде важко візуалізувати всі ті аспекти зовнішності та навичок у роботі актриси, що їх описує автор:

*If you've seen **Linda Darnell** as a truck-stop waitress, sticking a pencil behind one ear in **Fallen Angel**, you've seen me. Darnell stole that bit from me. As does **Barbara Lawrence** when she brays her donkey laugh in **Oklahoma**. So many great actresses have filched my most effective mannerisms, and my spot-on delivery, that you've seen bits of me in performances by **Alice Faye** and **Margaret Dumont** and **Rise Stevens** (Palahniuk, Tell-All).*

*Якщо ви бачили **Лінду Дарнеллу** у ролі офіціантки на стоянці для вантажівок, у фільмі «**Грішний ангел**», де вона ходить із олівцем за вухом,*



*то ви бачили мене. Дарнелл украла цю деталь у мене. Так само як і **Барбара Лоуренс**, коли сміється сміхом, схожим на крик віслюка, в «Оклахомі». Так багато великих актрис поцупили мої найбільш вражаючі риси, а також мою бездоганну вимову, що ви бачили якісь частинки мене у виставах **Еліс Фей, і Маргарет Дюмон, і Різ Стівенс** (Паланік, Розкажи все, переклад А. Івахненко, с. 15–16).*

У свідомості українського читача з високим ступенем імовірності зазначені імена акторок та їх ролі не співвідноситимуться з концептуальними структурами, які дозволили б відчутти атмосферу згаданих кінематографічних робіт, а тим більше звести їх у єдиний повнокровний образ Кетрін Кентон. Наявність коментаря перекладача, втім, не дозволяє вирішити цю проблему, оскільки виглядає роз'яснення наступним чином: «Лінда Дарнелл [1923 – 1965] – відома американська кіноактриса. Барбара Лоуренс [нар. 1930] – американська акторка. Еліс Фей, Маргарет Дюмон, Різ Стівенс – американські акторки». Із загального контексту читач навіть без експлікації з боку перекладача може зрозуміти, що йдеться про відомих американських акторок, деякі деталі підказує нам сам автор, проте образи Еліс Фей, Маргарет Дюмон та Різ Стівенс залишаються для реципієнта зовсім безликими. На відміну від Лінди Дарнелл та Барбари Лоуренс, мету введення образів яких окреслює сам автор, включивши до тексту назви їх робіт та опис епізодів, що підштовхнули звернутися саме до цих акторок, імена Еліс Фей, Маргарет Дюмон і Різ Стівенс не викличуть жодних асоціацій в українського читача, а отже обґрунтованим було б додати до перекладу поглиблений коментар, що дозволив би компенсувати нестачу фонових знань аудиторії задля уникнення культурної лакунізації цільового тексту.

Розкриття образу однієї особи на основі поєднання декількох ПІ представлено і в наступному прикладі. Оскільки для вірної інтерпретації повідомлення реципієнт повинен сформувати ментальний образ, який поєднує у собі спільні характеристики кожного з ПІ, релевантні для представленого повідомлення, для перекладача велике значення має

визначення ступеню прецедентності обраних автором імен для української культури. Справедливо вважаючи, що для пересічного цільового читача не всі або й жодне з ПІ, що підлягають перекладу, не супроводжується асоціативним комплексом, який передбачався письменником, перекладач додає наступний коментар: «Гаскел Елізабет [1810–1865], Джордж Еліот, справжнє ім'я Мері Ен Еванс [1819–1880], і Мітфорд Мері Расел [1787–1855] – англійські письменниці»:

*Connie heard long conversations going on between the two. Or rather, it was mostly Mrs Bolton talking. She had unloosed to him the stream of gossip about Tevershall village. It was more than gossip. It was **Mrs Gaskell and George Eliot and Miss Mitford** all rolled in one, with a great deal more, that these women left out* (Lawrence, Lady Chatterley's Lover).

*Коні вислуховувала довгі їхні бесіди. Тобто здебільшого говорила місіс Болтон. Вона втаємничила його в плітки, якими повнилося Тевершелське селище. Це були не просто плітки. Це була місіс **Гаскел, Джордж Еліот і Мері Мітфорд** в одній особі, причому в ній було значно більше, ніж зібрали в своїх творах усі ці жінки* (Лоуренс, Коханець леді Чаттерлей, переклад С. Павличко).

Застосований коментар носить узагальнений характер, як і у попередньому прикладі, однак для поданого повідомлення інформація про те, що вжиті ПІ апелюють до образів відомих письменниць, є необхідною для вірного сприйняття. Водночас забезпечення повноцінної інтерпретації оригінального тексту вимагає також уточнення специфіки творів перелічених авторок, адже Д. Лоуренс, змальовуючи свою героїню, прагне описати зовсім не майстерну оповідачку, а радше пліткарку, тому обґрунтованим було б вказати на мелодраматичну природу творчості письменниць, чиї сюжети подекуди дійсно нагадують усі ті чутки, що блукають невеликим містечком.

Відтак, особливості відтворення ПІ, що тим чи іншим чином пов'язані між собою, вимагає від перекладача подвійної уваги. За умови, що усі вжиті ПІ або принаймні деякі з них невідомі для української аудиторії, безумовно,

виникає потреба розкриття смислу окремих онімів, водночас важливо підкреслити, що не менша роль належить встановленню концептуальної структури, до якої апелює увесь комплекс ПІ.

З точки зору розгляду впливу, який чинить специфіка концептуальної структури в основі ПІ на його відтворення у перекладі, увагу привертає також наступна ситуація, де ПІ на позначення установи фактично апелює не безпосередньо до комплексу характеристик, втіленням яких воно виступає, а скоріше до освітнього рівня, властивого людині, що навчалася у згаданому університеті. Безперечно, усвідомлення статусу Гарварду як одного з найвідоміших навчальних закладів США, що поєднує здобутки тривалої історії та надбання сучасності, є необхідною запорукою вірної інтерпретації повідомлення. Однак для того, щоб мати можливість повністю розкрити сутність порівняння, створеного автором оригіналу, читач, орієнтуючись на вже наявні знання, повинен змалювати для себе образ освіченої людини, що своєю працею та наполегливістю домоглася того, щоб вступити навчатися до Гарварду:

*His voice was rough but educated, like Mr. O'Shea my History teacher who'd grown up in a tough Boston neighborhood and ended up going to **Harvard*** (Tartt, *The Goldfinch*, p. 83).

*Голос у нього був грубий, але вимова правильна, як у містера О Ші, мого вчителя історії, який виріс на бандитській околиці Бостона, проте довчився до **Гарварду*** (Тартт, Щиголь, переклад В. Шовкуна, с. 127).

Відповідно, Гарвард став прототиповим уособленням високого інтелекту і навіть у більш узагальненому вигляді значних досягнень на життєвому шляху. Концептуальна структура, необхідна для декодування смислу, у результаті отримує гештальтний характер не тільки у тому сенсі, що об'єднує низку ознак, які важко диференціювати між собою, – фактично задум автора просто знаходить найбільш стереотипне вираження з точки зору вихідної культури, а Гарвард стає лише одним із можливих засобів вербалізації потрібного асоціативно-конотативного комплексу. Водночас для

українського культурного простору вжите ПІ також не залишиться чужим, тож цільовий читач здатен буде здійснити ті самі умовиводи, що й реципієнт, на якого розрахований текст оригіналу.

Схожа ситуація спостерігається у наступному прикладі. Описуючи музичну обдарованість свого вчителя, письменник звертається до імен двох великих піаністів. Однак для українського читача вони, імовірно, не характеризуватимуться настільки високим рівнем прецедентності і виявляться знайомими хіба що знавцям музичного мистецтва:

*No one today plays like that. Or could play like it, even if they wanted to. The **Rosenthals** and **Godowskys** are gone forever. But Bruneau was far in advance of his time and there are still many Haydn and Mozart sonatas I can hear only as he played them* (Fowles, *The Magus*).

*Нині ніхто так уже не грає. А навіть якби хто й захотів, то не зумів би. Навіки не стало **Розенталів** та **Годовських**. Брюно випередив свою епоху, немало сонат Гайдна і Моцарта я й досі сприймаю тільки в його трактування* (Фаулз, *Маг*, переклад О. Короля, с. 96).

Передбачаючи нестачу фонових знань цільового читача, перекладач зазначає, що «Моріц Розенталь [1862–1946] – австрійський піаніст єврейського походження», а «Леопольд Годовський [1870–1938] – польсько-американський піаніст і композитор єврейського походження». Такий коментар залишається суто енциклопедичним, розповідаючи читачеві те, що дає можливість зрозуміти і загальний контекст твору. Водночас інтерпретація наведених ПІ не потребує специфічних знань, обидва оніми апелюють до образу віртуозного музиканта. Вочевидь, вибір найбільш характерного способу вираження поданого смислу обумовлений культурними чинниками та, можливо, особистими уподобаннями письменника. Відтак, для декодування авторського повідомлення цілком достатньо знання того, що йдеться про майстерних піаністів.

Таким чином ПІ, які позначають окремих осіб, явища, події, установи тощо, здатні апелювати до ментальних образів, які характеризуються ще

більшим рівнем абстрактності, та актуалізувати концептуальні структури узагальненого характеру. У результаті завдання перекладача полягає не у детальному висвітленні специфіки джерела прецеденту, а в експлікації загальної ідеї, найбільш прототиповим засобом вираження якої слугує те чи інше ПІ.

Відповідно наведені приклади яскраво ілюструють ті відмінності у когнітивних особливостях інтерпретації та відтворення ПІ, які виникають у зв'язку з культурною специфікою оніму. Як наслідок, спосіб перекладу, який забезпечить повне розкриття смислу ПІ перед цільовим читачем, безпосередньо залежить від того, наскільки відповідає задуму автора концептуальна структура, що активувалася у свідомості перекладача. Окрім того, завдання перекладача полягає у максимально точному прогнозуванні обсягу фонових знань реципієнта, що дозволить визначити, чи є потреба в експлікативних діях задля компенсації необхідних елементів, що присутні у картині світу представників культури оригіналу, однак не притаманні культурі перекладу.

### **Висновки до розділу 3**

Приналежність ПІ до категорії універсальних, міжнаціональних, внутрішньонаціональних або групових становить суттєвий чинник вибору способу його перекладу.

Так, ПІ універсального характеру, що набули загальносвітового значення, зберігають стереотипний зв'язок з відповідним асоціативно-конотативним комплексом для представника будь-якої нації на певному етапі історичного розвитку, а відтак не становлять труднощів при перекладі. Відповідно, застосування прямого відповідника є цілком достатнім для належної інтерпретації ПІ цільовою аудиторією без необхідності експлікації смислу, уособленого онімом. Однак, як показує практичний аналіз, чим більш обмеженим є соціум, який втілює у ПІ аксіологічно забарвлений

комплекс смислів, тим значнішими можуть видатися розбіжності в національних картинах світу автора оригіналу та читача перекладу, і тим ширша культурна компетентність вимагатиметься від перекладача задля компенсації таких відмінностей.

З точки зору вибору способу перекладу міжнаціональних ПП перекладач у першу чергу повинен визначити, чи апелює ПП до аналогічної концептуальної структури як для носіїв вихідної культури, так і для українського читача. Якщо ПП, до якого звертається автор, присутнє у картині світу представників приймаючої культури, безпосередній відповідник так само активуватиме необхідний конотативно-асоціативний комплекс у свідомості цільової аудиторії.

Однак якщо ім'я, яке апелює до стереотипного образу для представників вихідного культурного простору, є потенційно невідомим читачеві цільового тексту, перекладач вдається до трансформацій, що спрямовані на компенсацію відсутнього блоку фонових знань.

У випадку як внутрішньонаціональних і групових ПП, так і міжнаціональних ПП, що залишаються «чужими» для реципієнта, найвищий рівень відповідності з точки зору культурної специфіки, ціннісного та смислового навантаження спостерігається у випадку застосування внутрішньотекстового або позатекстового коментування, що відповідає контексту вживання ПП. У такий спосіб перекладач розширює культурну компетентність читача до рівня, необхідного для утворення відповідного ментального образу, навіть якщо у приймаючій культурі ПП, обране автором, не супроводжується асоціативним шлейфом, притаманним вихідному культурному простору.

Трансформація заміни застосовується, якщо вжите в оригіналі ім'я не набуло статусу прецедентного у цільовій культурі або співвідноситься з відмінним образом у свідомості її представників. Вилучення ПП є, можливо, найменш бажаним способом перекладу, оскільки його застосування призводить до втрат не тільки на загальнохудожньому рівні, але й на рівні

фрагменту смислу, водночас таке перекладацьке рішення може бути обґрунтованим, зокрема якщо власне смисл, що передає ПІ, не набув релевантності у цільовому культурному просторі.

Культурологічні чинники здійснюють безпосередній вплив на когнітивну специфіку інтерпретації смислу ПІ та його передачі для представників іншої культурної спільноти. Розгляд когнітивних особливостей перекладу, а саме сукупності процесів функціонування, що лежать в основі когнітивної діяльності перекладача, дає можливість окреслити мотивацію перекладацьких дій на рівні вичленовування смислу ПІ та вибору найбільш оптимального способу його відтворення.

Якщо, на думку перекладача, ПІ, представлене у повідомленні, притаманне картина́м світу як автора оригіналу, так і читача перекладу, ПІ переноситься до цільового тексту без жодних змін, оскільки такий онім не призведе до бар'єрів під час сприйняття представником української культури.

Водночас, у межах різних культуромовних спільнот імена, що отримують статус прецедентних, можуть спиратися на інваріанти сприйняття, що не збігаються. У результаті образ, що постане перед читачем перекладу, виявиться несумісним з тим, що мав на меті передати автор. Дослідження обраного матеріалу вказує, що однією з альтернатив для вирішення цієї проблеми є надання коментаря для розкриття образу, до якого апелює ПІ у культурі оригіналу. Однак, якщо перекладач вважає, що стереотипні уявлення, які закріпилися у свідомості цільового читача, все ж заважатимуть повноцінній інтерпретації повідомлення без упереджень, він може вдатися до трансформації заміни ПІ.

Найбільш природним видається звернення до оніму, який перетворився на найбільш прототиповий засіб вираження необхідного смислу для представників української культури, у результаті чого текст перекладу не викличе небажаних конотацій у цільовій аудиторії. Заміна у такому випадку запобігатиме лакунізації тексту, водночас дозволяючи передати

метафоричність ПІ, представленого в оригіналі, незважаючи на те, що сфера-джерело метафори, імовірно, не збігатиметься.

Проте, якщо перекладачеві не вдається у полі приймаючої культури знайти ПІ, яке втілювало б максимально близький до оригіналу смисл, заміна дуже часто нівелює культурну маркованість. Такий засіб перекладу ПІ є найбільш доцільним, якщо, на думку перекладача, вживання прямого відповідника може призвести до непорозумінь.

Якщо заміна оригінального ПІ онімом, що набув стереотипного зв'язку з образно-асоціативним комплексом, який відповідає загальному контексту повідомлення, може бути достатньо успішною, заміна ПІ нейтральною мовною одиницею суттєво знижує рівень еквівалентності відтворення імені, оскільки у такий спосіб зберігається лише суто смислове навантаження, культурна специфіка, метафоричність та усталеність ПІ.

Неоднозначну перекладацьку проблему становлять випадки вживання декількох ПІ на позначення того самого або декількох відмінних образів, адже, з одного боку, вони потребують комплексного підходу, а з іншого боку, передбачають аналіз кожного з ПІ окремо. Якщо всі зазначені оніми мають загальнолюдський характер, такий випадок не становить труднощів для перекладу. Проте застосування низки імен, що доповнюють одне одного, однак різною мірою інтегровані у цільовий культурний простір, зумовлює необхідність експлікації смислів, до яких апелюють ПІ, які не активують потрібної або й жодної концептуальної структури у читачів перекладу. Можливості використання трансформації заміни у подібній ситуації обмежені, оскільки субститут з високим ступенем імовірності становитиме занадто різкий контраст з іншими ПІ, які послідовно вживає автор. Як наслідок, коментування і в цьому випадку стає найбільш розповсюдженим прийомом компенсації недостатньої культурної компетенції у читача перекладу.

Таким чином, способи відтворення ПІ залежать від того, наскільки збігатимуться ментальні образи в основі оніму для читача оригіналу та перекладу з огляду на обсяг їх фонових знань. Будь-який акт інтерпретації



позначений культурою, носієм якої є реципієнт, відтак перекладач з точки зору власної концептуальної системи повинен спрогнозувати, наскільки значними виявляться відмінності у картинах світу, що взаємодіють, та знайти спосіб компенсувати їх за мінімальних втрат, як з точки зору смислового компоненту, так і образно-ціннісної складової.

Основні положення третього розділу відбито у наступних публікаціях [230; 231; 232; 233; 363].

## ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Здійснене у межах когнітивно-дискурсивного напрямку у перекладознавстві, подане дослідження зосереджує увагу на когнітивних особливостях перекладу прецедентних імен та факторах культурологічного характеру, що визначають процеси їх інтерпретації та відтворення в англо-українському напрямку перекладу.

Дослідження проведене на матеріалі англomовних прозових творів ХХ–ХХІ ст. та їх перекладів українською мовою, оскільки художня література вказаного періоду насичена прецедентними іменами, що з одного боку становить прояв модерністських (перша половина ХХ сторіччя) та постмодерністських (друга половина ХХ сторіччя) тенденцій, а з іншого боку, свідчить про діалогічність культури в цілому, унаслідок чого її представники прагнуть передати власні цінності як на синхронічному (від мови / культури до мови / культури), так і на діахронічному (від епохи / покоління до епохи / покоління) рівнях.

Кількісний аналіз виокремленого матеріалу свідчить, що найбільш уживаним типом прецедентних імен є антропоніми (68%), оскільки саме людина є творцем прецедентності, а отже, саме з її точки зору визначаються домінуючі ціннісні орієнтири, критерії того, що носії певної культури вважають релевантним, а що відкидають. Проте підрахунки досліджуваних онімів дають можливість виділити також наступні їх типи: топоніми (9%), назви творів мистецтва (9%), космоніми (3%), назви історичних подій, епох, явищ (4%), назви торговельних марок та брендів (2%), назви архітектурних споруд (2%), ергоніми (1%).

Як об'єкт дослідження прецедентні імена вимагають комплексного підходу, оскільки вони об'єктивуються у мові, проте набувають того чи іншого асоціативного шлейфу завдяки культурно специфічним процесам мінімізації смислів на основі аксіологічно-естетичних критеріїв, встановлених відповідною лінгвокультурною спільнотою, що дозволяє

окреслити когнітивний вимір утворення та функціонування прецедентних імен у дискурсі.

Визначення прецедентних імен з точки зору лінгвістики передбачає встановлення їх місця у системі інших прецедентних феноменів. На відміну від прецедентних текстів або ситуацій, які у згорнутому вигляді містяться у колективному несвідомому певного соціуму, однак безпосередньо не вербалізуються, прецедентні імена об'єктивуються за допомогою реальних онімів і водночас характеризуються усталеним інваріантом сприйняття, що активується у свідомості реципієнта у зв'язку з відповідною власною назвою. Окрім того, прецедентні імена здатні відігравати подвійну роль: вони можуть актуалізувати певну(-і) характеристику(-и) як самостійно, так і у співвіднесенні з джерелом прецеденту, що спричиняє відмінності в обсязі фонових знань, необхідних для повноцінної інтерпретації ПІ, які повинен враховувати перекладач.

Когнітивний підхід до перекладу прецедентних імен, перш за все, передбачає детальне окреслення їх природи як ментального явища, що у межах роботи здійснюється на основі комплексного поняття прецедентності, яка включає такі характеристики, як метафоричність/метонімічність, стереотипність, прототиповість та інтертекстуальність. Так, прецедентні імена отримують визначення лінгвоментального феномену, творення якого ґрунтується на метафоризації як онтологічній властивості людського мислення та стереотипізації, що призводить до закріплення оніму у культурному просторі як найбільш прототипового засобу вербалізації фіксованого комплексу смислів, а відтак до його рекурентного вживання у дискурсі відповідного соціуму.

З метою висвітлення особливостей відтворення прецедентних імен при перекладі нами запропоновано моделі перебігу когнітивних процесів у свідомості перекладача під час інтерпретації та перекодування прецедентного оніму. Їх розробка тісно пов'язана із встановленням ступеню розбіжностей у вихідній та цільовій культурах, що зумовлює доцільність

розподілу прецедентних імен на універсальні, міжнаціональні, внутрішньонаціональні та групові відповідно до кола осіб, серед яких відповідне ім'я функціонує як прецедентне.

Інтерпретацію прецедентного імені уможлиблює власна культурна компетентність перекладача, обсяг його фонових знань, проте тільки шляхом свідомого або несвідомого співвіднесення прецедентного імені з однією із вказаних категорій перекладач може спрогнозувати, наскільки релевантним воно залишиться для читача перекладу. Таким чином, основним критерієм для моделювання процесу перекладу прецедентного імені слугує збереження/порушення у цільовій культурі стійкого зв'язку між онімом та ментальним образом, до якого він апелює для читача оригіналу. У результаті визначається потреба експлікативних або компенсаційних дій з боку перекладача, спрямованих на реалізацію комунікативного ефекту, що відповідав би інтенції автора оригіналу.

Отже, поєднання культурно-когнітивного та комунікативно-функціонального підходу до перекладу ПІ дає підстави вважати, що варіант відтворення прецедентного імені, обраний перекладачем, має актуалізувати у свідомості реципієнта концептуальну структуру, яка б не тільки максимально повно передавала образно-асоціативний комплекс, уособлений онімом, та його культурну специфіку, але й дозволяла би прецедентному імені виконувати у перекладі функцію, аналогічну тій, що заклав у нього автор вихідного повідомлення.

Водночас кожне вживання прецедентного імені позначене індивідуалізованим баченням світу окремого письменника, що творчо використовує надбання культури, до якої належить, з метою вираження власної оцінки описуваного завдяки мовним засобам, що здаються йому найбільш експресивними. У такий спосіб розкривається специфіка прагматичного потенціалу оніму з точки зору психології безпосереднього автора повідомлення. З огляду на сутність прецеденту як посилення на культурний феномен, чия вагомість приводить до усталеної вербалізації

низки його ознак у межах лінгвокультурної спільноти, доцільно відзначити історичний аспект перекладу прецедентного імені, що дозволяє перекладачеві не тільки усвідомити походження імені, але й відстежити зміни, що відбулися в інваріанті його сприйняття з плином часу.

Відтак, переклад прецедентних імен ґрунтується на принципі міждисциплінарності, що охоплює когнітивну, культурологічну, психологічну, прагматичну та історичну складові, які не тільки становлять методологічну основу дослідження, але й регламентують діяльність перекладача під час відтворення оніму.

Запровадження поліпарадигмального підходу до прецедентних імен дозволяє комплексно розглянути поняття еквівалентності, поєднавши погляди на критерії якості перекладу, що домінували на певному етапі розвитку перекладознавчої науки. Зважаючи на те, що прецедентні імена рівною мірою належать мові, свідомості та культурі, а також характеризуються специфічною роллю в комунікації, їх переклад вимагає досягнення функціонально-комунікативної, культурної та когнітивної еквівалентності, що забезпечується за рахунок складних ментальних операцій, які супроводжують відтворення прецедентних імен в іншомовному дискурсивному середовищі. У дисертації запропоновано алгоритм дій перекладача з огляду на чинники культурологічного характеру, що водночас розкриває особливості когнітивних процесів, які активуються залежно від обсягу потенційних труднощів, з якими може стикатися цільовий читач під час інтерпретації прецедентного імені.

Як встановлено за результатами практичного аналізу, за умови належності імені до кола універсальних, образ, що актуалізується на його основі у свідомості цільового читача, збігатиметься з тим, що прагнув передати автор. Аналогічна ситуація спостерігається у випадку міжнаціональних прецедентних імен, які притаманні українському культурному простору, у результаті чого цілком обґрунтованим є вживання прямого відповідника.

У свою чергу, належність прецедентного імені до кола внутрішньонаціональних, групових або міжнаціональних, інваріант сприйняття яких відсутній у свідомості цільового читача, може приводити до наступних відмінностей:

- смисл, що автор оригіналу втілює у прецедентному імені, набув відповідного рівня усталеності у цільовій культурі, однак прототиповим засобом його об'єктивації виступає інший онім;
- смисл, що передає прецедентне ім'я у вихідній культурі, відрізняється від того, що аналогічний онім актуалізує у цільовому культурному просторі;
- смисл, що об'єктивує прецедентне ім'я в оригіналі, не є релевантним для приймаючої культури.

Залежно від ступеню розбіжностей між способами концептуалізації та категоризації дійсності представниками вихідної та цільової культури, а відтак відмінностями у їх картинах світу, при перекладі застосовуються такі прийоми, як внутрішньотекстове або позатекстове додавання, заміна або вилучення, що безпосередньо визначає рівень еквівалентності відтворення прецедентного імені.

**Перспектива** подальших досліджень полягає у:

- вивченні особливостей перекладу інших типів вербалізованих прецедентних феноменів;
- розгляді іншомовного відтворення прецедентних імен в інших дискурсивних різновидах;
- порівняльному аналізу особливостей перекладу прецедентних імен із залученням інших мов та культур.

## СПИСОК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адзиева З. Х. Культурологический аспект художественного перевода [Электронный ресурс] / З. Х. Адзиева // Известия ДГПУ. Общественные и гуманитарные науки. – Махачкала : ДГПУ, 2011. – № 4. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/kulturologicheskiy-aspekt-hudozhestvennogo-perevoda>.
2. Алексеева В. О. Прецедентные феномены современного российского политического дискурса / В. О. Алексеева // Феномен прецедентности и преемственность культур. – Воронеж : Воронежский государственный ун-т, 2004. – С. 149–153.
3. Алексеева И. С. Введение в переводоведение / И. С. Алексеева. – М. : Академия, 2004. – 352 с.
4. Алексеева М. С. Прецедентные феномены в интернет-рекламе предприятий ресторанного бизнеса: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Алексеева Мария Сергеевна. – Нижний Тагил, 2009. – 236 с.
5. Алексеенко М. А. Текстовая реминисценция как единица интертекстуальности / М. А. Алексеенко. – М. : Азбуковник, 2003. – 324 с.
6. Альошина К. О. Способи перекладу «промовистих» імен у художній літературі (на матеріалі англійського та українського перекладів науково-фантастичних творів І. Єфремова) / К. О. Альошина // Мовні і концептуальні картини світу / [відп. ред. А. Д. Бєлова]. – К. : Київський університет, 2013. – Вип. 46, Ч. 1. – С. 33–41.
7. Андрейко Л. В. Стратегії очуження та одомашнення при перекладі інтертекстуальних одиниць в художньому творі [Електронний ресурс] / Л. В. Андрейко. – Режим доступу : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:kyg5bFmhdGYJ:dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13704/1/Strategii%2520ochuzhennya.docx+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>

8. Андрієнко Т. П. Відтворення фольклорних алюзій в перекладі художнього тексту [Електронний ресурс] / Т. П. Андрієнко. – Режим доступу : [http://philology.knu.ua/files/library/movni\\_i\\_konceptualni/47-1/6.pdf](http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/47-1/6.pdf).
9. Андрієнко Т. П. Стратегії і тактики перекладу: когнітивно-дискурсивний аспект (на матеріалі художнього перекладу з англійської мови на українську та російську) : [монографія] / Т. П. Андрієнко. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. – 340 с.
10. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике / И. В. Арнольд. – М. : Высшая школа, 1991. – 139 с.
11. Арнольд И. В. Семантика, стилистика, интертекстуальность / И. В. Арнольд. – СПб. : СПбГУ, 1999. – 443 с.
12. Артёмина Ю. А. Функции прецедентных феноменов в художественном тексте (на материале романа В. Пелевина «Числа») [Электронный ресурс] / Ю. А. Артёмина // Молодой ученый. – 2015. – № 11. – С. 1553–1555. – Режим доступа : <https://moluch.ru/archive/91/19427/>.
13. Артемьева П. С. Прецедентные феномены как выразительное средство: диалог культур в художественном тексте: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Артемьева Полина Сергеевна. – Саратов, 2016. – 163 с.
14. Ахманова А. С. «Вертикальный контекст» как филологическая проблема / А. С. Ахманова, И. В. Гюббенет // Вопросы языкознания. – 1977. – № 3. – С. 47–54.
15. Баженова Е. А. Интертекстуальность / Е. А. Баженова // Стилистический энциклопедический словарь русского языка. – М. : Флинта : Наука, 2006. – С. 104–108.
16. Бардакова В. В. «Говорящие» имена в детской литературе / В. В. Бардакова // Вопросы ономастики. – Екатеринбург : Уральский ун-т, 2009. – № 7. – С. 48–56.
17. Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика / Р. Барт ; [пер. с фр. ; сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова]. – М. : Прогресс, 1989. – 616 с.
18. Бархударов Л. С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории



- перевода / Л. С. Бархударов. – М. : ЛКИ, 2008 – 240 с.
- 19.Бахтин М. М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках. Опыт философского анализа [Электронный ресурс] / М. М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1986. – Режим доступа : <http://www.infoliolib.info/philol/bahtin/probltext.html>.
  - 20.Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
  - 21.Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія] / Л. Р. Безугла. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
  - 22.Белянин В. П. Психолінгвістика / В. П. Белянин. – М. : Флинта, 2009. – 420 с.
  - 23.Бережна М. В. Ономастикон романів Дж. К. Ролінг циклу «Гаррі Поттер» в українському та російському перекладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / М. В. Бережна. – К., 2009. – 20 с.
  - 24.Блинова Ю. А. Прецедентные имена собственные в немецком газетном дискурсе : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ю. А. Блинова. – Самара, 2007. – 22 с.
  - 25.Богданова І. В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ ст. : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Богданова Інна Володимирівна. – Вінниця, 2016. – 191 с.
  - 26.Богин Г. И. Типология понимания текста / Г. И. Богин. – Калинин : КГУ, 1986. – 86 с.
  - 27.Богоявленская Ю. В. Прецедентное имя «Наполеон» в исторической памяти Франции: опыт корпусного исследования / Ю. В. Богоявленская, А. Э. Буженинов // Политическая лингвистика. – Екатеринбург : Уральский государственный педагогический университет, 2015. – № 2. – С. 137–143.

28. Богуславська Л. А. Відтворення мовної гри Л. Керролла в англо-українських перекладах: когнітивний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Богуславська Людмила Анатоліївна. – Херсон, 2017. – 246 с.
29. Бойко Г. А. Особливості перекладу власних імен персонажів серії романів Дж. Роулінг про Гаррі Поттера / Г. А. Бойко // Мова і культура. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – Т. 1, Вип. 17. – С. 549–553.
30. Бойко Л. Б. К вопросу о переводе интертекста / Л. Б. Бойко // Вестник Российского государственного университета им. И. Канта. – Калининград : РГУ им. И. Канта, 2006. – Вып. 2. – С. 52–59.
31. Бойко С. А. Организация и процесс обучения художественному переводу на основе когнитивно-дискурсивного анализа текста [Электронный ресурс] / С. А. Бойко // Сибирский психологический журнал. – Томск : Томский Государственный университет, 2014. – № 54. – С. 100–114. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/organizatsiya-i-protsess-obucheniya-hudozhestvennomu-perevodu-na-osnove-kognitivno-diskursivnogo-analiza-teksta>.
32. Болотнова Н. С. Художественный текст в коммуникативном аспекте и комплексный анализ единиц лексического уровня / Н. С. Болотнова. – Томск : Томский университет, 1992. – 312 с.
33. Бондаренко Е. В. Дискурс как объект когнитивной лингвистики [Электронный ресурс] / Е. В. Бондаренко // Записки з романо-германської філології. – 2013. – Вип. 1(30). – С. 25–32. – Режим доступа : [www.irbisnbnv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbnv/cgiirbis\\_64.exe?](http://www.irbisnbnv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbnv/cgiirbis_64.exe?).
34. Боярских О. С. Прецедентные феномены со сферой-источником «Литература» в дискурсе российских печатных СМИ (2004–2007 гг.) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Боярских Оксана Сергеевна. – Нижний Тагил, 2008. – 230 с.
35. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский / Е. В. Бреус. – М. : УРАО, 2000. – 208 с.

- 36.Бродович О. И. Единица перевода: Онтология? Эвристика? / О. И. Бродович // Материалы XXIX межвузовской научно-практической конференции преподавателей и аспирантов. – СПб., 2000. – Вып. 8. Актуальные проблемы теории и практики перевода. – С. 11–23.
- 37.Булгакова С. Ю. Интертекстуальные включения как переводческая проблема [Электронный ресурс] / С. Ю. Булгакова. – Режим доступа : <http://youngresearchersjournal.org/wp-content/uploads/2013/01/bulgakova-intertext.pdf>.
- 38.Бурвикова Н. Д. Жизнь в мимолетных мелочах / Н. Д. Бурвикова, В. Г. Костомаров. – СПб. : Златоуст, 2006. – 69 с.
- 39.Быкова И. А. Язык и символы этнокультур в опосредованной коммуникации / И. А. Быкова // Известия Волгоградского государственного технического университета. – Волгоград : ВолгГТУ, 2013. – №2 (105). – С. 161–164.
- 40.Былевский В. П. Функции прецедентных феноменов (дяньгу) в текстах СМИ КНР [Электронный ресурс] / В. П. Былевский // Электронный научный журнал Факультета журналистики МГУ имени М.В. Ломоносова. – 2015. – Вып. 3. – Режим доступа : <http://www.mediascope.ru/1817>.
- 41.Быстрова Т. Е. Прецедентные имена как вехи культурной памяти (на примере анализа рассказов А. П. Чехова ) / Т. Е. Быстрова // Человек и культура. – 2016. – № 1. – С. 77–100.
- 42.Валеева Н. Г. Теория перевода: культурно-когнитивный и коммуникативно-функциональный аспекты / Н. Г. Валеева. – М. : РУДН, 2010. – 246 с.
- 43.Василенко Г. В. Художній образ як проблема перекладу / Г. В. Василенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua/filologiya/87/15674-xudozhnij-obraz-yak-problemaperekladu.html>.
- 44.Верецагин Е. М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верецагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1990. – 246 с.

45. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
46. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 342 с.
47. Войнич И. В. Стратегии лингвокультурной адаптации художественного текста при переводе : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / И. В. Войнич. – Пермь, 2010. – 19 с.
48. Волова В. М. Прецедентные имена собственные и их специфика в газетно-публицистическом тексте как составной части масс-медиа дискурса [Электронный ресурс] / В. М. Волова // Вестник Вятского государственного университета. – 2016. – № 1. – С. 82–87. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/pretsedentnye-imena-sobstvennyye-i-ih-spetsifika-v-gazetno-publitsisticheskom-tekste-kak-sostavnoy-chasti-mass-medialnogo-diskursa>.
49. Воробйова Т. В. Прецедентне ім'я історія становлення поняття / Т. В. Воробйова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К. : КНЛУ, 2003. – Вип. 9. – С. 42–48.
50. Воробйова Т. В. Прецедентне ім'я: лінгвокогнітивні аспекти семантики (на матеріалі американської публіцистики кінця ХХ початку ХХІ століть) / Т. В. Воробйова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2005. – Вип. 7. – С. 48–54.
51. Ворожцова О. А. Прецедентное высказывание как тип прецедентных феноменов / О. А. Ворожцова // Актуальные проблемы лингвистики : Уральские лингвистические чтения – 2006 : ежегодная научная конференция, 1–2 февраля 2006 г. : тезисы докл. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2006. – С. 38–39.
52. Ворожцова О. А. Лингвистическое исследование прецедентных феноменов в дискурсе российских и американских президентских

- выборов 2004 года: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Ворожцова Ольга Александровна. – Екатеринбург, 2007. – 215 с.
53. Ворона О. В. Переклад промовистих імен (на матеріалі казки-притчі Дж. Оруелла «Колгосп тварин» / О. В. Ворона, О. В. Крисало // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. : Філологічні науки. – Луганськ : ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. – № 9 (268), Ч. 1. – С. 11–17.
  54. Воропаев Н. Н. Прецедентные имена в китайскоязычном дискурсе: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.22 / Воропаев Николай Николаевич. – М., 2012. – 310 с.
  55. Галеева Н. Л. Параметры художественного текста и перевод / Н. Л. Галеева. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 1999. – 155 с.
  56. Галеева Н. Л. Способы освоения мира западной и восточной лингвокультурами / Н. Л. Галева // Язык и текст в парадигмах науки и культуры. – Тверь : ТвГУ, 2005. – С. 12–19.
  57. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М. : Моск. ун-т, 2007. – 544 с.
  58. Герман И. А. Лингвосинергетика / И. А. Герман. – Барнаул : Алтайская академия экономики и права, 2000. – 168 с.
  59. Голінько Ю. С. Умови для досягнення еквівалентності при перекладі / Ю. С. Голінько // Перекладацькі інновації : VI всеукр. студ. наук.-практ. конф., 17–18 березня 2016 р. : тези доп. – Суми : СумДУ, 2016. – С. 83–85.
  60. Голубева Н. А. Слово. Текст. Дискурс. Прецедентные единицы / Н. А. Голубева. – Нижний Новгород : НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2009. – 401 с.
  61. Гридина Т. А. Языковая игра как лингвокреативная деятельность / Т. А. Гридина // Язык. Система. Личность. Языковая игра как вид лингвокреативной деятельности. Формирование языковой личности в онтогенезе : Всерос. науч. конф., 25–26 апреля 2002 г. : тезисы докл. – Екатеринбург : Уральский государственный педагогический университет,

2002. – С. 26–27.

- 62.Гридина Т. А. Оценочный потенциал языковой игры в художественном тексте (на материале ранних рассказов Т. Толстой) / Т. А. Гридина // Филологический класс. – Екатеринбург : Уральский государственный педагогический университет, 2011. – № 25. – С. 37–40.
- 63.Губернаторова Э. В. Метафора как компрессированный компонент перевода: деятельностный аспект / Э. В. Губернаторова. – Барнаул : АлтГУ, 2014. – 136 с.
- 64.Гудков Д. Б. Алгоритм восприятия текста и межкультурная коммуникация / Д. Б. Гудков // Язык. Сознание. Коммуникация : сб. статей / [Ред. В. В. Красных]. – М. : Филология, 1997. – Вып. 1. – С. 114–127.
- 65.Гудков Д. Б. Некоторые особенности функционирования прецедентных высказываний / Д. Б. Гудков, В. В. Красных, И. В. Захаренко, Д. В. Багаева // Вестник Московского университета. Сер. 9 : Филология. – М. : Московский университет, 1997. – № 4. – С. 106–118.
- 66.Гудков Д. Б. Прецедентные феномены в языковом сознании и межкультурной коммуникации: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика» / Д. Б. Гудков. – М., 1999. – 44 с.
- 67.Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации / Д. Б. Гудков. – М. : Гнозис, 2003. – 288 с.
- 68.Гудков Д. Б. Единицы кодов культуры: проблемы семантики / Д. Б. Гудков // Язык. Сознание. Коммуникация : сб. статей / [отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М. : МАКС Пресс, 2004. – Вып. 26. – С. 39–50.
- 69.Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / А. Г. Гудманян. – К., 2000. – 40 с. – Режим доступу : [https://www.br.com.ua/referats/dysertacii\\_ta\\_autoreferaty/97874-1.html](https://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/97874-1.html).
- 70.Гудманян А. Когнітивний дисонанс перекладача та тотожність перекладу /

- А. Гудманиян, Г. Єнчева // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика : IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1–2 квітня 2011 р. : тези доп. – К. : НАУ, 2011. – С. 58–61.
71. Гукетлова Ф. Н. Зооморфный код культуры в языковой картине мира : автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Ф. Н. Гукетлова. – М., 2009. – 47 с.
72. Гунько Ю. А. Особенности функционирования прецедентных высказываний в разговорной речи носителей русского языка : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Ю. А. Гунько. – СПб., 2002. – 20 с.
73. Гусева А. А. Интертекстуальность как переводческая проблема : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Гусева Анна Александровна. – М., 2009. – 170 с.
74. Дашинимаева П. П. Психонейролингвистический аспект переводческого семиозиса: размышления вслух / П. П. Дашинимаева // Гуманитарный вектор. – Чита : Забайкальский государственный университет, 2010. – № 2. – С. 108–111.
75. Денисова Е. В. Прецедентные фольклорные имена в английском и русском языках как проблема перевода [Электронный ресурс] : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Денисова Елена Владимировна. – Санкт-Петербург, 2011. – 219 с. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/pretsedentnye-folklornye-imena-v-angliiskom-i-russkom-yazykakh-kak-problema-perevoda>.
76. Денисова Г. В. В мире интертекста: язык, память, перевод / Г. В. Денисова. – М. : Азбуковник, 2003. – 298 с.
76. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [кол. монографія] / [під загальн. ред. І. С. Шевченко]. – Харків : Константа, 2005. – 356 с.
77. Донец П. Н. Прецедентные или прототипические феномены? Об одной лингвокультурологической категории / П. Н. Донец // Субъект познания и

- коммуникация: языковые и межкультурные аспекты : сб. науч. тр., посвященный юбилею Л.И. Гришаевой. – Воронеж : Наука-Юнипресс, 2014. – С. 429–439.
78. Дорджиева Е. В. Языковые средства создания прагматического потенциала английского художественного текста : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Дорджиева Елена Владиславовна. – Пятигорск, 2005. – 179 с.
79. Дяченко Н. М. Вторинна номінація крізь призму діалектологічних студій / Н. М. Дяченко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2006. – № 28. – С. 240–242.
80. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур. Заимствование и передача имен собственных с точки зрения лингвистики и теории перевода / Д. И. Ермолович. – М. : Валент, 2001. – 200 с.
81. Єнчева Г. Г. Діяльнісно-когнітивна парадигма перекладу [Електронний ресурс] / Г. Г. Єнчева. – Режим доступу : [er.nau.edu.ua](http://er.nau.edu.ua).
82. Жаботинская С. А. Основы теории примарной метафоры / С. А. Жаботинская // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. : Філологія. – 2011. – Т. 14, № 1. – С. 35–45.
83. Жаева Р. Р. Способы актуализации прецедентных феноменов в публицистических текстах Ю. Д. Поминова: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Жаева Роза Райхановна. – Кемерово, 2012. – 186 с.
84. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : [нарис] / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 264 с.
85. Жельвис В. И. Опыт систематизации англо-русских лакун / В. И. Жельвис, И. Ю. Марковина // Исследование проблем речевого общения. – М. : Наука, 1979. – 214 с.
86. Жолковский А. К. Блуждающие сны и другие работы / А. К. Жолковский. – М. : Наука, 1994. – 428 с.
87. Завьялова Г. А. Особенности функционирования прецедентных феноменов в детективном дискурсе (на материале английского и русского



- языков): дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Завьялова Галина Александровна. – Кемерово, 2014. – 185 с.
- 88.Залевская А. А. Индивидуальное знание: Специфика и принципы функционирования / А. А. Залевская. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 1992. – 136 с.
- 89.Зимняя И. А. Лингвопсихология речевой деятельности / И. А. Зимняя. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2001. – 432 с.
- 90.Зинченко В. П. Когнитивная психология в контексте психологии (вступительная статья) / В. П. Зинченко, А. И. Назаров // Солсо Р. Когнитивная психология. – М. : Тривола, 1996. – С. 11–20.
- 91.Золотарев М. В. Лингвопрагматические особенности прецедентных феноменов в современном молодежном дискурсе (на материале английского и русского языков) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Золотарев Михаил Владимирович. – Саратов, 2016. – 176 с.
- 92.Золотых Л. Г. Фразеологическая семантика и символ / Л. Г. Золотых // Слово – сознание – культура : сб. науч. трудов / [сост. Л. Г. Золотых]. – М. : Флинта: Наука, 2006. – С. 157–169.
- 93.Игнатов К. Ю. От текста романа к кинотексту : языковые трансформации и авторский стиль: на англоязычном материале : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Игнатов Кирилл Юрьевич. – М., 2007. – 196 с.
- 94.Илюшкина М. Ю. Прецедентные феномены в российской и британской печатной рекламе услуг для туристов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Илюшкина Мария Юрьевна. – Екатеринбург, 2008. – 272 с.
- 95.Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
- 96.Іваницька М. Л. Особистісний вимір в історії українсько-німецького художнього перекладу (від середини ХІХ до початку ХХІ століття): дис. ... доктора філол. наук : 10.02.16 / Іваницька Марія Лонгінівна. – К., 2015. – 491 с.

97. Казакова Т. А. Художественный перевод: в поисках истины / Т. А. Казакова. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2006. – 224 с.
98. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка: кол. монография / [Бондаренко Е. В., Мартынюк А. П., Фролова И. Е., Шевченко И. С.]. – Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2017. – 246 с.
99. Кальченко Т. Ю. Національно-прецедентні феномени в поетичних текстах В. Герасим'юка: вербалізація елементів національної когнітивної бази / Т. Ю. Кальченко // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки. – 2013. – Кн. 4. – С. 210–212.
100. Капніна Г. І. Проблема фразеологічної еквівалентності у перекладі (на матеріалі оригіналу та перекладу українською мовою роману Е. М. Ремарка «На західному фронті без змін») / Г. І. Капніна // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 9 : зб. наук. пр. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – С. 90–96.
101. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : [у 2-х ч.] / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – Ч. II. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. – 302 с.
102. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М. : ГНОЗИС, 2004. – 389 с.
103. Карасик В. И. Антология концептов / В. И. Карасик, И. А. Стернин. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 352 с.
104. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 264 с.
105. Караулов Ю. Н. Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть / Ю. Н. Караулов. – М. : Институт русского языка РАН, 1999. – 180 с.
106. Кашкин В. Б. Введение в теорию коммуникации / В. Б. Кашкин. – Воронеж : ВГТУ, 2000. – 175 с.

107. Киосе М. И. Когнитивные основания аллюзии в формировании дискурса / М. И. Киосе // Проблемы теории языка и переводоведения. – М. : МПУ, 2002. – № 7. – С. 72–79.
108. Киричук Л. М. Когнітивні аспекти перекладу [Електронний ресурс] / Л. М. Киричук // Вісник Сумського державного університету. Сер. : Філологічні науки. – 2004. – № 3. – Режим доступу : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/11181>.
109. Кирпичева О. В. Ономастикон рекламного текста : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / О. В. Кирпичева. – Волгоград, 2007. – 21 с.
110. Ковшова М. Л. Лингвокультурологический метод во фразеологии: коды культуры / М. Л. Ковшова. – М. : Либроком, 2012. – 453 с.
111. Козлик И. В. Мультикультурализм и методологические проблемы литературоведения / И. В. Козлик // Вестник Томского государственного университета. – Томск : ТГУ, 2009. – № 2(6). – С. 41–58.
112. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Г. В. Колшанский ; [отв. ред. Т. В. Булыгина]. – М. : Наука, 1984. – 173 с.
113. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода / В. Н. Комиссаров. – М. : Международные отношения, 1980. – 167 с.
114. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода : [учебник] / В. Н. Комиссаров. – М. : ЧеРо, 1999. – 136 с.
115. Комлев Н. Г. Компоненты содержательной структуры слова / Н. Г. Комлев. – М. : МГУ, 1969. – 172 с.
116. Коптілов В. Теорія і практика перекладу : [навч. посіб.] / В. Коптілов. – К. : Юніверс, 2003. – 280 с.
117. Косарев М. И. Прецедентные феномены с сферой-источником «Кино» в политической коммуникации Германии и США: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Косарев Михаил Иванович. – Екатеринбург, 2008. – 240 с.

118. Косиченко Е. Ф. Имя нарицательное и имя символ в свете теории прецедентности / Е. Ф. Косиченко // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Сер. : Филологические науки. Имплицитные смыслы и методы их описания. – 2010. – Вып. 22 (601). – С. 55–64.
119. Костомаров В. Г. Прецедентный текст как редуцированный дискурс / В. Г. Костомаров, Н. Д. Бурвикова // Язык как творчество. – М. : ИРЯ РАН, 1996. – С. 297–302.
120. Красных В. В. Когнитивная база vs культурное пространство в аспекте изучения языковой личности (к вопросу о русской концептосфере) / В. В. Красных // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей / [ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М. : Филология, 1997. – Вып. 1. – С. 128–144.
121. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность / В. В. Красных. – М. : Диалог-МГУ, 1998. – 352 с.
122. Красных В. В. Этнопсихолингвистика и лингвокультурология / В. В. Красных. – М. : ИТДГК Гнозис, 2002. – 284 с.
123. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : ИТДГК Гнозис, 2003. – 375 с.
124. Красных В. В. Язык, сознание, коммуникация: [сб. статей] / В. В. Красных ; [отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М. : МАКС Пресс, 2012. – Вып. 45. – 92 с.
125. Кривонос Я. В. Методологія перекладацької інтерпретації метафоричного концептопростору першотвору : (на матеріалі українських перекладів творів англійських та американських романтиків) [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Я. В. Кривонос. – К., 2008. – 20 с. – Режим доступу : <https://mydisser.com/en/avtoref/view/23955.html>.

126. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог, роман / Ю. Кристева // Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму / [пер. с франц., сост., вступ. ст. Г. К. Косикова]. – М. : ИГ Прогресс, 2000. – С. 427–457.
127. Крутько Т. В. Прецедентні феномени у текстах англомовної реклами (на матеріалі банерної реклами) / Т. В. Крутько // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2011. – С. 190–197.
128. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
129. Кузнецова Я. В. Прецедентные феномены и успешность коммуникации (к вопросу о степени прецедентности) / Я. В. Кузнецова, Р. Л. Смулаковская // Говорящий и слушающий: языковая личность, текст, проблемы обучения : междунар. науч.-метод. конф., 26-28 февраля 2001 г. : тезисы докл. – СПб. : СОЮЗ, 2001. – С. 426–429.
130. Кузьмина Н. А. Интертекст и его роль в процессах формирования поэтического языка / Н. А. Кузьмина. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 272 с.
131. Культурология [Электронный ресурс] / [ред. Л. Д. Столяренко, С. И. Самыгин]. – [изд. 4-е]. – М. : MapT, 2010. – 352 с. – Режим доступа : <http://topuch.ru/uchebnoe-posobie-rekomendovano-ministerstvom-obrazovaniya-ross/index.html>.
132. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – Одесса : Латстар, 2002. – 288 с.
133. Кухаренко В. А. Практикум по стилистике английского языка. Seminars in Stylistics / В. А. Кухаренко. – М. : Флинта, 2009. – 184 с.
134. Кушнерук С. Л. Использование прецедентных феноменов для ситуативного промоушена в российской печатной рекламе / С. Л. Кушнерук // Политическая лингвистика. – Екатеринбург : Уральский государственный педагогический университет, 2006. – Вып. 20. – С. 198–204.

135. Кушнина Л. В. Перевод как синергетическая система / Л. В. Кушнина // Вестник Пермского университета. – Пермь : Пермский государственный национальный исследовательский университет, 2011. – № 3. – С. 81–86.
136. Латышев Л. К. Курс перевода: (Эквивалентность перевода и способы ее достижения) / Л. К. Латышев. – М. : Междунар. отношения, 1981. – 247 с.
137. Лебедева Н. М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию / Н. М. Лебедева. – М. : Ключ-С, 1999. – 224 с.
138. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М. : Главная редакция восточной литературы, 1985. – 536 с.
139. Леонтович О. А. Системно-динамическая модель межкультурной коммуникации между русскими и американцами: дис. ... доктора филол. наук : 10.02.20 / Леонтович Ольга Аркадьевна. – Волгоград, 2002. – 502 с.
140. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики [Электронный ресурс] / А. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1997. – Режим доступа : <https://studfiles.net/preview/6015961/>.
141. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М. : УРСС, 2003. – 216 с.
142. Лещенко О. П. Прагматичний аспект перекладу лексичних одиниць в науково-технічних текстах [Електронний ресурс] / О. П. Лещенко. – Режим доступу : <http://slavutajournal.com.ua/arxiv-nomeriv/slavuta-vipusk-8-2014/pragmatichnij-aspekt-perekladu-leksichnix-odinic-v-naukovo-texnichnix-tekstax/>.
143. Литвин І. М. Перекладознавство / І. М. Литвин. – Черкаси : Ю. А. Чабаненко, 2013. – 288 с.
144. Литвиненко Н. П. Український медичний дискурс : [монографія] / Н. П. Литвиненко. – Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2009. – 304 с.

145. Лихачев Д. С. Несколько мнений о «неточности» искусства и стилистических направлений / Д. С. Лихачев // Избранные работы : [в 3-х т.]. – Л. : Художественная литература, 1987. – Т. 3. – 520 с.
146. Лотман Ю. М. Статьи по семиотике и топологии культуры / Ю. М. Лотман. – Таллин : Александра, 1992. – Т. 1. – 247 с.
147. Львовская З. Д. Современные проблемы перевода / З. Д. Львовская. – М. : URSS, 2008. – 219 с.
148. Макарова Л. С. Коммуникативно-прагматические аспекты художественного перевода : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.20 / Макарова Людмила Сергеевна. – М., 2005. – 364 с.
149. Макгауен Т. В. Прецедентні імена в сучасному американському медіа-дискурсі: лінгвокогнітивний і функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Макгауен Тетяна Вікторівна. – Черкаси, 2012. – 220 с.
150. Маркина М. Г. Адекватность как переводческая проблема (функциональный подход) / М. Г. Маркина // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. : Мовознавство. – 2008. – Т. 16, Вип. 14. – С. 184–189.
151. Маркова В. Читач як комунікативний діяч / В. Маркова // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 5. – С. 43–47.
152. Мартынюк А. П. Стратегия как базовый инструмент когнитивного анализа коммуникации / А. П. Мартынюк // Записки з романо-германської філології. – 2015. – Вип. 1(34). – С. 80–90.
153. Мартынюк А. П. Когнитивно-коммуникативная лингвистика: в поисках базовых принципов и методик анализа [Электронный ресурс] / А. П. Мартынюк // Когниция. Коммуникация. Дискурс : междунар. электронный сб. науч. тр. – Харьков, 2016. – № 12. – С. 17–35. – Режим доступа : <http://communication-discourse.com/issues/>.
154. Масленникова А. А. Скрытые смыслы и их лингвистическая интерпретация : автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание, социолингвистика,

- психолінгвістика» / А. А. Масленникова. – СПб., 1999. – 35 с.
155. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / В. А. Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 266 с.
  156. Матвеева Г. Г. Нюансы смысла в скрытой прагмалінгвістике / Г. Г. Матвеева // Филологический вестник. – Ростов-на-Дону : РГУ, 1998. – № 2. – С. 28–32.
  157. Милль Дж. Система логики символической и индуктивной / Дж. Милль. – М. : Леман, 1914. – 880 с.
  158. Минченков А. Г. Когниция и эвристика в процессе переводческой деятельности / А. Г. Минченков. – СПб. : Антология, 2007. – 256 с.
  159. Михалева О. Л. Политический дискурс: специфика манипулятивного воздействия / О. Л. Михалева. – М. : Либроком, 2009. – 256 с.
  160. Моисеева С. А. Лингвокультурологические исследования как фактор межкультурной коммуникации / С. А. Моисеева, Е. А. Огнева // Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. электронный сб. науч. тр. – 2011. – № 3. – С. 42–52. – Режим доступа : <http://communication-discourse.com/issues/>.
  161. Моисеенко Л. В. Лингвокогнитивные основы теории прецедентности: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Моисеенко Лилия Васильевна. – М., 2015. – 404 с.
  162. Молчанова Н. С. Роль прецедентного имени в восприятии художественного текста / Н. С. Молчанова // Вестник Псковского государственного университета. – Псков : Псковский государственный университет, 2011. – № 15. – С. 87–91.
  163. Морозовська О. Л. Інтерсеміотичний аспект перекладу алюзивних антропонімів (на матеріалі роману Дж. Р. Р. Толкіна «The Hobbit») [Електронний ресурс] / О. Л. Морозовська // Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації. – 2015. – Режим доступу : [eprints.zu.edu.ua/19022/1/O.L.%20Морозовська.pdf](http://eprints.zu.edu.ua/19022/1/O.L.%20Морозовська.pdf).



164. Найдюк О. В. Семантичні та функціональні особливості прецедентних феноменів у німецькомовному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Найдюк. – К., 2009. – 14 с.
165. Наумова Е. О. Особенности функционирования прецедентных текстов в современном публицистическом дискурсе : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е. О. Наумова. – М., 2004. – 20 с.
166. Нахимова Е. А. Прецедентные имена в массовой коммуникации / Е. А. Нахимова. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2007. – 208 с.
167. Нахимова Е. А. Прецедентные онимы в современной российской массовой коммуникации: теория и методика когнитивно-дискурсивного исследования / Е. А. Нахимова. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2011. – 276 с.
168. Нахимова Е. А. Использование корпусной методологии при сопоставительном изучении прецедентных имен / Е. А. Нахимова // Политическая лингвистика. – 2013. – № 3(45). – С. 48–56.
169. Нахимова Е. А. Прецедентные ситуации, связанные с деятельностью Наполеона Бонапарта, в российской национальной исторической памяти / Е. А. Нахимова // Известия уральского федерального университета. – Екатеринбург : Уральский государственный педагогический университет, 2014. – № 2(126). – С. 71–80.
170. Некряч Т. Є. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів / Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 200 с.
171. Некряч Т. Є. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі / Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала. – К. : Кондор-Видавництво, 2013. – 194 с.
172. Николина Н. А. Филологический анализ текста / Н. А. Николина. – М. : Академия, 2003. – 256 с.
173. Нотина Е. А. Фоновые знания переводчика в аспекте когнитивно-дискурсивной парадигмы лингвистических исследований / Е. А. Нотина

// Вестник Российского университета дружбы народов. Сер. : Вопросы образования: языки и специальность. – 2004. – № 1. – С. 23–31.

174. Нотина Е. А. Специфика взаимодействия концептуальных систем коммуникантов в условиях опосредованной межъязыковой/ межкультурной коммуникации» / Е. А. Нотина // Университетское переводоведение: X междунар. науч. конф. по переводоведению «Федоровские чтения», 23–25 октября 2008 г. : тезисы докл. – СПб. : Факультет филологии и искусств СПбГУ, 2009. – Вып. 10. – С. 399–404.
175. Огнева Е. А. Когнитивное моделирование концептосферы художественного текста / Е. А. Огнева. – М. : Эдитус, 2013. – 282 с.
176. Олизько Н. С. Интертекстуальность как системообразующая категория постмодернистского дискурса (на материале произведений Дж. Барта) : дис. ... канд. филол. наук / Олизько Наталья Сергеевна. – Челябинск, 2002. – 194 с.
177. Отин Е. С. Коннотативные онимы и их производные в историко-этимологическом словаре русского языка / Е. С. Отин // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 2003. – № 2. – С. 55–72.
178. Панько Т. Українське термінознавство / Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
179. Пикулева Ю. Б. Прецедентный культурный знак в современной телевизионной рекламе : лингвокультурологический анализ : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Ю. Б. Пикулева. – Екатеринбург, 2003. – 22 с.
180. Пикулева Ю. Б. Прецедентные культурные знаки советского времени в коммерческой и политической отечественной рекламе [Электронный доступ] / Ю. Б. Пикулева // Советская культура в современном социопространстве России: трансформации и перспективы : науч. интернет-конференция, 28–29 мая 2008 г. : тезисы докл. – Екатеринбург : б. и., 2008. – Режим доступа : <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/1828/2/Part2%202008-12.pdf>.

181. Пищальникова В. А. Психопоэтика / В. А. Пищальникова. – Барнаул : Алтай. гос. ун-т, 1999. – 175 с.
182. Поветьева Е. В. Прецедентное имя как феномен интертекстуальности в англоязычном художественном дискурсе: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Поветьева Елена Викторовна. – Волгоград, 2014. – 227 с.
183. Подміногін В. Дихотомія перекладацьких стратегій очуження та одомашнення в історії європейського перекладу / В. Подміногін, А. Якимчук / Наукові записки. Сер. : Філологічні науки : зб. наук. праць. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89(1). – С. 98–102.
184. Полонский А. В. «Умный завиток ковра», или Адресат и читатель / А. В. Полонский // Теория и практика современной русистики в мировом контексте: междунар. сб. науч. ст. : [в 2 т.]. – Белгород, 2005. – Т. 1. – С. 95–99.
185. Полякова Е. В. Феномен прецедентности в газетных заголовках английской и русской прессы / Е. В. Полякова // Вестник Таганрогского института имени А.П. Чехова. – Таганрог : Таганрогский институт имени А. П. Чехова, 2008. – № 1с. – С. 63–66.
186. Попова Е. Ю. Прецедентные феномены в современном художественном дискурсе : (на материале романов В.Пелевина "Generation "П" и "Числа") : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е. Ю. Попова. – Саратов, 2012. – 21 с.
187. Попова Ю. К. Межтекстовые отношения и их трансляция: на материале англоязычных постмодернистских художественных текстов и их переводов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Попова Юлия Константиновна. – Пермь, 2016. – 210 с.
188. Почепцов Г. Г. Прагматика текста / Г. Г. Почепцов // Коммуникативно-прагматические и семантические функции речевых единств. – Калинин : Калининск. гос. ун-т, 1980. – С. 5–10.

189. Привалова И. В. Интеркультура и вербальный знак (лингвокогнитивные основы межкультурной коммуникации) / И. В. Привалова. – М. : Гнозис, 2005. – 472 с.
190. Проскурин Е. Г. Когнитивная лакунарность текста как проблема межкультурной коммуникации : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Проскурин Евгений Геннадьевич. – Барнаул, 2004. – 146 с.
191. Проскурина А. А. Прецедентные тексты в англоязычном дискурсе : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. А. Проскурина. – Самара, 2004. – 18 с.
192. Прохоров Ю. Е. Действительность. Текст. Дискурс / Ю. Е. Прохоров. – М. : Флинта, 2004. – 270 с.
193. Прунч Э. Пути развития западного переводоведения. От языковой асимметрии к политической / Э. Прунч ; [пер. с нем.]. – М. : Р. Валент, 2015. – 512 с.
194. Пшеницын С. Л. О смысловых различиях при переводе / С. Л. Пшеницын // Когнитивно-прагматические и художественные функции языка : сборник статей. – СПб. : Тригон, 2000. – С. 76–83.
195. Пшёнкина Т. Г. Вербальная посредническая деятельность переводчика в межкультурной коммуникации: психолингвистический аспект: дис. ... доктора филол. наук : 10.02.04 / Пшёнкина Татьяна Геннадьевна. – Барнаул, 2005. – 330 с.
196. Пшёнкина Т. Г. Междисциплинарность перевода как отражение интегративных процессов в современной лингвистике / Т. Г. Пшёнкина // Язык и культура. – Барнаул : Алтайский государственный университет, 2014. – № 1(25). – С. 51–62.
197. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. В. Ребрій. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
198. Рябова М. В. Проблема лингвокультурного анализа текстов оригинала и перевода / М. В. Рябова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2009. – № 1(3). – С. 170–173.

199. Саксонова Ю. Ю. Прецедентный интекст; проблема межъязыковой эквивалентности в художественном переводе : на материале английского, немецкого и русского языков [Электронный ресурс]: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Саксонова Юлия Юрьевна. – Екатеринбург, 2001. – Режим доступа : <http://www.dslib.net/sravnit-jazykoved/precedentnyj-intekst-problema-mezhjazykovoj-jekvivalentnosti-v-hudozhestvennom.html>.
200. Самохина В. А. Шекспировская феноменология как интертекстовая реальность / В. А. Самохина // Записки з романо-германської філології / [ред. І. М. Колегаєва]. – Одеса : КП ОМД, 2015. – Вип. 1(34). – С. 151–157.
201. Самохіна В. О. Діалектико-діалогічна сутність феномена і інтертекстуальності як поліфонії текстів / В. О. Самохіна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер. : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – Вип. 81. – С. 21–28.
202. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры / В. З. Санников. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 552 с.
203. Сапогова Л. И. Составляющие языковой игры и их роль в создании комического / Л. И. Сапогова // Известия Тульского государственного университета. Сер. : Психология. – 2003. – Вып. 3. – С. 215–224.
204. Сахарук І. В. Прецедентні одиниці як засіб реалізації сугестії в українському медійному дискурсі / І. В. Сахарук // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. – 2015. – Вип. 13. – С. 337–345.
205. Сдобников В. В. Теория перевода / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – М. : АСТ: Восток-Запад, 2007. – 448 с.
206. Семенец О. П. Прецедентный текст в языке газеты : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Семенец Ольга Павловна. – СПб, 2004. – 225 с.
207. Семочко С. В. Особенности межкультурной адаптации прецедентного

- феномена «маленький человек» из повести Н. В. Гоголя «Шинель» средствами немецкого языка / С. В. Семочко // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж : НАУКА-ЮНИПРЕСС, 2012. – № 10 – С. 203–221.
208. Семочко С. В. Интертекстуальные связи в аспекте художественного перевода / С. В. Семочко // Вестник Воронежского государственного университета. – Воронеж : ВГУ, 2017. – № 2. – С. 123–127.
209. Сітко А. В. Адекватність і еквівалентність у перекладі мовних особливостей / А. В. Сітко, І. В. Струк // Sciences of Europe. – Prague : Global Science Center LP, 2016. – С. 122–126.
210. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов / Г. Г. Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 139 с.
211. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурный концепт прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. – М. : Академия, 2000. – 128 с.
212. Слышкин Г. Г. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа) / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова. – М. : Водолей Publishers, 2004. – 153 с.
213. Сметанина С. И. Медиа-текст в системе культуры (динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX века) / С. И. Сметанина. – СПб. : Изд-во В. А. Михайлова, 2002. – 383 с.
214. Смулаковская Р. Л. Своеобразие использования прецедентных феноменов в газетном дискурсе / Р. Л. Смулаковская // Лингвистика: бюллетень Уральского лингвистического общества. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2004. – Т. 12. – С. 111–120.
215. Солодуб Ю. П. Теория и практика художественного перевода : учебное пособие [для студентов лингв. фак. вузов] / Ю. П. Солодуб. – М. : Академия, 2005. – 304 с.
216. Солуянова Н. А. Проблема интертекстуальности в переводе : на материале переводов произведений Б. Акунина : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Солуянова Наталья Александровна. – М., 2013. – 180 с.

217. Сорокин Ю. А. Лакуны как сигналы специфики лингвокультурной общности / Ю. А. Сорокин // Национально-культурная специфика речевого общения народов СССР. – М. : Наука, 1982. – С. 22–27.
218. Співак С. М. Власна назва в композиційно-смісловій структурі віршованих текстів американської поезії ХХ століття: Комунікативно-когнітивний підхід [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С. М. Співак. – К., 2004. – 19 с. – Режим доступу : [https://www.br.com.ua/referats/dysertacii\\_ta\\_autoreferaty/110816.htm?dl](https://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/110816.htm?dl).
219. Степанов Ю. С. Интертекст и некоторые современные расширения лингвистики / Ю. С. Степанов // Языкознание: взгляд в будущее. – Калининград : ФГУИПП «Янтарный сказ», 2002. – С. 100–105.
220. Степин В. С. Цивилизация и культура / В. С. Степин. – СПб. : СПбГУП, 2011. – 408 с.
221. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. Стріха. – К. : Факт – Наш час, 2006. – 344 с.
222. Судомоина Е. Б. Имена собственные – ассоциативные индикаторы // Шоста республіканська ономастична конференція, 1990 р. : тези доповідей і повідомлень. – Одеса, 1990. – Ч. 1. Теоретична та історична ономастика. Літературна ономастика. – С. 82–84.
223. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 367 с.
224. Супрун А. Е. Текстовые реминисценции как языковое явление / А. Е. Супрун // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1995. – № 6. – С. 17–29.
225. Супрун В. И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал / В. И. Супрун. – Волгоград : Перемена, 2000. – 171 с.

226. Сыроваткин С. Н. Теория перевода в аспекте функциональной лингвосемиотики : [учебное пособие] / С. Н. Сыроваткин. – Калинин : Калининский государственный университет, 1978. – 84 с.
227. Тараненко А. А. Языковая семантика в её динамических аспектах (основные семантические процессы) / А. А. Тараненко. – К. : Наукова думка, 1989. – 256 с.
228. Тарасов Е. Ф. Межкультурное общение – новая онтология анализа языкового сознания / Е. Ф. Тарасов // Этнокультурная специфика языкового сознания. – М. : Институт языкознания РАН, 1996. – С. 7–22.
229. Тащенко Г. В. Прецедентні феномени як проблема художнього перекладу / Г. В. Тащенко, О. В. Ребрій // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2015. – Вип. 81. – С. 273–281.
230. Тащенко Г. В. Культурологічні фактори відтворення прецедентних імен у художньому перекладі / Г. В. Тащенко // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : Філологічні науки (мовознавство). – Дрогобич, 2016. – Т. 2, № 5. – С. 139–142.
231. Тащенко Г. В. Переклад прецедентних імен: когнітивний аспект / Г. В. Тащенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. – Одеса, 2016. – Т. 1, № 21. – С. 135–138.
232. Тащенко Г. В. Особливості перекладу різних типів прецедентних імен / Г. В. Тащенко // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація. 2016-й – рік англійської мови: XV наук. конф. з міжнар. участю, 5 лютого 2016 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – С. 197–199.
233. Тащенко Г. В. Прецедентні імена як феномен культури: особливості функціонування в оригіналі та перекладі. / Г. В. Тащенко // II Таврійські філологічні читання : міжнар. наук.-практ. конф., 20-21 травня 2016 р. : тези доп. – Херсон : ХДУ, 2016. – С. 108–109.



234. Тащенко Г. В. Поліпарадигмальний підхід до перекладу прецедентних імен / Г. В. Тащенко // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація. : XVI наук. конф. з міжнародною участю, 3 лютого 2017 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – С. 128–129.
235. Тащенко Г. В. Поліпарадигматизм та міждисциплінарність як методологічні принципи перекладознавчого аналізу прецедентних імен / Г. В. Тащенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2017. – Вип. 85. – С. 58–64.
236. Тащенко Г. В. Прецедентність як об'єкт дослідження когнітивно-дискурсивного перекладознавства / Г. В. Тащенко // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2017. – № 72. – С. 142–147.
237. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды / В. Н. Телия // Языковая номинация (виды наименования). – М. : Наука, 1977. – С. 129–221.
238. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово, 2000. – 624 с.
239. Терских М. В. Реклама как интертекстуальный феномен : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / Терских Марина Викторовна. – Омск, 2003. – 198 с.
240. Тимко Н. В. К вопросу о передаче культурной специфики текста в переводе / Н. В. Тимко // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – Иркутск : ИГЛУ, 2010. – №1 (9). – С. 61–66.
241. Тихомиров О. К. Мышление, знание и понимание / О. К. Тихомиров, В. В. Знаков // Вестник Московского университета. Сер. 14 : Психология. – М. : МГУ им. М. В. Ломоносова. – 1989. – Т. 14, № 2. – С. 6–16.
242. Томахин Г. Д. Фоновые знания как основной предмет лингвострановедения / Г. Д. Томахин // Иностранный язык в школе. – М., 1980. – № 4. – С. 84–86.

243. Тягнибедина О. С. Дедуктивный и индуктивный методы познания [Электронный ресурс] / О. С. Тягнибедина. – Режим доступа : [http://rusnauka.com/ONG/Philosophia/6\\_tjagnibedina.%20tezisy.doc.htm](http://rusnauka.com/ONG/Philosophia/6_tjagnibedina.%20tezisy.doc.htm).
244. Усачева А. Н. Когнитивный аспект межкультурной коммуникации / А. Н. Усачева // Коммуникативные аспекты современной лингвистики и лингводидактики : межрегион. науч. конф., 4 февраля 2009 г. : тезисы докл. – Волгоград : Волгоградское научное издательство, 2009. – С. 159–163.
245. Уфимцева Н. В. Сознание, слово, культура / Н. В. Уфимцева // Коммуникативная лингвистика и коммуникативно-деятельностный подход к обучению языкам: памяти Г. В. Колшанского. – М. : [б. и.], 2000. – С. 44–54.
246. Фатеева Н. А. Интертекстуальность и ее функции в художественном дискурсе / Н. А. Фатеева // Известия РАН. Серия литературы и языка. М. : Наука, 1997. – Т. 56, № 5. – С. 12–21.
247. Фатеева Н. А. Контрапункт интертекстуальности, или Интертекст в мире текстов / Н. А. Фатеева. – М. : Агар, 2000. – 280 с.
248. Федоров А. В. Искусство перевода и жизнь литературы. Очерки / А. В. Федоров. – Л. : Советский писатель, 1983. – 352 с.
249. Федотова О. С. Когнитивное моделирование как метод познания и изучения объекта в научных исследованиях / О. С. Федотова. – Тамбов : Грамота, 2015. – С. 199–202.
250. Фененко Н. А. Переводоведение: проблемы и решения / Н. А. Фененко, А. А. Кретов // Вестник Воронежского государственного университета. Сер. : Лингвистика и межкультурная коммуникация : научный журнал. – Воронеж : ВГУ, 2002. – № 1. – Режим доступа : [http://www.vestnik.vsu.ru/program/view/view.asp?sec=lingvo&year=2002&num=03&f\\_name=fenenko](http://www.vestnik.vsu.ru/program/view/view.asp?sec=lingvo&year=2002&num=03&f_name=fenenko).
251. Феномен прецедентности и преемственность культур : [коллективная монография] / [под общ. ред. Л. И. Гришаевой, М. К. Поповой, В. Т. Титова]. – Воронеж : Воронежский гос. ун-т, 2004. – 312 с.

252. Фесенко Т. А. Реальный мир и ментальная реальность: парадигмы взаимоотношений / Т. А. Фесенко. – Тамбов : ТГУ им. Г.Р. Державина, 1999. – 247 с.
253. Фесенко Т. А. Специфика национального культурного пространства в зеркале перевода / Т. А. Фесенко. – Тамбов : ТГУ им. Г.Р. Державина, 2002. – 228 с.
254. Фесенко Т. А. Концептуальный перевод в структуре взаимоотношения «действительность – сознание – язык / Т. А. Фесенко // Вопросы когнитивной лингвистики. – Тамбов : Общероссийская общественная организация «Российская ассоциация лингвистов-когнитологов», 2004. – № 1. – С. 112–122.
255. Филиппова И. Н. Редукционизм и холизм в переводоведении [Электронный ресурс] / И. Н. Филиппова // Современные проблемы науки и образования. – М. : ИД «Академия Естествознания», 2013. – № 6. – Режим доступа : <http://www.science-education.ru/113-10874>.
256. Флейшер Е. А. Основы прецедентности имени собственного: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Флейшер Екатерина Андреевна. – Санкт-Петербург, 2014. – 164 с.
257. Фонякова О. И. Имя собственное в художественном тексте / О. И. Фонякова. – Ленинград : ЛГУ, 1990. – 103 с.
258. Хараева Л. Х. Типология прецедентных феноменов в названиях ресторанов в Нальчике / Л. Х. Хараева, Л. А. Казанова // Вестник Вятского государственного университета. – Киров : ВятГУ, 2015. – № 9. – С. 75–79.
259. Хлопова Т. В. Реализация двух подходов к проблеме понимания художественного текста / Т. В. Хлопова // Вестник Челябинского государственного университета. – Челябинск : ЧелГУ, 2011. – № 10. – С. 162–166.

260. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М. А. Холодная. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.
261. Худайбердина М. У. Прецедентные имена в ономастическом пространстве лирики И. Бродского : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / М. У. Худайбердина. – Пермь, 2012. – 19 с.
262. Цатурян М. М. Проблемы передачи реалий в процессе перевода / М. М. Цатурян // Дискурс: концептуальные признаки и особенности их осмысления : межвуз. сб. науч. трудов. – Краснодар : Кубанский государственный университет, 2007. – Вып. 1. – С. 320–326.
263. Цвиллинг М. Я. Переводоведение как синтез знания / М. Я. Цвиллинг // Тетради переводчика : науч.-теор. сб. – М. : МГЛУ, 1999. – Вып. № 24. – С. 32–37.
264. Цопанова Р. Г. Прецедентные имена как средство формирования национально-культурных стереотипов [Электронный ресурс] / Р. Г. Цопанова // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 2-2. – Режим доступа : <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=22594>.
265. Чашина С. С. Прагматический потенциал прецедентных феноменов в рекламе / С. С. Чашина // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – СПб. : РГПУ им. А. И. Герцена, 2008. – № 61. – С. 292–297.
266. Чередниченко О. І. Міжкультурні аспекти перекладу / О. І. Чередниченко // Мовні і концептуальні картини світу: Мови, культури та переклад у контексті Європейського співробітництва. – К. : КНТУШ, 2001. – С. 485–489.
267. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.

268. Чередниченко О. І. Переклад. Культура. Ідентичність / О. І. Чередниченко. – К. : Заславський, 2017. – 224 с.
269. Чернявская В. Е. Интертекст и интердискурс как реализация текстовой открытости / В. Е. Чернявская // Вопросы когнитивной лингвистики. – Тамбов : Общероссийская общественная организация «Российская ассоциация лингвистов-когнитологов», 2004. – № 1. – С. 106–111.
270. Чумак-Жунь И. И. Художественный текст как феномен культуры: интертекстуальность и поэзия / И. И. Чумак-Жунь. – М. : Директ-медиа, 2014. – 228 с.
271. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник [для студентів факультету української філології] / Н. М. Шарманова ; [за ред. Ж. В. Колоїз]. – Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. – 192 с.
272. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. (Газетно-информационный и военно-публицистический перевод) / А. Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 280 с.
273. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Эдиториал УРСС, 2009. – 216 с.
274. Шевченко И. С. Герменевтический аспект перевода как вторичной метакоммуникации / И. С. Шевченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Х. : Константа, 2003. – № 609. – С. 7–11.
275. Шемуда М. Г. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації / М. Г. Шемуда // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки. – 2013. – Кн. 1. – С. 164–168.
276. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя / Т. Шмігер. – К. : Смолоскип, 2009. – 342 с.
277. Эко У. Сказать почти то же самое. Опыты о переводе / У. Эко. – СПб. : Symposium, 2006. – 574 с.

278. Янссен-Фесенко Т. А. Перевод в структуре ментального пространства: концептуальный подход / Т. А. Янссен-Фесенко, А. Л. Вайгель // Язык и культура. – Томск : Национальный исследовательский Томский государственный университет, 2013. – № 4(24). – С. 66–76.
279. Ярова С. А. Функціонування власних назв у художньому тексті та проблема їх перекладу / С. А. Ярова // Філологічні студії. – Луцьк : Волинський державний університет імені Лесі Українки, 2004. – С. 230–235.
280. Яцура О. П. Антропонімікон сучасних поетичних і прозових творів А. Вознесенського та Є. Євтушенка (структурно-функціональний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / О. П. Яцура. – К., 2009. – 20 с.
281. Al-Hasnawi A. R. A Cognitive Approach to Translating Metaphors [Electronic resource] / A. R. Al-Hasnawi // Translation Journal. – 2007. – 11(3). – Access : <http://translationjournal.net/journal/41culture.htm>.
282. Avila C. G. Perspectivas literarias: traducción e intertextualidad / C. G. Avila, A. Z. Visintin. – Mexico : Ediciones Eón/Universidad Autónoma del Estado de México, 2015. – 200 p.
283. Bachmann-Medick D. Meanings of Translation in Cultural Anthropology / D. Bachmann-Medick // Translating Others. – Manchester : St Jerome, 2006. – Vol. 1. – P. 33–42.
284. Bahaa-eddin A. H. Literary Translation: Aspects of Pragmatic Meaning / A. H. Bahaa-eddin. – Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholar Publishing, 2011. – 115 p.
285. Bassnett S. Translation, history, and culture / S. Bassnett, A. Lefevere. – London, New York : Pinter Publishers, 1990. – 199 p.
286. Bassnett S. Where are we in Translation Studies? (Introduction) / S. Bassnett, A. Lefevere // Constructing cultures: Essays on Literary Translation. – Clevedon, Philadelphia : Multilingual Matters, 1998. – P. 3–11.

287. Bayar M. To Mean or Not to Mean / M. Bayar. – Damascus : Khatawat for publishing and distribution, 2007. – 223 p.
288. Bernardo A. M. Translation as text transfer – pragmatic implications [Electronic resource] / A. M. Bernardo // Linguistic Studies. – Lisboa, 2010. – № 5. – P. 107–115. – Access : [http://www.clunl.edu.pt/resources/docs/revista/n5\\_fulltexts/5f%20ana%20bernardo.pdf](http://www.clunl.edu.pt/resources/docs/revista/n5_fulltexts/5f%20ana%20bernardo.pdf).
289. Bruner J. S. Actual Minds, Possible Worlds / J. S. Bruner. – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1986 – 201 p.
290. Burbekova S. Problems of Translation Theory and Practice: Original and Translated Text Equivalence [Electronic resource] / S. Burbekova, A. Nurzhanova. – 2014. – P. 119–123. – Access : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814037811>.
291. Burkhanov I. Translation: Theoretical Prerequisites / I. Burkhanov. – Rzeszow : WUR, 2003. – 222 p.
292. Catford J. C. A Linguistic Theory of Translation / J. C. Catford. – Oxford : Oxford University Press, 1978. – 103 p.
293. Chendey N. Metaphor and Cognitive Equivalence in Translation / N. Chendey // Сучасні дослідження з іноземної філології. – 2014. – Вип. 12. – С. 231–236.
294. Cholodová U. Cognitive-Pragmatic Aspects of Translation and Interpretation within Discourses [Electronic resource] / U. Cholodová. – 2016. – Vol. 3, № 1. – Access : <https://www.degruyter.com/view/j/llce.2016.3.issue-1/llce-2016-0006/llce-2016-0006.xml>.
295. Clark H. Arenas of language use / H. Clark. – Chicago : University of Chicago Press, 1992. – 440 p.
296. Crapanzano V. Hermes' Dilemma: The Masking of Subversion in Ethnographic Description / V. Crapanzano // Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography. – Berkeley, California : University of California Press, 1986. – P. 51–76.

297. Croitoru E. Translation and meaning: a cultural-cognitive approach [Electronic resource] / E. Croitoru. – Access : [https://litere.uvt.ro/publicatii/RJES/pdf/no3\\_TRANSLATION\\_STUDIES.pdf](https://litere.uvt.ro/publicatii/RJES/pdf/no3_TRANSLATION_STUDIES.pdf).
298. Eco U. The Role of the Reader / U. Eco. – Bloomington : Indiana University Press, 1994. – 273 p.
299. Eco U. Intertextual Irony and Levels of Reading / U. Eco // Eco U. On Literature. – L. : Vintage Books, 2006. – 352 p.
300. Evans V. Cognitive Linguistics. An Introduction / V. Evans, M. Green. – Edinburgh : EUP, 2006. – 830 p.
301. Fernandes L. Translation of Names in Children's Fantasy Literature: Bringing the Young Reader into Play / L. Fernandes // New Voices in Translation Studies. – 2006. – № 2. – P. 44–57.
302. Gambier Y. Rapid and Radical Changes in Translation and Translation Studies [Electronic Resource] / Y. Gambier // International Journal of Communication, 2016. – № 10. – P. 887–906. – Access : <http://ijoc.org/index.php/ijoc/article/viewFile/3824/1570>.
303. Garcés C. V. Translating the imaginary world in the Harry Potter series or how Muggles, Quaffles, Snitches, and Nickles travel to other cultures / C. V. Garcés // Quaderns. Revista de traducció. – Barcelona : Universitat Autònoma de Barcelona, 2003. – № 9. – P. 121–134.
304. Geertz C. The Interpretation of Cultures / C. Geertz. – New-York : Basic Books, 1973. – 470 p.
305. Goethe J. W., von. Zu brderlichem Andenken Wielands [Electronic resource] // Johann Wolfgang von Goethe. – 2012. – S. 6. – Access : [www.rolandbremen.de/Sites/Texte/PDF/Goethe\\_Wieland.pdf](http://www.rolandbremen.de/Sites/Texte/PDF/Goethe_Wieland.pdf).
306. Guzzo K. P. Changes the Translator Experiences within the Cognitive Process in a Translation Task of Metaphorical and Non Metaphorical Contexts Using Event-Related Potentials [Electronic resource] / K. P. Guzzo, M. N. Ruiz. – Manizales : Universidad Autónoma de Manizales, 2010. – Access :



<http://repositorio.autonoma.edu.co/jspui/bitstream/11182/440/1/Tesis%20GuzzoNaranjo.pdf>.

307. Hakola M. Tekstien tanssi Intertekstuaalisuuden kääntäminen Michael Kunzen musikaalilibretossa Tanz der Vampire [Electronic resource] / M. Hakola. – 2007. – 101 p. – Access : <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/78481/gradu02174.pdf?sequence=1>.
308. Halbwachs M. La mémoire collective / M. Halbwachs. – Paris : Presses Universitaires de France, 1967. – 204 p.
309. Halliday M. A. K. The notion of ‘context in language education [Electronic resource] / M. A. K. Halliday. – Access : <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB0QFjAA&url=http%3A%2F%2Fannabellelukin.edublogs.org%2Ffiles%2F2013%2F08%2FHalliday-1991-Context-in-language-education>.
310. Haslett B. Communication, Strategic Action in Context / B. Haslett. – Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1987. – 308 p.
311. Hermans T. On Translating Proper Names, with Reference to De Witte and Max Havelaar / T. Hermans // Modern Dutch Studies. A volume of essays in honour of Professor Peter King / [ed. Michael Wintle]. – L. : Athlone, 1988. – P. 11–24.
312. Hermans T. Literary Translation / T. Hermans // Kuhlwiczak P., Littau K. A Companion to Translation Studies. – Clevedon : Multilingual Matters, 2007. – P. 77–91
313. Hewson J. Article and noun in English / J. Hewson. – Paris : Mouton, 1972. – 137 p.
314. Hurtado A. Traducción y Traductología, introducción a la Traductología / A. Hurtado. – Madrid : Ediciones Cátedra, 2001. – 695 p.
315. Izquierdo M. On Describing Similarity and Measuring Equivalence in English-Spanish Translation / M. Izquierdo. – Montréal : Les Presses de l’Université de Montréal, 2014. – Vol. 59, № 1. – P. 140–159.

316. Jolicœur L. La sirène et le pendule – attirance et esthétique en traduction littéraire / L. Jolicœur. – Québec : L'instant meme, 1995. – 174 p.
317. Jukko R. Culture, Translation, and Intertextuality : An Exploratory Rereading of Cultural-Religious Southern Elements in William Faulkner's *Light in August* and its Translations in Finnish / R. Jukko. – Helsinki: Unigrafia, 2016. – 264 p.
318. Kalashnikov A. Translation of Charactonyms from English into Russian [Electronic resource] / A. Kalashnikov – Access: <http://www.translationdirectory.com/article1119.htm>
319. Karttunen L. Presupposition and Linguistic Context [Electronic resource] / L. Karttunen // *Theoretical Linguistics*. – 1974. – V. 1. – P. 181–194. – Access : <https://web.stanford.edu/~laurik/publications/archive/presupplingcontext.pdf>
320. Katan D. Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators / D. Katan. – Manchester : St Jerome, 2004. – 271 p.
321. Katan D. Culture / D. Katan // *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. – London and New York, NY : Routledge, 2009. – P. 70–74.
322. Kosonen P. Pragmatic Adaptation: Skeptics vs. Creationists [Electronic resource] / P. Kosonen. – Jyväskylä: University of Jyväskylä Publishing, 2011. – 129 p. – Access : <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/26929/URN:NBN:fi:ju-2011051010768.pdf?sequence=1>.
323. Lakoff G. *Metaphors we live by* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago University Press, 1980. – 242 p.
324. Lakoff G. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphors* / G. Lakoff, M. Turner. – London : University of Chicago Press, 1989. – 237 p.
325. Lakoff G. *The Contemporary Theory of Metaphor* / G. Lakoff // *Metaphor and Thought* / [ed. A. Ortony]. – Cambridge : CUP, 1993. – P. 202–251.
326. Lakoff G. *Philosophy in the Flesh: the Embodied Mind and its Challenge to Western Thought* / G. Lakoff, M. Johnson. – N.Y. : Basic Books, 1999. – 602 p.

327. Lakoff G. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind* / G. Lakoff. – London : The University of Chicago Press, 2003. – 614 p.
328. Landers C. *Literary Translation. A Practical Guide* / C. Landers. – Clevedon : Multilingual Matters, 2001. – 224 p.
329. Larson M. L. *Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence* / M. L. Larson. – Lanham, MD : University Press of America, 1984. – 537 p.
330. Lea D. *Intertextuality* / D. Lea // Childs P., Fowler R. *The Routledge Dictionary of Literary Terms*. – London and New York : Routledge, 2006. – P. 121–123.
331. Lewandowska-Tomaszczyk B. *Re-conceptualization and the Emergence of Discourse Meaning as a Theory of Translation* [Electronic resource] / B. Lewandowska-Tomaszczyk // *Meaning in Translation*. – Frankfurt am Main : Peter Lang, 2010. – Access : [https://www.researchgate.net/publication/271701310\\_Reconceptualization\\_and\\_the\\_emergence\\_of\\_discourse\\_meaning\\_as\\_a\\_theory\\_of\\_translation](https://www.researchgate.net/publication/271701310_Reconceptualization_and_the_emergence_of_discourse_meaning_as_a_theory_of_translation).
332. Lewandowska-Tomaszczyk B. *Equivalence* [Electronic resource] / B. Lewandowska-Tomaszczyk // *Ways to Translation* – Lodz : University of Lodz, 2015. – Access : [https://www.researchgate.net/publication/261178226\\_Equivalence](https://www.researchgate.net/publication/261178226_Equivalence).
333. Luarsabishvili V. *Traducción literaria: valor cultural, intertextualidad y época* [Recurso electrónico] / V. Luarsabishvili // *Castilla: Estudios de Literatura*, 2016. – № 7 – P. 366–381. – Acceso : [http://eprints.iliauni.edu.ge/4660/1/Luarsabishvili\\_Castilla.%20Estudios%20de%20Literatura.pdf](http://eprints.iliauni.edu.ge/4660/1/Luarsabishvili_Castilla.%20Estudios%20de%20Literatura.pdf).
334. Mandelblit N. *The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory* / N. Mandelblit // *Translation and Meaning*. – Maastricht : Universitaire Press, 1995. – Part 3 – P. 483-495.
335. Martínez-Dueñas J. L. *Elementos pragmáticos y discursivos en los procesos de traducción* [Recurso electrónico] / J. L. Martínez-Dueñas // *Language*

- design : journal of theoretical and experimental linguistics, 2004. – V. 6. – P. 71–102. – Acceso : [https://www.researchgate.net/publication/28089014\\_Elementos\\_pragmaticos\\_y\\_discursivos\\_en\\_los\\_procesos\\_de\\_traduccion](https://www.researchgate.net/publication/28089014_Elementos_pragmaticos_y_discursivos_en_los_procesos_de_traduccion).
336. Muñoz M. Looking Toward the Future of Cognitive Translation Studies / M. Muñoz // *The Handbook of Translation and Cognition*. – Hoboken, NJ : Wiley Blackwell, 2017. – P. 555–572.
337. Newmark P. A. Textbook of Translation / P. A. Newmark. – London : Prentice Hall, 1988. – 304 p.
338. Nida E. Toward a science of translating / E. Nida. – Leiden: E.J. Brill, 1964. – 331 p.
339. Nida E. The Theory and Practice of Translation / E. Nida, C. R. Taber. – Leiden : The united bible societies, 1989. – 219 p
340. Nida E. Language and Culture-Contexts in Translation / E. Nida. – Shanghai : Shanghai Foreign Language Education Press, 2001. – 140 p.
341. Nord C. Text Analysis in Translation. Theory, Method, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis / C. Nord. – Amsterdam/Atlanta GA : Rodopi, 1991. – 250 p.
342. Orr M. Intertextuality: debates and contexts / M. Orr. – Cambridge : Polity Press, 2008. – 256 p.
343. Paluszkiewicz-Misiaczek M. Strategies and Methods in Dealing with Culture Specific Expressions on the Basis of Polish-English Translations of Certain Administrative and Institutional Terms / M. Paluszkiewicz-Misiaczek // *Proceedings from the Eighth Conference of English, American and Canadian Studies: (linguistics, methodology and translation)*. – Brno : Masaryk University, 2005. – Vol. 3. – P. 243–248.
344. Panou D. Equivalence in Translation Theories: A Critical Evaluation / D. Panou // *Theory and Practice in Language Studies*. – Finland : Academy Publisher, 2013. – Vol. 3, No. 1. – P. 1–6.
345. Pasco A. H. Allusion: A Literary Graft. / A. H. Pasco. – Charlottesville : Rookwood Press, 2002. – 247 p.

346. Pym A. Natural and directional equivalence in theories of translation / A. Pym // *The metalanguage of translation*. – Amsterdam : John Benjamins, 2009. – P. 81–104.
347. Rosch E. N. Human Categorization / E. N. Rosch // *Studies in Cross-Cultural Psychology* / [ed. by N. Warren]. – N.Y., 1977. – Vol. 1. – P. 1–49.
348. Rosch E. N. Principles of Categorization / E. N. Rosch // *Cognition and Categorization* / [ed. by E. Rosch and B. Lloyd]. – Hillsdale, 1978. – P. 27–48.
349. Ross C. D. Translation and Similarity / C. D. Ross // *Translation Spectrum*. – Albany : State University of New York Press, 1981. – 453 p.
350. Ruokonen M. Intertekstuaalisuus ja kaunokirjallisuuden kääntäminen / M. Ruokonen // Jorma Tommola. *Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä*. – Turku : Turun yliopisto, 2006 – P. 57–82.
351. Sager J. C. Text Types and Translation / J. C. Sager // A. Trosborg. *Text Typology and Translation*. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1997. – P. 25–41.
352. Sakellariou P. The appropriation of the concept of intertextuality for translation-theoretic purposes [Electronic resource] / P. Sakellariou // *Translation Studies*. – 2014 – №8 (1). – Access : [https://www.researchgate.net/publication/271992457\\_The\\_appropriation\\_of\\_the\\_concept\\_of\\_intertextuality\\_for\\_translation-theoretic\\_purposes](https://www.researchgate.net/publication/271992457_The_appropriation_of_the_concept_of_intertextuality_for_translation-theoretic_purposes).
353. Sánchez M. The Problems of Literary Translation. A Study of the Theory and Practice of Translation from English into Spanish / M. Sánchez. – Bern : Peter Lang, 2009. – 269 p.
354. Schleiermacher F. ber die verschiedenen Methoden des bersetzens [Electronic resource] / Friedrich Schleiermacher. – Access : <http://www.bible-researcher.com/Schleiermacher.html>.
355. Seruya T. Rereading Schleiermacher: Translation, Cognition and Culture / T. Seruya. – Berlin : Springer-Verlag Berlin and Heidelberg GmbH & Co. KG, 2016. – 315 p.

356. Shakernia S. Study of Nida's (formal and dynamic equivalence) and Newmark's (semantic and communicative translation) translating theories on two short stories [Electronic resource] / S. Shakernia // Merit Research Journal of Education and Review, 2014. – Vol. 2(1). – P. 001-007. – Access : <http://www.meritresearchjournals.org/er/content/2014/January/Shabnam.pdf>.
357. Shamma T. Translating into the Empire: The Arabic version of Kalila wa Dimna / T. Shamma // The Translator: Studies in Intercultural Communication. – Oxford : Routledge, 2009. – Vol. 15, No. 1. – P. 65–86.
358. Shreve G. Cognition and the Evolution of Translation Competence / G. Shreve // Cognitive Processes In Translation And Interpreting. – Thousand Oaks : Sage, 1997. – P. 77–103.
359. Sickinger P. Mental Models and Linguistic Cues: Investigating the Interface Between Language and Mental Representation Across Cultures / P. Sickinger // 35th International LAUD Symposium: Cognitive psycholinguistics: Bilingualism, cognition and communication. – Essen: LAUD, 2012. – P. 125–146.
360. Sickinger P. Aiming for Cognitive Equivalence – Mental Models as a Tertium Comparationis for Translation and Empirical Semantics / P. Sickinger // Research in Language. – 2017. – V. 15:2 – P. 213–236. – Access : <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/rela.2017.15.issue-2/rela-2017-0013/rela-2017-0013.pdf>.
361. Sorea D. Translation. Theory and Practice / D. Sorea. – București : Editura Coresi, 2007. – 240 p.
362. Stalnaker R. Common ground [Electronic resource] / R. Stalnaker // Linguistics and Philosophy. – 2002. – 25 (5-6) – P. 701–721. – Access : [http://williamstarr.net/teaching/speech\\_acts/Stalnaker-2002-Common\\_Ground.pdf](http://williamstarr.net/teaching/speech_acts/Stalnaker-2002-Common_Ground.pdf).
363. Tashchenko G. Strategies of the Verbalized Precedent Phenomena Translation / G. Tashchenko // Актуальні проблеми перекладознавства та методики

навчання перекладу : VIII наук. конф. з міжнародною участю, 23–24 квітня 2015 р. : тези доп. – Харків, 2015. – Р. 62–63.

364. Tashchenko G. V. Cognitive Equivalence As a Criterion of the Precedent Name Translation / G. V. Tashchenko // Science and Education: a New Dimension. Philology. – 2017. – V. 39, №143. – P. 54–56.
365. Tashchenko G. Onomastic Nature of Precedent Names in Translation / G. Tashchenko // Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу: IX наук. конф. з міжнародною участю, 20–21 квітня 2017 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – С. 109–110.
366. Tashchenko G. The Phenomenon of Precedence in the Aspect of Translation: Theoretical and Methodological Implications / G. Tashchenko // Międzynarodowa konferencja naukowo-praktyczna “Współczesna filologia: aktualne kwestie i perspektywy badawcze”, October 20-21, 2017. – P. 171–173.
367. Tomasello M. Why we cooperate / M. Tomasello. – Cambridge MA : MIT Press, 2009. – 2006 p.
368. Torop P. Translation as Translating as Culture / P. Torop // Sign Systems Studies. – Tartu : Tartu University Press, 2002. – 30 (2). – P. 593–605.
369. Toury G. In Search of a Theory of Translation / G. Toury. – Tel-Aviv : the Porter Institute for Poetics and Semiotics, 1980. – P. 215–223.
370. Ullman S. The Principles of Semantics / S. Ullman. – Oxford : Blackwell, 1957. – 346 p.
371. Van Coillie J. Character Names in Translation: A Functional Approach / J. Van Coillie, W. P. Verschueren // Children's literature in translation: Challenges and strategies. – Manchester & Kinderhook : St. Jerome Publishing, 2006. – P. 123–139.
372. Venuti L. The Translator's Invisibility. A history of Translation / L. Venuti. – L., N.Y. : Routledge, 2004. – 353 p.

373. Vinay J. Stylistique comparée du français et de l'anglais / J. Vinay, J. Darbelnet. – Paris : Didier, 1958. – 331 p.
374. Wanfang Zh. Exploration of anger metaphor / Wanfang Zhang // Theory and Practice in Language Studies. – Finland : Academy Publisher, 2013 – Vol. 3, No. 5 – P. 790–796.
375. Wei C. Contexte, compréhension, traduction / C. Wei. – Montréal : Les Presses de l'Université de Montréal, 1999. – Vol. 44, № 1. – P. 144–153.
376. Wittgenstein L. Philosophical Investigations (Philosophische Untersuchungen) / L. Wittgenstein. – Oxford : Wiley Blackwell, 2001. – 272 p.
377. Wolf M. Translation as a process of power: aspects of cultural anthropology in translation / M. Wolf // Translation as Intercultural Communication: Selected Papers from the EST Congress, Prague, 1995. – Amsterdam : John Benjamins, 1997. – P 123–133.

#### **СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ТА ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ**

378. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
379. Ефремова Т. Ф. Современный толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / Т. Ф. Ефремова. – Режим доступа : [https://www.efremova.info/word/pretsedent.html#.WnnGMa5l\\_cs](https://www.efremova.info/word/pretsedent.html#.WnnGMa5l_cs).
380. Комлев Н. Г. Словарь иностранных слов. [Электронный ресурс] / Н. Г. Комлев. – Режим доступа : <http://www.classes.ru/all-russian/dictionary-foreign-term-10783.htm>.
381. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А. П. Мартинюк. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 196 с.



382. Ожегов С. И. Словарь русского языка [Электронный ресурс] / С. И. Ожегов. – Режим доступ : <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ozhegov.htm>.
383. Ушаков Д. Н. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / Д. Н. Ушаков. – Режим доступа : <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ushakov-term-55483.htm>.
384. Oxford Dictionary [Electronic resource]. – Access : <https://en.oxforddictionaries.com/>

### СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Гакслі О. Небо і пекло / О. Гакслі ; [пер. з англ. Буценко О.]. – К. : Всесвіт, 1994. – 102 с.
2. Гілберт Е. Їсти, молитися, кохати / Е. Гілберт ; [пер. з англ. Я. Винницької]. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. – 416 с.
3. Керуак Дж. На дорозі [Електронний ресурс] / Дж. Керуак. – Режим доступу : [http://chtyvo.org.ua/authors/Keruak\\_Dzhek/Na\\_dorozi/](http://chtyvo.org.ua/authors/Keruak_Dzhek/Na_dorozi/)
4. Кінг С. 11/22/63 [Електронний ресурс] / С. Кінг. – Режим доступу : <https://javalibre.com.ua/java-book/book/2917141>.
5. Кінг С. Сяйво [Електронний ресурс] / С. Кінг. – Режим доступу : <http://readli.net/syayvo/>.
6. Кінг С. Чотири після півночі / С. Кінг. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного дозвілля, 2017. – 928 с.
7. Лавкрафт Г. Ф. Повне зібрання прозових творів / Г. Ф. Лавкрафт. – К. : Видавництво Жупанського, 2016. – Т. 1. – 448 с.
8. Лавкрафт Г. Ф. Повне зібрання прозових творів т. 2 / Г. Ф. Лавкрафт. – К. : Видавництво Жупанського, 2017. – 456 с.
9. Лоуренс Д. Коханець леді Чаттерлей [Електронний ресурс] / Д. Лоуренс. – Режим доступу : [http://chtyvo.org.ua/authors/Lawrence\\_David\\_Herbert/Kokhanets\\_LediChaterlei](http://chtyvo.org.ua/authors/Lawrence_David_Herbert/Kokhanets_LediChaterlei).

- 10.Моем С. Місяць і мідяки; На жалі бритви / С. Моем. – К. : Дніпро, 1989. – 574 с.
- 11.Палагнюк Ч. Розкажи все / Ч. Палагнюк ; [пер. з англ. А. О. Івахненко]. – Харків : Фоліо, 2011. – 218 с.
- 12.Паланик Ч. Бійцівський клуб [Електронний ресурс] / Ч. Паланик. – Режим доступу : <http://www.rulit.me/author/palanik-chak/bijcivskij-klub-get-228926.html>
- 13.Паланік Ч. Прокляті [Електронний ресурс] / Ч. Паланік. – Режим доступу : <https://javalibre.com.ua/java-book/book/2917033>
- 14.Пінчон Т. Виголошення лоту 49 / Т. Пінчон. – К. : вид-во Жупанського, 2017. – 192 с.
- 15.Поланік Ч. Створи щось. Історії, які неможливо (не) прочитати : збірка оповідань / Ч. Поланік. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного дозвілля, 2016. – 352 с.
- 16.Робертс Г. Д. Шантарам / Г. Д. Робертс. – К. : КМ Publishing, 2015. – 800 с.
- 17.Роулінг Дж. Гаррі Поттер і філософський камінь [Електронний ресурс] / Дж. Роулінг. – Режим доступу : <https://unotices.com/book.php?id=15669&page=33>.
- 18.Тартт Д. Таємна історія / Д. Тартт. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного дозвілля, 2017. – 560 с.
- 19.Тартт Д. Щиголь / Д. Тартт. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 816 с.
- 20.Фаулз Дж. Маг / Джон Фаулз. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 528 с.
- 21.Фаулз Дж. Колекціонер / Дж. Фаулз. – Харків : Книжний Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015 – 304 с.
- 22.Fowles J. The Collector [Electronic resource] / J. Fowles. – Access : [http://royallib.com/book/Fowles\\_John/The\\_Collector.html](http://royallib.com/book/Fowles_John/The_Collector.html).
- 23.Fowles J. The Magus [Electronic resource] / J. Fowles. – Access : [http://royallib.com/book/Fowles\\_John/The\\_Magus.html](http://royallib.com/book/Fowles_John/The_Magus.html).

24. Gilbert E. Eat, Pray, Love [Electronic resource] / E. Gilbert. – Access : [http://royallib.com/book/Gilbert\\_Elizabeth/Eat\\_Pray\\_Love.html](http://royallib.com/book/Gilbert_Elizabeth/Eat_Pray_Love.html).
25. Huxley A. Heaven and Hell [Electronic resource] / A. Huxley. – Access : [http://miltonthed.weebly.com/uploads/1/4/1/6/14162844/aldous\\_huxley\\_heaven\\_and\\_hell.pdf](http://miltonthed.weebly.com/uploads/1/4/1/6/14162844/aldous_huxley_heaven_and_hell.pdf).
26. Kerouac J. On the Road [Electronic resource] / J. Kerouac. – Access : [https://royallib.com/book/Kerouac\\_Jack/On\\_The\\_Road.html](https://royallib.com/book/Kerouac_Jack/On_The_Road.html).
27. King S. 11/22/63 [Electronic resource] / S. King. – Access : [https://royallib.com/book/King\\_Stephen/112263\\_A\\_Novel.html](https://royallib.com/book/King_Stephen/112263_A_Novel.html).
28. King S. Four Past Midnight [Electronic resource] / S. King. – Access : [https://royallib.com/book/King\\_Stephen/four\\_past\\_midnight.html](https://royallib.com/book/King_Stephen/four_past_midnight.html).
29. King S. The Shining [Electronic resource] / S. King. – Access : [https://royallib.com/book/King\\_Stephen/The\\_Shining.html](https://royallib.com/book/King_Stephen/The_Shining.html).
30. Lawrence D. Lady Chatterley's Lover [Electronic resource] / D. Lawrence. – Access : [http://royallib.com/book/Lawrence\\_David\\_Herbert/Lady\\_Chatterleys\\_Lover.html](http://royallib.com/book/Lawrence_David_Herbert/Lady_Chatterleys_Lover.html).
31. Lovecraft H. P. The Complete Fiction [Electronic resource] / H. P. Lovecraft. – Access : <http://www.hplovecraft.com/writings/fiction/rw.aspx/>
32. Maugham S. The Moon and Sixpence [Electronic resource] / S. Maugham. – Access : [http://royallib.com/book/Maugham\\_Somerset/The\\_Moon\\_and\\_Sixpence.html](http://royallib.com/book/Maugham_Somerset/The_Moon_and_Sixpence.html).
33. Palahniuk C. Damned [Electronic resource] / C. Palahniuk. – Access : <http://readli.net/damned-3/>.
34. Palahniuk C. Fight Club [Electronic resource] / C. Palahniuk. – Access : <https://booksfb2.com/?p=145993>.
35. Palahniuk C. Make Something Up: Stories You Can't Unread / C. Palahniuk. – New-York : Penguin Random House LLC, 2015. – 336 p.
36. Palahniuk C. Tell All [Electronic resource] / C. Palahniuk. – Access : [http://royallib.com/book/Palahniuk\\_Chuck/Tell\\_All.html](http://royallib.com/book/Palahniuk_Chuck/Tell_All.html).

37. Pynchon T. The Crying of Lot 49 [Electronic resource] / T. Pynchon. – Access : <http://swornfriends.com/Common/ueditor/net/upload/51/2013-06-25/58E22EC9BFFED2BF.pdf>.
38. Roberts G. D. Shantaram [Electronic resource] / G. D. Roberts. – Access : [https://royallib.com/book/Roberts\\_Gregory\\_David/Shantaram.html](https://royallib.com/book/Roberts_Gregory_David/Shantaram.html).
39. Rowling J. K. Harry Potter and the Sorcerer's Stone [Electronic resource] / J. K. Rowling. – Access : <http://www2.sdfi.edu.cn/netclass/jiaoan/englit/download/Harry%20Potter%20and%20the%20Sorcerer's%20Stone.pdf>.
40. Tartt D. The Goldfinch / D. Tartt. – New-York : Little, Brown and Company, 2013. – 494 p.
41. Tartt D. The Secret History [Electronic resource] / D. Tartt. – Access : [https://royallib.com/book/Tartt\\_Donna/The\\_Secret\\_History.html](https://royallib.com/book/Tartt_Donna/The_Secret_History.html).

## ДОДАТОК А

## СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

**Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:**

1. Tashchenko G. V. Cognitive Equivalence As a Criterion of the Precedent Name Translation / G. V. Tashchenko // Science and Education: a New Dimension. Philology. – 2017. – V. 39, №143. – P. 54–56.
2. Тащенко Г. В. Поліпарадигматизм та міждисциплінарність як методологічні принципи перекладознавчого аналізу прецедентних імен / Г. В. Тащенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2017. – Вип. 85. – С. 58–64.
3. Тащенко Г. В. Прецедентність як об'єкт дослідження когнітивно-дискурсивного перекладознавства / Г. В. Тащенко // Нова філологія : збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2017. – № 72. – С. 142–147.
4. Тащенко Г. В. Культурологічні фактори відтворення прецедентних імен у художньому перекладі / Г. В. Тащенко // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : Філологічні науки (мовознавство). – 2016. – Т. 2, № 5. – С. 139–142.
5. Тащенко Г. В. Переклад прецедентних імен: когнітивний аспект / Г. В. Тащенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. – 2016. – Т. 1, № 21. – С. 135–138.
6. Тащенко Г. В. Прецедентні феномени як проблема художнього перекладу / Г. В. Тащенко, О. В. Ребрій // Вісник Харківського національного університету. Сер. : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2015. – № 81. – С. 273–280.

**Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:**

7. Tashchenko G. V. The Phenomenon of Precedence in the Aspect of Translation: Theoretical and Methodological Implications / G. V. Tashchenko // Międzynarodowa konferencja naukowo-praktyczna “Współczesna filologia: aktualne kwestie i perspektywy badawcze”, October 20–21, 2017. – P. 171–173.
8. Тащенко Г. В. Поліпарадигмальний підхід до перекладу прецедентних імен / Г. В. Тащенко // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : XVI наук. конф. з міжнар. участю, 3 лютого 2017 р. : тези доп. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2017. – С. 128–129.
9. Tashchenko G. V. Onomastic Nature of Precedent Names in Translation / G. V. Tashchenko // Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу: IX наук. конф. з міжнар. участю, 20–21 квітня 2017 р. : тези доп. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2017. – С. 109–110.
10. Тащенко Г. В. Особливості перекладу різних типів прецедентних імен / Г. В. Тащенко // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація. 2016-й – рік англійської мови : XV наук. конф. з міжнар. участю, 5 лютого 2016 р. : тези доп. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2016. – С. 197–199.
11. Тащенко Г. В. Прецедентні імена як феномен культури: особливості функціонування в оригіналі та перекладі / Г. В. Тащенко // II Таврійські філологічні читання : міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 травня 2016 р. : тези доп. – Херсон : Херсонський державний університет, 2016. – С. 108–109.
12. Tashchenko G. Strategies of the Verbalized Precedent Phenomena Translation / G. Tashchenko // Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу : VIII наук. конф. з міжнар. участю, 23–24 квітня 2015 р. : тези доп. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015. – Р. 62–63.

*(Особистий внесок здобувача у роботі № 6 полягає у здійсненні практичної частини дослідження)*